نۇرلۇق چىراغ

شەيخ ئەھمەد سەييىدنىڭ «پەيغەمبەرلىك مىراسىدىكى يول خەرىتىسى»
ناملىق كىتابىغا يېزىلغان شەرھى

مۇئەللىپ: شەيخ مۇھەممەد شۇمەيس

تەرجىمە قىلغۇچى: مۇھەممەد ئەمىن بېشارەت قاراخانىي

نۇرلۇغ چىراغ

NURLU KANDİL

Tercüme: Muhammed Bişaret Karahani

تەرجىمە قىلغۇچى: مۇھەممەد ئەمىن بىشارەت قاراخانىي

Editör: Habibullah Kurbani

تەھرىر ۋە كوررېكتور: ھەبىبۇللاھ مەتقۇربان

Yayına Hazırlayan: Karahanlılar İslam Araştırma Merkezi

نەشر قىلغۇچى ئورۇن: قاراخانىيلار ئىسلام تەتقىقات مەركىزى

Sayfa Tasarımı: Ufuk Tasarım

بەت لايىھەلىگۈچى: ئۇپۇق ئېلان لايىھەچىلىكى

ISBN: 978-625-96234-3-6

Yayın Adresi: Maltepe Mah. Davutpaşa cad. Güven İş Merkezi
C Blok No: 83 / 3 İç Kapı No: 264 Zeytinburnu İstanbul

2026 ـ يىلى 10 ـ ئاي، 1 ـ نەشرى

مەزكۇر ئەسەرنىڭ بارلىق ھوقۇقى قاراخانىيلار ئىسلام تەتقىقات مەركىزىگە تەۋە، رۇخسەتسىز بېسىپ تارقىتىشقا يول قويۇلمايدۇ. karahanilarbiz@gmail.com

Karahanlılar İslam Araştırma Merkezi
قاراخانىيلار ئىسلام تەتقىقات مەركىزى

مۇندەرىجە

مۇقەددىمە.....1

كىرىش سۆز.....5

بىرىنچى باب

ۋەھىينىڭ مەنبەلىك ئورنى ۋە ئالەمشۇمۇللۇقى، ئىتائەتنىڭ ئاللاھقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگىلا مەركەزلىشىشى كېرەكلىكى توغرىسىدا.....13

ئىككىنچى باب

قۇرئاننىي پەيغەمبەرنىڭ يولى بويىچە قوبۇل قىلىش، قۇرئانغا ئەمەل قىلىشنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش، ئۇنىڭ ئايەتلىرى ھەققىدە پىكىر يۈرگۈزۈش، ئۇنىڭدىن ھىدايەت تىلەش، ئۇنىڭغا قانائەت قىلىش، ئۇنى ھاكىم قىلىش ۋە ئۇنىڭ بىلەن ئىماننىي زىيادە قىلىش قاتارلىقلار توغرىسىدا.....23

ئۈچىنچى باب

ئاللاھنىڭ بەلگىلىمىلىرىنى ئۇلۇغلاش، ئاللاھ ۋە رەسۇلىنىڭ بۇيرۇقىغا خىلاپلىق قىلىشتىن ئاگاھلاندۇرۇش توغرىسىدا.....37

تۆتىنچى باب

ئاڭ - چۈشەنچىلەرنى ۋەھىينىڭ ئۆلچىمىگە سېلىش، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆلچەملەرنى تۇزىتىشى ۋە ھەقنى خاتا نەزەرىيەۋى قاراشلار بىلەن رەت قىلىشنىڭ گۇمراھلىق سەۋەبى ئىكەنلىكى توغرىسىدا.....45

بەشىنچى باب

دىنىنىڭ بۇيرۇق، چەكلىمە ۋە خەۋەر جەھەتلەردىن خىلمۇخىل مەرتىۋىلىرى بارلىقى، دىنىي چۈشىنىش ۋە ئۇنىڭغا دەۋەت قىلىشنىڭ شۇ مەرتىۋىلەرنى تونۇشقا قاراپ پەرقلىق بولىدىغانلىقى توغرىسىدا.....55

ئالتىنچى باب

مۇئمىنلىكنىڭ ھاياتىدا نەپسىنى پاكلاش (تەزكىيە) نىڭ مۇھىملىقى، قەلب ئەھلىرىنىڭ ئەھمىيىتى ۋە نىجاتلىقنىڭ مۇشۇ ئىككىسىگە باغلىق ئىكەنلىكى توغرىسىدا.....69

يەتتىنچى باب

مەنپەئەتلىك ئىلىمنىڭ شەرەپ ۋە پەزىلىتى ھەمدە ئىلىمگە ئەمەل قىلمىغانلارنىڭ ئەيىبلىنىشى توغرىسىدا 77

سەككىزىنچى باب

ئەملىنىڭ ئەھمىيىتى، ئىلىمدىن توغرا ئەمەل كۆزلىنىدىغانلىقى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرىنى ئەملىيەت ئۈستىدە تەربىيەلىگەنلىكى ۋە ئۇلارنى بىھۇدە سوئاللارنى سوراشتىن توسقانلىقى توغرىسىدا 85

توققۇزىنچى باب

نىيەتنىڭ ساپ بولۇشى، مەقبۇل ئەملنىڭ پەقەت ئاللاھنىڭ رازىلىقى كۆزلەنگەن ۋە سۈننەتكە ئۇيغۇن ئەمەل ئىكەنلىكى توغرىسىدا 93

ئونىنچى باب

غايە تىكلەشنىڭ مۇھىملىقى، ئالىي غايىلەرگە ئەرزىمەس ئارزۇ - ھەۋەسلەرنى ئارىلاشتۇرۇپ قويۇشتىن ھەزەر ئەيلەش توغرىسىدا 101

ئون بىرىنچى باب

كىشىنىڭ ئۆزى ۋە باشقىلار ئالدىدىكى مەسئۇلىيىتى توغرىسىدا 107

ئون ئىككىنچى باب

ھەربىر مۇسۇلماننىڭ ئىسلام ۋە مۇسۇلمانلار ئالدىدا مەسئۇلىيىتى بارلىقى توغرىسىدا 113

ئون ئۈچىنچى باب

پەيغەمبەرلەرنىڭ يولىغا ئەگىشىشنىڭ ئەھمىيىتى ۋە ئۇنىڭ ئىسلاھاتچىنىڭ ئىبادىتى، دەۋىتى ۋە سەۋرچانلىقىدا مۇھىم ئورۇندا تۇرىدىغانلىقى توغرىسىدا 121

ئون تۆتىنچى باب

ئىسلاھات ۋە ئاللاھقا دەۋەت قىلىشنىڭ پەزىلىتى، ياخشىلىققا بۇيرۇش ۋە يامانلىقتىن توسۇشنىڭ ئەھمىيىتى 129

ئون بەشىنچى باب

ئىسلاھاتچىلارنىڭ سۈپەتلىرى ۋە ئىسلام ئۇچۇن خىزمەت قىلغۇچىلاردا بولۇشقا تېگىشلىك خۇسۇسىيەتلەر توغرىسىدا 137

ئون ئالتىنچى باب

جىنايەتچىلەرنىڭ يولىنى تونۇپ يېتىش، ئىسلام دۇشمەنلىرىنىڭ ھىيلە - مىكىرلىرىگە ھوشيار بولۇش ۋە مۇناپىقلارنىڭ سۈيىقەستلىرىدىن ئاگاھ بولۇشنىڭ مۇھىملىقى توغرىسىدا 147

ئون يەتتىنچى باب

ياشلارغا كۆڭۈل بۆلۈش، ئىلىم ئىگىلىرىنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش ۋە ئۇلارنىڭ ئىسلام ئۇچۇن خىزمەت قىلىشتىكى رولىنى جارى قىلدۇرۇش توغرىسىدا 157

ئون سەككىزىنچى باب

ئاياللارنىڭ ئىلىم تارقىتىش ۋە ئىسلامغا يارىدەم بېرىشتىكى رولى، ئۇلارنىڭمۇ ياخشىلىق ئىشلىرىغا كۆڭۈل بۆلۈشى ۋە ئۇنىڭغا ئالدىرىشى توغرىسىدا 169

ئون توققۇزىنچى باب

ھەق يولدا ساباتلىق تۇرۇش ۋە دىندىن يېنىۋېلىشتىن ساقلىنىش توغرىسىدا 179

يىگىرمىنچى باب

دىندا ئوتتۇراھال بولۇشقا ۋە ئاسانلىق يارىتىشقا رىغبەتلەندۇرۇش، ئۆزىگىمۇ، باشقىلارغىمۇ چەكتىن ئاشۇرۇۋېتىشتىن ۋە ھەددىدىن زىيادە چىڭىتىۋېتىشتىن ھەزەر ئەيلەش توغرىسىدا 187

يىگىرمە بىرىنچى باب

مۇسۇلمانىنىڭ ھاياتىدا گۈزەل ئەخلاق، ياخشىلىق ۋە خەير - ئېھسانىنىڭ مەركىزىي ئورۇندا تۇرىدىغانلىقى توغرىسىدا 201

يىگىرمە ئىككىنچى باب

ھىدايەت ۋە پاراسەتكە ئېرىشىشنىڭ يوللىرى، مۇسۇلمانىنىڭ رەببانىي ھىدايەتكە دائىم ئېھتىياجلىق ئىكەنلىكى توغرىسىدا 209

يىگىرمە ئۈچىنچى باب

ياخشى ھەمراھنىڭ مۇھىملىقى، ئاللاھ ئۈچۇن دوستلىشىشنىڭ پەزىلىتى، بۆلۈنۈش، دەتالاش

ۋە ئىختىلاپلىشىشنىڭ خەتەرلىك ئىكەنلىكى توغرىسىدا.....217

يىگىرمە تۆتىنچى باب

پىتىنىلەردىن ھەزەر ئەيلەش، دۇنيانىڭ پىتىنىسى ۋە دۇنيا تالىشىش دېگەندەك سالماللار پەخەس بولۇشقا تېگىشلىك ئىشلار توغرىسىدا.....226

يىگىرمە بەشىنچى باب

مۇسۇلمانلارنىڭ ئاجىزلىشىش ۋە ئەھۋالىنىڭ ناچارلىشىش سەۋەبلىرىنى چۈشىنىش ھەمدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ ھەقتىكى تەلىماتلىرى توغرىسىدا.....237

يىگىرمە ئالتىنچى باب

ئىسلاھاتتا، دىنىي جەھەتتە قەد كۆتۈرۈشتە، ئىنسانلارنى ئىداره قىلىش ۋە دەۋەت قىلىشتا ئىلاھىي قانۇنىيەتلەرگە ئەمەل قىلىشنىڭ ئەھمىيىتى توغرىسىدا.....245

يىگىرمە يەتتىنچى باب

ياخشى ئاقىۋەت ۋە سىناقتىن كېيىنكى زەپەر ھەققىدە.....255

يىگىرمە سەككىزىنچى باب

قىيىنچىلىق ۋە پىتىنىلەردىن كېيىن، ئاخىر زامانىدا مۇسۇلمانلارنىڭ ئەھۋالىنىڭ تۈزىلىدىغانلىقى ۋە قۇدرەت تاپىدىغانلىقى ھەققىدىكى بېشارەتلەر توغرىسىدا 263

يىگىرمە توققۇزىنچى باب

ئىسلامنىڭ ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا قوبۇل قىلىنىدىغان بىردىنبىر دىن ئىكەنلىكى ۋە ئۇنىڭ نىجاتلىقنىڭ شەرتى ئىكەنلىكى توغرىسىدا.....273

ئوتتۇزىنچى باب

مۇئمىنىنىڭ قورقۇنچ بىلەن ئۈمىد ئارىسىدا ئاللاھقا يۈزلىنىشى.....281

ئوتتۇز بىرىنچى باب

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بولغان سېغىنىش ۋە ئىشتىياق توغرىسىدا 289

ئوتتۇز ئىككىنچى باب

ئاللاھ تائالانى سېغىنىش ھەققىدە 293

خاتىمە.....299

مۇقەددىمە

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە تولىمۇ مېھرىبان ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن، پۈتۈن كۈچ - قۇدرەت پەقەت ئۇنىڭغا مەنسۇپتۇر.

بىزگە مۇسۇلمانلىق نېمىتىنى ئاتا قىلغان، كىتابى قۇرئان كەرىمنى باتىل يولدىكىلەرنىڭ ئۆزگەرتىۋېتىشىدىن ساقلىغان، ئۇنىڭغا ھەرقانداق ۋاقىت ۋە شارائىتتا ئىنسانلارنىڭ ئەھۋالىنى تۈزەيدىغان، ھەرقانچە ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتسىمۇ ئەھكاملىرى ئەمەلدىن قالمايدىغان، قانۇن - شەرىئەتلىرى يېڭىلىنىشقا موھتاج بولمايدىغان ئايەت ۋە دەلىللەرنى جايلاشتۇرغان مەرھەمەتلىك زات جانابى ئاللاھ تائالاغا ھەمدۇسانا ئېيتىمەن.

ئاتا - ئانامنى ۋە جېنىمنى پىدا قىلىشقا ئەرزىيدىغان زات رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە دۇرۇت ۋە سالاملار بولسۇن. پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەۋزىلى بولغان بۇ زات دىندىن چۈشەندۇرۇشكە تېگىشلىك ھېچنەرسىنى قالدۇرماي، ئەڭ گۈزەل شەكىلدە بايان قىلىپ بەردى. زامان قانچىلىك ئۆزگەرسە ئۆزگەرسۇن، نەقەدەر ئۇزۇن بولسا بولسۇن، ئۇ بىزنى ئەھۋالىمىزنى تۈزىدىغان يوللارغا باشلىدى. ئاللاھ ئۇنىڭ سۈننىتىنى يالغانچىلارنىڭ تۆھمىتىدىن ساقلىدى، سۈننىتىنى تارقىتىدىغان سادىق، ئىخلاسمەن، پىداكار كىشىلەرنى ئوتتۇرىغا چىقاردى، نەتىجىدە سۈننەت جاھاننىڭ ھەممە يېرىگە تاراپ، كارۋان يولىدىكى نۇرلۇق مەشئەلگە ئايلاندى.

مەقسەتكە كەلسەك، ئاللاھنىڭ بۇ ئۈممەتكە ئۆزى نازىل قىلغان كىتاب قۇرئان كەرىمنى ۋە ئىنسانلارغا پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتىنى ساقلاپ بەرگەنلىكى ئۇ زاتنىڭ ئەڭ ئۇلۇغ نېمەتلىرىدىن بىرىدۇر. پۈتۈن دۇنيانىڭ ئىسلاھاتى مۇجەسسەملەنگەن بۇ ئىككى ئىلاھي نۇر ئىنسانلارغا يول كۆرسىتىشتە يېتەرلىك بايلىقتۇر. پۈتۈن جاھان ئەھلى مۇشۇ ئىككى نۇرنى ئاساس قىلماي تۇرۇپ ئەھۋالىنى تۈزىمەكچى بولسا، ھەرگىز تۈزەلمەيدۇ؛ ئىسلاھاتچىلار مۇشۇ ئىككى مەنبەدىن يولغا چىقماي تۇرۇپ ئۈممەتنىڭ قايتا قەد كۆتۈرۈشىنى ئويلىسا، ھەرگىز مۇۋەپپەقىيەت قازىنالمايدۇ. چۈنكى، بىزنىڭ نىجاتلىقىمىز، گۈناھ - مەئسىيەتلەردىن ساقلىنىشىمىز، دىنىي ۋە دۇنيالىق ئىشلىرىمىزنىڭ ياخشىلىنىشى پەقەت ئاللاھنىڭ كىتابى ۋە پەيغەمبىرىنىڭ سۈننىتى بىلەنلا

ئەمەلگە ئاشىدۇ. شۇڭا، ئۇممەتنىڭ قايتا قەد كۆتۈرۈشىدە ئاساسىي كۈچ بولىدىغان ئىسلام ياشلىرىنى ئاللاھنىڭ كىتابىنى ۋە پەيغەمبىرىنىڭ سۈننىتىنى ئۇلۇغلاش، ھەر ئىشىدا شۇنىڭغا مۇراجىئەت قىلىش ۋە ئۇنى ھۆكۈمران قىلىش ئېڭى بىلەن تەربىيەلەش ئەڭ توغرا يولدۇر. بولۇپمۇ، بۇ تەربىيە شەرىئەتنىڭ تارماق ۋە ئۇششاق مەسىللىرىگە ئەمەس، بەلكى ئاساسىي پىرىنسىپلىرى ۋە مۇھىم نۇقتىلىرى ئۈستىگە قۇرۇلۇشى ئىنتايىن زۆرۈردۇر.

نۇرغۇن مۇسۇلمان ياشلىرى ئارىسىدا بىھۇدە ئويۇن - تاماشا ۋە بۇزۇقچىلىق كۆپەيگەن، ئىسلاھاتچىلار ۋە دىن يولىدا خىزمەت قىلغۇچىلارنى ئۇمىدسىزلىك چىرمۇالغان مۇشۇنداق بىر دەۋردە ئاللاھ تائالانىڭ تەۋپىقى بىلەن ئۆزىگە ۋە ئۇممىتىگە كۆڭۈل بۆلىدىغان بىر تۈركۈم ئىسلام ياشلىرى مەيدانغا كەلدى. ئۇلار ئۈستىباشلىرىدىكى ھۇرۇنلۇق چاڭ - توزانلىرىنى قېقىۋەتتى، بىكار تەلەت، ئەخمەقلەرنىڭ يولىدىن يىراقلىشىپ، بۇ دىنىنىڭ پىداكار خىزمەتچىلىرىدىن بولۇش ئۇمىدىدە ئۆزلىرىنى يېتىشتۈرۈشكە ئاتىلاندى، ئۇلار ئۇمىدسىزلىكنى چۆرۈپ تاشلىۋەتتى، روھى چۈشكۈنلەرنىڭ سېپىدىن ئايرىلدى ۋە ئۇممەتنىڭ ئېگىلگەن قەددىنى قايتىدىن رۇسلاش ئۈچۈن جانپىدالىق بىلەن، بوشاشماي ئالغا ئىلگىرىلىدى.

بىر تۈركۈم ياشلارنىڭ باشقىلار ئارقىغا چېكىنگەن ۋاقىتتا ئالغا قاراپ ئاتلانغانلىقىنى ۋە بۇ يولدىن قېچىش پۇرسىتى شۇنچە كۆپ بولسىمۇ، مەيداندىن قاچمىغانلىقىنى كۆرگەندە، بۇ ئۇممەتنىڭ ئىسلاھاتچىلىرى ئۈلارغا مېڭىشقا تېگىشلىك ئېنىق يولنى، يەنى قايا‌قا ۋە قانداق مېڭىشنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان يول خەرىتىسىنى سىزىپ بېرىشى ئىنتايىن زۆرۈر بولدى. شۇ ۋەجىدىن، ئۇستازىمىز ئەھمەد سەييىدنىڭ «ئەلمىنھاج من مراسىن نۇبۇۋۋە» (پەيغەمبەرلىك مراسىدىكى يول خەرىتىسى) ناملىق كىتابى ئوقۇرمەنلەر بىلەن يۈز كۆرۈشتى. بۇ كىتاب رەببىنىڭ ئەمرىدە چىڭ تۇرۇپ، دىنىنىڭ نۇسرەت تېپىشى ئۈچۈن تىرىشىۋاتقان ياشلارغا بىر «مەنھەج»، يەنى ئېنىق يول خەرىتىسىنىڭ رولىنى ئويناىيدۇ. لېكىن، بۇ مەنھەج باشقا مەنھەجلەرگە ئوخشىمايدۇ، بەلكى ئۇ پەيغەمبەرلىك مراسىدىن، يەنى ئاللاھنىڭ كىتابى ۋە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سۈننىتىدىن ئېلىنغان بولۇپ، بۇ خۇسۇسىيەت ئۇنىڭغا ئالاھىدە قىممەت ئاتا قىلغان. چۈنكى، بۇ كىتابتىكى مەتىنلەرنىڭ ئۇلۇغلۇقى ۋە يۈكسەك قىممىتى مۇئەللىپنىڭ مەرتىۋىسىدىن كەلگىنى يوق، بەلكى ئۇ ئۆز ئىچىگە ئالغان ئايەت ۋە ھەدىسلەردىن، يەنى پەيغەمبەر مراسىدىن كەلگەن. پەيغەمبەرلەرنىڭ ئاخىرقىسى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مراسىدىن ئېلىنغان بۇ مەنھەج نېمىدېگەن گۈزەل!

كەرەمللىك ئاللاھ «ئەلمىنھاج من مراسىن نۇبۇۋۋە» ناملىق كىتابنىڭ مەتىن قىسمىنى ئىسلام ياشلىرى ئارىسىدا قىزغىن ئالقىشقا ئېرىشتۈردى. يېقىنقى يىللاردا نەچچە مىڭلىغان ياش ئۇنى يادلىدى ۋە شەرھلىرىنى كۆڭۈل قويۇپ ئۆگەندى. ئۇنى ئوقۇغان نۇرغۇن ياشلارنىڭ ئەخلاقىدا ۋە ئىسلاھات خەرىتىسىدە زور ئۆزگىرىشلەر بولدى.

مۇئەللىپ ئەھمەد ئىبنى يۈسۈف سەييد بۇ كىتابنىڭ مەتىن قىسمىنى 31 قىسىملىق يۇرۇشلۇك سىن دەرسلىرىدە شەرھلىگەن ئىدى. جانابى ئاللاھ مېنى بۇ سىنلىق شەرھنى خۇلاسىلەپ، رەتلەپ چىقىشقا مۇۋەپپەق قىلدى. ئەلۋەتتە بۇنداق قىلىشىمدا مەلۇم مەقسەتلەر بولۇپ، بۇلارنى شەرھنىڭ ئالدىدىكى «كىرىش سۆز» قىسمىدا سۆزلەپ ئۆتىمەن. مەن بۇنى خۇلاسىلەش ۋە ئاددىيلاشتۇرۇشقا تۇتۇش قىلىپ، ئاللاھنىڭ ياردىمى بىلەن ئۇزۇن ئۆتمەيلا تاماملىۋالدىم. نەتىجىدە قولىڭىزدىكى بۇ كىتاب ۋۇجۇدقا چىقتى. بۇ كىتابقا «ئەلقەبەسۇل ۋەمھاج في تەلخىسى شەرھىل منهاج» يەنى «نۇرلۇق چىراغ» دەپ ئىسىم قويدۇم. يەنە بۇنىڭغا مەتىن قىسمىدا كەم ئۇچرايدىغان، يات سۆزلەرنىڭ ئىزاھاتىنمۇ قوشۇپ قويدۇم. ئايەت ۋە ھەدىسلەردىن 150 دىن ئارتۇق سۆزنى يىغىپ، ئۇلارنىڭ مەنبەلىرىنى قەدىمكى ۋە ھازىرقى زامان تەپسىر، ھەدىس شەرھلىرى ۋە لۇغەت كىتابلىرىدىن پايدىلىنىپ ئىزاھلىدىم. شەرھنىڭ ئالدىغا تۆۋەندىكى ئالتە نۇقتىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بىر «كىرىش سۆز»نى قوشتۇم:

بىرىنچى: مەتىن كىتابنىڭ ئىسمىنى شەرھىلەش؛
ئىككىنچى: مەتىن كىتاب تۇزۇلۇشنىڭ ئارقا كۆرۈنۈشى؛
ئۈچىنچى: مەتىن كىتاب تۇزۇلۈپ چىقىشتىكى ئاساسىي مەقسەتلەر؛
تۆتىنچى: مەتىن كىتابنىڭ ئەھمىيىتى؛
بەشىنچى: مەتىن كىتابنىڭ شەرھلىرى؛
ئالتىنچى: مەتىن كىتابنى شەرھلەش جەريانىدىكى ئەمگەكلىرىم.

ئاخىرىدا شۇنى ئېيتىمەنكى، ئەگەر مەن بۇ خۇلاسىنى يېزىشتا ۋە بۇ شەرھنى سىلەرگە تەقدىم قىلىشتا مۇۋەپپەقىيەت قازانغان بولسام، بۇ پەقەت رەببىم ۋە ئىگەم ئاللاھنىڭ پەزلىدۇر، مەندىكى ھەربىر نېمەت پەقەت ئۇنىڭ ئىلتىپاتى ۋە مەرھەمىتىدۇر. ئۇنىڭغا ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان ۋە رازى بولىدىغان ھەمدۇسانا ۋە شۈكۈرلەرنى ئېيتىمەن، نۇقسانلىرىم ۋە ھۇرۇنلۇقۇم ئۈچۈن ئۇنىڭدىن مەغپىرەت تىلەيمەن. ئۇلۇغ ئاللاھتىن ئۆز پەزلى ۋە كەرەمى بىلەن بۇ كىتابنى مۇسۇلمانلار ئارىسىدا مەقبۇل، بەرىكەتلىك ۋە مەنپەئەتلىك قىلىپ بېرىشىنى سورايمەن. يەنە ئاللاھتىن مېنىڭ، ئاتا - ئانامنىڭ ۋە ئۇستازىمنىڭ گۇناھلىرىنى مەغپىرەت قىلىشىنى، بىزنى ئۆز پەزل - مەرھەمتى بىلەن جەھەننەم ئازابىدىن ساقلىشىنى تىلەيمەن.

ئاللاھنىڭ پەزل - مەرھەمەتىگە موھتاج بەندە: مۇھەممەد شۇمەيس

ھىجرىيە 1445 - يىلى 8 - ئاينىڭ 5 - كۈنى

مىلادىيە 2024 - يىلى 2 - ئاينىڭ 15 - كۈنى

كىرىش سۆز

شەرھ ئالدىدىكى بايانلار:

بىرىنچى: مەتىن كىتاب نامىنىڭ چۈشەندۈرۈلۈشى:

مەن «پەيغەمبەرلىك مىراسىدىكى يول خەرىتىسى» (**المنهاج من ميراث النبوة**) ناملىق بۇ كىتابنىڭ ئىسمى ھەققىدە ئويلىنىپ شۇنى بىلىپ يەتتىمكى، بۇ ئىسىم كىتابنىڭ مەزمۇنىغا ھەقىقەتەن ماس كېلىدىكەن. ئادەتتە كىتابنىڭ ئىسمىنى توغرا چۈشىنىش كىتاب ئۆز ئىچىگە ئالغان مەتىنلەرنى رەتلەپ چىقىشتىكى مەقسەتنى چۈشىنىشكە ياردەم بېرىدۇ. شۇڭا، مەن سۆزۈمنى كىتاب ئىسمىنى قىسقىچە شەرھلەشتىن باشلاشنى مۇۋاپىق كۆردۈم. بۇنىڭدا «منهاج» (يول خەرىتىسى)، «**ميراث النبوة**» (پەيغەمبەرلىك مىراسى) ۋە ئىككىسىدىن بىرىككەن (**المنهاج من ميراث النبوة**) «پەيغەمبەرلىك مىراسىدىكى يول خەرىتىسى» دېگەن بىر پۈتۈن نامنىڭ مەنىسىنى بايان قىلىپ ئۆتىمەن.

منهاج: ئىمام ئىبنى مەنزۇر رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: «منهاج ئېنىق، روشەن يول دېمەكتۇر. بىر يولنىڭ منهاج بولۇشى ئۇنىڭ ئېنىق ۋە ئوچۇق بولغانلىقىدىندۇر. ھەزرىتى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنغان بىر ھەدىستە: «رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سىلەرنى روشەن بىر يول ئۈستىدە قالدۇرۇپ ۋاپات بولدى» دېيىلگەن. يەنى بۇ ھەدىستىكى «روشەن يول» دېگەن سۆز «ئوچۇق، ئېنىق يول» دېگەن مەنىدە. ئاللاھ تائالانىڭ كىتابى قۇرئان كەرىمدىكى: «(ئى ئۈممەتلەر!) سىلەرنىڭ ھەربىرىڭلارغا بىر خىل شەرىئەت ۋە ئوچۇق يول تەيىن قىلدۇق» [سۈرە مائىدە، 48 ـ ئايەت] دېگەن ئايەتتىمۇ «منهاج» كەلىمىسى «ئېنىق يول» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

پەيغەمبەرلىك مىراسى (**ميراث النبوة**): مىراس ئادەتتە بىر كىشىنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن ۋارىسلىرىغا قالدۇرغان مال ـ مۈلۈك ۋە ھەق ـ ھوقۇقلىرىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ نورمال كىشىلەرنىڭ مىراسىدۇر. ئەمما، پەيغەمبەرلىك مىراسى بۇنىڭدىن پەرقلىق بولۇپ، ئۇنىڭدىن مال ـ دۇنيا كۆزدە تۇتۇلمايدۇ. چۈنكى، پەيغەمبەرلەرنىڭ قالدۇرغان مالىلىرى سەدىقىدۇر. بۇ ھەقتە ئىككى سەھىھ كىتاب (سەھىھ بۇخارىي ۋە سەھىھ مۇسلىم) تا ھەزرىتى ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن مۇنداق

رىۋايەت قىلىدۇ: «بىزنىڭ مال - مۈلكىمىز مىراس قالمايدۇ، بىز قالدۇرغان مال - مۈلۈك سەدىقىدۇر». ئۇنداقتا، بىز دېمەكچى بولغان پەيغەمبەرلىك مىراسى نېمىنى كۆرسىتىدۇ؟

بۇنىڭ جاۋابى ئەبۇ دەردا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلغان مۇنۇ ھەدىستە بايان قىلىنغان: «ئالىملار پەيغەمبەرلەرنىڭ ۋارىسلىرىدۇر. پەيغەمبەرلەر تەڭگە - تىللا مىراس قالدۇرمىدى، بەلكى ئۇلار ئىلىم قالدۇرۇپ كەتتى. كىمكى شۇ ئىلىمنى ئالىدىكەن، چوڭ نېسىۋىگە ئېرىشكەن بولىدۇ».

دېمەك، پەيغەمبەر مىراسى ئاللاھنىڭ كىتابى قۇرئان كەرىم ۋە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سۈننىتىدۇر. ئۇنداقتا، پەيغەمبەرلىك مىراسىدىكى يول خەرىتىسى: مەنبەسى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن مىراس قالغان ئىلىم (يەنى قۇرئان ۋە سۈننەت) تىن ئېلىنغان ئېنىق، توغرا، داغدام يول دېمەكتۇر.

كىتابنىڭ ئىسمىنى چۈشەنسەك، ئۇنىڭ نېمە مەقسەتتە تۈزۈلگەنلىكىنى بىلىۋالالايمىز. يەنى بۇ كىتاب رەببىنىڭ ئەمرى بويىچە توغرا يولدا مېڭىشنى ۋە ئاللاھنىڭ دىنىنىڭ غەلىبىسىنى خالايدىغان مۇسۇلمانلارغا ئېنىق يولنى كۆرسىتىپ بېرىش مەقسىتىدە تۈزۈلگەن.

ئىككىنچى: مەتىن كىتاب تۈزۈشنىڭ ئارقا كۆرۈنۈشى:

مۇئەللىپ كىتابنىڭ مۇقەددىمىسىدە بۇ مەتىن كىتابنى تۈزۈپ چىقىش ھەققىدە توختىلىپ، ئۇنىڭ «ئىسلاھات پروگراممىسى»غا ئالاقىدار جامائەتچىلىككە سۇنۇۋاتقان بىر يۈرۈش مەزمۇنلارنىڭ بىر قىسمى ئىكەنلىكىنى ۋە ئۇنىڭ «ئىسلاھاتچىلاردا ئۆلچەملىك ئاڭ - ساپا يېتىلدۈرۈش» ئۈچۈن تۈزۈلگەنلىكىنى، يەنى ئىسلاھاتچىلار ۋە دىن يولىدا خىزمەت قىلغۇچىلارنىڭ ئۇسلۇب ۋە ۋاستىلىرى پەرقلىق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇلار ئۆزئارىسىدا ئورتاقلىششقا تېگىشلىك مەسىلە ۋە تېمىلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغانلىقىنى تىلغا ئالىدۇ.

بۇ مەتىنلەردە كەلگەن ئايەت ۋە ھەدىسلەرنى شەيخ ئەھمەد سەييد باشقا دەرسلىرىدە بۇ يەردىكىدىن پەرقلىق ئۇسلۇبتا شەرھلىگەن. شەيخنىڭ ئىسلاھات قارىشىنى تېخىمۇ چوڭقۇر چۈشىنىش ئۈچۈن، ئۇنىڭ تۆۋەندىكى ئىلمىي ئەمگەكلىرىنىمۇ كۆرۈپ چىقىش پايدىلىق:

1. «بۇسۇلەتۇل مۇسلىم» (ئىسلاھاتچىلار كومپاسى).

2. «ئىلاھىي قانۇنىيەتلەر ۋە ئۇنىڭ رېئاللىقنى چۈشىنىش ھەم ئىسلاھات خىزمىتىدىكى تەسىرى».

3. «ئىسلاھاتنىڭ مۇھىم نۇقتىلىرى» (يۈرۈشلۈك دەرسلەر).

4. «ئىسلاھاتچىلار ئۇچۇن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمھالى» (يۇرۇشلۇك دەرسلەر).

5. «تەربىيەچىلەرنى يېتىشتۇرۇش» (يۇرۇشلۇك دەرسلەر).

6. «قۇرئان كەرىمنىڭ ئىسلاھاتچىلارنىڭ روھىيىتىنى داۋالىشى» (يۇرۇشلۇك دەرسلەر).

مەن بۇ ماتېرىياللارنى «پەيغەمبەرلىك مىراسىدىكى يول خەرىتىسى» ناملىق كىتابنىڭ شەرھىسىنى تولۇقلىغۇچىلار سۈپىتىدە چۈشىنىمەن. ئوقۇرمەنلەر بۇلارنىڭ ھەممىسىنى كۆرۈپ چىققاندا، شەيخ ئەھمەد سەييىدنىڭ ئىسلاھات قارىشى ھەققىدە بىر قەدەر تولۇق تەسەۋۋۇرغا ئىگە بولىدۇ.

ئۈچىنچى، «پەيغەمبەرلىك مىراسىدىكى يول خەرىتىسى»دىكى مەتىنلەرنى رەتلەپ چىقىشتىكى مەقسەتلەر:

بۇلارنى تۈزۈپ چىقىشتا بىرقانچە مۇھىم مەقسەت كۆزلەنگەن بولۇپ، بۇلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ گەۋدىلىكرەك بولغانلىرى تۆۋەندىكى ئۈچ مۇھىم نۇقتىدۇر:

1. شەرىئەتنىڭ مەركىزىي نۇقتىلىرىنى ۋە ئالدىنقى قاتاردىكى مۇھىم ئىشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇش. بۇنىڭدا مۇنداق ئىككى تەرەپكە تەڭ ئەھمىيەت بېرىلگەن:

1) **شەرىئەت:** شەرىئەت بۇ مەركىزىي نۇقتىلارغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بەرگەن، شۇڭا ئىسلاھاتچىلارنى مۇشۇ نۇقتىلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان قىممەت قاراشلار بىلەن تەربىيەلەش كېرەك. چۈنكى، شەرىئەتنىڭ تارماق (تەپسىلىي) فىقھىي مەسىللىرىگە كىرىشتىن بۇرۇن، ئەقىدە مەسىللىرىگە ۋە ئاساسىي ئەھكاملارغا تايانغان تەربىيە توغرا تەربىيە ھېسابلىنىدۇ. بۇگۈنكى كۈندە تەلىم ـ تەربىيە ساھەسىدە يۈز بېرىۋاتقان ئەڭ ئېغىر مەسىلە ئوقۇغۇچى ياكى ئۇستازنىڭ ئاساسىي مەسىللەرنى تاشلاپ قويۇپ، دەسلەپكى باسقۇچلاردا دەرسلىك قىلىشقا ئۇيغۇن بولمىغان كىتابلارنى دەرسلىك قىلىشىدىن ئىبارەت. بۇ، ئىسلام ئەللىرىدە كەڭ كۆلەمدە يامرىغان ئىللەت بولۇپ، بۇ يەردە بۇ ھەقتە تەپسىلىي توختىلىپ ئولتۇرمايمىز. ئەپسۇسكى، نۇرغۇنلىغان ياشلار ئەقىدە ئىلمىلىرى ۋە دىننىڭ ئاساسىي مەسىللىرىدە تەربىيەلىنىشىنىڭ ئورنىغا، مەزھەپ فىقھىلىرىدىكى تۇگمەس تالاش ـ تارتىش ۋە ئىختىلاپلار بىلەن تەربىيەلىنىۋاتىدۇ. بۇنداق توغرا بولمىغان ئۇسۇلدا تەربىيەلەنگەن ياشلارنىڭ بىرقانچە يىلدىن كېيىن كىشىلەرگە يولباشچى، مۇئەللىم بولۇپ ئوتتۇرىغا چىقىشى ھەقىقەتەن كىشىنى ئەندىشىگە سالىدىغان ئىشتۇر. ئاللاھ يارىدەمچىمىز بولسۇن!

2) **رېئاللىق:** رېئال تۇرمۇشقا ۋە ئىجتىمائىي ھاياتقا نەزەر سېلىپ، يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان مەركىزىي نۇقتىلاردا يۈز بەرگەن نۇقسان ۋە خاتالىقلارنى تۈزىتىش ھەمدە بۇ

مەسىلىلەرنى روشەن بايان قىلىش ئارقىلىق جەمئىيەت ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىش مەقسەت قىلىنغان.

2. ئىككىنچى چوڭ نىشانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا تىرىشىۋاتقان مۇسۇلمانلار ئۈچۈن مەنىۋى ئوزۇق تەييارلاش:

بىرىنچى نىشان: توغرا يولدا مېڭىش ۋە بۇ يولدا ئۇچرايدىغان تۈرلۈك سىناقلار، نەپسى ـ خاھىشلار (شەھۋەت) ۋە گۇمانلىق پىكىرلەر (شەك ـ شۇبھىلەر) ئالدىدا تەۋرەنمەي تۇرۇش.

ئىككىنچى نىشان: جەمئىيەت ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىش، كىشىلەرنى ئاللاھنىڭ دىنىغا دەۋەت قىلىش ۋە دىن يولىدا خىزمەت قىلىش. بۇ كىتابتا ئىسلاھاتچى موھتاج بولىدىغان بىرقانچە باب بار. مەسىلەن، مەنبەنىڭ ساپ بولۇشى، پىكىر ۋە چۈشەنچىلىرىمىزنى ۋەھيي ئۆلچەملىرىگە سېلىش، ئىسلاھاتنىڭ پەزىلىتى، ئىسلاھاتچىلارنىڭ سۈپەتلىرى... قاتارلىقلار. شۇنى جەزمەن بىلىشىمىز كېرەككى، ئاللاھنىڭ كىتابى ۋە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھەدىسلىرى ئۈممەت ئېھتىياجلىق بولغان بارلىق ئىسلاھات ۋە دەۋەت ئىشلىرىغا تولۇق كۇپايە قىلىدۇ. مۇھەققەقكى، ئۈممەت دۇچ كەلگەن ھەرقانداق سىناق ياكى قىينىچىلىقتىن چىقىش يولى ئىككى ۋەھيدە تېپىلماي، باشقا يوللاردا تېپىلىدىغان ئىش يوق.

3. تەربىيەلىنىۋاتقانلارنىڭ قەلبىدە ۋەھىينىڭ مەنبەلىك ئورنىنى ئەمەلىي جەھەتتىن كۈچەيتىش:

ۋەھىينىڭ مەنبەلىك ئورنىنى كۈچەيتىش تۆۋەندىكى ئىككى خىل ئۇسۇل بىلەن بولىدۇ:

بىرىنچى: نەزەرىيەۋى يول

ئىككىنچى: ئەمەلىي تەتبىقلاش يولى

ئەمەلىي تەتبىقلاش يولىغا يېتىش ۋاستىلىرىدىن بىرى مۇسۇلمان كىشى مەيلى شەخسىي ئىستىقامەتتە بولسۇن ياكى دەۋەت يولىدا بولسۇن، ئۆز دىنىدا ئېھتىياجلىق بولىدىغان تۈرلۈك مەسىلىلەرگە مۇناسىۋەتلىك ئايەت ـ ھەدىسلەرنى توپلاشتىن ئىبارەتتۇر. شۇنداق بولغاندا، تەربىيەلەنگۈچىلەرگە شەرئىەتنىڭ ھەممە ساھەنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغانلىقى نامايان بولىدۇ ـ دە، ئۇلار شەرئىەتكە قانائەت ھاسىل قىلىدۇ ۋە شەرئىەتنى باشقا بارلىق كۆزقاراش ۋە ھۆكۈم مەنبەلىرىگە ھۆكۈمرانلىق قىلغۇچى دەپ بىلىدۇ.

تۆتىنچى: «پەيغەمبەرلىك مىراسىدىكى يول خەرىتىسى» دىكى مەتىنلەرنىڭ ئە ھمىيىتى:

يۇقىرىدىكى مۇقەددىمە ۋە مەقسەتلەرنىڭ بايانىدا بۇ كىتابنىڭ ئەھمىيىتى ۋاستىلىك ھالدا ئوتتۇرىغا قويۇلدى. بۇ يەردە كىتابنىڭ ئەھمىيىتى ھەققىدە يەنە بىر مۇھىم نۇقتىنى قىسقىچە بايان قىلىپ ئۆتمەكچىمەن:

بۈگۈنكى رېئاللىقىمىزدا شۇنى كۆرۈۋاتىمىزكى، بىر مەدرىسەدە تەربىيەلەنگەن ئىلىم ئۆگەنگۈچىلەرنىڭ ئىلمىي قۇرۇلمىلىرى بىر - بىرىگە ئىنتايىن يېقىن تۇرۇقلۇق، ئەمەلىيەتتە ئۇلار بىر - بىرىگە قارشى ئېقىم ۋە مەزھەپلەرگە ئايرىلىپ كېتىۋاتىدۇ. بۇنىڭ سەۋەبى ھەققىدە ئىزدەنگىنىمىزدە شۇنى بايقايمىزكى، ھەر ئېقىمنىڭ ئۆزىگە خاس قېلىپى بولۇپ، ئۇلار شۇ قېلىپ ئارقىلىق تارماق مەسىلىلەر ۋە جۈزئىي مەلۇماتلارنى بىر تەرەپ قىلىدۇ، يۆنىلىشىنى بەلگىلەيدۇ ۋە تەرتىپكە سالىدۇ. شۇڭا، ئىلىم ئۆگەنگۈچىلەر ئىگىلىگەن مەلۇماتلار ئوخشاش بولسىمۇ، قېلىپنىڭ ئوخشىماسلىقى سەۋەبىدىن ئۆگەنگەنلىرىنى رېئاللىققا تەتبىقلاشتا پەرقلىق نەتىجىلەر كېلىپ چىقىدۇ. بۇ قېلىپ مۇناقاچە ئاملىدىن تەركىب تاپىدۇ. مەسىلەن:

بىرىنچى: ئوقۇغۇچىلار تەربىيەلىنىدىغان غايە ۋە مەقسەتلەر

ئىككىنچى: دۇشمەنلەرنى بەلگىلەش

ئوقۇغۇچىلار قوبۇل قىلىدىغان مىڭلىغان جۈزئىي ۋە تارماق بىلىملەر مانا مۇشۇ قېلىپلار ئارقىلىق بىر تەرەپ قىلىنىدۇ. بۇ قېلىپ ياكى شەخسىي كۆزقاراش يا ئىجتىھادلار ئاساسىدا شەكىللەنگەن بولىدۇ، يا ۋەھىي مەنبەسىدىن ئېلىنغان بولىدۇ.

«پەيغەمبەرلىك مىراسىدىكى يول خەرىتىسى»دىكى مەتىنلەرنىڭ ئەھمىيىتى دەل مۇشۇ يەردە نامايان بولىدۇ: بۇ مەتىنلەر ئىلىم ئۆگەنگۈچىلەر بىلىشكە تېگىشلىك توغرا نىشانلار ۋە ئالدىنقى قاتاردىكى مۇھىم ئىشلارنى جەملىگەن. شۇڭا، ئۇ ئوقۇغۇچىلار ئۈچۈن بىر توغرا «قېلىپ» سۈپىتىدە خىزمەت قىلىدۇ ۋە ئوقۇغۇچىلارنىڭ كاللىسىدىكى جۈزئىي، تارماق مەلۇماتلارنى توغرا يۆنىلىشكە يېتەكلەپ، تەرتىپكە سالىدۇ. بۇ قېلىپنىڭ ئەڭ چوڭ ئارتۇقچىلىقى ئۇنىڭ ئاللاھنىڭ كىتابىدىن ۋە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھەدىسلىرىدىن ئېلىنغانلىقىدا نامايان بولىدۇ.

بەشىنچى: «پەيغەمبەرلىك مىراسىدىكى يول خەرىتىسى»دىكى مەتىنلەرنىڭ شەرھلىرى:

شەيخ ئەھمەد سەييىدنىڭ «پەيغەمبەرلىك مىراسىدىكى يول خەرىتىسى»دىكى مەتىنلەرنىڭ ئۇچ قېتىملىق سىنىلىق شەرھىسى بار بولۇپ، بۇلاردىن ئىككىسى كىتاب قىلىنىپ تاماملانغان، ئۈچىنچىسى تېخى تاماملانمىغان. بۇ شەرھلەرنىڭ ھەربىرىنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكى بار. تۆۋەندە بۇ شەرھلەرنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇپ ئۆتىمىز:

1) **«تەپسلىي شەرھ»** (الشرح المطول):

بۇ، قولىڭىزدىكى كىتاب بولۇپ، شەيخ بۇنىڭدا مەتىن كىتابنى 31 قىسىملىق سىندا تولۇق شەرھلەپ چىققان.

ئۇنىڭ شەرھلەش ئۇسۇلى: ئاۋۋال ھەر بابنىڭ نامىنى شەرھلەش، ئۇنىڭ شەرئىي ۋە رېئاللىقتىكى ئەھمىيىتىنى بايان قىلىش (گەرچە ھەممە بابتا بۇنداق قىلمىغان بولسىمۇ)، ئاندىن ئايەت ۋە ھەدىسلەرنى شەرھلەشكە كىرىشىشتىن ئىبارەت.

بۇ، ئوتتۇراھال شەرھ بولۇپ، مەن ئۇنى قىسقا دەپ بىلىمەن. مېنىڭ ئۇنى «تەپسىلىي شەرھ» دەپ ئاتىشىم باشقا قىسقا شەرھلەرگە سېلىشتۇرۇلغان نىسپىي ئاتالغۇدۇر. ئېنىقكى، بۇ مەتىنلەر يەنىلا شەيخنىڭ بايانىدىن تېخىمۇ چوڭقۇر ھەم كەڭ شەرھلەرگە موھتاج. مەن يېقىندا بۇ مەتىنلەر ئۈستىدە تېخىمۇ كەڭ بىر شەرھ يېزىشقا كىرىشتىم. ئاللاھتىن مېنى بۇ ئىشقا مۇۋەپپەق قىلىشىنى ۋە توغرا يولدا قىلىشىنى سورايمەن.

شۇنى ئەسكەرتىش كېرەككى، شەيخ بۇ شەرھتە مەتىنلەردىن ساۋاق ۋە پايدىلارنى يەكۈنلەپ چىقىشقا، كىتابنىڭ تۈزۈلۈش مەقسىتىگە ئۇيغۇن كېلىدىغان مۇھىم نۇقتىلارنى ئوتتۇرىغا قويۇشقا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلگەن. شۇڭا، شەرھتىكى پايدىلارنىڭ كۆپىنچىسى تەربىيەۋى، مېتودولوگىيەلىك ۋە ئىسلاھات خاراكتېرلىك پايدىلار بولۇپ، شەيخ ئايەت ـ ھەدىسلەردىن ساۋاق ۋە پايدىلارنى يەكۈنلەپ چىقىرىشتا فىقھىي مەسىلىلەر ھەققىدە توختالمىغان.

2) «پەيغەمبەرلىك مىراسىدىكى يول خەرىتىسى»دىكى مەتىنلەرنىڭ مەقسەتلىرى:

بۇ شەرھ ئىككى قىسىملىق ئۇزۇن لېكسىيەدىن تەركىب تاپقان. بۇنىڭدا شەيخ مەتىنلەرنىڭ مەقسەتلىرى ھەققىدە توختىلىدىغان بولغاچقا، كىتابتىكى ھەممە مەزمۇنلارنى تەپسىلىي بايان قىلمىغان.

ئۇنىڭ ئۇسۇلى: ھەربىر بابتا مۇنداق ئۈچ خىل مەقسەتنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ:

بىرىنچى: بابنىڭ نامى ھەققىدە ئومۇمىي چۈشەنچە

ئىككىنچى: بابتا كەلگەن ئايەتلەر ھەققىدە ئومۇمىي چۈشەنچە

ئۈچىنچى: بابتا كەلگەن ھەدىسلەر ھەققىدە ئومۇمىي چۈشەنچە

بۇ شەرھتە «تەپسىلىي شەرھ»تە بولمىغان نۇرغۇن پايدىلىق مەزمۇنلار بار. شۇڭا، تەپسىلىي شەرھنى تىكشىغانلارغا بۇنىمۇ تىكشاپ چىقىش تەۋسىيە قىلىنىدۇ.

3) «يېڭى نەسىل ئۈچۈن پەيغەمبەرلىك مىراسىدىكى يول خەرىتىسى»:

شەيخ بۇنىڭدا مەتىن كىتابىدىن پەقەت ئون بابنى شەرھلىگەن. شەرھلىگەن بابلاردىمۇ ھەممە ھەدىسلەرنى سۆزلىمەي، كىتابتىن بەزى ئايەت ۋە ھەدىسلەرنى تاللاپ چۈشەندۈرگەن. بۇ شەرھ يېڭى ئۆسۈپ يېتىلۋاتقان ياشلارغا قارىتىلغانلىقى ئۈچۈن، تىلى ئاددىي ھەم چۈشىنىشلىك بولغان، شەيخ بۇنىڭدا تەپسىلىي مەزمۇنلارغا چوڭقۇرلاپ كىرمىگەن.

ئالتىنچى: «پەيغەمبەرلىك مىراسىدىكى يول خەرىتىسى»نىڭ شەرھىسىدىكى ئەمگەكلىرىم:

مېنىڭ بۇ شەرھتىكى خىزمىتىمنى مۇنداق ئۈچ نۇقتىغا يىغىنچاقلاش مۇمكىن:

1) **شەرھنى خۇلاسىلەش:** مەن شەرھنى خۇلاسىلىگەندە سەل تەپسىلىيرەك خۇلاسىلەشكە تىرىشتىم، شەيخنىڭ سۆزلىرىدىكى مەركىزىي ئىدىيەنىڭ چۈشۈپ قالماسلىقىغا ئەھمىيەت بەردىم. شۇڭا، بۇ خۇلاسىدە ئەسلىدىكى كۆزقاراشلار قىسقارتىلمىدى، بەلكى ئوقۇرمەنلەرنىڭ پات - پات مۇراجىئەت قىلىشىغا ئەپلىك بولۇشى ئۈچۈن مەركىزىي نۇقتىلارغا يىغىنچاقلاندى. ئەسلىدە نۇرغۇن قاراشلارنى بۇ خۇلاسىدىكىدىنمۇ كېڭەيتىپرەك شەرھلىگىلى بولاتتى، لېكىن مەن شەيخنىڭ شەرھلەش ئۇسۇلىدىن چىقىپ كەتمەسلىك ۋە ئۇنىڭغا ئۆزۈم چاغلاپ بىر نەرسە قوشماسلىق يولىنى تاللىدىم. نېسىپ بولسا، كەلگۈسىدە بۇ مەتىنلەرگە تېخمۇ كەڭ ھەم تەپسىلىي، مۇستەقىل بىر شەرھ يېزىلىپمۇ قالار.

2) **يات (مۇجمەل) سۆزلەرنى ئىزاھلاش:** ئاللاھنىڭ ياردىمى بىلەن، ئايەت ۋە ھەدىسلەردە كەلگەن 150 تىن ئارتۇق يات سۆزنى يىغىپ، ئوقۇرمەنلەرنىڭ چۈشىنىشىگە قولاي بولسۇن ئۈچۈن تەپسىر، ھەدىس شەرھلىرى ۋە تىل قامۇسلىرىدىن پايدىلىنىپ مەنىلىرىنى ئىزاھلىدىم.

3) **شەرھسىز قالغان جايلارنى تولۇقلاش:** كىتابتا شەيخ شەرھلىمەي قالدۇرغان ئاز سانداكى ئايەت ۋە ھەدىسلەر بار بولۇپ، ئۇلار مۇنداق ئىككى تۈرلۈك:

• شەيخ «پەيغەمبەرلىك مىراسىدىكى يول خەرىتىسىدىكى مەتىنلەرنىڭ مەقسەتلىرى» ناملىق يۇرۇشلۇك سىن دەرسلىرىدە سۆزلىگەن بىر قىسىم مەزمۇنلار. مەن بۇلارنى خۇلاسىلاپ مۇشۇ كىتابقا كىرگۈزدۇم.

• شەيخ ھەر ئىككىلا شەرھتە توختالمىغان جايلار. مەن بۇلارنى ئۆزۈم چاغلاپ ئىزاھلىمايى، شۇ پېتى قالدۇردۇم.

بىرىنچى باب

ۋەھىينىڭ مەنبەلىك ئورنى ۋە ئالەمشۇمۇللۇقى، ئىتائەتنىڭ ئالاھقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگىلا مەركەزلىشىشى كېرەكلىكى توغرىسىدا

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: مەنبە — ئىنسان (بىرەر ئىشتا) قايتىدىغان، تايىنىدىغان نەرسە دېمەكتۇر. ۋەھيي بولسا ئىنسانىنىڭ ھىدايەت تېپىش، ھۆكۈم چىقىرىش ۋە ھۆكۈم سۈنۈش قاتارلىقلاردا تايىنىدىغان ئىللاھنىڭ كىتابى ۋە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سۈننىتىدىن ئىبارەت بولۇپ، ئۇنىڭ مەنبەلىك ئورنى ھەممىدىن ئۈستۈندۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ بابنىڭ تېمىسى مۇنداق تۆت مۇھىم نۇقتىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ:

1. ۋەھىينىڭ مۇئمىن ئۈچۈن ئاساسي مەنبە ئىكەنلىكىنى بايان قىلىش

2. ۋەھىينى ئۇنىۋېرساللىق بىلەن تەرىپلەش

3. ئىللاھ ۋە ئۇنىڭ رەسۇلىغا تەسلىم بولۇشقا دەۋەت قىلىش

4. شەرىئەتتە ئىتائەتنىڭ ئىللاھقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگىلا مەركەزلىشىشى كېرەكلىكىنى بايان قىلىش

ئۈچىنچى نۇقتا: ۋەھىينىڭ مەنبەلىكىگە نىسبەتەن بىزدىن تەلەپ قىلىنىدىغان بەش تۈرلۈك ئىش بار:

1. ۋەھىينى ئۇلۇغلاش

2. ۋەھىيگە تەسلىم بولۇش

3. ۋەھىينى ھاكىم قىلىش

4. ۋەھىينى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش

5. ۋەھىيگە قانائەت قىلىش ۋە ئۇنىڭدىن سۆيۈنۈش

تۆتىنچى نۇقتا: ئىنسان ۋەھىيگە چىڭ يېپىشىش ئارقىلىق ئېرىشىدىغان ئەڭ ئۇلۇغ مېۋە ھىدايەتتۇر، يەنى ئاللاھنىڭ نۇرى بىلەن ياشاشتۇر. بۈگۈنكى كۈندە بىز بەزى مىللەتلەرنىڭ ماددىي تەرەققىياتتا شۇنچىۋالا يۇقىرى پەللىگە يەتكەن بولسىمۇ، ئەخلاقىي جەھەتتە ئەڭ تۆۋەن چەككە چۈشۈپ قالغانلىقىنى كۆرۈۋاتىمىز. بۇنىڭ سەۋەبى ئۇلارنىڭ ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن كەلگەن نۇردىن ئايرىلىپ قالغانلىقىدۇر.

ئايەتلەر

بىرىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئەگەر سىلەر بىرەر ئىشتا ئىختىلاپ قىلىشىپ قالساڭلار، بۇ توغرىدا ئاللاھقا ۋە پەيغەمبەرگە مۇراجىئەت قىلىڭلار﴾ [سۈرە نىسا، 59 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ۋەھىينىڭ مەنبەلىكىگە نىسبەتەن مۇئمىن كىشىدىن تۆۋەندىكى ئىككى ئىش تەلەپ قىلىنىدۇ:

1. ۋەھىينى باشقا مەنبەلەردىن ئۈستۈن قويۇش

2. دەتالاش قىلىنغاندا ۋەھىينى ھاكىم قىلىش

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ئايەتنىڭ تولۇق قىسمى تۆۋەندىكىچە: ﴿ئى مۇئمىنلەر! ئاللاھقا، پەيغەمبەرگە ۋە ئۆزۈڭلاردىن بولغان ئىش ئۈستىدىكىلەرگە ئىتائەت قىلىڭلار، ئەگەر ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرىدىغان بولساڭلار، بىرەر ئىشتا دەتالاش قىلىشىپ قالغىنىڭلادا، بۇ توغرىدا ئاللاھقا ۋە پەيغەمبەرگە مۇراجىئەت قىلىڭلار. بۇ (يەنى ئاللاھنىڭ كىتابىغا ۋە پەيغەمبىرىنىڭ سۈننىتىگە مۇراجىئەت قىلىش) سىلەر ئۈچۈن پايدىلىقتۇر، نەتىجە ئېتىبارى بىلەنمۇ گۈزەلدۇر﴾ [سۈرە نىسا، 59 ـ ئايەت].

بۇ ئايەتتىن ئېلىنىدىغان پايدىلار:

بىرىنچى: ئايەتتىكى «ئەگەر ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرىدىغان بولساڭلار» دېگەن سۆز ئىماننىڭ مەۋجۇت بولۇشى ئۈچۈن، دەتالاشقا چۈشۈپ قالغاندا ۋەھىيگە قايتىشنىڭ شەرتلىكىنى، ۋەھىينى ھاكىم قىلمىغان كىشىنىڭ ئىماندا مەسىلە بارلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئىككىنچىسى: ئۆلىمالار «ئاللاھقا مۇراجىئەت قىلىش»نىڭ مەنىسى ئاللاھنىڭ كىتابىغا مۇراجىئەت قىلىش ئىكەنلىكىدە؛ «پەيغەمبەرگە مۇراجىئەت قىلىش»نىڭ مەنىسىنىڭ بولسا پەيغەمبەر ھايات ۋاقتىدا ئۆزىگە، ۋاپاتىدىن كېيىن سۈننىتىگە مۇراجىئەت قىلىش ئىكەنلىكىدە بىردەك قاراشتا.

ئىككىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿شۇبھىسىزكى، قۇرئان غالىب كىتابتۇر. ئۇنىڭغا ئالدىدىنمۇ، ئارقىسىدىنمۇ (يەنى ھېچقايسى تەرىپىدىن) باتىل يۇزلەنمەيدۇ، ئۇ ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچى، مەدھىيەگە لايىق، ئاللاھ تەرىپىدىن نازىل قىلىنغاندۇر﴾ [سۈرە فۇسسىلەت، 41 — 42 - ئايەتلەر].

پايدىلىق نۇقتا:

قۇرئاننىڭ ئىززىتى (غالىبلىقى) تۆۋەندىكىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ:

1. ئۇنىڭ ئوخشىشىنى كەلتۈرۈش مۇمكىن ئەمەس

2. ئۇ ئۆزگەرتىۋېتىش ۋە ئالماشتۇرۇشتىن ئۇستۇندۇر

3. ئۇنىڭ دەلىل - پاكىتلىرى ھەمىشە غالىب، ھەرگىز مەغلۇپ بولمايدۇ

ئۈچىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿شۇنىڭدەك (يەنى ئۆتكەنكى پەيغەمبەرلەرگە ئۆز تىلىدا كىتاب نازىل قىلغىنىمىزدەك)، قۇرئاننى ئەرەب تىلىدا، (كىشىلەرنىڭ ئارىسىدىكى دەتالاشلاردا) ھۆكۈم قىلىپ نازىل قىلدۇق، سەن ئىلىمگە ئىگە بولۇپ تۇرۇپ، ئۇلارنىڭ (يەنى ئەھلى كىتابنىڭ) نەپسى خاھىشلىرىغا ئەگىشىپ كېتىدىغان بولساڭ، ساڭا ھېچقانداق ياردەم بەرگۈچى ۋە سېنى ئاللاھنىڭ ئازابىدىن ساقلىغۇچى بولمايدۇ﴾ [سۈرە رەئد، 37 - ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچىسى نۇقتا: مۇپەسسىرلەر ئايەتتىكى «ھۆكۈم» دېگەن سۆزنى: «ھېكمەت»، «پۇختا قىلىنغان» ۋە «ھۆكۈم قىلغۇچى» قاتارلىق بىر قانچە خىل شەرھلىگەن.

ئىككىنچىسى نۇقتا: ئايەتنىڭ داۋامىدا: ﴿سەن ئىلىمگە ئىگە بولۇپ تۇرۇپ، ئۇلارنىڭ

(يەنى ئەھلى كىتابنىڭ) نەپسى خاھىشلىرىغا ئەگىشىپ كېتىدىغان بولساڭ، ساڭا ھېچقانداق يارىدەم بەرگۈچى ۋە سېنى ئاللاھنىڭ ئازابىدىن ساقلىغۇچى بولمايدۇ﴾ دېيىلگەن. بۇ يەردىكى «ئىلىم»دىن مەقسەت ۋەھيدۇر. ئايەتتە ھەق بىلەن ئۇنىڭغا زىت بولغان نەرسە سېلىشتۇرۇلغان بولۇپ، ۋەھيگە زىت كەلگەن ھەر قانداق نەرسە «نەپسى خاھىش» (ھاۋايى ـ ھەۋەس) دەپ ئاتالغان. مانا بۇ ئايەت ئىنسانىنى ۋەھيگە چىڭ يېپىشىشقا دەۋەت قىلىدىغان ئەڭ چوڭ ئامىلدۇر.

تۆتىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿كىمكى ئاللاھ نازىل قىلغان ئايەتلەر بويىچە ھۆكۈم قىلمايدىكەن، ئۇلار كاپىرلاردۇر﴾ [سۈرە مائىدە، 44 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئايەتتە ۋەھيىنى ئەڭ چوڭ ۋە ئەڭ ئۇلۇغ مەنبە دەپ بىلىش ئىنتايىن ئېنىق بايان قىلىنغان بولۇپ، بۇ ئىش ئىمان ۋە كۇفرى مەسىلىسىگە باغلانغان.

ئىككىنچى نۇقتا: ۋەھيىنى ھۆكۈمران قىلىش ئىسلامنىڭ ئەڭ چوڭ پىرىنسىپال مەسىلىلىرى ۋە نىشانلىرىدىن بىرىدۇر. ئاللاھ تائالا ۋەھيىنى كىشىلەر ئۇنى چەتكە قاقسۇن ياكى باشقا نەرسىگە ئالماشتۇرسۇن دەپ ئەمەس، بەلكى كىشىلەر ئۇستىدىن ھۆكۈم قىلغۇچى بولسۇن دەپ نازىل قىلغان.

ئۈچىنچى نۇقتا: ئىسلام ئۈممىتى دۇچ كېلىۋاتقان ئەڭ چوڭ مۇسىبەتلەردىن بىرى ئاللاھنىڭ كىتابى ۋە رەسۇلىنىڭ سۈننىتى بويىچە ھۆكۈم قىلمايدىغان بولۇپ قالغانلىقىدۇر.

بەشىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى مۇھەممەد!) پەرۋەردىگارىڭ بىلەن قەسەمكى، ئۇلار (يەنى مۇناپىقلار) ئۆز ئارىسىدىكى دەتالاشقا سېنى ھۆكۈم چىقىرىشقا تەكلىپ قىلمىغۇچە، ئاندىن سېنىڭ چىقارغان ھۆكمىڭگە ئۇلارنىڭ دىللىرىدىكى قىلچە غۇم بولسىمۇ يوقالمىغۇچە ۋە ئۇلار پۈتۈنلەي بويسۇنمىغۇچە ئىمان ئېيتقان بولمايدۇ﴾ [سۈرە نىسا، 65 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ئايەت قۇرئان كەرىمدىكى ۋەھيىنىڭ مەنبە ئىكەنلىكىنى، بولۇپمۇ پەيغەمبەر

ئەلەيھىسسالامنىڭ سۆزىنىتىگە تەسلىم بولۇش مەسلىسىنى بايان قىلغان ئەڭ ئوچۇق ئايەتتۇر.

ئالتىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىرەر ئىشتا ھۆكۈم چىقارغان چاغدا، ئەر - ئايال مۇئمىنلەرنىڭ ئۆز ئىشىدا ئىختىيارلىقى بولمايدۇ (يەنى ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى بىرەر ئىشتا ھۆكۈم چىقارغان ئىكەن، ھېچكىمنىڭ ئۇنىڭغا مۇخالىپەتچىلىك قىلىشىغا بولمايدۇ)، كىمكى ئاللاھقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئاسىيلىق قىلسا، ئۇ ھەقىقەتەن ئوپئوچۇق ئازغان بولىدۇ﴾ [سۈرە ئەھزاب، 36 - ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ئايەتتىكى ھۆكۈم ئومۇمىي بولۇپ، ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى ھۆكۈم قىلغان بارلىق ئىشلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ھەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

زەيد ئىبنى ئەرقەم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «ئاللاھنىڭ كىتابى ئاللاھنىڭ ئارغامچىسىدۇر. كىمكى ئۇنىڭغا مەھكەم ئېسىلسا (ئەگەشسە)، ھىدايەت ئۈستىدە بولىدۇ؛ كىمكى ئۇنى تەرك ئەتسە، گۇمراھلىقتا قالىدۇ» [سەھىھ مۇسلىم، 2408 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: «ئارغامچا» (حبل) دېگەن سۆزدىن ئەھدۇپەيمان مەقسەت قىلىنغان.

ئىككىنچى نۇقتا: ۋەھيگە ئەگىشىشنىڭ ئەڭ چوڭ پايدىسى ھىدايەت تېپىشتۇر.

ئىككىنچى ھەدىس:

ئەبۇ رافىئ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «ھەرقانداق بىرىڭلارنىڭ ئورۇندۇقىدا يۆلىنىپ ئولتۇرغان ھالدا مەن بۇيرۇغان ياكى توسقان بىرەر ئىش كەلگەندە: ‹بىز بۇنى بىلمەيمىز، ئاللاھنىڭ كىتابىدا نېمىنى تاپساق، شۇنىڭغا ئەگىشىمىز› دېگەنلىكىنى كۆرۈپ قالمايسەن!» [ئەبۇ داۋۇد، 4605 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستە سۇننەتنى ئىنكار قىلىپ، «بىزگە قۇرئانلا كۇپايە» دەيدىغان بىر تائىپىنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىدىغانلىقىدىن بېشارەت بېرىلگەن. بۇنداق كىشىلەرنىڭ راستتىنلا چىقىشى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نەقەدەر راستچىللىقىنى، سۇننىتىنىڭمۇ ھەقىقەت ئىكەنلىكىنى تېخىمۇ كۈچەيتىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستە ساھابىلەرنىڭ ئىدىيە جەھەتتىن ئالدىن تەييارلىق

قىلۇبلىشلىرى ئۇچۇن، ئۇلار كەلگۈسىدە يۇز بېرىش ئېھتىمالى بولغان پىتنىلەردىن ئاگاھلاندۇرۇلغان.

ئۇچىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «كىمكى ماڭا ئىتائەت قىلسا، ئاللاھقا ئىتائەت قىلغان بولىدۇ؛ كىمكى ماڭا ئاسىيلىق قىلسا، ئاللاھقا ئاسىيلىق قىلغان بولىدۇ» [سەھىھ مۇسلىم، 1835 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: سۆزنەتنى ئىنكار قىلىدىغان كۆپىنچە كىشىلەر رەسۇلۇللاھقا ئىتائەت قىلىشنى «شېرىك» دەپ دەۋا قىلىشىدۇ. ئۇلار رەسۇلۇللاھقا ئىتائەت قىلىشنىڭ ئەمەلىيەتتە ئاللاھنىڭ بۇيرۇقى ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قېلىشقان.

ئىككىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئەگىشىش ئەمەلىيەتتە ئۆزى ئەۋەتكەن زات (ئاللاھ) نى ئۇلۇغلىغانلىقتۇر.

تۆتىنچى ھەدىس:

جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خۇتبىسىدە مۇنداق دەيتتى: «مەقسەتكە كەلسەك، سۆزلەرنىڭ ئەڭ ياخشىسى ئاللاھنىڭ كىتابى، يوللارنىڭ ئەڭ ياخشىسى مۇھەممەدنىڭ يولىدۇر. ئىشلارنىڭ ئەڭ يامىنى (دىندا) كېيىن پەيدا قىلىنغانلىرىدۇر، ھەرقانداق بىدئەت گۇمراھلىقتۇر» [سەھىھ مۇسلىم، 867 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس ۋەھىينىڭ يېتەرلىك دەلىل ئىكەنلىكىگە دالالەت قىلىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: سۆزنەت قۇرئاننى ئۇلۇغلاش ئۇچۇن كەلگەن، ھەدىس ئىنكارچىلىرى دېگەندەك ئۇنىڭدىن يىراقلىشىش ۋە ئۇنى تەرك ئېتىش ئۇچۇن ئەمەس.

بەشىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىندۇ: ﴿ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى شەيئىلەر (ئىگىدارچىلىق قىلىش جەھەتتىن بولسۇن، تەسەررۇپ قىلىش جەھەتتىن بولسۇن) ئاللاھنىڭ ئىلكىدىدۇر. دىلىڭلاردىكى (يامانلىقنى) مەيلى ئاشكارا قىلىڭلار، مەيلى يوشۇرۇڭلار، ئۇنىڭ ئۈچۈن ئاللاھ سىلەردىن ھېساب ئالىدۇ. ئاللاھ خالىغان كىشىگە مەغپىرەت قىلىدۇ، خالىغان كىشىگە ئازاب قىلىدۇ. ئاللاھ ھەر نەرسىگە قادىردۇر﴾ [سۈرە بەقەرە، 284 ـ ئايەت] دېگەن ئايەت نازىل بولغاندا، بۇ ئىش ساھابىلەرگە ئىنتايىن ئېغىر كەلدى. ئۇلار رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا كېلىپ، تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ:

ــ ئى رەسۇلۇللاھ! بىز ناماز، روزا، جىھاد ۋە سەدىقە قاتارلىق تاقىتىمىز يېتىدىغان ئىشلارغا بۇيرۇلدۇق، لېكىن بۇ نازىل بولغان ئايەتكە ئەمەل قىلىشقا تاقىتىمىز يەتمەيدىكەن، ــ دېيىشتى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

ــ «سىلەر ئىلگىرىكى ئەھلى كىتاب (يەھۇدىي ۋە ناسارالار) غا ئوخشاش ‹ئاڭلىدۇق ۋە ئاسىيلىق قىلدۇق› دېمەكچىمۇ؟ ئۇنداق دېمەي، ‹ئاڭلىدۇق ۋە ئىتائەت قىلدۇق، ئى رەببىمىز مەغفىرىتىڭنى تىلەيمىز، ئاخىر قايتىدىغان جايىمىز سېنىڭ دەرگاھىڭدىدۇر› دەڭلار» ــ دېدى.

ئايەتنىڭ بۇ قىسمى ساھابىلەرنىڭ تىللىرىغا شۇنداق قولاي كەلدى. ئاندىن ئاللاھ تائالا بۇنىڭ كەينىدىنلا مۇنۇ ئايەتنى نازىل قىلدى: ﴿پەيغەمبەر پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن نازىل قىلىنغان كىتابقا ئىمان كەلتۈردى، مۇئمىنلەرمۇ ئىمان كەلتۈردى، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئاللاھقا ۋە ئاللاھنىڭ پەرىشتىلىرىگە، كىتابلىرىغا ۋە پەيغەمبەرلىرىگە ئىمان كەلتۈردى. (ئۇلار): «ئاللاھنىڭ پەيغەمبەرلىرىنىڭ ھېچبىرىنى ئايرىۋەتمەيمىز (يەنى ئۇلارنىڭ بەزىسىگە ئىمان ئېيتىپ، بەزىسىگە ئىمان ئېيتمايمىز)» دەيدۇ. ئۇلار: «بىز (دەۋىتىڭنى) ئاڭلىدۇق ۋە (ئەمرىڭگە) ئىتائەت قىلدۇق. پەرۋەردىگارىمىز! مەغپىرىتىڭنى تىلەيمىز، ئاخىر بارىدىغان جايىمىز سېنىڭ دەرگاھىڭدۇر» دەيدۇ﴾.

ئۇلار شۇنداق دېگەندىن كېيىن، ئاللاھ تائالا ھۆكۈمنى يېنىكلىتىپ مۇنۇ ئايەتنى نازىل قىلدى: ﴿ئاللاھ ھېچكىمنى تاقىتى يەتمەيدىغان ئىشقا تەكلىپ قىلمايدۇ. كىشىنىڭ قىلغان ياخشىلىقى (نىڭ ساۋابى) ئۆزىگىدۇر، يامانلىقى (نىڭ جازاسى) مۇ ئۆزىگىدۇر. (ئۇلار): «پەرۋەردىگارىمىز! ئەگەر بىز ئۇنتۇساق ياكى خاتالاشساق (يەنى بىز ئۇنتۇش ياكى سەۋەنلىك سەۋەبىدىن ئەمرىڭنى تولۇق ئورۇنلىيالمىساق)، بىزنى جازاغا تارتمىغىن!﴾.

ساھابىلەر بۇنى ئوقۇغاندا ئاللاھ تائالا:

ـ «ئەلۋەتتە!» ـ دېدى.

ئاندىن ئاللاھ تائالا: ﴿پەرۋەردىگارىمىز! بىزدىن ئىلگىرىكىلەرگە يۈكلىگىنىڭگە ئوخشاش، بىزگە ئېغىر يۈك يۈكلىمىگىن! (يەنى بىزنى قىيىن ئىشلارغا تەكلىپ قىلمىغىن!)﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى. ساھابىلەر بۇنى ئوقۇغاندا ئاللاھ تائالا:

ـ «ئەلۋەتتە!» ـ دېدى.

ئاندىن ئاللاھ تائالا: ﴿پەرۋەردىگارىمىز! كۆچمىز يەتمەيدىغان نەرسىنى بىزگە ئارتمىغىن!﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى. ساھابىلەر بۇنى ئوقۇغاندا ئاللاھ تائالا:

ـ «ئەلۋەتتە!» ـ دېدى.

ئاندىن ئاللاھ تائالا: ﴿بىزنى كەچۈرگىن، بىزگە مەغفىرەت قىلغىن، بىزگە رەھىم قىلغىن، سەن بىزنىڭ ئىگىمىزسەن، كاپىر قەۋمگە قارشى بىزگە يارەم بەرگىن!﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى. ساھابىلەر بۇنى ئوقۇغاندا ئاللاھ تائالا:

ـ «ئەلۋەتتە!» ـ دېدى.

[سەھىھ مۇسلىم، 125 ـ ھەدىس]

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ساھابىلەر قۇرئان كەرىمنى «ئاللاھنىڭ سۆزى» دەپ سەمىمىي تۇيغۇ بىلەن قوبۇل قىلاتتى. بىز ئۇلارغا ئەگىشىشنى خالىساق، بىرىنچى بولۇپ قۇرئان ئايەتلىرىنى ئۇلار ئۇلۇغلىغاندەك ئۇلۇغلىشىمىز كېرەك.

ئىككىنچى نۇقتا: ۋەھىيگە ۋە ئۇنىڭ ھۆكۈم مەنبەسى ئىكەنلىكىگە تەسلىم بولماسلىق ئەھلى كىتابقا ئوخشاپ قېلىشقا ئېلىپ بارىدىغان ئەڭ خەتەرلىك يولدۇر.

ئۈچىنچى نۇقتا: ئاللاھ بەزىدە بەندىلىرىنىڭ تەسلىمىيەت دەرىجىسىنى سىناش ئۈچۈن بەزى ھۆكۈملەرنى يولغا قويىدۇ. مەسىلەن، مۇنۇ ئايەتتە زىكىر قىلىنغان قىبلىنىڭ ئۆزگەرتىلىشى شۇنىڭ جۈملىسىدىندۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿سەن يۈز كەلتۈرۈپ كېلىۋاتقان تەرەپنى (يەنى بەيتۇلمەقدىسنى) قىبلە قىلغانلىقىمىز پەيغەمبەرگە ئەگەشكەنلەرنى ئاسىيلىق قىلغانلاردىن (يەنى مۇرتەد بولۇپ كەتكەنلەردىن) ئايرىۋېلىشىمىز ئۈچۈنلا ئىدى. ئاللاھ ھىدايەت قىلغانلاردىن باشقىلارغا بۇ (يەنى قىبلىنىڭ ئۆزگەرتىلىشى) ھەقىقەتەن ئېغىر ئىشتۇر. ئاللاھ سىلەرنىڭ ئىمانىڭلارنى (يەنى ئىلگىرى بەيتۇلمەقدىسكە قاراپ ئوقۇغان نامىزىڭلارنى) بىكار قىلىۋەتمەيدۇ. ئاللاھ كىشىلەرگە ھەقىقەتەن مېھرىبانىدۇر، ناھايىتى كۆيۈمچانىدۇر﴾ [سۈرە بەقەرە، 143 ـ ئايەت].

ئىككىنچى باب

قۇرئاننى پەيغەمبەرنىڭ يولى بويىچە قوبۇل قىلىش، قۇرئانغا ئەمەل قىلىشنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش، ئۇنىڭ ئايەتلىرى ھەققىدە پىكىر يۈرگۈزۈش، ئۇنىڭدىن ھىدايەت تىلەش، ئۇنىڭغا قانائەت قىلىش، ئۇنى ھاكىم قىلىش ۋە ئۇنىڭ بىلەن ئىماننى زىيادە قىلىش قاتارلىقلار توغرىسىدا

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۈگۈنكى رېئاللىقىمىزدا كېرەكلىك بولغان ئىسلاھات يىلتىزلىق ئىسلاھاتتىن ئىبارەت. ئىسلاھاتنىڭ مۇھىم يىلتىزلىرىدىن بىرى: «قۇرئاننى ھاياتىمىزغا قانداق سىڭدۈرۈش ھەققىدىكى يىلتىزلىق ئىسلاھات»تۇر. بۇ بابتا شۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك ئەڭ كۆپ ئەھمىيەت بېرىشكە تېگىشلىك ئىشلار ۋە قۇرئانغا قايسى تەرەپتىن، قانداق كۆڭۈل بۆلۈش توغرىسىدىكى مەزمۇنلارنى بايان قىلىدىغان ئايەت ۋە ھەدىسلەر جەملەنگەن.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ بابتىكى ئايەت ۋە ھەدىسلەر رېئاللىقتىكى بىر قىسىم مەسىلىلەرنى ئىسلاھ قىلىش مەقسىتىدە كەلتۈرۈلگەن. مەسىلەن، قۇرئاننى چۈشىنىش، پىكىر يۈرگۈزۈش ۋە ئۇنىڭدىن يولىورۇق ئېلىشنىڭ ئورنىغا، نوقۇل يادلاش تەرىپىنىلا گەۋدىلەندۈرۈپ، شۇنىڭغىلا مەركەزلىشۈپلىش ۋەھاكازالار...

شۇڭا، بۈلارنى ئوقۇغاندا رېئاللىققا نەزەر سېلىپ، ئىسلاھاتنى مۇشۇ ئايەت ـ ھەدىسلەرنىڭ كۆرسەتمىلىرى بويىچە ئېلىپ بېرىش كېرەك.

ئايەتلەر

بىرىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(بۇ) ئۇلارنىڭ ئايەتلەرنى تەپەككۇر قىلىشلىرى ئۈچۈن، ئەقىل ئىگىلىرىنىڭ ۋەز - نەسىھەت ئېلىشلىرى ئۈچۈن بىز ساڭا نازىل قىلغان مۇبارەك كىتابتۇر﴾ [سۈرە ساد، 29 - ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئايەتتە ئاللاھ تائالا قۇرئاننى نازىل قىلىشتىكى ئاساسىي مەقسىتىنىڭ تەپەككۇر قىلىش ئىكەنلىكىنى بايان قىلغان. ئايەتتە تەپەككۇر قىلىش قۇرئاننىڭ نازىل قىلىنىشىدىكى مەركىزىي ئىدىيە سۈپىتىدە كۆرسىتىلگەن.

ئىككىنچى نۇقتا: قۇرئان كەرىم نازىل قىلىنىشتىكى مەقسەتلەردىن بىرى ئىنسانلارنىڭ ئۇنىڭدىن پەند - نەسىھەت، ئىبرەت ئېلىشىدۇر. ئايەتتە بۇ مەقسەتكە يېتىشنىڭ يولى تەپەككۇر قىلىش ئىكەنلىكى بايان قىلىنغان.

ئىككىنچى ۋە ئۈچىنچى ئايەتلەر:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿شەكسىزكى، ئاللاھ ياد ئېتىلسە، دىللىرىدا قورقۇنچ پەيدا بولىدىغان، ئاللاھنىڭ ئايەتلىرى تىلاۋەت قىلىنسا ئىمانى كۈچىيىدىغان، پەرۋەردىگارىغا تەۋەككۈل قىلىدىغان كىشىلەرلا (كامىل) مۇئمىنلەردۇر. ئۇلار (مۇكەممەل رەۋىشتە) نامازنى ئوقۇيدۇ، بىز ئۇلارغا رىزىق قىلىپ بەرگەن پۇل - مالدىن (ئاللاھ يولىدا) سەرپ قىلىدۇ. ئەنە شۇلار ھەقىقىي مۇئمىنلەردۇر. ئۇلار پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىدا يۇقىرى مەرتىۋىلەرگە، مەغفىرەتكە ۋە ئېسىل رىزىققا (يەنى جەننەتنىڭ تۇگىمەس نېمەتلىرىگە) ئېرىشىدۇ﴾ [سۈرە ئەنفال، 2 ــ 4 - ئايەتلەر].

ئاللاھ تائالا يەنە مۇنداق دەيدۇ: ﴿(قۇرئاندىن) بىرەر سۈرە نازىل قىلىنسا، ئۇلار (يەنى مۇناپىقلار) نىڭ ئارىسىدا (مەسخىرە قىلىش يۈزىسىدىن): «بۇ (يەنى سۈرە)

قايسىڭلارنىڭ ئىمانىنى كۆچەيتتى؟» دەيدىغانلار بار. مۇئمىنلەرگە كېلىدىغان بولساق، (ھەر سۈرىدە يېڭى دەلىل - ئىسپاتلار بولغانلىقى ئۈچۈن) بۇ (يەنى سۈرە) ئۇلارنىڭ ئىمانىنى كۆچەيتتى، ئۇلار (سۈرىنىڭ نازىل بولۇشىدىن) خۇشال بولىدۇ﴾ [سۈرە تەۋبە، 124 - ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئىككى ئايەت قۇرئان سۈرىلىرىنىڭ ئەڭ چوڭ روللىرىدىن بىرىنىڭ ئىمانىنى كۆچەيتىش ئىكەنلىكىگە دالالەت قىلىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: ھەقىقىي مۇئمىنلەر قۇرئانىنى ياخشى ئۆزلەشتۈرۈپ، ئۇنىڭغا ۋەھىينىڭ تەلىپى بويىچە مۇئاملە قىلىدۇ. ۋەھىينىڭ تەلەپلىرىدىن بىرى قۇرئان ئوقۇغانىدا ئىماننىڭ زىيادە بولۇشىدۇر. كىشى قۇرئان ئوقۇغانىدا ئىمانى كۆچەيسە، بۇ ئۇنىڭ قۇرئانىنى ئاللاھنىڭ مەقسىتىگە ئۇيغۇن ھالدا، توغرا قوبۇل قىلىۋاتقانلىقىنىڭ ئالامىتىدۇر.

ئۈچىنچى نۇقتا: ئەگەر كىشى قۇرئان ئوقۇغانىدا ئىمانى كۆچەيمىسە، بۇ ئۇنىڭ قۇرئانىنى قوبۇل قىلىش شەكلىدە ۋە ئۇنىڭغا قىلغان مۇئاملىسىدە نۇقسان بارلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

تۆتىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿بىز ھەقىقەتەن قۇرئاننى ئەسكەرتىش (يەنە - نەسىھەت ئېلىش) ئۈچۈن ئاسان قىلدۇق، (ئۇنىڭدىن) يەنە - نەسىھەت ئالغۇچى بارمۇ؟﴾ [سۈرە قەمەر، 22 - ئايەت].

بۇ يەردىكى «ئەسكەرتىش»تىن مەقسەت يەنە - نەسىھەت ۋە ئىبرەت ئېلىشتۇر. ئىمام تەبەرىي رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: «كىمكى ئەسلىمەكچى، ئىبرەت ۋە نەسىھەت ئالماقچى بولسا، بىز قۇرئاننى شۇنداق قىلىش ئۈچۈن ئاسان قىلدۇق».

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ئايەتتە قۇرئانىنى «يەنە - نەسىھەت ئېلىش»قا باشلايدىغان ئۇسۇلدا قوبۇل قىلىشنىڭ قۇرئان نازىل بولغان مەقسەتكە ئۇيغۇن ئىكەنلىكى بايان قىلىنغان.

بەشىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاللاھ سۆزلەرنىڭ ئەڭ گۈزىلى بولغان قۇرئاننى نازىل قىلدى. (پاساھەتتە، بالاغەتتە) ئۇنىڭ بەزىسى بەزىسىگە ئوخشاپ كېتىدۇ، (ئۇنىڭدا ۋەز - نەسىھەتلەر، ئەھكاملار ۋە قىسسىلەر) تەكرارلىنىدۇ، (قۇرئاندىكى ئازاب ئايەتلىرى تىلاۋەت قىلىنغان چاغدا) پەرۋەردىگارىدىن قورقىدىغانلارنىڭ بەدەنلىرى تىترەيدۇ، ئاندىن ئاللاھنىڭ زىكرى ئۈچۈن (يەنى ئاللاھنىڭ رەھمىتى ۋە مەغفىرىتىگە دائىر ئايەتلەر تىلاۋەت قىلىنغان چاغدا)، ئۇلارنىڭ بەدەنلىرى ۋە دىللىرى يۇمشاپ (ئارام تاپىدۇ)، ئەنە شۇ (يەنى قۇرئان) ئاللاھنىڭ ھىدايىتىدۇركى، ئۇنىڭ بىلەن (ئاللاھ) خالىغان ئادەمنى ھىدايەت قىلىدۇ، ئاللاھ ئازدۇرغان ئادەمگە ھېچ ھىدايەت قىلغۇچى بولمايدۇ﴾ [سۈرە زۇمەر، 23 - ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بۇ ئايەتتە ئايەتلەردىن تەسىرلىنىپ، ئىماندا ئۆزگىرىش بولىدىغانلىقىنىڭ ئىپادىلىرىدىن بىرىنىڭ ئايەتلەرنى تىڭشىغان كىشىنىڭ ئەزالىرىغا تىترەك ئولىشىدىغانلىقى ئوتتۇرىغا قويۇلغان. بۇ، ئىماننىڭ زىيادە بولغانلىقىنىڭ نەتىجىسىدۇر. كىشى قۇرئان ئوقۇغاندا قەلبىدە خۇشۇ (قورقۇنچ ۋە ئەيمىنىش) پەيدا بولسا، بۇ ئۇنىڭ قۇرئاننى ئىماننى زىيادە قىلىدىغان شەكىلدە قوبۇل قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

ئالتىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿مۇئمىنلەرگە ئۇلارنىڭ دىللىرى ئاللاھنىڭ زىكرىگە ۋە نازىل بولغان ھەقىقەتكە (يەنى قۇرئان ئايەتلىرىگە) ئېرىيدىغان ۋاقىت كەلمىدىمۇ؟ ئۇلار ئىلگىرى كىتاب بېرىلگەنلەر (يەنى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالار) دەك بولمىسۇن، (ئۇلار بىلەن پەيغەمبەرلىرىنىڭ ئارىلىقىدىكى) زاماننىڭ ئۇزىرىشى بىلەن ئۇلارنىڭ دىللىرى قېتىپ كەتتى، ئۇلارنىڭ نۇرغۇنى ئاللاھنىڭ ئىتائىتىدىن چىققۇچىلاردۇر﴾ [سۈرە ھەدىد، 16 - ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ئايەتتە «قەلبىنىڭ ئەيمىنىشى» قۇرئان تىلاۋەتىدە ئەملگە ئېشىشى كېرەك بولغان ئىش دەپ كۆرسىتىلگەن. بۇ ئەھۋال ئىماننىڭ زىيادە بولۇشىغا باغلىق بولۇپ، «خۇشۇ» ئىماننىڭ زىيادە بولغانلىقىنىڭ ئەڭ گەۋدىلىك ئالامەتلىرىدىن بىرىدۇر.

يەتتىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿بۇ (قۇرئان) دا ئاللاھقا ئىبادەت قىلغۇچى قەۋم ئۇچۇن (خەۋەرلەر، ۋەز - نەسىھەتلەردىن) ئەلۋەتتە يېتەرلىك بار﴾ [سۈرە ئەنبيا، 106 - ئايەت].

ئىمام ئىبنى كەسىر رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: «بىز بەندىمىز مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە نازىل قىلغان بۇ قۇرئاندا ئىبادەت قىلغۇچىلار ئۇچۇن كۇپايە قىلغۇدەك مەنپەئەت باردۇر».

شەيخ ئىبنى سەئدي رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: «ئۇلار قۇرئاننىڭ ۋاستىسى بىلەن ئۆز رەببىگە يېتىدۇ».

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ئايەتتە قۇرئاننىڭ مەقسەتلىرىدىن يەنە بىرىنىڭ «كۇپايە قىلىش ۋە بەھاجەت قىلىش» ئىكەنلىكى بايان قىلىنغان. دېمەك، قۇرئاندا ئاللاھ رازى بولىدىغان توغرا يولنى بايان قىلىشتا ئىنسانغا تولۇق كۇپايە قىلغۇدەك ھىدايەت بار. بۇ — «سۈننەتتە ئۇنداق ھىدايەت يوق» دېگەنلىك ئەمەس، بەلكى قۇرئاننىڭ ئەسلىي مەنبە ئىكەنلىكىنى بىلدۇرىدۇ. كىشى قۇرئاننىڭ ئاللاھنىڭ كىتابى ئىكەنلىكىنى، ئۇلۇغلۇقىنى، ھاياتنىڭ ھەر ساھەسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغانلىقىنى ۋە ئۆزىنىڭ ئۇنىڭدىكى ئىلمىگە بولغان ئېھتىياجىنى ھېس قىلغاندىلا، قۇرئاننىڭ بۇ مەقسىتىنى ئۆزىگە سىڭدۇرەلەيدۇ ۋە ئۆزىدە يېتىلدۇرەلەيدۇ.

سەككىزىنچى ۋە توققۇزىنچى ئايەتلەر:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿بۇ قۇرئان ھەقىقەتەن ئەڭ توغرا يولغا باشلايدۇ، ياخشى ئىشلارنى قىلىدىغان مۇئمىنلەرگە ئۇلارنىڭ چوڭ مۇكاپاتقا ئېرىشىدىغانلىقى بىلەن خۇش خەۋەر بېرىدۇ﴾ [سۈرە ئىسرا، 9 - ئايەت].

ئاللاھ تائالا يەنە مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى مۇھەممەد! قەۋمىڭگە) ئېيتقىنكى، بىرقانچە نەپەر جىننىڭ (قۇرئان) تىڭشاپ (ئىمان ئېيتقانلىقى) ماڭا ۋەھيى قىلىندى، ئۇلار (قەۋمىگە قايتىپ بارغاندىن كېيىن) ئېيتتى: بىز توغرا يولغا باشلايدىغان ئاجايىپ قۇرئاننى ھەقىقەتەن ئاڭلىدۇق. ئۇنىڭغا ئىمان ئېيتتۇق، پەرۋەردىگارىمىزغا ھېچكىمنى شېرىك كەلتۈرمەيمىز﴾ [سۈرە جىن، 1 — 2 - ئايەتلەر].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئىككى ئايەتتە قۇرئاننىڭ نازىل بولۇشىدىكى ئەڭ مۇھىم مەقسەتنىڭ «ئىنسانلارنىڭ ئۇنىڭ بىلەن ھىدايەت تېپىشى» ئىكەنلىكى تىلغا ئېلىنغان.

ئىككىنچى نۇقتا: ئىككىنچى ئايەتتە جىنلارنىڭ قۇرئانغا تۇتقان پوزىتسىيەسىنىڭ تولىمۇ ھەيران قالارلىق ئىكەنلىكى تىلغا ئېلىنغان، يەنى ئۇلار قۇرئاننىڭ نازىل قىلىنىشىدىكى نىشانىنى ياخشى چۈشەنگەن.

ئۈچىنچى نۇقتا: بىرىنچى ئايەتتە ئاللاھنىڭ كىتابىنىڭ توغرا يولنى تېپىشتا ھەممىگە كۇپايە قىلىدىغانلىقى كۆرسىتىلگەن، چۈنكى قۇرئان كەرىم «ئەڭ توغرا يولغا باشلايدۇ» دەپ سۈپەتلەنگەن.

تۆتىنچى نۇقتا: بىرىنچى ئايەت قۇرئاننىڭ ئەڭ چوڭ ۋە ئۇلۇغ مەنبە ئىكەنلىكىگە دالالەت قىلىدۇ. قۇرئاننى ئۇلۇغلاشنىڭ ئەڭ يارقىن ئىپادىلىرىدىن بىرى ئۇنىڭ ئەڭ توغرا يولغا باشلايدىغانلىقىدەك مۇھىم تەرىپىنى تونۇپ يېتىشتۇر.

بەشىنچى نۇقتا: قۇرئاننىڭ ھىدايەت ئۈچۈن كەلگەنلىكىنى تونۇپ يەتكەن كىشى قۇرئاننى ھىدايەت ئىزدەش نىيىتى بىلەن ئوقۇيدۇ. كىمكى بۇنى ھېس قىلمىسا، قۇرئاننى باشقا غەرەزلەردە ئوقۇپ قېلىشى مۇمكىن.

ئونىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿كىتابنى ئۆگەتكەنلىكىڭلار ۋە ئوقۇغانلىقىڭلار ئۈچۈن رەببانىيىلار بولۇڭلار﴾ [سۈرە ئال ئىمران، 79 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ئايەتتە بىر ۋاستە ۋە بىر نىشان تىلغا ئېلىنغان. نىشان «رەببانىي» بولۇش، ۋاستە «قۇرئاننى ئۆگىنىش ۋە ئۆگىتىش»تۇر. رەببانىي بولۇش نىشانىغا پەقەت قۇرئاننى ئۆگىنىش ۋە ئۆگىتىش ئارقىلىقلا يەتكىلى بولىدۇ.

ئون بىرىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿شۇنىڭ ئۈچۈن، كاپىرلارغا ئىتائەت قىلمىغىن، قۇرئان ئارقىلىق ئۇلارغا قارشى (پاكىتلارنى ئوتتۇرىغا قويۇپ) بارلىق كۈچۈڭ بىلەن جىھاد قىلغىن﴾ [سۈرە فۇرقان، 52 ـ ئايەت].

پایدىلىق نۇقتىلار:

بـۇ ئايـەت قۇرئاننـىڭ مەقسـەتلىرىدىن بىرىنـىڭ «باتىلغـا قۇرئـان ئارقىلـىق تاقابىل تـۇرۇش» ئىكەنلىكىنـى بىلدۈرىـدۇ. بـۇ، هـەر دەۋردىكـى ئىسـلاهاتچى هېـس قىلىشـقا تېگىشـلىك ئىشـتۇر. چۈنكـى، بۇ خىتـاب پەقـەت پەيغەمبـەر ئەلەيهىسسـالامغىلا ئەمەس، ئۇنىڭدىـن كېيىنكى ۋارىسـلىرىغىمۇ تەئەللۇقتۇر. قۇرئاندا هەقنى بەرپـا قىلىدىغان مەزمۇنلار بىلـەن بىرگە، باتىلنـى گۇمران قىلىدىغـان مەزمۇنلارمۇ بار. ئىسـلاهاتچى رېئاللىققا مۇناسىق ئىككـى كـۆز بىلەن قارىشـى كېرەك:

بىرىنچـى نۇقتـا: هەقىقەتنـىڭ دائىرىسـىنى كۆزىتـىش، هەقىقەتنـى بەرپـا قىلىش ۋە كۈچەيتـىش. ئىسـلاهات ئېلىـپ بارماقچـى بولغان دەۋەتچـى ئەتراپىدا باتىل شـۇنچە ئەۋج ئېلىـپ كەتكـەن بولسـىمۇ، ئالدىـدا تاغـدەك مۇشـكۈلاتلار تۇرسـىمۇ تەن بەرمـەي، پۈتۈن دىققىتىنـى مۇشـۇ مەسـىلىگە مەركەزلەشتۈرۈشـى كېرەك.

ئىككىنچـى نۇقتـا: ئەتراپىدىكـى بۇزۇقچىلىـق ۋە باتىلنـىڭ دائىرىسـىنى، ئۇنـىڭ تەشـۋىقاتچىلىرى ۋە هامىيلىرىنـى كۆزىتـىش، ئاجىزلاشـتۇرۇش، ئۇنىڭغـا تاقابىـل تۇرۇش كېرەك.

بـۇ ئىككى نۇقتىنى تەڭ تۇتقان ئىسـلاهاتچى تەڭپۇڭ ماڭالايـدۇ. قۇرئاندا باتىلغا تاقابىل تۇرۇشـنىڭ تۈرلۈك يوللىرى بايان قىلىنغان.

ئون ئىككىنچى ئايەت:

ئاللاه تائـالا مۇنـداق دەيدۇ: ﴿ئـى ئىنسـانلار! سـىلەرگە پەرۋەردىگارىـڭلار تەرىپىدىن نەسـىهەت بولغان، دىللاردىكى دەردكە (يەنى شەك ۋە نادانلىققا) شىپا بولغان، مۇئمىنلەرگە هىدايـەت ۋە رەهمـەت بولغان (قۇرئان) كەلدى﴾ [سـۈرە يۇنـۇس، 57 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچـى نۇقتـا: بـۇ ئايەتتـە قۇرئاننـىڭ مەقسـەتلىرىدىن يەنـە بىرى، يەنـى ئۇنىڭ «شـىپا» ئىكەنلىكـى بايـان قىلىنغـان. قۇرئاننـىڭ ئـەڭ ئاساسـىي سـۈپەتلىرىدىن بىرى «شىپالىق» سـۈپىتىدۇر.

ئىككىنچـى نۇقتـا: بۇ يەردىكى شـىپادىن مەقسـەت قۇرئاننىڭ ئالدى بىلـەن قەلبتىكى گۇمانـلار، شـۈبهىلەر ۋە ئىنسـان تەبىئىتىدىكـى ئېهتىياجلارغـا مەنـۇى جەهەتتىـن شـىپا بولۇشىدۇر.

ئۈچىنچـى نۇقتا: قۇرئاننىڭ شـىپا ئىكەنلىكىنى تونۇپ يېتىشـكە ياردەم بېرىدىغان ئەڭ چـوڭ ئامىل قۇرئاننى هىدايەت ئىزدەپ ئوقۇشـتۇر.

ھەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: «بىز ئۆمرىمىزنىڭ بىر قىسمىدا شۇنداق بىر زاماندا ياشىدۇقكى، بىزگە قۇرئاندىن بۇرۇن ئىمان تەلىم بېرىلەتتى. مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بىرەر سۈرە نازىل بولسا، خۇددى سىلەر بۈگۈن قۇرئان ئۆگەنگەندەك، بىز ئۇ سۈرىدىكى ھالال - ھارامنى، بۇيرۇق - چەكلىمنى ۋە قايسى نۇقتىلاردا توختاش كېرەكلىكىنى ئۆگىنەتتۇق. كېيىن شۇنداق كىشىلەرنى كۆردۇمكى، ئۇلارغا ئىماندىن بۇرۇن قۇرئان ئۆگىتىلىدۇ، ئۇ ‹فاتىھە› دىن ‹ناس› قىچە ئوقۇيدۇ - يۇ، قۇرئاننىڭ نېمىگە بۇيرۇيدىغانلىقىنى، نېمىدىن توسىدىغانلىقىنى ۋە قايسى نۇقتىلاردا توختاش كېرەكلىكىنى بىلمەيدۇ، قۇرئانغا تۈرۈكىرەك ئەھمىيەت بەرمەيدۇ» [بەيھەقىي، 5355 - ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس يۇقىرىدىكى ئايەتلەر ئۆز ئىچىگە ئالغان مەزمۇنلارنى تولۇقلايدۇ، ئىزاھلايدۇ ۋە كۈچەيتىدۇ. تېما ۋە مەزمۇنلارنى قۇرئان ۋە ھەدىستە كەلگەن بارلىق دەللىلەرنى جەملەپ، ئانالىز قىلىش دىنىي ئەڭ مۇكەممەل چۈشىنىشنىڭ يولى ۋە مەنھەجىدۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما قۇرئاننى قوبۇل قىلىشتىكى ئىككى خىل ھالەتنى سېلىشتۇرۇپ، كېيىنكىلەرنىڭ قۇرئانغا ئاددىي قارىغانلىقىنى، لايىقىدا ئېتىبار بەرمىگەنلىكىنى تەنقىد قىلغان. قۇرئان ئىنتايىن ئۇلۇغ كىتاب بولۇپ، ئۇنى لايىقىدا ئۇلۇغلاش ۋە ئىمان ئېيتىش بىلەن مۇئامىلە قىلىش كېرەك. بۇ ھەدىستىن شۇنداق نەتىجىگە ئېرىشەلەيمىزكى، قۇرئان كۇرسلىرىدا تالىپلارغا ئالدى بىلەن ئاللاھنى تونۇتۇش، ئاخىرەت ۋە قەلب ئەمەللىرىگە ئالاقىدار دەرسلەرنى ئۆگىتىش تولىمۇ زۆرۈردۇر.

ئۈچىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس يۇقىرىدا ئۆتكەن: «كىتابنى ئۆگەتكەنلىكىگىلار ۋە ئوقۇغانلىقىگىلار ئۈچۈن رەببانىي بولۇڭلار» دېگەن ئايەت بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك.

رەببانىيلىق قۇرئان كەرىمنى ئوقۇش، مەزمۇنلىرىنى ئۆگىنىش ۋە ئۆگىتىش ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشىدىغان مەقسەتلەردىن بىرىدۇر.

ئىككىنچى ھەدىس:

جۇندۇب ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: «بىز رەسۇلۇللاھنىڭ سۆھبىتىدە بولغان چاغلىرىمىزدا بالاغەت يېشىمىزغا يېقىنلاشقان ئىدۇق. بىز قۇرئاننى ئۆگىنىشتىن بۇرۇن ئىماننى ئۆگىنەتتۇق، ئاندىن قۇرئاننى ئۆگىنەتتۇق ۋە ئۇنىڭ بىلەن ئىمانىمىز تېخىمۇ زىيادە بولاتتى» [ئىبنى ماجە، 61 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ھەدىس يۇقىرىدىكى ئىمانىنىڭ زىيادە بولىدىغانلىقى ھەققىدە كەلگەن ئايەتلەرنى تەكىتلەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قۇرئاننى ئىماننى كۈچەيتىشنى ئەمەلگە ئاشۇرىدىغان ئۇسۇلۇبتا ئۆگىتىش خىزمىتىگە ئۆزى بىۋاسىتە رەھبەرلىك قىلغان. ئايەتلەرنىڭ ئىماننى زىيادە قىلىدىغانلىقى ھەققىدە كەلگەن دەلىللەر تۆۋەندىكىچە:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿شەكسىزكى، ئاللاھ ياد ئېتىلسە، دىللىرىدا قورقۇنچ پەيدا بولىدىغان، ئاللاھنىڭ ئايەتلىرى تىلاۋەت قىلىنسا ئىمانى كۈچىيىدىغان، پەرۋەردىگارىغا تەۋەككۈل قىلىدىغان كىشىلەرلا (كامىل) مۇئمىنلەردۇر﴾ [سۇرە ئەنفال، 2 ــ 4 ـ ئايەتلەر].

ئاللاھ تائالا يەنە مۇنداق دەيدۇ: ﴿(قۇرئاندىن) بىرەر سۇرە نازىل قىلىنسا، ئۇلار (يەنى مۇناپىقلار) نىڭ ئارىسىدا (مەسخىرە قىلىش يۈزىسىدىن): «بۇ (سۇرە) قايسىڭلارنىڭ ئىمانىنى كۈچەيتتى» دەيدىغانلار بار. مۇئمىنلەرگە كەلسەك، (ھەر سۇرىدە يېڭى دەلىل ـ ئىسپاتلار بولغانلىقى ئۈچۈن) بۇ (سۇرە) ئۇلارنىڭ ئىمانىنى كۈچەيتتى، ئۇلار (سۇرىنىڭ نازىل بولۇشىدىن) خۇشال بولىدۇ﴾ [سۇرە تەۋبە، 124 ـ ئايەت].

ئۈچىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «بىرەر قەۋم ئاللاھنىڭ ئۆيىلىرىدىن بىرىدە جەم بولۇپ، ئاللاھنىڭ كىتابىنى تىلاۋەت قىلسا ۋە ئۇنى ئۆزئارا مۇزاكىرە قىلىشسا، ئۇلارغا تىنچلىق ـ خاتىرجەملىك نازىل بولىدۇ، ئۇلارنى رەھمەت قاپلايدۇ، پەرىشتىلەر ئۇلارنى ئورايدۇ ۋە ئاللاھ ئۆز دەرگاھىدىكىلەر ئارىسىدا (ئىپتىخارلىنىپ) ئۇلارنىڭ گېپىنى قىلىدۇ» [سەھىھ مۇسلىم، 2699 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ھەدىستە قۇرئاننى تىلاۋەت قىلىش بىلەن بىرگە، ئۇنى ئۆگىنىش ۋە مۇزاكىرە قىلىش ئالاھىدە تەكىتلەنگەن. بۇ، ھەقىقەتەن ياخشى چۈشىنىپ، زېھنىمىزدە تۇتۇشقا تېگىشلىك مەسىلە بولۇپ، پەقەت ئوقۇپ قويۇشلا كۇپايە قىلمايدۇ، بەلكى ئۇنىڭ مەنىلىرى ئۈستىدە ئىزدىنىش كېرەك.

تۆتىنچى ھەدىس:

ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: «بىر تۇركۈم كىشىلەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ: ‹بىزگە قۇرئان ۋە سۈننەتنى ئۆگىتىدىغان كىشىلەرنى ئەۋەتكىن!› دېيىشتى. رەسۇلۇللاھ ئەنسارلاردىن ‹قۇررائ› (قۇرئان ئۇستازلىرى) دەپ ئاتىلىدىغان 70 كىشىنى ئەۋەتتى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا مېنىڭ ئانا تەرەپ تاغام ھەرام ئىبنى ملھانمۇ بار ئىدى. ئۇلار قۇرئان ئوقۇيتتى ۋە كېچىدە مۇزاكىرە قىلىپ، ئۆگىنىش قىلاتتى، كۈندۈزى مەسچىتكە سۇ ئەكېلىپ قويىاتتى ۋە ئوتۇن ئەكېلىپ سېتىپ، پۇلىغا ئەسھابۇسسۇففەگە ۋە پېقىرلارغا يېمەكلىك ئېلىپ بېرەتتى» [سەھىھ مۇسلىم، 677 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ھەدىستە ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ساھابىلىرى ئىچىدىكى ئەڭ ياخشى بىر تۇركۇم كىشىلەرنى تەسۋىرلەيدۇ. ئۇلار ئىزچىل قۇرئان بىلەن شۇغۇللانغانلىقى ئۈچۈن، «قۇررائ» (قارىيلار) دېگەن ئاتاققا لايىق بولغان. ئۇلارنىڭ قۇرئانغا بولغان ريشتىسىنىڭ مۇستەھكەملىكى شۇ دەرىجىگە يەتكەنكى، بۇ سۈپەت ئۇلارنىڭ كىملىكىنىڭ ئايرىلماس بىر قىسمىغا ئايلانغان. بۇ ھالەت پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدىمۇ، ئۇنىڭدىن كېيىنمۇ مەۋجۇت بولغان. ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەدىستە تىلغا ئالغان بۇ كىشىلەرگە قۇرئانغا بولغان ئىزچىل مۇناسىۋىتى تۈپەيلى «قۇررائ» (قارىيلار) دېگەن نام بېرىلگەن. بىز ئۇلارنىڭ قۇرئانغا بولغان مۇئامىلىسىگە نەزەر سالىدىغان بولساق، ئۇلارنى بۇ سۈپەتكە لايىق قىلغان ئىنتايىن مۇھىم بىر ئامىلنى، يەنى «ئۆگىنىش ۋە مۇزاكىرە قىلىش»نى كۆرىمىز. شۇڭلاشقا، قۇرئاننى تەپەككۇر قىلىش، ئۇنىڭدىن ھىدايەت ئىزدەش ۋە ئۇنى ئۆگىنىش سورۇنلىرىنى جانلاندۇرۇش قۇرئاننى ھاياتىمىزغا سىڭدۈرۈش ۋە ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىش يولىدىكى ئەڭ بۈيۈك ئىسلاھاتلاردىن بىرىدۇر.

بەشىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ئابدۇررااھمان ئەسسۇلەمي مۇنداق دەيدۇ: بىزگە قۇرئان ئۆگەتكەن ساھابىلەر شۇنداق سۆزلەپ بەرگەن: «ئۇلار رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن 10 ئايەت ئۆگەنسە، تاكى شۇ 10 ئايەتتىكى ئىلىم ۋە ئەمەلنى تولۇق ئۆگىنىپ بولمىغۇچە، كېيىنكى 10 ئايەتكە ئۆتمەيتتى. ئۇلار: ‹بىز ئىلىم بىلەن ئەمەلنى تەڭ ئۆگەندۇق› دېيىشەتتى» [مۇسنەد ئەھمەد، 23482 ـ ھەدىس].

ئالتىنچى ھەدىس:

ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: «ئارىمىزدىن بىرى 10 ئايەت ئۆگەنسە، تاكى ئۇنىڭ مەنسىنى ۋە ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىشنى بىلمىگۈچە، ئۇ ئايەتلەردىن ئۆتمەيتتى» [مۇستەدرەك، 2066 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ئىككى ھەدىس پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدە قۇرئان كەرىمنىڭ قانداق قوبۇل قىلىنغانلىقى ۋە ئۆگىنىلگەنلىكى ھەققىدە ناھايىتى ئېنىق ۋە مۇھىم ئۇچۇرلارنى بېرىدۇ. بۇ ئىككى ھەدىستە تىلغا ئېلىنغان ئۇسۇل بۈگۈنكى كۈندىمۇ قايتا جانلاندۇرۇشقا ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈشكە تېگىشلىك روشەن ئەندىزىدۇر. تېكىستتىكى مەركىزىي ئىدىيە بولسا: قۇرئان ئىلىملىرىنى ئۆگىنىش ۋە ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىش، پەقەت يادلاش بىلەنلا چەكلىنىپ قالماسلىقتۇر.

يەتتىنچى ھەدىس:

ئىمام مالىك رەھىمەھۇللاھتىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ بەقەرە سۈرىسىنى ئۆگىنىش ئۈچۈن سەككىز يىل ۋاقىت سەرپ قىلغانلىقى ھەققىدە مەلۇمات ئالغان، [مۇۋەتتا، 546 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئىمام مالىك بۇ رىۋايەتنى خاۋارىجلار ھەققىدىكى بايانلاردىن كېيىن نەقىل قىلغان. بۇنداق تەرتىپ بىلەن بايان قىلىشنىڭ ھەدىسنى چۈشىنىشتە ئىنتايىن چوڭقۇر ھەم مۇھىم ئەھمىيىتى بار. چۈنكى، خاۋارىجلار ھەققىدىكى ھەدىستە: «ئۇلار قۇرئان ئوقۇيدۇ، لېكىن ئوقۇغانلىرى كېكىردىكىدىن ئۆتمەيدۇ» دېيىلگەن.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ يەردە قۇرئاننى قوبۇل قىلىشتىكى ئىككى خىل ھالەت سېلىشتۇرۇلغان: خاۋاربجلار قۇرئاننى ھەرقانچە كۆپ تىلاۋەت قىلسىمۇ، ئۇنى لايىقىدا قوبۇل قىلمىدى، قۇرئان ئارقىلىق كۆزلەنگەن نىشانغا يېتەلمىدى. شۇڭا، مۇھىم بولغىنى تىلاۋەتنىڭ كۆپلۈكى ئەمەس، بەلكى قۇرئاننى قانداق قوبۇل قىلىش ۋە يېتىشكە تېگىشلىك غايە ـ مەقسەتلەرنى تونۇشتۇر.

سەككىزىنچى ھەدىس:

ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ مۇنداق دېگەن: «رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىدا (ۋەھيي) يازىدىغان بىر كىشى بار ئىدى، ئۇ بەقەرە ۋە ئال ئىمران سۈرىلىرىنى ئوقۇپ تۇگەتكەن (ئۆگەنگەن) ئىدى. ئەگەر بىرەر كىشى بەقەرە ۋە ئال ئىمران سۈرىلىرىنى ئوقۇپ تۇگەتسە، ئۇ ئارىمىزدا كاتتا كىشى سانىلاتتى» [مۇسنەد ئەھمەد، 12216 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ئىككى سۈرىنى ئۆگىنىپ، شۇ ئارقىلىق ئۇلۇغلۇق دەرىجىسىگە يېتىش پەقەت يادلاش بىلەنلا بولغان ئەمەس. بەلكى بۇ، باشقا ئامىللار بىلەن باغلانغان بىر خىل قوبۇل قىلىش ئۇسۇلىدۇر. يەنى كىم بۇ ئىككى سۈرىنى ئۆگەنگەن بولسا، ئۇنىڭدىكى قىرائەتنى، ئىلمىنى ۋە ئەمەلنى تەڭ ئالغان بولىدۇ. شۇڭا، بۇ ئىككى سۈرىنى تولۇق ئۆگىنىش ناھايىتى بۈيۈك ئەھمىيەتكە ئىگە.

توققۇزىنچى ھەدىس: ھۇزەيفە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىزگە ئىككى ئىشنى سۆزلەپ بەرگەن ئىدى، مەن ئۇنىڭدىن بىرىنىڭ ئىشقا ئاشقانلىقىنى كۆردۈم، يەنە بىرىنىڭ ئىشقا ئېشىشىنى كۈتۈۋاتىمەن. ئۇ بىزگە مۇنۇلارنى سۆزلەپ بەرگەن ئىدى: «ئامانەت كىشىلەرنىڭ قەلبىنىڭ تېگىدىن ئورۇن ئالغان ئىدى، ئاندىن قۇرئان نازىل بولدى، ئۇلار قۇرئاننى ۋە سۈننەتنى ئۆگەندى». ئاندىن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىزگە ئامانەتنىڭ كۆتۈرۈلۈپ كېتىشى ھەققىدە سۆزلەپ مۇنداق دېدى: «كىشى بىر ئۇخلايدۇ ـ دە، قەلبىدىن ئامانەت كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ، ئۇنىڭ ئورنىدا كىچىك بىر چېكىتتەك ئىز قالىدۇ؛ ئاندىن يەنە بىر ئۇخلايدۇ ـ دە، قەلبىدىن ئامانەت كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ، ئۇنىڭ ئورنىدا قاپارتمىدەك ئىز قالىدۇ. خۇددى بىر چوغنى پۇتۇڭ بىلەن دومىلىتىپ پۇتۇڭ قاپارغاندا، ئازراق ئىششىپ قالغانلىقىنى كۆرىسەن. ھالبۇكى، ئۇنىڭ ئىچى بوشتۇر، (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر سىقىم تاشنى ئېلىپ پۇتى بىلەن دومىلىتىپ كۆرسەتتى). كىشىلەر ئۆزئارا سودا ـ سېتىق

قىلىشىدۇ - يۇ، لېكىن ئامانەتكە ۋاپا قىلىدىغان ئادەم يوق دېيەرلىك بولۇپ قالدۇ، ھەتتا: «پالان جەمەت ئىچىدە بىر ئامانەتدار ئادەم بارمۇ» دەپ كۆرستىلىدىغان زامان كېلىدۇ؛ ھەتتا بىر ئادەم ھەققىدە: «ئۇ نېمىدېگەن چىداملىق، نېمىدېگەن ئەقىللىق، نېمىدېگەن زېرەك!» دېيىلىدۇ - يۇ، ئۇنىڭ قەلبىدە قىچىنىڭ دانىسىگە چاغلىق ئىمان بولمايدۇ». ھۇزەيفە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېدى: «بېشىمدىن شۇنداق زامانلار ئۆتتىكى، مەن سىلەردىن قايسىڭلار بىلەن سودا قىلىشتىن قىلچە ئەنسىرىمەيتتىم؛ ئەگەر ئۇ كىشى مۇسۇلمان بولسا، دىنى ئۇنى ماڭا خىيانەت قىلىشتىن توساتتى؛ ئەگەر ناسارا ياكى يەھۇدىي بولسا، باشلىقى ئۇنى خىيانەت قىلىشتىن توساتتى. ئەمما، بۈگۈنكى كۈندە بولسا سىلەردىن پەقەت پالان - پۇستان بىلەنلا سودا قىلىدىغان بولۇپ قالدىم» [سەھىھ بۇخارىي، 6497 - ھەدىس].

ئۇچىنچى باب

ئاللاھنىڭ بەلگىلىمىلىرىنى ئۇلۇغلاش، ئاللاھ ۋە رەسۇلىنىڭ بۇيرۇقىغا ئىلاپلىق قىلىشتىن ئاگاھلاندۇرۇش توغرىسىدا

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ باب بىلەن بىرىنچى باب ئارىسىدا زىچ باغلىنىش بار. چۈنكى، ۋەھىينىڭ مەنبەلىك ئورنىغا نىسبەتەن بىزدىن تەلەپ قىلىنىدىغان ئىشلاردىن بىرى «ئۇلۇغلاش»تۇر. شۇ ۋەجدىن، بۇ باب ۋەھىينىڭ مەنبەلىك ئورنىنى ئۇلۇغلاش جەھەتتە بىرىنچى باب بىلەن زىچ باغلىنىشچانلىقىنى ئىگە.

ئىككىنچى نۇقتا: ۋەھىينى ئۇلۇغلاش ساھەلىرى:

1. ئاللاھ تائالانىڭ ئۇلۇغلاش: ۋەھىي پەقەت ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن كەلگەنلىكى ئۈچۈنلا ئۇلۇغلىنىدۇ. بۇ نۇقتىدىن، ۋەھىينى ئۇلۇغلاش ئۇنىڭ نازىل قىلغان ئاللاھ تائالانى ئۇلۇغلاش دېمەكتۇر.

2. ۋەھىينى ئومۇمىي جەھەتتىن ئۇلۇغلاش: بۇ، ئىنسانىنىڭ ئاللاھنىڭ كىتابىنى ۋە پەيغەمبىرىنىڭ سۈننىتىنى ئۇلۇغلىشىنى كۆرسىتىدۇ.

3. شەرىئەت ئۇلۇغلىغان نەرسىلەرنى ئايرىم - ئايرىم ئۇلۇغلاش: شەرىئەتتە كەلگەن ھەممە ئىشنىڭ ئۇلۇغلىنىش دەرىجىسى ئوخشاش ئەمەس، بەلكى ئۇلار خىلمۇخىل مەرتىۋە ۋە دەرىجىلەرگە بۆلۈنگەن. دىندىكى ئەڭ مۇھىم ئىش ئىنسانىنىڭ شەرىئەت ئەھكاملىرىنى ۋە قۇرئاننىڭ خەۋەرلىرىنى ئاللاھ ۋە رەسۇلى ئۇلۇغلىغاندەك ئۇلۇغلىشىدۇر.

ئۈچىنچى نۇقتا: شەرىئەتكە مۇئامىلە قىلىشتا كىشىلەرنىڭ تۈرلىرى:

1. شەرىئەتنىڭ بۇيرۇقلىرىنى ئورۇندايدىغان ۋە ئۇنى ئالاھىدە چوڭ بىلىدىغانلار.

2. شەرىئەتنىڭ بۇيرۇقلىرىنى ئورۇندايدىغان، لېكىن قەلبىدە يېتەرلىك دەرىجىدە ئۇلۇغلاش تۇيغۇسى بولمىغانلار.

3. شەرىئەتكە ئەمەل قىلمايدىغان ۋە ئۇنى ئۇلۇغلىمايدىغانلار.

ئايەتلەر

بىرىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿شەكسىزكى، ئاللاھ ياد ئېتىلسە دىللىرىدا قورقۇنچ پەيدا بولىدىغان، ئاللاھنىڭ ئايەتلىرى تىلاۋەت قىلىنسا ئىمانى كۈچىيىدىغان، پەرۋەردىگارىغا تەۋەككۈل قىلىدىغان كىشىلەرلا (كامىل) مۇئمىنلەردۇر﴾ [سۈرە ئەنفال، 2 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: مۇئمىنلەرنىڭ ئەڭ گەۋدىلىك ئالامەتلىرىدىن بىرى: ئاللاھ تائالا ئەسلىتىلسە، دەرھال ھوشىنى تاپىدۇ؛ ئەگەر ئاللاھتىن قورقمىسا دېيىلسە، دەرھال قورقىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: ئاللاھ زىكر قىلىنغاندا قەلبىتە قورقۇنچ پەيدا بولۇشىنىڭ ئاساسىي يولى ئاللاھنى تونۇشتۇر. بۇنىڭ ئىككى يولى بار: ئاللاھنىڭ كىتابىنى تەپەككۇر قىلىش ۋە ئاللاھنىڭ مەخلۇقاتلىرى ھەققىدە پىكىر يۈرگۈزۈش.

ئۈچىنچى نۇقتا: ئاللاھتىن قورقۇشنىڭ تەقەززاسى ئاللاھنىڭ بەلگىلىمىلىرىنى ئۇلۇغلاشتۇر. مانا مۇشۇ نۇقتىدا ئايەت بىلەن باب ئارىسىدىكى زىچ مۇناسىۋەت ئايدىڭلىشىدۇ.

تۆتىنچى نۇقتا: مۇئمىنلىنىڭ قۇرئان بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنىڭ ئەڭ گەۋدىلىك ئىپادىسى قۇرئان ئارقىلىق ئىمانىنىڭ زىيادە بولۇشىدۇر.

ئىككىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿كىمكى دىنىي ئىشلارنى (جۈملىدىن ھەج ئەمەللىرىنى قۇربانلىقلارنى) ئۇلۇغلايدىكەن، بۇ، دىللارنىڭ تەقۋادارلىقىدىندۇر﴾ [سۈرە ھەج، 32 ـ ئايەت].

پایدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئاللاھنىڭ شەرىئەت ئەھكاملىرىنى ئۇلۇغلاش مۇئمىننىڭ قەلبىدىكى تەقۋادارلىقنىڭ نەتىجىسىدۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: مۇپەسسىرلەر «شەئائىر (شەرىئەتنىڭ بەلگىلىمىلىرى)» سۆزىنىڭ مەنىسى ھەققىدە ئوخشىمىغان قاراشلارنى ئىلگىرى سۈرگەن: بەزىلىرى بۇ سۆزنىڭ مەنىسىنى ھەج پائالىيەتلىرىگىلا چەكلىگەن بولسا، يەنە بەزىلىرى دىنىنىڭ بارلىق ئاشكارا بەلگىلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويۇشقان. بۇلارنىڭ ئىچىدە مەسجىدى ھەرام، مەسجىدى نەبەۋى ۋە مەسجىدى ئەقسا ئوخشاش دىنىنىڭ ماكان جەھەتتىكى بەلگىلىك مۇھىم ئورۇنلىرى بىلەن بىرگە، رامىزان ئېيى، زۇلھەججىنىڭ دەسلەپكى ئون كۈنى ۋە قۇربان ھېيىت كۈنىگە ئوخشاش دىنىنىڭ زامان جەھەتتىكى بەلگىلىك مۇھىم ۋاقىتلىرى بار.

ئۇچىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿پەيغەمبەرنىڭ ئەمرىگە خىلاپلىق قىلغۇچىلار (دۇنيادا چوڭ بىر) پىتنىگە يولۇقۇشتىن، يا (ئاخىرەتتە) قاتتىق ئازابقا دۇچار بولۇشتىن قورقسۇن!﴾ [سۈرە نۇر، 63 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

ئالىملار ئايەتتىكى «پىتنە»نى شىرىك دەپ شەرھلىگەن. بۇ «ھەرقانداق خىلاپلىق قىلىش چوقۇم كۇفرىلىق بولىدۇ» دېگەنلىك ئەمەس، بەلكى پەيغەمبەرنىڭ بۇيرۇقىغا خىلاپلىق قىلىشنىڭ جازاسىنىڭ «قەلبىنىڭ ھەقتىن بۇرۇلۇپ كېتىش» بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ھەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن شۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: قۇرەيشلەر ئوغرىلىق قىلىپ سالغان مەخزۇم قەبىلىسىدىكى بىر ئايالنىڭ ئىشىدىن ئەندىشە قىلىشىپ:

ــ بۇ ھەقتە رەسۇلۇللاھقا كىم سۆز ئاچالار؟ ــ دېيىشتى. ئۇلار ئۆزئارا:

ــ بۇ ئىشقا رەسۇلۇللاھقا نىسبەتەن ئەڭ سۆيۈملۈك كىشى ئۇسامە ئىبنى زەيدتىن باشقا كىم جۈرئەت قىلالايتتى؟ ــ دېيىشەتتى.

شۇنداق قىلىپ، ئۇسامە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بۇ ھەقتە سۆز ئاچقان ئىدى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا كايىپ:

ــ «سەن ئاللاھنىڭ بەلگىلىمىلىرىدىن (جازالىرىدىن) بىرىدە ئارىچى بولماقچىمۇ؟»
ــ دېدى ـ دە، شۇ ھامان ئورنىدىن تۇرۇپلا مۇنداق خۇتبە ئوقۇدى:

«سىلەردىن بۇرۇن ئۆتكەنلەرنى ھالاك قىلغان نەرسە شۇكى، ئىچىدە ئابرۇيلۇق كىشىلەر ئوغرىلىق قىلسا، ئۇنى جازالمايتتى؛ ئاجىزلار ئوغرىلىق قىلىدىغان بولسا، ئۇنى جازالايتتى. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئەگەر مۇھەممەدنىڭ قىزى پاتىمە ئوغرىلىق قىلغان بولسا، چوقۇم ئۇنىڭ قولىنى كەسكەن بولاتتىم» [سەھىھۇل بۇخارىي، 3475 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئاللاھ تائالا بەلگىلىگەن جازالارنى (ھۇدۇدلارنى) ئۇلۇغلاشنىڭ ئەڭ چوڭ ئىپادىسى كىشىلەرنىڭ نەسەبى، شەخسىي ياكى ئىجتىمائىي ئورنى تۈپەيلىدىن مەزكۇر جازالارنى ئەمەلدىن قالدۇرماسلىقتۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: ھالاكەتنىڭ ئەڭ چوڭ سەۋەبلىرىدىن بىرى شەخسىي ياكى كوللېكتىپ مەنپەئەتلەرنى دەپ ئاللاھ تائالا بەلگىلىگەن جازالارنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشتۇر.

ئۈچىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇسامە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا قىلغان

مۇئاملىسى ساھابىلەرنىڭ قەلبىدە ئاللاھنىڭ بەلگىلىمىلىرىنى ئۇلۇغلاش تۇيغۇسى يېتىلدۈرگەن. بۇ، تەربىيە ساھەسىدە قوللىنىشقا تېگىشلىك ئەڭ مۇھىم ئۇسۇلۇبتۇر.

ئىككىنچى ھەدىس:

ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: «مەن ئۇ زاتنىڭ (پەيغەمبەرنىڭ) بىرەر بۇيرۇقىنى ئورۇندىمايلا قالسام، ھەقتىن بۇرۇلۇپ كېتىشتىن ئەنسىرەيمەن» [سەھىھ بۇخارىي، 3093 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: شەرىئەتنىڭ بۇيرۇقلىرىغا تۇتۇشقا تېگىشلىك ئەڭ توغرا پوزىتسىيە ئەمەل قىلىش بىلەن ئۇلۇغلاشنى تەڭ ئىشقا ئاشۇرۇش بولۇپ، ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇنىڭ ئەڭ گۈزەل ئۈلگىسىدۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: بىز ھازىر شەرىئەتنى خۇنۇكلەشتۈرۈش ۋاستىلىرى كۆپەيگەن بىر دەۋردە ياشاۋاتىمىز. شۇ ۋەجىدىن، بۇ دەۋردىكى تەربىيەچى ۋە دەۋەتچىلەرنىڭ ئەڭ مۇھىم ۋەزىپىسى كىشىلەرنىڭ قەلبىدە ئاللاھنىڭ شەرىئەتلىرىنى ئۇلۇغلاش ئېڭى يېتىلدۈرۈشتۇر.

ئۈچىنچى نۇقتا: شەرىئەتتىكى بۇيرۇق ۋە چەكلىمىلەرنىڭ مۇھىملىق دەرىجىسى ئۇنىڭغا چېتىلغان، ئۇلۇغلۇقىغا دالالەت قىلىدىغان ئالامەتلەر ئارقىلىق بىلىنىدۇ. مەسىلەن، قىلغۇچىلارغا ئېغىر جازا بېكىتىلگەن ئىشلار قەتئىي تەرك ئېتىشكە تېگىشلىك، چوڭ گۇناھ ئىكەنلىكىنى، چوڭ ساۋابلار ۋەدە قىلىنغان ئىشلار بولسا مەزكۇر ئىشلارنىڭ كاتتا ئەمەل ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئۈچىنچى ھەدىس:

ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: ئۇيەينە ئىبنى ھىسەن مەدىنىگە كېلىپ، جىبەنى ھۇر ئىبنى قەيسىنىڭ ئۆيىگە چۈشتى. ھۇر ئىبنى قەيس ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ يېقىن مەسلىھەتچىلىرىدىن ئىدى. قۇرئان ئۇستازلىرى (مەيلى ياش ياكى ياشانغان بولسۇن) ئۆمەرنىڭ مەجلىسداشلىرى ۋە مەسلىھەتچىلىرى ئىدى. ئۇيەينە جىبەنىگە:

ــ جىبەنىم! سېنىڭ خەلىپە ھەزرەتلىرىنىڭ ھۇزۇرىدا خېلى يۈز ـ ئابرۇيۇڭ بار، مېنىڭ ھۇزۇرۇغا چىقىشىمغا رۇخسەت سوراپ بەرسەڭ، ــ دېدى. ھۇر:

ــ بولـدۇ، مـەن رۇخسـەت سـوراپ بېـرەي، ــ دېـدى ۋە ئۇنـڭ ئۈچـۈن ئۆمـەر رەزىيەللاھـۇ ئەنھۇدىـن رۇخسـەت سـورىۋىدى، ئۆمـەر رەزىيەللاھـۇ ئەنھۇ رۇخسـەت قىلدى. ئۇيەينـە خەلىپىنـڭ ھۇزۇرىغـا كىرىپلا:

ــ ھەي ئىبنى خەتتاب! ئاللاھ بىلەن قەسـەمكى، سـەن بىزگە كۆپ نەرسە بەرمەيسەن، ئارىمـزدا ئادالـەت بىلەن ھۆكۈم قىلمايسـەن، ــ دېـدى. ئۆمەر رەزىيەللاھـۇ ئەنھۇ قاتتىق غەزەپلىنـپ، ئۇنى جازالماقچـى بولۇۋىدى، ھۇر مۇنداق دېدى:

ــ ئـى مۇئمىنلەرنـڭ ئەمىرى! ئاللـاھ تائالا پەيغەمبىرىگە: ﴿كەچـۈرۈم يولىنى تۇتقىن، ياخشـىلىققا بۇيرۇغـىن، نادانلاردىن يۈز ئۆرۈگىن﴾ [سـۈرە ئەئـراف، 199 ـ ئايەت] دېگەن. بۇ ئادەممـۇ نادانلاردىندۇر.

ئاللـاھ بىلـەن قەسـەمكى، ئۆمـەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بـۇ ئايەتنى ئاڭلاپـلا توختىدى. ئۇ ئاللاھنـڭ كىتابىنـڭ بەلگىلىمـرى ئالدىـدا دەرھال توختايدىغان كىشـى ئىدى [سـەھىھ بۇخارىـي، 4642 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچـى نۇقتا: ھافىز ئىبنى ھەجەر ئەسـقەلانىي رەھىمەھۇللاھ بـۇ يەردىكى «قۇررائ» (قۇرئـان ئۇسـتازلىرى) دېگـەن سـۆزدىن ئىبادەتگـۈي ئالىمـلار كـۆزدە تۇتۇلغـان، دەپ شـەرھلىگەن. ئەنـەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ «بىئر مەئۇنە»دە ئۆلتۈرۈلگەن ساھابىلەر ھەققىدە رىۋايـەت قىلغـان مۇنـۇ ھەدىسـمۇ يۇقىرىقـى مەنىنى كۈچلەندۈرىـدۇ: «ساھابىلەردىن بىر تۈركۈم كىشـىلەر كۈندۈزى ئوتۇن تېرەتتى، كېچىسـى نامازغا ئوقۇيتتـى. بىز ئۇلارنى «قۇررائ» دەپ ئاتايتتـۇق» [سـەھىھ بۇخارىـي، 3064 ـ ھەدىس].

ئىككىنچـى نۇقتا: ۋەھىينى ئۇلۇغلاشـنىڭ ئەڭ گەۋدىلىـك ئىپادىلىرىدىن بىرى مۇئمىن كىشـىنىڭ ئاللاھنـڭ كىتابى ياكـى پەيغەمبەرنىڭ سـۈننىتىدىكى بىرەر دەلىلنـى ئاڭلىغان ھامـان، كۆڭلـى تارتـىپ تۇرغـان ئىشـتىنمۇ توختىشـىدۇر. مانا بـۇ ئىماننىڭ ئـەڭ بۈيۈك ئالامتـى ۋە ئاللاھنىڭ شـەرىئىتىنى ئۇلـۇغ بىلگەنلىكتۇر.

تۆتىنچى ھەدىس:

مەئقـل ئىبنـى يەسـار رەزىيەللاھۇ ئەنھـۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن سـىڭلىمنى بىر كىشـىگە ياتلىـق قىلغـان ئىدىـم، ئۇ كىشـى سـىڭلىمنى تـالاق قىلۋەتتـى. سـىڭلىمنىڭ ئىددىتى توشـقاندا، ھېلىقـى كىشـى يەنـە سـىڭلىمنى سـوراپ كەلدى. مـەن ئۇنىڭغا:

ــ مـەن سـىڭلىمنى سـاڭا ياتلىـق قىلدىم، ھۆرمىتىڭنى قىلدىم. سـەن بولسـاڭ ئۇنى

تـالاق قىلدىـڭ. ئەمدى يەنە سـوراپ كەپسـەن. ئاللاھ بىلەن قەسـەمكى، ئۇ ئەمدى سـەن بىلەن ياراشـمايدۇ، ــ دېدىم.

ئۇ كىشـى ئەسـلىدە ئۇنچىۋالا ئەسكى ئادەم ئەمەس ئىدى، سـىڭلىمنىڭمۇ ئۇنىڭ بىلەن ياربىشىۋالغۇسـى بار ئىدى. شـۇنىڭ بىلەن ئالـلاھ تائالا: «ئۇلارنى (ئەسـلىدىكى ئەرلىرىگە) قايتىشـتىن توسـماڭلار» [سـۈرە بەقەرە، 232 ـ ئايەت] دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى. مەن بـۇ ئايەتنى ئاڭلاپلا:

ــ ئـى رەسـۇلۇللاھ! ھازىـرلا شـۇنداق قىلاي، ــ دېدىم ۋە سـىڭلىمنى شـۇ كىشـىگە قايتـا نىكاھـلاپ بەردىم، [سـەھىھ بۇخارىـي، 5130 ـ ھەدىس].

توّتىنچى باب

ئاك - چۇشەنچىلەرنى ۋەھىينىك ئۆلچىمىگە سېلىش، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆلچەملەرنى تۇزىتىشى ۋە ھەقنى ئاتا نەزەرىيەۋى قاراشلار بىلەن رەت قىلىشنىڭ ھۆكۈمرانلىق سەۋەبى ئىكەنلىكى توغرىسىدا

ئايەتلەر

ئاللاھ تائالا نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى بايان قىلىدۇ: ﴿(ئى نۇھ!) ساڭا تۆۋەن تەبىقىدىكى ئادەملەر ئەگەشكەن تۇرسا، بىز ئىمان ئېيتامدۇق!؟﴾ [سۈرە شۇئەرا، 111 - ئايەت].

شۇئەيب ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى بايان قىلىدۇ: ﴿ئى شۇئەيب! بىز سېنىڭ ئېيتقانلىرىڭنىڭ نۇرغۇنىنى چۈشەنمەيمىز. بىز ئەلۋەتتە سېنى ئارىمىزدا كۈچسىز ئادەم دەپ قارايمىز. سېنىڭ قەۋم - قېرىنداشلىرىڭ بولمسا ئىدى، بىز سېنى چوقۇم تاش - كېسەك قىلىپ ئۆلتۈرەتتۇق، سەن بىزگە ئەتىۋارلىق ئەمەسسەن! دېدى﴾ [سۈرە ھۇد، 91 - ئايەت].

بەنى ئىسرائىلنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى بايان قىلىدۇ: ﴿ئۇ (تالۇت) قانداقمۇ بىزگە پادىشاھ بولالايدۇ، (ئارىمىزدا پادىشاھ ئەۋلادلىرى بولغانلىقتىن) پادىشاھلىققا بىز ئۇنىڭدىنمۇ ھەقلىقراقمىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنىڭ مال - مۈلكى كۆپ بولمسا!؟﴾ [سۈرە بەقەرە، 247 - ئايەت].

قۇرەيش مۇشرىكلىرىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى بايان قىلىدۇ: ﴿بۇ قانداق پەيغەمبەركى، تاماق يەيدۇ، بازارلاردا كېزىپ يۈرىدۇ!؟﴾ [سۈرە فۇرقان، 7 - ئايەت].

ئاللاھ تائالا يەنە مۇنداق دەيدۇ:

﴿ئەلۋەتتە مۇئمىن قۇل مۇشرىك ھۆر ئادەمدىن ياخشىدۇر﴾ [سۈرە بەقەرە، 221 - ئايەت].

﴿ئاللاھنىڭ دەرگاھىدىكى مۇكاپات تېخىمۇ ياخشى ھەم ئەبەدىيدۇر﴾ [سۈرە نەھل، 96 - ئايەت].

﴿ئاللاھنىڭ دەرگاھىدىكى نەرسە (يەنى ساۋاب ۋە نېمەت) ئويۇن - تاماشادىن ۋە تىجارەتتىن ياخشىدۇر، ئاللاھ رىزىق بەرگۈچىلەرنىڭ ئەڭ ياخشىسىدۇر﴾ [سۈرە جۇمە، 11 - ئايەت].

﴿ئاللاهنىڭ يولىدا (پۇل ـ مال) سەرپ قىلىڭلار، (سەرپ قىلماسلىق بىلەن) ئۆزۈڭلارنى هالاكەتكە تاشلىماڭلار، ئېهسان قىلىڭلار، ئېهسان قىلغۇچىلارنى ئاللاه هەقىقەتەن دوست تۇتىدۇ﴾ [سۈره بەقەره، 195 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: هەرقانداق ئۈممەت ياكى مۇهىتنىڭ مەدەنىيەت تەرەققىياتى جەريانىدا شەكىللەنگەن ئۆلچەملىرى بولىدۇ. بۇ ئۆلچەملەر جۈزئىي مەلۇماتلاردىنمۇ خەتەرلىكتۇر؛ چۈنكى نۇرغۇن مەلۇماتلار شۇ ئۆلچەملەر ئارقىلىق قوبۇل قىلىندۇ ياكى رەت قىلىندۇ ۋە باهالىنىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: ئاللاه تائالا پەيغەمبەرلەرنى ئەۋەتكەندە هەرقايسى مىللەتلەرنىڭ ئۆزىگە خاس ئۆلچەملىرى بار ئىدى ۋە ئۇلار پەيغەمبەرلىرى بىلەن ئەنە شۇ خاتا ئۆلچەملىرى ئاساسىدا زۇكۇنلىشاتتى. پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەڭ مۇهىم ۋەزىپىسى مەزكۇر ئۆلچەملەرنى تۈزىتىش ئىدى. مەلۇم بولدىكى، ئاڭلىق ئىسلاهاتچى جۈزئىي مەسىلىلەر بىلەنلا چەكلەنمەي، ئومۇمىي ئۆلچەملەرنى تۈزىتىشكە ئەهمىيەت بېرىشى كېرەك.

ئۈچىنچى نۇقتا: باتىل ئەهلىنىڭ ئۆلچەملىرى دەۋر پەرقلىق بولسىمۇ بىر ـ بىرىگە ئوخشىشىپ كېتىدۇ؛ چۈنكى ئۇلاردا هەق مەنبەدىن كەلگەن ئاساسىي ئۆلچەملەر يوق.

ھەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھۇزۇرىغا كىرسەم، ئۇ بىر بوزنىڭ ئۈستىدە يېنىچىلا ياتقان ئىكەن. كۆڭلىكىنى يىغىشتۇرۇۋۈندى، ئۈستىدە باشقا كىيىمى يوقلۇقى مەلۇم بولدى. بوزنىڭ ياغاچلىرى بېقىنىغا پېتىپ كەتكەن ئىدى. شۇ ئەسنادا رەسۇلۇللاھنىڭ ئامبىرىغا كۆزۈم چۈشۈپ قالدى. قارىسام، بىر سا مقدارىدا ئارپا، يەنە بۇلۇڭدا شۇنچىلىك قەرەز (تېرە ئاشلاشتا قوللىنىلىدىغان مەلۇم بىر خىل دەرەخ يوپۇرمقى) ۋە ئاشلانمىغان ئېسىقلىق بىر تېرە تۇراتتى. بۇلارنى كۆزۈپ كۆزلىرىمگە ياش كەلدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

— «ئى ئىبنى خەتتاب، نېمىشقا يىغلايسەن؟» — دېدى. مەن:

— ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى! مەن يىغلىماي كىم يىغلىسۇن؟ بورا بېقىنلىرىغا پېتىپ كېتىپتۇ، ئامبارلىرىدا بولسا پەقەت مۇشۇ نەرسىلەرلا بار ئىكەن. قەيسەر (رىم پادىشاھلىرى) ۋە كىسرالار (پارس پادىشاھلىرى) تۇرلۈك مېۋە ـ چېۋىلەر ۋە دەريا ـ ئۆستەڭلەردىن ئىبارەت نېمەتلەر ئىچىدە ياشاۋاتىدۇ، سىلى بولسلا ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ۋە تاللانغان بەندىسى تۇرۇپ شۇنچە قېينىچىلىقتا ياشاۋاتىلا! — دېدىم. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

— «ئى ئىبنى خەتتاب! ئاخىرەت بىزنىڭ، دۇنيا ئۇلارنىڭ بولۇشىغا رازى بولمامسەن؟» — دېدى. مەن:

— ئەلۋەتتە رازىمەن، — دېدىم، [سەھىھ بۇخارىي، 5191 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پاراۋانلىق ئەمەس، بەلكى قېينىچىلىق ئىچىدە ياشىغان. ئەمما، ئۇ زات ئەنە شۇنداق قېيىن ئەھۋالدىمۇ ئۆز ۋەزىپىسىنى ئورۇنداشتا

سەۋرچان، ساۋاب ئۈمىد قىلغان ۋە قەلبى ئوچۇق ھالدا ياشىغان.

ئىككىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بېشىدىن تۇرلۈك قىينىچىلىقلار ئۆتكەن بولۇپ، ئۇلارنىڭ سەۋەبى ھەر خىل ئىدى. بۇ ھەدىستە تىلغا ئېلىنغان قىينىچىلىقنىڭ سەۋەبى ئىجتىمائىي ئىدى.

ئۈچىنچى نۇقتا: ساھابىلەردىكى ئەڭ روشەن خىسلەتلەردىن بىرى ئۇلارنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا بولغان سۆيگۈسى ۋە ئىنتايىن كۈچلۈك ئىشتىياقىدۇر. بۇ سۈپەت ئۇلارنىڭ باشقىلاردىن ئارتۇق بولۇشىدىكى بىر سەۋەبتۇر.

تۆتىنچى نۇقتا: ئىنسانىنىڭ قەلبىدە ئاخىرەت مەركىزىي ئورۇندىلا بولىدىكەن، ئۇنىڭغا ھەرقانچە مال ـ دۇنيا كەم بولسىمۇ، ئۆزىنى روھلۇق تۇتالايدۇ (يەنى ئۇنىڭغا پەرۋا قىلمايدۇ). بۇ مەرتىۋىگە پەقەت ئاخىرەتكە كۈچلۈك ئىمانى بار كىشىلەرلا يېتەلەيدۇ.

بەشىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئاخىرەت بىزنىڭ، دۇنيا ئۇلارنىڭ بولۇشىغا رازى بولمامسەن؟» دېگەن سۆزى ئارقىلىق ئۆلچەملەرگە تۇزىتىش بەرگەن. كىسرا ۋە قەيسەرلەرنىڭ كاپىر تۇرۇپمۇ دۇنيالىق نېمەتلەرگە ئېرىشكەنلىكىگە ھەيران قالماسلىق كېرەك، چۈنكى ئۇلارغا پانى دۇنيالا بېرىلگەن؛ شۇنداقلا ئاللاھنىڭ ئەلچىسى بولغان پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دۇنيادىكى ھالىغا (يەنى نامراتلىقىغا) ھەيران قالماسلىق كېرەك، چۈنكى ئۇنىڭغا ئەبەدىي ئاخىرەت بېرىلگەن.

ئىككىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «دۇنيا مۇئمىننىڭ زىندانى، كاپىرنىڭ جەننىتىدۇر» [سەھىھ مۇسلىم، 2956 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: كىمكى بۇ ھەدىسنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرسە، كاللىسىدىكى نۇرغۇن مەسىلە ھەل بولىدۇ. چۈنكى، ئاللاھ تائالا دۇنيانى مۇئمىنلەرنى مۇكاپاتلايدىغان جاي قىلمىدى، بۇ دۇنيانى ئۇلارنىڭ جەننىتىمۇ قىلمىدى. بەلكى جەننەتنى ئاخىرەتتە قىلدى، جەننەتكە باردىغان يولنى بولسا كۆڭۈلگە ياقمايدىغان قىينىچىلىقلار بىلەن ئوردىدى. دوزاخنىمۇ ئاخىرەتتە قىلدى، ئەمما ئۇنىڭغا باردىغان يولنى شەھۋەتلەر بىلەن ئوردىدى.

ئىككىنچى نۇقتا: مۇئمىن بىرەر سىناققا دۇچ كەلگەندە: «مەن ئاللاھقا ئىتائەت قىلىپ تۇرساممۇ، نېمىشقا بۇنداق قىينىچىلىقلار بېشىمغا كېلىدۇ؟» دەپ ئويلىماسلىقى

كېرەك. ئەكسىچە، «مەن ئاللاھقا ئىتائەت قىلغۇچى بولغان ئىكەنمەن، بۇ دۇنيادا چوقۇم سىناق ۋە ئىمتىھانلارغا دۇچ كېلىشىم مۇقەررەر» دەپ ئويلىشى كېرەك. بۇنداق سىناقلارغا تەييارلىق قىلىش دەل مۇشۇ ئۆلچەملەرنى بىلىش ئارقىلىق بولىدۇ.

ئۈچىنچى نۇقتا: مەھبۇسنىڭ ئەڭ روشەن ئالامەتلىرىدىن بىرى ئۇنىڭ چەكلىمىگە ئۇچرىغانلىقىدۇر. دىنىمۇ خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش ئىنسانغا مەلۇم چەكلىمىلەرنى قويىدۇ. دۇنيانىڭ مۇئمىننىڭ زىندانى ئىكەنلىكىنىڭ ئەڭ گەۋدىلىك ئالامەتلىرىدىن بىرى دۇنيادا ئاللاھنىڭ بەلگىلىمىلىرى بىلەن چەكلىنىپ تۇرىدىغانلىقىدىن ئىبارەت.

تۆتىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس ئارقىلىق خاتا ئۆلچەملەرنى تۈزىتىشتىن ھاسىل بولىدىغان پايدا شۇكى، ئىنسان نەپسى خاھىشىغا قارشى تۇرۇشقا، سەۋر قىلىشقا ۋە شەرئىي تەكلىپلەرنى (بۇيرۇقلارنى) ئورۇندىشىقا روھىي جەھەتتىن تەييارلىق قىلىدۇ.

ئۈچىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «ھەقىقي پالۋان رەقىبىنى يەڭگەن كىشى ئەمەس، بەلكى ئاچچىقى كەلگەندە ئۆزىنى تۇتۇۋالالىغان كىشىدۇر» [سەھىھ مۇسلىم، 2609 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس شۇنى كۆرسىتىدۇكى، ھەقىقي پالۋاننىڭ ئىچكى ھېسسىياتىنى يېڭىپ، ھېسسىياتىنىڭ كەينىگە كىرمىگەن كىشىدۇر. بۇ ھېسسىياتلارنىڭ ئەڭ كۈچلۈكى ئاچچىقلىنىشتۇر. ئىنسان ئاچچىقى كەلگەندە ئۆزىنى كونترول قىلىپ، ئاچچىقىنى يېڭەلسە، ئەنە شۇ ھەقىقي كۈچلۈك، باتۇر ئادەمدۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستە ئاچچىقى كەلگەندە ئۆزىنى تۇتۇۋالالايدىغان كىشىنىڭ پەزىلەت ساھىبى ئىكەنلىكى ئۇقتۇرۇلغان. چۈنكى، بۇ پەزىلەتمۇ نەپسى خاھىشىغا قارشى تۇرۇشنىڭ بىر قىسمىدۇر.

تۆتىنچى ھەدىس:

ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

ــ «سلەرچە ‹رەقۇب› (ئەۋلادىسز ئادەم) كىم؟» ــ دەپ سورىدى. بىز:

ــ بىرمۇ بالىسى بولمىغان ئادەمدۇر، ــ دېدۇق. رەسۇلۇللاھ:

ــ «ھەقىقىي رەقۇب ئۇ ئەمەس، بەلكى ھەقىقىي رەقۇب ئالدىن (ئاخىرەتكە) بىرەر بالىسىنى ئەۋەتمىگەن (يەنى بىرەر بالىسى تۇغۇپ كەتمىگەن) ئادەمدۇر» ــ دېدى [سەھىھ مۇسلىم، 2608 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ھەدىستە، ئادەتتە نۇقسان دەپ قارالغان بىر ئىشنىڭ (بالىسى تۇغۇپ كېتىشنىڭ) ئاخىرەتلىك پايدىسىنى كۆرسىتىش ئارقىلىق كىشىلەرنىڭ قىممەت قارىشىغا تۈزىتىش بېرىلگەن.

بەشىنچى ھەدىس:

ھۇزەيفە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كىشىلەرنىڭ قەلبىدىن ئامانەتنىڭ كۆتۈرۈلۈپ كېتىشى ھەققىدىكى ھەدىسىدە مۇنۇلارنى رىۋايەت قىلغان: «كىشىلەر ئۆزئارا سودا قىلىشىدۇ ـ يۇ، ئامانەتكە ۋاپا قىلىدىغان ئادەم يوق دېيەرلىك بولۇپ قالىدۇ. ھەتتا: ‹پالانچىلارنىڭ ئارىسىدا بىر ئامانەتدار ئادەم بارمىش› دېيىلىدۇ. بىر ئادەم ھەققىدە: ‹ئۇ نېمىدېگەن ئەقىللىق، نېمىدېگەن زېرەك، نېمىدېگەن چىداملىق!› دېيىلىدۇ ـ يۇ، ئۇنىڭ قەلبىدە قىچىنىڭ دانىسىگە چاغلىقمۇ ئىمان بولمايدۇ» [سەھىھ بۇخارىي، 6497 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ يەردىكى «ئامانەت»تىن دىنىنىڭ بىر پۈتۈن ھالىتى كۆزدە تۇتۇلغان. گاھىدا ئىنساندىن ئۇنىڭ دىنى ئاستا ـ ئاستا تارتىلىپ كېتىشى مۇمكىن.

ئىككىنچى نۇقتا: شۇنداق بىر زامان كېلىدۇكى، كىشىلەر بىراۋنى بەزى سۆپەتلەر بىلەن ماختىشىدۇ، لېكىن ئىماندىن ئىبارەت ھەقىقىي ئۆلچەمگە سالغاندا، ئۇنىڭدىن ھېچنېمە چىقمايدۇ.

ئالتىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «چاچلىرى چۈۋۈق، ئىشىك ئالدىدىن قوغلىنىدىغان شۇنداق

(ئاددىي) كىشىلەر بارىكى، ئەگەر ئۇلار بىرەر ئىشقا ئاللاھنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلسا، ئاللاھ ئەلۋەتتە ئۇلارنىڭ قەسىمىنى ئىشقا ئاشۇرۇپ بېرىدۇ (ئۇلارنى يەرگە قارىتمايدۇ)» [سەھىھ مۇسلىم، 2622 ـ ھەدىس].

يەتتىنچى ھەدىس:

سەھل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: رەسۇلۇللاھنىڭ يېنىدىن بىرەيلەن ئۆتۈۋىدى، رەسۇلۇللاھ:

ــ «بۇ كىشى ھەققىدە نېمە دەيسىلەر؟» ــ دەپ سورىدى. ساھابىلەر:

ــ بۇ كىشى شۇنداق ئابرۇيلۇق كىشىكى، بىرەر ئۆيگە قىز سوراپ بارسا، ھەرگىز رەت قىلىنمايدۇ؛ ئارىغا كىرسە، ئارىچىلىقى قوبۇل قىلىنىدۇ؛ سۆزلىسە، سۆزىگە قۇلاق سېلىنىدۇ، ــ دېيىشتى.

رەسۇلۇللاھ سۈكۈت قىلدى. شۇ ئەسنادا مۇسۇلمانلاردىن بىر كىشى ئۆتتى. رەسۇلۇللاھ:

ــ «بۇ كىشى ھەققىدە نېمە دەيسىلەر؟» ــ دەپ سورىدى. ساھابىلەر:

ــ بۇ كىشى شۇنداق ئاددىي كىشىكى، بىرەر ئۆيگە قىز سوراپ بارسا، رەت قىلىنىدۇ؛ ئارىغا كىرمەكچى بولسا، ئارىچىلىقى قوبۇل قىلىنمايدۇ؛ سۆزلىسە، سۆزىگە قۇلاق سېلىنمايدۇ، ــ دېيىشتى. رەسۇلۇللاھ مۇنداق دېدى:

«بۇنداق (باي) كىشىلەردىن يەر يۈزى تولغۇدەك بولغان تەقدىردىمۇ، بۇ (كەمبەغەل) ئادەم ئۇلارنىڭ ھەممىسىدىن ياخشىدۇر» [سەھىھ بۇخارىي، 5091 ـ ھەدىس].

سەككىزىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «تەڭگە ـ تىللانىڭ قۇلى ۋە ئېسىل كىيىملەرنىڭ قۇلى بەختسىز بولسۇن! ئۇنىڭغا نېمەت بېرىلسە رازى بولىدۇ، بېرىلمىسە غەزەپلىنىدۇ. ئۇ ھالاك بولسۇن، بېشى تۆۋەن بولسۇن، پۇتىغا تىكەن كىرسە ئېلىپ قويىدىغان ئادەم بولمىسۇن (خار بولسۇن!). ئاللاھ يولىدا ئات چاپتۇرۇپ جىھاد قىلغان، چاچلىرى چۈۋۈلغان، پۇت ـ قوللىرى توپىغا مىلەنگەن بەندىگە تۇبا (جەننەت) بولسۇن! ئۇنىڭغا كۆزەتچىلىك ۋەزىپىسى بېرىلسە، كۆزەتچىلىكتە بولىدۇ؛ ئارقا سەپ خىزمىتى بېرىلسە، ئارقا سەپتە تۇرىدۇ (ساداقەت

بىلەن ۋەزىپە ئۆتەيدۇ). ھالبۇكى، ئۇ كىشىلەر ئارىسىدا بىرەر يەرگە كىرىشكە رۇخسەت سورىسا، رۇخسەت بېرىلمەيدۇ؛ ئارىچىلىق قىلماقچى بولسا، ئارىچىلىقى قوبۇل قىلىنمايدۇ (يەنى كىشىلەر نەزىرىدە قەدىرسىز، لېكىن ئاللاھنىڭ نەزىرىدە ئۇلۇغدۇر)» [سەھىھ بۇخارىي، 2887 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بەزىدە مۇئمىنلەر ئارىسىدا تاشقى قىياپەتكە قاراپلا باھا بېرىدىغان خاتا ئۆلچەملەر شەكىللىنىپ قېلىشى مۇمكىن.

ئىككىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كىشىلەرنىڭ پىكرىنى سوراش ئارقىلىق ئۆلچەمنى تۈزىتىش ئۇسۇلۇبى ئىسلاھاتچىلار قوللىنىشقا تېگىشلىك مۇھىم ئۇسۇلۇبتۇر.

ئۈچىنچى نۇقتا: ئىنسانىنىڭ جەمئىيەتتىكى مەرتىۋىسىنىڭ تۆۋەن بولۇشى ئاللاھنىڭ دەرگاھىدىكى قەدرى ـ قىممىتىگە ئۆلچەم بولالمايدۇ.

توققۇزىنچى ھەدىس:

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «قايسىبىر غازاتچى قوشۇن ياكى كىچىك ئەترەت غەنىيمەت ئېلىپ، ئامان ـ ئېسەن جەڭدىن قايتسا، ئۇلار ساۋابىنىڭ ئۈچتىن ئىككىسىنى دۇنيادا بالدۇر ئالغان بولىدۇ. قايسىبىر قوشۇن غەنىيمەت ئالالماي، مۇسىبەتكە (يوقىتىشقا) ئۇچرىسا، ئۇلارنىڭ ساۋابى ئاخىرەتتە تولۇق بولىدۇ» [سەھىھ بۇخارىي، 1906 ـ ھەدىس].

ئونىنچى ھەدىس:

ئەسلەم ئەبۇ ئىمران مۇنداق دەيدۇ: بىز كونستانتىنوپول (بۈگۈنكى ئىستانبۇل) نى فەتھى قىلىش ئۈچۈن مەدىنىدىن يولغا چىقتۇق. قوشۇنغا ئابدۇررەھمان ئىبنى خالىد ئىبنى ۋەلىد قوماندانلىق قىلاتتى. رۇم قوشۇنى شەھەر سىپىلىغا ئارقىسىنى قىلىپ تۇراتتى. بىرەيلەن دۈشمەن سىپىگە ئۆزىنى ئاتتى. كۆپچىلىك:

ــ توختا! توختا! لا ئىلاھە ئىللەللاھ! ئۇ ئۆزىنى ھالاكەتكە تاشلىدى! ــ دەپ ۋارقىراشتى. شۇنىڭ بىلەن ئەبۇ ئەييۇب ئەنسارىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېدى: «بۇ ھەقتىكى ئايەت بىز ئەنسارلار ھەققىدە نازىل بولغان. ئاللاھ تائالا پەيغەمبىرىگە نۇسرەت بېرىپ، ئىسلام غالىب بولغاندا، بىز ئۆزئارا: ‹ئەمدى مال ـ مۈلكىمىزنى كۆپەيتىپ، تۇرمۇشىمىزنى ياخشىلايلى› دېيىشكەن ئىدۇق. ئارقىدىنلا ئاللاھ تائالا: ﴿ئاللاھ يولىدا

چىقىم قىلىڭلار، ئۆزۈڭلارنى (چىقىم قىلىشىنى تەرك ئېتىش بىلەن) ھالاكەتكە تاشلىماڭلار﴾ [سۈرە بەقەرە، 195 - ئايەت] دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى. بۇ ئايەتتىكى ‹ئۆزىنى ھالاكەتكە تاشلاش› مال - مۈلۈك بىلەن مەشغۇل بولۇپ، جىھادنى تەرك ئېتىشتۇر». ئەبۇ ئىمران مۇنداق دەيدۇ: «ئەبۇ ئەييۇب ئەنسارىي ئاللاھ يولىدىكى جىھادىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ئاخىر كونستانتىنوپولدا (شېھىت بولۇپ) شۇ يەرگە دەپنە قىلىندى» [ئەبۇ داۋۇد، 2512 - ھەدىس].

بەشىنچى باب

دىنىڭ بۇيرۇق، چەكلىمە ۋە خەۋەر بەھەتلەردىن خىلمۇخىل مەرتىۋىلىرى بارلىقى، دىنىي چۈشىنىش ۋە ئۇنىڭغا بەۋەت قىلىشنىڭ شۇ مەرتىۋىلەرنى تونۇشقا قاراپ پەرقلىق بولىدىغانلىقى توغرىسىدا

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: «دىن» دېگەن سۆز ئەڭ ئاۋۋال ئىسلام، ئىمان ۋە ئېھسانىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام ھەققىدىكى مەشھۇر ھەدىستە بۇ ئۈچ مەرتىۋە «دىن» دەپ ئاتالغان.

ئىككىنچى نۇقتا: دىن ئومۇمىي جەھەتتىن مۇنداق ئىككى نەرسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ: خەۋەرلەر (مەلۇماتلار) ۋە بۇيرۇقلار. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿پەرۋەردىگارىڭنىڭ سۆزى ناھايىتى راستتۇر، ناھايىتى توغرىدۇر، ئۇنىڭ سۆزىنى ئۆزگەرتەلەيدىغان ھېچ كىشى يوقتۇر﴾ [سۈرە ئەنئام، 115 ـ ئايەت].

ئۈچىنچى نۇقتا: دىندىكى بارلىق ئەھكاملار شەرەپلىك بولسىمۇ، ئەھمىيەت ۋە پەزىلەت جەھەتتە بىر ـ بىرىدىن پەرقلىنىدۇ.

تۆتىنچى نۇقتا: دىنىي فىقھىنىڭ ئەڭ مۇھىم قىسمى بۇيرۇق، چەكلىمە ۋە خەۋەرلەرنىڭ مەرتىۋە پەرقىنى تونۇش ھەمدە ئەڭ مۇھىم بولغانلىرىنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇشتۇر.

ئايەتلەر

بىرىنچى ئايەت: ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلار چوڭ گۇناھلاردىن ۋە قەبىھ ئىشلاردىن ساقلىنىدۇ، كىچىك گۇناھلار (يەنى بىلىپ - بىلمەي قىلىپ سالغان ئىشلار) بۇنىڭدىن مۇستەسنا﴾ [سۈرە نەجىم، 32 - ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئايەتتە گۇناھلارنىڭ مەرتىۋىسى بولىدىغانلىقى ۋە بەزىسى چوڭ، بەزىسى كىچىك بولىدىغانلىقى كۆرسىتىلگەن.

ئىككىنچى نۇقتا: چوڭ گۇناھلارنى چوڭ بىلىپ، ئۇلاردىن ساقلانغانلار مەدھىيەلەنگەن.

ئىككىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاللاھ ھەقىقەتەن ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرۈش گۇناھىنى مەغفىرەت قىلمايدۇ، خالىغان ئادەمنىڭ ئۇنىڭدىن باشقا گۇناھىنى مەغپىرەت قىلىدۇ. كىمكى ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرىدىكەن، چوڭ گۇناھ قىلغان بولىدۇ﴾ [سۈرە نىسا، 48 - ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بىر كىشى شېرىك كەلتۈرگەن پېتى تەۋبە قىلماي ئۆلۈپ كەتسە، ئاللاھ تائالا ئۇنىڭ گۇناھىنى ئەسلا مەغفىرەت قىلمايدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: شېرىكتىن باشقا بارلىق گۇناھلار (ئىگىسى تەۋبە قىلماي ئۆلگەن تەقدىردىمۇ) ئاللاھنىڭ خاھىشىغا باغلىقتۇر (ئاللاھ خالىسا كەچۈرىدۇ، خالىسا جازالايدۇ).

ئۈچىنچى نۇقتا: مەزكۇر ئايەتتىنىڭ بۇ باب (تېما) بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ئىككى جەھەتتە ئىپادىلىنىدۇ:

گۇناھلارنىڭ ئىچىدە «شىرىك» ۋە «شىرىكتىن تۆۋەن گۇناھلار» بارلىقىنى بايان قىلىش ئارقىلىق، مەنئى قىلىنغان ئىشلارنىڭ بىرلا دەرىجىدە ئەمەسلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

مەزكۇر ئايەت شىرىك كەلتۈرۈشنىڭ ئىنتايىن ئېغىر گۇناھ ئىكەنلىكىنى، ھەتتا ئاللاھنىڭ ئۇنى مەغفىرەت قىلمايدىغانلىقىنى ئىسپاتلايدۇ. بۇ شۇنى بىلدۈرىدۇكى، مەنئى قىلىنغان ئىشلار پەقەت دەرىجە جەھەتتىلا پەرقلەنمەستىن، بۇ پەرقلەرگە ئاساسەن بېكىتىلگەن، ئىنتايىن چىڭ ھۆكۈملەرمۇ مەۋجۇتتۇر.

ئۇچىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئەگەر سىلەر مەنئى قىلىنغان چوڭ گۇناھلاردىن ساقلانساڭلار، سىلەرنىڭ كىچىك گۇناھلىرىڭلارنى يوققا چىقىرىمىز﴾ [سۈرە نىسا، 31 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

مەزكۇر ئايەت ئىككى تۈرلۈك ئىشقا دالالەت قىلىدۇ:

بىرىنچى نۇقتا: مەنئى قىلىنغان (ھارام قىلىنغان) ئىشلار ئىچىدە چوڭ گۇناھلار ۋە ئۇلاردىن تۆۋەن دەرىجىلىك گۇناھلار بار.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ئايەت ھەققىدىكى مەشھۇر قاراشلاردىن بىرى شۇكى، كىمكى چوڭ گۇناھلاردىن ساقلانسا، ئۇنىڭ كىچىك گۇناھلىرى كاپپارەت قىلىنىدۇ (يەنى كەچۈرۈۋېتىلىدۇ). شۇڭا، چوڭ گۇناھلاردىن قاتتىق ھەزەر قىلىش دىنىنى چۈشىنىشنىڭ (فىقھىنىڭ) جەۋھىرى ۋە ھەربىر مۇئمىن ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىشى كېرەك بولغان مۇھىم ئىشتۇر.

ھەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

ئۇبەي ئىبنى كەئىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

— «ئى ئەبۇ مۇنزىر! ئاللاھنىڭ كىتابىدىكى ئايەتلەر ئىچىدە قايسى ئايەتنىڭ ئەڭ ئۇلۇغ ئىكەنلىكىنى بىلەمسەن؟» — دەپ سورىدى. مەن:

— ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى ئەڭ ياخشى بىلگۈچىدۇر، — دېدىم. رەسۇلۇللاھ شۇ سوئالنى يەنە سورىدى. مەن:

— ئاللاھۇ لا ئىلاھە ئىللاھۇۋەل ھەييۇل قەييۇم (ئايەتۇل كۇرسىي)، — دېدىم. رەسۇلۇللاھ كۆكرىكىمگە بىرنى ئۇرۇپ:

— «ئى ئەبۇ مۇنزىر! ئىلمىڭگە مۇبارەك بولسۇن!» دېدى [سەھىھ مۇسلىم، 810 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ «ئەڭ ئۇلۇغ» (أَعْظَمُ) دېگەن سۆزى قۇرئان ئايەتلىرىنىڭ ئۇلۇغلۇق جەھەتتە بىر ـ بىرىدىن پەرقلىق ۋە ئارتۇقچىلىقى بارلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇبەي ئىبنى كەئىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى تەبرىكلىشىگە سەۋەب بولغان ئامىل: ئۇبەي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەربىيەسى ئاستىدا يېتىلگەن ئىلمى بىلەن «ئايەتۇل كۇرسىي»نىڭ ئالاھ تائالانىڭ كىتابىدىكى ئەڭ بۈيۈك ئايەت ئىكەنلىكىنى تونۇپ يېتەلىگەنلىكىدۇر.

ئۈچىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرىنى دىنىي ئەھكاملار ۋە مەزمۇنلار ئارىسىدىكى دەرىجە پەرقىنى چۈشىنىش روھىدا تەربىيەلىگەنلىكىنىڭ دەلىلى.

ئەنە شۇ تەربىيە تۈپەيلىدىن، ئۇبەي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ نۇقتىنى ھېس قىلالىغان. بۇنداق بىر چۈشەنچە پەقەت «ئاللاھنى تونۇش ئىلمى» (تەۋھىد) نىڭ بارلىق تېمىلار ئىچىدىكى ئەڭ شەرەپلىك تېما ئىكەنلىكى ھەققىدە تەربىيە ئالغان كىشىدىلا يېتىلىدۇ.

ئىككىنچى ھەدىس:

ئەبۇ سەئىد ئىبنى مۇئەللا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەسچىتتە نامازغا تۇتۇۋاتاتتىم، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مېنى چاقىردى، نامازدا بولغانلىقىم ئۈچۈن دەرھال جاۋاب بېرەلمىدىم. نامازدىن كېيىن بارسام، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئالىلاھ تائالا: ئالىلاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى سىلەرنى چاقىرسا، دەرھال جاۋاب بېرىڭلار، دېمىگەنمىدى؟!» دېدى. ئاندىن: «سەن مەسچىتتىن چىقىشتىن بۇرۇن مەن ساڭا قۇرئاندىكى ئەڭ ئۇلۇغ سۈرىنى ئۆگىتىپ قويايمۇ؟» دېدى ۋە قولۇمنى تۇتتى. چىقىدىغان چاغدا مەن بۇ سۆزنى ئۇنىڭغا ئەسلەتتىم، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئەلھەمدۇ لىللاھى رەببىل ئالەمىن (سۈرە فاتىھە)، ئۇ قايتا ـ قايتا ئوقۇلىدىغان يەتتە ئايەت ۋە ماڭا بېرىلگەن بۈيۈك قۇرئاندۇر» دېدى [سەھىھ بۇخارىي، 4474 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس قۇرئان سۈرىلىرىنىڭ ئۇلۇغلۇق جەھەتتە بىر ـ بىرىدىن پەرقى بارلىقىغا دەلىلدۇر؛ قۇرئاندىكى ئەڭ ئۇلۇغ سۈرە «فاتىھە» سۈرىسىدۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاياتىدىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ئۇ بىرەر مۇھىم مەسىلىگە دىققەت تارتماقچى بولسا، دائىم كىشىنىڭ دىققىتىنى تارتىدىغان ئۇسۇللارنى قوللانغان. شۇڭا، ھەرقانداق ئىسلاھاتچى (تەربىيەچى) دىققەت تارتىدىغان ئۇسۇللارنى قوللىنىشقا ئەھمىيەت بېرىشى، مۇشۇنداق مۇھىم ۋە نېگىزلىك مەسىلىلەرگە قارىتا ئىنسانلارنىڭ ئېڭىنى ئۆستۈرۈشكە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈشى لازىم.

ئۈچىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن:

ــ ئەڭ ئەۋزەل ئەمەل قايسى؟ ــ دەپ سورالدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

ــ «ئاللاهقا ۋە رەسۇلىغا ئىمان كەلتۈرۈش» ــ دەپ جاۋاب بەردى.

ــ ئاندىن قالسىچۇ؟ ــ دەپ سورىلىۋىدى:

ــ «ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلىش» ــ دەپ جاۋاب بەردى.

ــ ئاندىن قالسىچۇ؟ ــ دەپ سورىلىۋىدى:

ــ «مەبرۇر (مەقبۇل) ھەج» ــ دەپ جاۋاب بەردى [سەھىھ مۇسلىم، 83 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستە ئەمەللەر ئارىسىدا بىر ـ بىرىدىن ئارتۇقچىلىق بارلىقى ۋە مۇھىم ئەمەللەر ئارىسىدىمۇ دەرىجە پەرقى بارلىقى ئۆتتۈرىغا قويۇلغان. بۇ ئارتۇقچىلىق ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ:

1. ئەمەللەرنىڭ مەلۇم تۈرى باشقا تۈردىكى ئەمەللەردىن ئۈستۈن بولىدۇ. مەسىلەن، ئىسلامنىڭ ئەركانلىرى باشقا ئەمەللەردىن ئۈستۈندۇر.

2. ئاساسىي ئەمەللەر ۋە نېگىزلىك ھۆكۈملەرمۇ بىر ـ بىرىدىن ئارتۇقتۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: ھەدىسلەردە ساھابىلەرنىڭ «ئەڭ ئەۋزەل ئەمەل قايسى؟» دېگەندەك سوئاللىرى كۆپ ئۇچرايدۇ. بۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەمەللەرنىڭ بىر ـ بىرىدىن پەرقى ۋە دەرىجىسى بولىدىغانلىقى ھەققىدە بەرگەن تەربىيەسىنىڭ نەتىجىسىدۇر. بىر ئىسلاھاتچى (دەۋەتچى) تەربىيەلىنىۋاتقانلارنىڭ ئەنە شۇنداق سوئال سوراش قىزغىنلىقىنى ساقلاپ قېلىشى كېرەك. ئەگەر ئۇلارنىڭ سوئاللىرى مۇشۇ دائىرىدە بولسا، بۇ ئۇلاردىكى دىنىي چۈشەنچىنىڭ ۋە ئىسلاھاتچى تەرىپىدىن تىكىلگەن كۆچەتلەرنىڭ ياخشى مېۋە بەرگەنلىكىنىڭ ئالامىتىدۇر. ئاۋادا ئۇلارنىڭ سوئاللىرى نالايىق سوئاللاردىن بولسا، بۇ يەردە بىر مەسىلە بارلىقىنى بىلدۈرىدۇ. بۇنىڭ سەۋەبى تۆۋەندىكى ئىككى نۇقتىنىڭ بىرىگە تاقىلىدۇ:

1. ياكى ئاللاھ تائالا ئۇلارنى تېخى ھىدايەت قىلمىغان بولىدۇ.

2. ياكى دەۋەتچى (ئىسلاھاتچى) ئۇلارنىڭ قەلبىدە قالدۇرغان تەسىر ۋە مەنبەدە مەسىلە بولىدۇ.

تۆتىنچى ھەدىس:

ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ

سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «ئىسلام بەش ئاساس ئۈستىگە قۇرۇلدى: ئاللاھتىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوق ۋە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى دەپ گۇۋاھلىق بېرىش، نامىاز ئوقۇش، زاكات بېرىش، ھەج قىلىش ۋە رامىزان روزىسىنى تۇتۇش» [سەھىھ بۇخارىي، 8 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس دىنىمىزدا نۇرغۇن ئەمەللەردىن ئۈستۈن تۇرىدىغان نېگىزلىك ئەمەللەرنىڭ بارلىقىغا دالالەت قىلىدۇ. چۈنكى، ئىسلام دىنى ئەنە شۇ نېگىزلىك ئىبادەتلەر ئۈستىگە قۇرۇلغان. پۈتۈن ئەمەللەر ئىچىدىن مەزكۇر بەش ئەركانىنىڭ تاللانغانلىقى ۋە ئۇلارغا ئەنە شۇنداق ئالاھىدە ئورۇن بېرىلگەنلىكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتى ئارقىلىق بىلىنگەن. بۇ ئەھۋال ئىسلامدىكى مۇھىم مەسىلىلەرنى تونۇپ يېتىشتە سۈننەتنىڭ نەقەدەر ئەھمىيەتلىك ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سان ـ سىفرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان مەسىلىلەردە كىشىلەرگە چۈشىنىشلىك شەكلىدە سىلىشتۇرۇش ۋە زېھنىگە يېقىنلاشتۇرۇش ئۇسۇللىرىنى كۆپ قوللىنىدۇ. بۇ بولسا بىلىمنى پۇختا ئىگىلەش ۋە ئەستە تۇتۇشقا ياردەم بېرىدىغان ئەڭ مۇھىم ئامىللاردىن بىرى بولۇپ، بۇ نۇقتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئەگىشىشنىڭ مۇھىم بىر تەرىپىدۇر، چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ئۈلگە قىلىش ھەر ساھەنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇشى كېرەك. «بايان قىلىش» (چۈشەندۈرۈش) ئۇسۇلىدا ئۇ زاتقا ئەگىشىمۇ شۇنىڭ جۈملىسىدىندۇر. بۇ يەردىكى «بايان»دىن مەقسەت كىشىنىڭ كۆڭلىدىكى ئوي ـ پىكرلەرنى تىلىدا تولۇق ئىپادىلەپ بېرەلىشى ۋە ئاڭلىغۇچىلارغا چۈشىنىشلىك شەكىلدە يەتكۈزۈش ئىقتىدارىدۇر.

بەشىنچى ھەدىس (ھەدىس قۇدسىي):

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «ئاللاھ تائالا: ‹كىمكى مېنىڭ بىرەر ۋەلىي (دوست) بەندەمگە دۈشمەنلىك قىلسا، مەن ئۇنىڭغا ئۇرۇش ئېلان قىلىمەن. بەندەم مەن پەرز قىلغان ئەمەللەرنى ئادا قىلىشتىنمۇ سۆيۈملۈكرەك، باشقا بىرەر ئىش بىلەن ماڭا يېقىنلىشالىغىنى يوق. بەندەم تاكى مەن ئۇنى ياخشى كۆرگەنگە قەدەر ئىزچىل نەپلە ئەمەللەرنى قىلىش ئارقىلىق ماڭا يېقىنلىشىشقا تىرىشىدۇ. ئەگەر ئۇنى ياخشى كۆرسەم، ئۇنىڭ ئاڭلايدىغان قۇلىقى، كۆرىدىغان كۆزى، تۇتىدىغان قولى ۋە ماڭىدىغان پۇتى بولىمەن. ئەگەر ئۇ مەندىن بىرەر نەرسە سورىسا، چوقۇم بېرىمەن؛ ئەگەر مەندىن پاناھلىق تىلىسە، چوقۇم پاناھلىق بېرىمەن› دېدى» [سەھىھ بۇخارىي، 6502 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس ئاللاھ تائالا يولغا قويغان شەرئىي ئەمەللەر ئارىسىدا ئۆزئارا دەرىجە پەرقى بارلىقىنى ئىنتايىن ئېنىق ئىپادىلەپ بەرگەن ھەدىسلەردىن بىرىدۇر. ئاللاھ تائالا ئۆزىگە ياقىدىغان ئۇچۇن نۇرغۇن تۇردىكى ئىبادەتلەرنى يولغا قويغان بولسىمۇ، لېكىن شۇنداق ئىبادەتلەر بارکى، ئۇلار كىشىنى ئاللاھقا باشقا ئىبادەتلەر يەتكۈزەلمەيدىغان يۇقىرى دەرىجىدە يەتكۈزىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: مۇئمىن كىشى پەرزلەرنى ئادا قىلغاندا، پەقەت «گۇناھتىن خالاس بولۇش (مەجبۇرىيەتتىن قۇتۇلۇش)» نىيتى بىلەنلا چەكلىنىپ قالماي، ئۇنى ئاللاھ تائالاغا ياقىدىغانلىقىنى ئەڭ ئەۋزەل يول دەپ قارىشى كېرەك. چۇنكى، ئاللاھ تائالاغا پەرزلەرنى ئادا قىلىشتىنمۇ سۆيۈملۈكرەك، باشقا بىرەر ئىش بىلەن ياقىدىغانلاشقىلى بولمايدۇ. بۇ ھەقىقەت مۇئمىندىن پەرزلەرنى قولدىن كېلىشچە ئەڭ ياخشى شەكىلدە ئادا قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ. پەرزلەرنى ئادا قىلىش مۇنداق ئىككى خىل بولىدۇ:

1. مەجبۇرىيەتتىن قۇتۇلۇش ۋە جازادىن ساقلىنىش ئۈچۈنلا ئادا قىلىش.

2. مەجبۇرىيەتتىن قۇتۇلۇش بىلەن بىرگە، ئۇنى ئۇلۇغ ئاللاھقا ياقىدىغانلىقنى ئەڭ چوڭ ۋاستىسى دەپ بىلىپ ئادا قىلىش.

ئالتىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ھالاك قىلغۇچى يەتتە چوڭ گۇناھتىن ساقلىنىڭلار» دېدى. ساھابىلەر:

ــ ئى ئاللاھنىڭ ئەلچىسى، ئۇلار قايسىلار؟ ــ دەپ سورىۋىدى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرۈش، سېھىرگەرلىك قىلىش، ناھەق ئادەم ئۆلتۈرۈش، جازانە يېيىش، يېتىمنىڭ مېلىنى يەۋېلىش، جەڭ مەيدانىدىن قېچىش ۋە پاك، مۇئمىن ئاياللارغا تۆھمەت چاپلاش» دېدى [سەھىھ بۇخارىي، 2766 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ھەدىس شۇنى كۆرسىتىدۇكى، بۇ يەتتە تۈرلۈك ھالاك قىلغۇچى گۇناھ ئەڭ ئاۋۋال ھەم ئەڭ قاتتىق ساقلىنىشقا تېگىشلىك ئىشلاردىندۇر. مۇئمىن كىشى بۇ يەتتە گۇناھتىن باشقا بارلىق مەنئى قىلىنغان ئىشلاردىن چەكلەنگەن بولسىمۇ، شەرئىي دەلىلنىڭ بۇلارنى ئالاھىدە تەكتلىشى بۇلارنىڭ ساقلىنىشقا تېگىشلىك ئىشلارنىڭ ئەڭ مۇھىمى ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ.

يەتتىنچى ھەدىس:

ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «بىراۋنىڭ ئۆز ئاتا - ئانىسىغا لەنەت ئوقۇشى ئەڭ چوڭ گۇناھلاردىندۇر» دېگەندە، ساھابىلەر:

— ئادەم ئۆز ئاتا - ئانىسىغا قانداقمۇ لەنەت ئوقۇسۇن؟! — دەپ سورىغان. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئۇ بىراۋنىڭ ئاتىسىنى تىللايدۇ، ئاندىن ئۇ ئادەم ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسىنى تىللايدۇ (دېمەك، ئۆزى سەۋەبچى بولىدۇ)» دېدى [سەھىھ بۇخارىي، 5973 - ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستە ئېغىر ھارام قىلىنغان ئىشلارنىڭمۇ ھاراملىق دەرىجىسىدە پەرق بارلىقى ئىسپاتلانغان.

ئىككىنچى نۇقتا: ھازىرقى رېئاللىقتىكى دەۋەت خىتابلىرىدا كۆرۈلۈۋاتقان بەزى خاتالىقلار شۇكى، شەرىئەتتە ئۇنچىۋالا چوڭ كۆرسىتىلمىگەن بەزى چەكلەنگەن ئىشلارنى ھەددىدىن زىيادە چوڭايتىپ كۆرسىتىپ، چوڭ دەپ بېكىتىلگەن (يۇقىرىقىدەك) ئېغىر گۇناھلارغا سەل قاراش ياكى ئۇلارنى سۇسلاشتۇرۇۋېتىشتىن ئىبارەت.

سەككىزىنچى ھەدىس:

رەسۇلۇللاھ مۇئاز ئىبنى جەبەلنى يەمەنگە ئەۋەتىش ئالدىدا مۇنداق دېگەن: «سەن ئەھلى كىتاب بىر قەۋمنىڭ قېشىغا كېتىۋاتىسەن. ئۇلارنى ئەڭ ئاۋۋال ئاللاھتىن باشقا ھېچ ئىلاھنىڭ يوقلۇقىغا ۋە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاللاھنىڭ رەسۇلى ئىكەنلىكىگە گۇۋاھلىق بېرىشكە چاقىرغىن. ئەگەر ئۇلار بۇنىڭغا ئىتائەت قىلسا، ئاللاھنىڭ ئۇلارغا بىر كېچە - كۈندۈزدە بەش ۋاخ نامازنى پەرز قىلغانلىقىنى بىلدۈرگىن. ئەگەر ئۇلار بۇنىڭغىمۇ ئىتائەت قىلسا، ئاللاھنىڭ ئۇلارنىڭ مالىرىدىن بايلىرىدىن ئېلىنىپ، كەمبەغەللىرىگە بېرىلىدىغان زاكاتنى پەرز قىلغانلىقىنى بىلدۈرگىن» [سەھىھ بۇخارىي، 1496 - ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: مۇئمىن كىشى ھەدىستىكى بۇ مەزمۇنلارنى تونۇپ يەتكەندىن كېيىن، مۇنداق ئىككى تۈرلۈك ئىشنى قىلىشى تەلەپ قىلىنىدۇ:

1. دىننى ئۇلۇغلاش ۋە شەرىئەت ئەھكاملىرىغا ئەمەل قىلغاندا، گۇناھ ۋە ساۋابلارنىڭ ئۆزئارا دەرىجە پەرقىگە ئاساسەن مۇئامىلە قىلىش.

2. ئىسلاھات ۋە دەۋەت خىتابىنى دىنىي تەرتىپ ۋە دەرىجىلەرگە ئاساسەن بەلگىلەش.

ئىككىنچى نۇقتا: رېئاللىقنى ئىسلاھ قىلىشتىكى ئەڭ مۇھىم ئاچقۇچلارنىڭ بىرى: تەربىيەچى ۋە ئىسلاھاتچىلار ئۆزلىرىنىڭ تەربىيە ۋە دەۋەت خىتابلىرىنى دىنىي ھەقىقەتلەرنىڭ ئەھمىيىتە ۋە ئالدىنقى قاتاردىكى زۆرۈرىيەت جەھەتتىكى پەرقىگە ئاساسەن قۇرۇپ چىقىشىدۇر (گەرچە دىننىڭ ھەممە قىسمى مۇھىم بولسىمۇ...). شۇڭا، شەرىئەتتە ئەڭ ئۈلۈغلانغان ئىشلارغا ھەممىدىن بەكرەك ئەھمىيەت بېرىلىشى كېرەك. ئەگەر ئوقۇغۇچىلار مۇشۇنداق چۈشەنچە بىلەن تەربىيەلەنسە ۋە ئۆز بىلىملىرىنى مۇشۇ ئاساستا قۇرۇپ چىقسا، رېئاللىقتىكى نۇرغۇن ئىسلاھات مەيدانلىرىغا كىرىشى تېخىمۇ ئاسانلىشىدۇ. ئەڭ مۇھىمنى بەلگىلەش ۋە ئالدىنقى قاتاردىكى مۇھىم ئىشلارنى تەرتىپكە سېلىش ئارقىلىق، دەۋەت خىتابىنىڭ ئالدىدا توسالغۇ بولۇۋاتقان نۇرغۇن خاتا چۈشەنچىلەرنى تۈزەتكىلى بولىدۇ.

ئۈچىنچى نۇقتا: بۇ دەۋردىكى دەۋەت خىتابىنىڭ ئەڭ مۇھىم ئالدىنقى شەرتلىرى: ئاللاھنى ئۈلۈغلاش، ئاللاھنى تونۇش، كىشىلەرنىڭ قەلبىنى ئاخىرەتكە باغلاش ۋە بۈيرۇق ـ چەكلىمىلەرنى سەمىمىيەت بىلەن قوبۇل قىلىشى ئۈچۈن قەلبىلەردىكى توسالغۇلارنى ئېچىشتۇر.

توققۇزىنچى ھەدىس:

مۇئاز ئىبنى جەبەل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ مۇنداق دېگەن: مەن بىر سەپەردە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە ئىدىم. بىر كۈنى ئەتىگەندە بىرگە يۈرۈۋاتقىنىمىزدا ئۇ زاتقا يېقىنلاپ:

ــ ئى ئاللاھنىڭ ئەلچىسى! مېنى جەننەتكە كىرگۈزىدىغان، دوزاختىن يىراقلاشتۇرىدىغان بىرەر ئەمەلنى ئېيتىپ بەرسىڭىز، ــ دېسەم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېدى: «سەن بەك چوڭ بىر ئىشنى سورىدىڭ، ئەمما ئۇ ئاللاھ ئاسان قىلىپ بەرگەن كىشى ئۈچۈن ھەقىقەتەن ئاسانdۇر: ئاللاھقا ئىبادەت قىلىسەن، ئۇنىڭغا ھېچنېمىنى شېرىك كەلتۈرمەيسەن، نامازئوقۇيسەن، زاكات بېرىسەن، رامىزان روزىسىنى تۇتسەن ۋە ھەج قىلسەن».

ئاندىن يەنە مۇنداق دېدى: «سېنى ياخشىلىقنىڭ يوللىرىغا باشلاپ قويايمۇ؟ روزا بىر قالقاندۇر؛ سەدىقە خۇددى سۇ ئوتنى ئۆچۈرگەندەك گۇناھلارنى ئۆچۈرىدۇ؛ يەنە بىرى كىشىنىڭ كېچىدە ئوقۇغان نامىزىدۇر».

ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنۇ ئايەتنى تىلاۋەت قىلدى: ﴿ئۈلارنىڭ يانلىرى ئورۇن ـ كۆرپىلەردىن يىراق بولىدۇ (يەنى ئۈلار كېچىسى ئىبادەت قىلىپ، ئاز ئۇخلايدۇ)،

ئـۇلار پەرۋەردىگارىنىڭ (ئازابىدىن) قورقـۇپ، (رەھمىتىنى) ئۈمـىد قىلىـپ ئۇنىڭغا دۇئا قىلىـدۇ، ئۇلارغـا بـىز رىزىـق قىلىپ بەرگەن نەرسـىلەردىن (ياخشـىلىق يوللىرىغا) سـەرپ قىلىدۇ. ئۇلارنـىڭ قىلغان ئەمەللىرىگە مۇكاپات يۇزىسـىدىن ئاللاھنىڭ ھۇزۇرىدا سـاقلانغان ۋە ئۇلارنـى خۇشـال قىلىدىغان كاتتا نېمەتنـى ھېچكىم بىلمەيـدۇ)...﴾ دېگەن.

ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە:

ــ «سـىنى پۈتۈن ئىشـلارنىڭ بېشـى، تۈۋرۈكى ۋە ئەڭ يۇقىرى پەللىسـىدىن خەۋەردار قىلايمۇ؟» ــ دەپ سـورىدى. مەن:

ــ بولىدۇ، ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى! ــ دېدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

ــ «پۈتۈن ئىشـلارنىڭ بېشى ئىسـلام، تۈۋرۈكى ناماز، ئەڭ يۇقىرى پەللىسى جىھادتۇر» ــ دېدى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

ــ «سـىنى مۇشۇلارنىڭ ھەممىسـىنىڭ تۈگۈنىدىن (يەنى ھەممىسىنى جەم قىلغۇچىدىن) خـەۋەردار قىلايمۇ؟» ــ دېدى. مەن:

ــ بولىـدۇ، ئـى ئاللاھنـىڭ پەيغەمبـىرى! ــ دېدىـم. شـۇنىڭ بىلەن ئـۇ زات تىلىنى كۆرسـىتىپ تۇرۇپ:

ــ «بۇنى تىزگىنلىگىن!» ــ دېدى. مەن:

ــ ئـى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى! بىز سـۆزلىرىمىز سـەۋەبلىكمۇ جازاغـا تارتىلامدۇق؟! ــ دەپ سـورىدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

ــ «ئـى مۇئاز! ئاناڭ سـاڭا يىغلاپ قالسـۇن (بـۇ ئاچچىقلانغانلىقىنـى بىلدۈرىدىغان، ھەقىقـي مەنىسـى نىيـەت قىلىنمايدىغـان سـۆزدۇر)، كىشـىلەرنى دوزاخقـا يۈزلىرىچە دۈم تاشـلايدىغان نەرسـە پەقەت ئۇلارنىڭ تىلىدىن چىققان يامان سـۆزلىرى ئەمەسـمۇ؟!» دەپ جـاۋاب بـەردى [تىرمىزىـي، 2616 ـ ھەدىس].

ئونىنچى ھەدىس:

ئۆمـەر ئىبنـى خەتتـاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىـن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئـۇ مۇنداق دېگەن: بىر كۈنى بىز رەسـۇلۇللاھ سـەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسـەللەمنىڭ يېنىدا ئولتۇراتتۇق، شۇ ئەسنادا يىراقتـىن كىيىملىـرى ئاپئـاق، چاچلـرى قاپقارا بىر كىشـى چىقـىپ كەلـدى. ئۇنىڭدا نە مۇسـاپىرلىقنىڭ ئالامەتلىـرى بار، نە ئارىمىزدىـن ئۇنى تونۇيدىغان بىرى بـار. ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسـسالامنىڭ ئالدىغـا كېلىـپ ئولتۇردى ـ دە، تىزلىرىنى ئۇ زاتنـىڭ تىزلىرىغا تىرەپ،

ئىككى ئالقىنىنى يوتىسىغا قويۇپ:

— ئى مۇھەممەد! ماڭا ئىسلام ھەققىدە خەۋەر بەرگىن! — دېدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق جاۋاب بەردى:

— «ئىسلام دېگەن ئاللاھتىن باشقا ھېچ ئىلاھنىڭ يوقلۇقىغا ۋە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاللاھنىڭ ئەلچىسى ئىكەنلىكىگە گۇۋاھلىق بېرىشىڭ، نامازنى تولۇق ئادا قىلىشىڭ، زاكات بېرىشىڭ، رامىزان روزىسىنى تۇتۇشۇڭ ۋە تاقىتىڭ يەتسە بەيتۇللاھنى ھەج قىلىشىڭدىن ئىبارەتتۇر».

ئۇ كىشى:

— توغرا دېدىڭ، — دېدى. بىز ئۇنىڭ ھەم سوراپ، ھەم تەستىقلىغىنىغا ھەيران قالدۇق. ئاندىن:

— ماڭا ئىمان ھەققىدە خەۋەر بەرگىن، — دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

— «ئىمان دېگەن ئاللاھقا، ئاللاھنىڭ پەرىشتىلىرىگە، كىتابلىرىغا، ئەلچىلىرىگە، ئاخىرەت كۈنىگە ۋە قەدەرنىڭ ياخشى - يامىنىغا ئىشىنىشىڭدىن ئىبارەتتۇر» دەپ جاۋاب بەردى. ئاندىن ئۇ بۇنىڭغا قارىتامۇ:

— توغرا دېدىڭ، — دېدى - دە، يەنە:

— ماڭا ئېھسان ھەققىدە خەۋەر بەرگىن، — دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

— «ئېھسان دېگەن ئاللاھقا خۇددى ئۇنى كۆرۈپ تۇرغاندەك ئىبادەت قىلىشىڭدۇر؛ چۈنكى، سەن ئۇنى كۆرەلمىسەڭمۇ، ئۇ سېنى شەكسىز كۆرۈپ تۇرىدۇ» — دەپ جاۋاب بەردى. ئۇ كىشى يەنە:

— ماڭا قىيامەت (نىڭ قاچان بولىدىغانلىقى) ھەققىدە خەۋەر بەرگىن، — دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

— «بۇ ھەقتە سورالغۇچى سورىغۇچىدىن ئارتۇق بىلگۈچى ئەمەس» — دەپ جاۋاب بەردى. ئۇ كىشى:

— ئۇنداقتا، ئۇنىڭ ئالامەتلىرىدىن خەۋەر بەرگىن، — دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

— «دېدەكنىڭ ئۆز خوجايىنىنى تۇغۇشى، يالاڭئاياق، يالىڭاچ، كەمبەغەل پادىچىلارنىڭ ئېگىز بىنالارنى سېلىشتا ئۆزئارا بەسلىشىشى (قىيامەتنىڭ ئالامەتلىرىدۇر)» — دەپ جاۋاب بەردى.

ئاندىن ئۇ كىشى كەتتى. مەن بىر ھازا (سۈكۈت ئىچىدە) تۇرۇپ قالدىم. كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەندىن:

— «ئى ئۆمەر! سوئال سورىغۇچىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى بىلەمسەن؟» — دەپ سورىدى. مەن:

— ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى ئەڭ ياخشى بىلگۈچىدۇر، — دېدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

— «ئۇ جىبرىئىل، سىلەرگە دىنىڭلارنى ئۆگەتكىلى كەلگەن» — دېدى [سەھىھ مۇسلىم، 8 - ھەدىس].

ئالتىنچى باب

مۇئمىنىڭ ھاياتىدا نەپسىنى پاكلاش (تەزكىيە) نىڭ مۇھىملىقى، قەلب ئەمەللىرىنىڭ ئەھمىيىتى ۋە نېجاتلىقنىڭ مۇشۇ ئىككىسىگە باغلىق ئىكەنلىكى توغرىسىدا

پايدىلىق نۇقتا:

نەپسىنى پاكلاشنىڭ ئىككى يولى بار:

بىرىنچى: تەخلىيە (تازىلاش): قەلبىنى مەنىۋى كېسەللىك ۋە ئىللەتلەردىن تازىلاش.

ئىككىنچى: تەھلىيە (زىننەتلەش): قەلبىنى ياخشى سۈپەت ۋە ئەمەللەر بىلەن بېزەش.

ئايەتلەر

بىرىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿نەپسىنى پاك قىلغان ئادەم چوقۇم مۇرادىغا يېتىدۇ﴾ [سۈرە شەمس، 9 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

ئاللاھ تائالا نەپسىنى پاك قىلغان ئادەمنىڭ چوقۇم مۇرادىغا يېتىدىغانلىقىنى تەكىتلەش ئۈچۈن 11 تۈرلۈك مۇھىم نەرسە بىلەن قەسەم قىلدى. بۇ ئەھۋال نەپسىنى پاكلاشنىڭ ئىسلامدا تولىمۇ مۇھىم ئورۇندا تۇرىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

ئىككىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿كىمكى مۇئمىن بولۇپ، ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان ھالدا ئاللاھقا مۇلاقات بولىدىكەن، ئۇ (ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا) يۇقىرى دەرىجىگە ئېرىشىدۇ. ئۇ (دەرىجىلەر) دائىمىي تۇرالغۇ بولغان جەننەتلەر بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئاستىدىن ئۆستەڭلار ئېقىپ تۇرىدۇ، ئۇ يەرلەردە مەڭگۈ قالىدۇ، ئەنە شۇ (كۇفرىدىن ۋە گۇناھلاردىن) پاك بولغان ئادەمگە بېرىلىدىغان مۇكاپاتتۇر﴾ [سۈرە تاھا، 75 ــ 76 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ئايەت نەپسىنى پاكلاشنىڭ مۇھىملىقىغا ۋە ئۇنىڭ ئاللاھقا يېقىنلاشتۇرىدىغان ئەڭ چوڭ ئەمەللەردىن ئىكەنلىكىگە دالالەت قىلىدۇ. دەرۋەقە، بۇ ئايەتتە جەننەتكە كىرىش نەپسىنى پاكلاشنىڭ مۇكاپاتى دەپ كۆرسىتىلگەن.

ئۇچىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاللاھنىڭ سىلەرگە پەزلى ۋە مەرھەمتى بولمىسا ئىدى، سىلەردىن ھېچكىم ئەبەدىي پاك بولالمايتتى. لېكىن، ئاللاھ خالىغان بەندىسىنى پاك قىلىدۇ﴾ [سۇرە نۇر، 21 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

ئاللاھنىڭ پەزلى ۋە مەرھەمتىنى تىلەش نەپسىنى پاكلاشنىڭ ئەڭ مۇھىم ۋاستىلىرىدىن بىرى، بەلكى ئەڭ ئالدىنقىسى. نەپسىنى ماھىيەتتە ئاللاھ تائالا پاكلايدۇ.

تۆتىنچى ۋە بەشىنچى ئايەتلەر:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاللاھ ئۇممىيلەرگە (يەنى يېزىش ۋە ئوقۇشنى ئۇقمايدىغان ئەرەبلەرگە) ئۆزلىرى ئىچىدىن بىر پەيغەمبەرنى (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى) ئەۋەتتى، ئۇ (يەنى پەيغەمبەر) ئۇلارغا قۇرئان ئايەتلىرىنى ئوقۇپ بېرىدۇ، ئۇلارنى (گۇناھلاردىن) پاك قىلىدۇ، ئۇلارغا كىتابنى (يەنى قۇرئاننى) ۋە ھېكمەتنى (يەنى پەيغەمبەرنىڭ سۈننىتىنى) ئۆگىتىدۇ، گەرچە ئۇلار ئىلگىرى ئوچۇق گۇمراھلىقتا بولسىمۇ...﴾ [سۇرە جۇمۇئە، 2 ـ ئايەت].

يەنە مۇنداق دەيدۇ: ﴿شۇنىڭدەك (يەنى سىلەرگە بەرگەن نېمىتىمنى كامالەتكە يەتكۈزگىنىمدەك) ئۆز ئىچىڭلاردىن سىلەرگە بىزنىڭ ئايەتلىرىمىزنى تىلاۋەت قىلىپ بېرىدىغان، سىلەرنى (شىرىك ۋە گۇناھتىن) پاكلايدىغان، سىلەرگە كىتابنى (يەنى قۇرئاننى) ۋە ھېكمەتنى (يەنى دىنىي ئەھكاملارنى) ئۆگىتىدىغان، سىلەرگە بىلمىگەنلىرىڭلارنى بىلدۈرىدىغان بىر پەيغەمبەر ئەۋەتتۇق﴾ [سۇرە بەقەرە، 151 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ئىككى ئايەت پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەۋەتىلىشىدىكى ئەڭ بۈيۈك ۋەزىپىلەردىن بىرىنىڭ ئىنسانلارنىڭ نەپسىنى پاكلاش ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ھەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

زەيد ئىبنى ئەرقەم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دۇئا قىلاتتى: «ئى ئاللاھ! مەن ساڭا سىغىنىپ ئاجىزلىقتىن، ھورۇنلۇقتىن، قورقۇنچاقلىقتىن، بېخىللىقتىن، قېرىلىقتىن ۋە قەبىرە ئازابىدىن پاناھ تىلەيمەن. ئى ئاللاھ! نەپسىمگە تەقۋادارلىق ئاتا قىلغىن، ئۇنى پاكلىغىن، سەن نەپسىنى پاكلىغۇچىلارنىڭ ئەڭ ياخشىسىدۇرسەن، سەن نەپسىنىڭ ئىگىسى ۋە خوجايىنىدۇرسەن» [سەھىھ مۇسلىم، 2722 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: نەپسىنى پاكلايدىغان، ئۇنى تۈزەيدىغان، يۈكسەلدۈرىدىغان ۋە گۈزەل ئەخلاقلار بىلەن زىننەتلەيدىغان زاتنىڭ پۈتۈن ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى ئاللاھ ئىكەنلىكىگە ئىمان كەلتۈرۈش.

ئىككىنچى نۇقتا: نەپسىنىڭ پاكلىقىنى تىلەپ دۇئا قىلىش ئەڭ مۇھىم ۋاستىلەردىن بىرىدۇر.

ئۈچىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستە نەپسىنى پاكلاشنىڭ (تەزكىيەنىڭ) ئىنتايىن مۇھىملىقىغا دالالەت بار؛ بۇ نۇقتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نەپسىنىڭ پاكلىقىنى تىلەپ دۇئا قىلىشقا بولغان كۈچلۈك قىزغىنلىقىدىنمۇ ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ.

تۆتىنچى نۇقتا: ئىبادەتگۈي، تىرىشچان، پىداكار ۋە تەسىر كۈچىگە ئىگە سالىھ كىشىنىڭمۇ ئىزچىل نەپسىنىڭ پاك بولۇشىنى تىلەپ دۇئا قىلىپ تۇرۇشى زۆرۈردۇر. بۇ جەھەتتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىز ئۈچۈن ئەڭ گۈزەل ئۈلگىدۇر.

بەشىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دۇئاسىدا ئاجىزلىقتىن، ھورۇنلۇقتىن، قورقۇنچاقلىقتىن ۋە بېخىللىقتىن پاناھ تىلىگەن. بۇلار ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈزگىنىمىزدە، بۇ سۈپەتلەرنىڭ نەپسىنىڭ پاكلىقىغا توسالغۇ بولىدىغان ئىللەتلەردىن بىر قىسمى

ئىكەنلىكىنى بايقايمىز. شۇڭا، ئىنسان نەپسىنى مۇكەممەل پاكلىشى ئۈچۈن، مەزكۇر ناچار ئىللەتلەردىن قۇتۇلۇشقا موھتاج.

ئىككىنچى ھەدىس:

جۇندۇب ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: «بىز رەسۇلۇللاھنىڭ سۆھبىتىدە بولغان چاغلىرىمىزدا بالاغەت يېشىغا يېقىنلاشقان ياشلار ئىدۇق. بىز قۇرئان ئۆگىنىشتىن بۇرۇن ئىماننى ئۆگىنەتتۇق، ئاندىن قۇرئاننى ئۆگىنەتتۇق، قۇرئان بىلەن ئىمانىمىز تېخىمۇ زىيادە بولاتتى» [ئىبنى ماجە، 61 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: نەپسىنى پاكلاش (تەزكىيە) ھەققىدىكى بۇ ھەدىس ئىنتايىن مۇھىم، كاتتا بىر ھەدىستۇر. چۈنكى، بۇ ھەدىس نەپسىنى پاكلاشنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مەدرىسەسىنىڭ باشلىنىش نۇقتىسى ۋە ئاخىرقى نىشانى قىلغان.

ئىككىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مەدرىسەسىدە قۇرئان ئۆگىنىش مەلۇم مەقسەت ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ. ئۇ بولسىمۇ: «مەن بۇ قۇرئاننى پەقەت ئىمانىمنى كۈچەيتىش ۋە ئۇ ئارقىلىق ھىدايەت تېپىش ئۈچۈن ئۆگىنىمەن» دېگەن تۈيغۇدۇر.

ئۈچىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كۆكرىكىنى كۆرسىتىپ تۈرۈپ ئۈچ قېتىم: «تەقۋادارلىق مانا بۇ يەردە!» دېگەن، [سەھىھ مۇسلىم، 2564 ـ ھەدىس].

تۆتىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «ئاللاھ سىلەرنىڭ تاشقى قىياپىتىڭلارغا ۋە مال ـ مۈلكۈڭلارغا قارىمايدۇ، بەلكى قەلبىڭلارغا ۋە ئەمەللىرىڭلارغا قارايدۇ» [سەھىھ مۇسلىم، 2956 ـ ھەدىس].

بەشىنچى ھەدىس:

نۇئمان ئىبنى بەشىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانلىقىنى ئېيتىدۇ: «بىلىڭلاركى، بەدەندە بىر پارچە گۆش بار، ئەگەر ئۇ تۈزەلسە، پۈتۈن بەدەن تۈزىلىدۇ؛ ئەگەر ئۇ بۇزۇلسا، پۈتۈن بەدەن بۇزۇلىدۇ. بىلىڭلاركى، ئۇ قەلبدۇر» [سەھىھ مۇسلىم، 1599 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىسلەردە قەلب ئەمەللىرىنىڭ ئەڭ مۇھىم ئورۇندا تۇرىدىغانلىقىغا دالالەت بار. مۇئمىنلەردىن مۇشۇ ئاڭ بويىچە تەربىيەلەنگەنلەر پەيغەمبەرلىك مېتودىغا ئۇيغۇن تەربىيەلەنگەن بولىدۇ. قەلب ئەمەللىرىگە ئەھمىيەت بەرمەي، پەقەت تاشقى ئەمەللەرگىلا ئەھمىيەت بېرىپ تەربىيەلەنگەنلەر ھەرقانچە ياخشىلىق ئۈستىدە تەربىيەلەنگەن بولسىمۇ، مۇكەممەل ياخشىلىق ئۈستىدە تەربىيەلەنگەن بولمايدۇ. بۇ مەسىلىدە كىشىلەرنىڭ ئەھۋالى تۆۋەندىكىچە:

1. قەلب ئەمەللىرى ۋە باشقا ئەمەللەردىن ھەر ئىككىلىسى ئۈستىدە تەربىيەلەش؛
2. تەربىيەدە قەلب ئەمەللىرىگە ئەھمىيەت بەرمەي، پەقەت تاشقى ئەمەللەرگە ۋە ئۇلارنىڭ مۇھىملىرىغىلا ئەھمىيەت بېرىش؛
3. تەربىيەدە تاشقى ئەمەللەرنىڭ مۇستەھەبلىرىگىلا ئەھمىيەت بېرىپ، ۋاجىپلىرىغا ۋە قەلب ئەمەللىرىگە سەل قاراش؛
4. تاشقى ئەمەللەرگە سەل قاراپ، پەقەت ئىچكى ئەمەللەرگىلا ئەھمىيەت بېرىش.

بۇلارنىڭ ئىچىدە توغرىسى: قەلب ئەمەللىرىگە ئەھمىيەت بېرىش، مۇئمىنلەرنىڭ نەپسىدە قەلب ئەمەللىرىنىڭ ئورنىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ھەمدە قەلب ئەمەللىرىنىڭ ئاساس ئىكەنلىكىنى، قەلبنىڭ بولسا مەرھەمەتلىك ئاللاھنىڭ نەزىرى چۈشىدىغان جاي ئىكەنلىكىنى سىڭدۈرۈپ تەربىيەلەشتۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: «قەلبكە ئاللاھنىڭ نەزىرى چۈشىدۇ» دېيىشتىن مەقسەت: «ئاللاھ تائالا قەلبتىكى ئاللاھ تائالاغا بولغان ئىخلاسقا، ئۇنىڭغا بولغان سەمىمىي مۇھەببەتكە، ئاللاھ ئۈچۈن ئەمەل قىلىشقا ۋە ئۇنىڭدىن قورقۇشقا قارايدۇ» دېگەنلىكتۇر. ئىنسانىنىڭ نەپسىدە ئەڭ تۆپ ئاساس سۈپىتىدە يېتىلدۈرۈلۈشى كېرەك بولغان نەرسە دەل مۇشۇدۇر. ئەگەر بۇ تەربىيە تولۇق ئەمەلگە ئاشسا، ئۇنىڭ بىۋاستە نەتىجىسى شۇ بولىدۇكى: تاشقى ئەمەللەردە دەرھال ياخشىلىنىش ۋە چوڭ ئۆزگىرىش بولىدۇ.

ئالتىنچى ھەدىس:

ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: «مۇسۇلمان بولغان ۋاقتىمىز بىلەن ئاللاھنىڭ بىزنى: ﴿مۇئمىنلەرگە ئۇلارنىڭ دىللىرى ئاللاھنىڭ زىكرىگە ۋە نازىل بولغان ھەقىقەتكە (يەنى قۇرئان ئايەتلىرىگە) ئېرىيدىغان ۋاقىت يەتمىدىمۇ؟﴾[1] دەپ ئەيىبلىشى ئارىسىدا پەقەت تۆت يىل ۋاقىت ئۆتكەن ئىدى» [سەھىھ مۇسلىم، 3027 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتا:

ۋەھىيدىن يىراقلىشىش قەلبنى قاتۇرۇپ قويىدۇ. يەھۇدىيلارنىڭ دەل مۇشۇ سەۋەبتىن قەلبى قېتىپ كەتكەن. قەلبنى يۇمشىتىشنىڭ ئەڭ ئۇنۇملۇك يولى دائىم ۋەھيي بىلەن قويۇق مۇناسىۋەتتە بولۇشتۇر.

يەتتىنچى ھەدىس:

مۇئمىنلەرنىڭ ئانىسى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ مۇنداق دېگەن: «قۇرئاندىن ئەڭ دەسلەپ نازىل بولغىنى جەننەت ۋە دوزاخ تىلغا ئېلىنغان مۇفەسسەل سۈرىلەر (قىسقا سۈرىلەر) ئىدى. كىشىلەر ئىسلامغا كىرىپ ئىمانىدا مۇستەھكەملەشكەندىن كېيىن، ھالال ۋە ھارام (ئەھكاملىرى) نازىل بولدى. ئەگەر دەسلەپتىلا: ‹ھاراق ئىچمەڭلار› دەپ نازىل بولسا ئىدى، ئۇلار: بىز ھاراقنى ھەرگىز تاشلىيالمايمىز› دېگەن بولاتتى. ئەگەر: ‹زىنا قىلماڭلار› دەپ نازىل بولسا ئىدى، ئۇلار: ‹بىز زىنادىن ھەرگىز ۋاز كېچەلمەيمىز› دېگەن بولاتتى. مەن مەككىدە تېخى ئوينىاپ يۈرگەن كىچىك قىزچاق چېغىمدا، مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: ﴿بەلكى ئۇلارغا ۋەدە قىلىنغان ۋاقىت قىيامەتتۇر، قىيامەت تېخىمۇ دەھشەتلىكتۇر ۋە تېخىمۇ ئاچچىقتۇر﴾[2] دېگەن ئايەت نازىل بولغان ئىدى. سۈرە بەقەرە بىلەن سۈرە نىسا نازىل بولغاندا مەن ئۇنىڭ يېنىدا (نىكاھىدا) ئىدىم» [سەھىھ بۇخارىي، 4993 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستە قەلبنىڭ تۇزىلىشى ۋە ئاخىرەتنى ئەسلەپ تۇرۇشنىڭ نەپسىنى ئاللاھنىڭ بۇيرۇق ۋە چەكلىمىلىرىگە بويسۇنۇشقا تەييارلاشتا قانچىلىك زور تەسىرى بارلىقىغا دالالەت بار.

ئىككىنچى نۇقتا: ئەگەر بىر دەۋەتچى كىشىلەرنىڭ ئاللاھنىڭ بۇيرۇق ۋە چەكلىمىلەرگە بويسۇنۇشىنى خالىسا، ئۇلارنىڭ ئىمانىنى، ئىشەنچىسىنى، جەزمىيىتىنى ئاشۇرۇشقا ھەمدە ئاخىرەتنى ھەر ۋاقىت يادىدىن چىقارماسلىقىغا ئەھمىيەت بېرىشى كېرەك. چۈنكى بۇلار (شەرئى) بۇيرۇق ۋە چەكلىمىلەرگە ئەمەل قىلىشقا يارەم بېرىدىغان ئەڭ مۇھىم ئامىللاردۇر.

1 سۈرە ھەدىد، 16 ـ ئايەت.
2 سۈرە قەمەر، 46 ـ ئايەت.

يەتتىنچى باب

مەنپەئەتلىك ئىلىمنىڭ شەرەپ ۋە پەزىلىتى ھەمدە ئىلمىگە ئەمەل قىلمىغانلارنىڭ ئەيىبلىنىشى توغرىسىدا

بۇ بابتا ئۇچ مەسىلىگە ئىشارەت قىلىنغان:

1. ئىلمىنىڭ شەرىپى ۋە پەزىلىتى

2. مەنپەئەتلىك ئىلمىنىڭ ئەھمىيىتىنى بايان قىلىش

3. ئىلىم ئۆگىنىشتىكى مەقسەت ئەمەل قىلىش (بىلگىنىگە ئەمەل قىلمىغانلار ئەيىبلىنىشكە لايىقتۇر).

ئايەتلەر

بىرىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا پەيغەمبىرى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى مۇنداق دېيىشكە بۇيرۇيدۇ: ﴿ئى پەرۋەردىگارىم، ئىلمىمنى زىيادە قىلغىن!﴾ [تاھا سۈرىسى، 114 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئايەتتە ئىلمىنىڭ شەرىپى ۋە پەزىلىتىگە ئىشارەت قىلىنغان. چۈنكى، ئاللاھ تائالا پەيغەمبىرى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئىلمىگە زىيادىلىك تىلەشكە بۇيرۇغان.

ئىككىنچى نۇقتا: ئايەتتىكى ئىلمىدىن مەقسەت «ۋەھيي»دۇر. ئايەتنىڭ سۆزلىت قۇرۇلمىسى (سۆزنىڭ ئورامى) مۇ بۇنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿(ئى مۇھەممەد!) ساڭا قۇرئاننىڭ ۋەھيىسى تاماملىنىشتىن بۇرۇن ئوقۇشقا ئالدىراپ كەتمىگىن، (يەنى جىبرىئىل ساڭا قۇرئاننى ئوقۇپ بېرىۋاتقاندا، بىللە ئوقۇشقا ئالدىراپ كەتمەي، ئۇ تىلاۋەتىدىن فارىغ بولغۇچە تىڭشاپ تۇرغىن) ۋە: ئى پەرۋەردىگارىم! ئىلمىمنى زىيادە قىلغىن، دېگىن﴾ [تاھا سۈرىسى، 114 ـ ئايەت].

ئۈچىنچى نۇقتا: ئىلمىگە ئېرىشىشنىڭ ئەڭ مۇھىم ۋاستىلىرىدىن بىرى دۇئادۇر.

ئىككىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرگەن ئادەم ياخشىمۇ؟) ياكى ئاخىرەت (ئازابىدىن) قورقۇپ، پەرۋەردىگارىنىڭ رەھمىتىنى ئۈمىد قىلىپ كېچىنىڭ سائەتلىرىنى سەجدە قىلغان ۋە قىيامدا تۇرغان ھالدا، ئىبادەت قىلىپ ئۆتكۈزگەن ئادەم (ياخشىمۇ؟). ئېيتقىنكى، بىلىدىغانلار بىلەن بىلمەيدىغانلار باراۋەر بولامدۇ؟ پەقەت (ساغلام) ئەقىل ئىگىلىرىلا ئىبرەت ئالىدۇ﴾ [زۇمەر سۈرىسى، 9 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئايەت ئاللاھنىڭ سالىھ بەندىلىرىدىن بىر تۈركۈم كىشىلەرنى تىلغا ئالغان بولۇپ، ئۇلار ئۆزلىرىگە نېمىنىڭ پايدىلىق ئىكەنلىكىنى بىلمەيدۇ، شۇڭا كېچىلىرىنى ئاللاھنىڭ ھوزۇرىدا قىيامدا تۇرۇپ ئۆتكۈزىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: ئايەتتە تىلغا ئېلىنغان ئىلمنىڭ مەركىزى ۋە جەۋھىرى ئاخىرەتكە مۇناسىۋەتلىك ئىلىم ۋە ئاللاھ تائالانى تونۇش ئىلمىدۇر.

ئۈچىنچى نۇقتا: بۇ ئايەتتە ئىلىملىك كىشىدە نامايان بولۇشقا تېگىشلىك ئالامەتلەرگە ئىشارەت قىلىنغان، يەنى ئىلىم ئىنسانىدا ئاللاھتىن قورقۇش ۋە ئاخىرەتتىن ھەزەر ئەيلەش ئېڭى يېتىلدۇرۇشى ھەمدە بۇنىڭ ئەمەلىي تەسىرى بولۇشى كېرەك. تەھەججۇد نامازلىرى ئەنە شۇ ئەمەلىي تەسىرلەرنىڭ جۈملىسىدىندۇر.

ئۈچىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاللاھنىڭ بەندىلىرى ئىچىدە ئاللاھتىن پەقەت ئالىملارلا قورقىدۇ﴾ [فاتىر سۈرىسى، 28 - ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئايەتتە ئىلمىنىڭ ئاللاھتىن قورقۇشقا تۈرتكە بولىدىغان ئامىل ئىكەنلىكىگە دالالەت بار. بۇ بولسا ئىلىم بېرىلگەن مۇئمىنلەر يېتەلەيدىغان ئەڭ بۈيۈك ھەم ئەڭ شەرەپلىك مەرتىۋىلەردىندۇر. بۇنىڭ مۇنداق ئىككى سەۋەبى بار:

1. ئاللاھ تائالا مۇشۇ قورقۇش سۈپىتىگە ئىگە كىشىلەرنى «ئالىملار» دەپ ئاتىغان.

2. ئالىملار تائالا ئاگاھلاندۇرۇش ۋە ئىبرەت ئېلىشنى مۇشۇ سۈپەتكە ئىگە كىشىلەرگە خاس قىلغان. بۇنىڭ دەلىللىرى: ئاللاھ تائالانىڭ مۇنۇ ئايەتلىرىدۇر: ﴿(ئاللاھتىن) قورقىدىغان ئادەم پەند - نەسىھەت ئالىدۇ﴾ [ئەئلا سۈرىسى، 10 - ئايەت]؛ ﴿سەن پەقەت (قىيامەتتىن) قورقىدىغانلارنىلا ئاگاھلاندۇرغۇچىدۇرسەن﴾ [نازىئات سۈرىسى، 45 - ئايەت]؛ ﴿سەن پەقەت پەرۋەردىگارىدىن كۆرمەي تۇرۇپ قورقىدىغانلارنىلا ئاگاھلاندۇرالايسەن﴾ [فاتىر سۈرىسى، 18 - ئايەت] دېگەن ئايەتلىرىدۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: بىر بەندە ئاللاھتىن قورقۇش مەرتىۋىسىگە يەتمەكچى بولىدىكەن، ئۇنىڭ يولى ئىلىم - مەرىپەتتۇر.

ھەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

مۇئاۋىيە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئاللاھ كىمگە ياخشىلىقنى ئىرادە قىلسا، ئۇنى دىندا ئالىم قىلىدۇ» [سەھىھ بۇخارىي، 71 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس «ئىلىمنىڭ شەرىپى ۋە پەزىلىتى» دائىرىسىگە كىرىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: بەزى ئالىملار بۇ ھەدىسنىڭ زىت مەنىسىنىڭمۇ مەقسەت قىلىنىدىغانلىقىغا ئىشارەت قىلغان بولۇپ، ئۇ بولسىمۇ: «ئاللاھ كىمگە ياخشىلىقنى ئىرادە قىلمىسا، ئۇنى دىندا ئالىم قىلمايدۇ» دېگەنلىكتۇر.

ئۈچىنچى نۇقتا: بۇ يەردىكى «فىقھ»تىن مەقسەت: دىننى مۇكەممەل چۈشىنىشتۇر.

تۆتىنچى نۇقتا: «دىن» سۆزى دىننىڭ ئېتىقادىي ئاساسلىرىنى، شەرئىي تارماقلىرىنى ۋە پۈتۈن ھەقىقەتلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامنىڭ مەشھۇر ھەدىسىدە «دىن» سۆزىنىڭ دالالىتى تولۇق نامايان قىلىنغان بولۇپ، ئۇ زات پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئىسلام، ئىمان، ئېھسان ۋە قىيامەت ھەققىدە سوراپ بولغاندىن كېيىن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «بۇ جىبرىئىلدۇر، سىلەرگە دىنىڭلارنى ئۆگەتكىلى كەلگەن» دېگەن.

بەشىنچى نۇقتا: دىندا ئالىم بولۇشنىڭ دەرىجىلىرى:

1. ئىلىمنى يادلاش ۋە يەتكۈزۈش دەرىجىسى: بۇ شەرەپلىك بىر دەرىجە بولسىمۇ، فىقھ دەرىجىلىرى ئىچىدىكى ئەڭ تۆۋەن باسقۇچتۇر.

2. نەزەرىيەۋى فىقھ دەرىجىسى: بۇ ئىلىمنىڭ دەرىجىلىرىنى ۋە مۇھكەم (ئېنىق) ھەقىقەتلىرىنى چۈشىنىش، مۇشكۈل مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش ھەمدە ئىلىمدىن

ھەقىقەتلەرنى سۈزۈپ چىقىش ئىقتىدارىغا ئىگە بولۇشنى كۆرسىتىدۇ.

3. ئەمەلىيەت بىلەن بىرلەشكەن فىقھ دەرىجىسى: بۇ نەزەريەۋى چۈشەنچە بىلەن بىرگە، بارلىق ئەمەللەرنى شۇ فىقھىي چۈشەنچە ئاساسىدا بەجا كەلتۈرۈشتۇر، يەنى ئىنسانىنىڭ ئەمەلىيىتىمۇ بىر فىقھ بولۇپ، ئۇ ئەڭ مۇھىمنى تاللاش، مۇڭاپىق ئەمەلنى قىلىش، ئورۇنداش ئۇسۇلى ۋە ئاللاھقا دەۋەت قىلىش يوللىرىدا ئۆز ئىپادىسىنى تاپىدۇ.

ئىككىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «ئىنسان ئۆلگەندە ئۇنىڭ ئەمەلى توختايدۇ، پەقەت ئۈچ نەرسە بۇنىڭدىن مۇستەسنا: سەدىقە جارىيە (ساۋابى ئۈزۈلۈپ قالمايدىغان خەيرلىك ئەمەل)، مەنپەئەتلىك ئىلىم ۋە ئارقىسىدىن دۇئا قىلىدىغان سالىھ پەرزەنت» [سەھىھ مۇسلىم، 1631 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: كىشى ئۆلگەندىن كېيىنمۇ ساۋابى يېتىپ تۇرىدىغان ئەمەللەرنى قىلىشقا تىرىشىشى، بولۇپمۇ ئىلىم تارقىتىش ۋە تالىپ تەربىيەلەشكە ئەھمىيەت بېرىشى كېرەك.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستە ئىلىم بىلەن كىشىلەرگە پايدا يەتكۈزۈشكە تەرغىب قىلىنغان. پايدا يەتكۈزۈش ئىلىمنى باشقىلارغا يەتكۈزۈش ۋە تالىپ تەربىيەلەش ئارقىلىق بولىدۇ.

ئۈچىنچى ھەدىس:

زەيد ئىبنى ئەرقەم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دۇئا قىلاتتى: «ئى ئاللاھ! ساڭا سىغىنىپ پايدىسىز ئىلىمدىن، قورقمايدىغان (خۇشۇ قىلمايدىغان) قەلبتىن، تويمايدىغان نەپستىن ۋە ئىجابەت قىلىنمايدىغان دۇئادىن پاناھ تىلەيمەن» [سەھىھ مۇسلىم، 2722 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس ئىلىملەرنىڭ ئىچىدە پايدىسىز ئىلىمنىڭمۇ بارلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: ئىنسانغا مۇھىم بولغىنى ئۇدۇل كەلگەن ئىلىمنى ئۆگىنىش ئەمەس، بەلكى پايدىلىق ئىلىمنى ئۆگىنىشتۇر.

تۆتىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەن: «قىيامەت كۈنى ئەڭ دەسلەپ ھۆكۈم چىقىرىلىدىغان كىشىلەردىن بىرى شېھىت بولغان كىشىدۇر. ئۇ (ئاللاھنىڭ ھۇزۇرىغا) كەلتۈرۈلىدۇ، ئاللاھ تائالا ئۇنىڭغا بەرگەن نېمەتلىرىنى بىر - بىرلەپ تونۇتىدۇ، ئۇمۇ تونۇيدۇ. ئاللاھ تائالا:

— بۇ نېمەتلەرنىڭ شۈكرانىسى ئۈچۈن نېمە ئىش قىلدىڭ؟ — دەپ سورايدۇ. ئۇ:

— سېنىڭ يولۇڭدا شېھىت بولغۇچە جەڭ قىلدىم، — دەيدۇ. ئاللاھ تائالا:

— يالغان ئېيتتىڭ، سەن پەقەت كىشىلەر سېنى باتۇر دېسۇن دەپ جەڭ قىلدىڭ، دەرھەقىقەت شۇنداق دېيىلىپ بولدى، — دەيدۇ. ئاندىن بۇيرۇق بېرىلىدۇ - دە، ئۇ يۈزىچە سۆرىلىپ دوزاخقا تاشلىنىدۇ.

ئاندىن ئىلىم ئۆگەنگەن، باشقىلارغا ئۆگەتكەن ۋە قۇرئان ئوقۇغان باشقا بىر كىشى كەلتۈرۈلىدۇ، ئاللاھ تائالا ئۇنىڭغا بەرگەن نېمەتلىرىنى تونۇتىدۇ، ئۇمۇ تونۇيدۇ. ئاندىن ئاللاھ تائالا:

— بۇ نېمەتلەرنىڭ شۈكرانىسى ئۈچۈن نېمە ئىش قىلدىڭ؟ — دەپ سورايدۇ. ئۇ:

— ئىلىم ئۆگەندىم، باشقىلارغا ئۆگەتتىم ۋە سېنىڭ رازىلىقىڭ ئۈچۈن قۇرئان ئوقۇدۇم، — دەيدۇ. ئاللاھ تائالا:

— يالغان ئېيتتىڭ، سەن پەقەت ئالىم دېيىلىش ئۈچۈن ئىلىم ئۆگەندىڭ، قارى دېيىلىش ئۈچۈن قۇرئان ئوقۇدۇڭ، دەرھەقىقەت شۇنداق دېيىلىپ بولدى، — دەيدۇ. ئاندىن بۇيرۇق بېرىلىدۇ - دە، ئۇمۇ يۈزىچە سۆرىلىپ دوزاخقا تاشلىنىدۇ.

ئاندىن ئاللاھ تائالا رىزقىنى كەڭ قىلغان، ھەر تۈرلۈك مال - دۇنيا بەرگەن باشقا بىر كىشى كەلتۈرۈلىدۇ، ئاللاھ تائالا ئۇنىڭغا بەرگەن نېمەتلىرىنى تونۇتىدۇ، ئۇمۇ تونۇيدۇ. ئاللاھ تائالا:

— بۇ نېمەتلەرنىڭ شۈكرانىسى ئۈچۈن نېمە ئىش قىلدىڭ؟ — دەپ سورايدۇ. ئۇ:

— سەن ياخشى كۆرىدىغان بىرەر يولنىمۇ چالا قويماي، ھەممىسىگە سېنىڭ رازىلىقىڭ ئۈچۈن مال سەرپ قىلدىم، — دەيدۇ. ئاللاھ تائالا:

ــ يالغـان ئېيتتـــڭ، ســەن پەقــەت ســېخىي دېيىلىش ئۈچــۈن مال ســەرپ قىلدىڭ، دەرھەقىقــەت شــۇنداق دېيىلىپ بولــدى، ــ دەيدۇ. ئاندىن بۇيــرۇق بېرىلىدۇ ـ دە، ئۇمۇ يۈزىچە ســۆرىلىپ دوزاختا تاشــلىنىدۇ» [ســەھىھ مۇســلىم، 1905 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچــى نۇقتــا: بۇ ھەدىســتە مۇئمىن كىشــى كۆڭۈل بۆلۈشــكە تېگىشــلىك، ئىنتايىن مۇھىم بىر ســوئال ئوتتۇرىغا قويۇلغان، ئۇ بولســمۇ: «بۇ نېمەتلەرنىڭ شۈكرانىســى ئۈچۈن نېمــە ئىش قىلدىڭ؟» دېگەن ســوئالدۇر.

ئىككىنچــى نۇقتــا: ئەمەلنــڭ روھــى ئىخلاســتۇر. نــاۋادا بــۇ روھ بولمىســا، قىلىنغان ئەمــەل مەقبــۇل بولمايدۇ. بىز بــۇ ئارقىلىق ئىلگىرىكى ســالىھلارنىڭ: «ئىخــلاس ئەمەلنىڭ جېنىــدۇر» دېگەن ســۆزىنىڭ تېگىگــە يېتەلەيمىز.

ئۈچىنچــى نۇقتا: نەپســتە شــۇنداق خۇسۇســىيەت، ئارزۇ ۋە شــەھۋەتلەر بارکــى، ناۋادا بــۇلار كۈچىيىپ كەتســە، نەپس ســەركەش ئاتقا ئوخشــاپ قالــدۇ. ئەگەر ئىنســان ئاللاھقا ئىخلاســمەن بولــۇپ، نەپســىنىڭ تۈرلــۈك ھەۋەســلىرىنى تىزگىنلــەپ ئادەتلەنســە، ئۇنــى باشــقۇرۇش ۋە يېتەكلەشــنىڭ ئۇنچــۇالا قىيىن ئىــش ئەمەســلىكىنى بايقايدۇ.

تۆتىنچــى نۇقتا: ئەگەر ئىنســان نەپســى بىلەن كــۈرەش قىلىپ، ئىزچىل چېنىقتۇرســا، شــۇنداق بىــر باســقۇچقا يېتىدۇكــى، ئاللاھقــا ئىخــلاس قىلىــش ئــەڭ ســۆيۈملۈك ئەمەلگە ئايلىنىــدۇ؛ ئەگــەر قىلغان ئەمىلى ئاللاھ ئۈچۈن بولمىســا، ئۇ ھېچقانــداق ھۇزۇر، راھەت ۋە خاتىرجەملــىك تاپالمايدىغــان بولۇپ قالىدۇ.

بەشــىنچى نۇقتا: ئاخىرەتتە ئىنســانىنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىنى ئاشــۇرىدىغان ئەڭ مۇھىم ئامىــل: ئەمەلنــى پەقەت ئاللاھ تائالا ئۈچۈنلا خالىس قىلىشــتۇر.

سەككىزىنچى باب

ئەمەلنىڭ ئەھمىيىتى، ئىلىمدىن توغرا ئەمەل كۆزلىنىدىغانلىقى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرىنى ئەمەلىيەت ئۇستىدە تەربىيەلىگەنلىكى ۋە ئۇلارنى بىھۇدە سوئالالارنى سوراشتىن توسقانلىقى توغرىسىدا

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلىرىنى سالىھ ئەمەل ئۇستىدە تەربىيەلىگەن. بۇ بابتىكى ئايەت ۋە ھەدىسلەر بۇ ھەقىقەتنى ئىسپاتلايدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ بابتا تىلغا ئېلىنغان ۋە بابنىڭ مەركىزىي ئىدىيەسىنى يورۇتۇپ بېرىدىغان ئايەت ـ ھەدىسلەرگە ئاساسەن شۇنى دېيىشكە بولىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ پۈتۈن ھاياتى ئەمەل بىلەن ئۆتكەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن ھەمسۆھبەت بولۇشنىڭ ئۆزىلا ئىنسانىي ئەمەلىيەتچانلىققا ئۈندەيدۇ، چۈنكى ئۇ زاتنىڭ ھاياتى باشتىن ـ ئاخىر ئەمەلىيەتچانلىققا تولغان ئىدى. دىن پەقەت نەزەرىيەۋى دەرسلەردىلا ئىبارەت ئەمەس، بەلكى ئەمەل قىلىش ۋە شۇ ئەمەل ئۈچۈن جانپىدالىق كۆرسىتىشتۇر.

ئۈچىنچى نۇقتا: كىمكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمھالىنى ئوقۇپ، ئىش ـ ئىزلىرىنى ئۆگىنىش ۋە تەكرارلاشقا ئەھمىيەت بېرىدىكەن، ئۇ كىشىگە رەسۇلۇللاھقا بۇۋاستە ھەمسۆھبەت بولۇش شەرىپىگە نائىل بولغان ساھابىلەرگە يەتكەن نۇردىن بىر نۇر بېرىلگەن بولىدۇ.

ئايەتلەر

بىرىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئى مۇئمىنلەر! ئەگەر سىلەرگە ئوچۇق بايان قىلىنسا، سىلەرنى بىئارام قىلىپ قويىدىغان نەرسىلەر توغرۇلۇق (پەيغەمبەردىن) سورىماڭلار﴾ [مائىدە سۈرىسى، 101 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ئايەت ئىنسانىنىڭ سوئال سوراشقا ھەددىدىن زىيادە بېرىلىپ كېتىپ، سوئالنىڭ تەبىئىتىگە (يەنى سوراشقا مۇۋاپىق ياكى ئەمەسلىكىگە) دىققەت قىلمايلا سوئال ئۈستىگە سوئال سوراشنىڭ ياقتۇرۇلمىدىغان ئىش ئەمەسلىكىگە دالالەت قىلىدۇ. بۇ ئايەت ئەسلىدە ھارام قىلىنمىغان، لېكىن بەزىلەر ئۈنى كۆچەپ سوراپ كەتكەنلىكى سەۋەبلىك ۋەھىي چۈشۈپ ھارام قىلىنغان ئىشلار ھەققىدە نازىل بولغان.

ئىككىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، (ئاللاھ تەرىپىدىن كەلگەن ۋەھيىنى) تەبلىغ قىلغانلىقىمغا سىلەردىن ھېچ ھەق تەلەپ قىلمايمەن، مەن (قۇرئاننى) ئىپتىرا قىلغۇچىلاردىن (يەنى توقۇغۇچىلاردىن) ئەمەسمەن. قۇرئان پەقەت جاھان ئەھلى ئۈچۈن ۋەز ـ نەسىھەتتۇر. بىر مۇددەتتىن كېيىن ئۇنىڭ راستلىقىنى چوقۇم بىلىسىلەر﴾ [ساد سۈرىسى، 86 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئىككى كاتتا مۇھەددىس (ئىمام بۇخارىي ۋە ئىمام مۇسلىم) مەسرۇق ئىبنى ئەجدەئىتىن رىۋايەت قىلىدۇكى، ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: «بىرەر نەرسىنى بىلگەن سۆزلىسۇن، بىلمىگەن (ئاللاھ ئەڭ ياخشى بىلگۈچىدۇر) دېسۇن. چۈنكى، بىلمەيدىغان نەرسىنى (بىلمەيمەن) دېيىشنىڭ ئۆزى بىر ئىلىمدۇر.

ئاللاھ تائالا پەيغەمبىرىگە: ﴿(ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، (ئاللاھ تەرىپىدىن كەلگەن ۋەھيىنى) تەبلىغ قىلغانلىقىمغا سىلەردىن ھېچ ھەق تەلەپ قىلمايمەن، مەن (قۇرئاننى) ئىپتىرا قىلغۇچىلاردىن (يەنى توقۇغۇچىلاردىن) ئەمەسمەن﴾ [ساد سۈرىسى، 86 - ئايەت] دېگەن.

ئىككىنچى نۇقتا: ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ بۇ سۆزى بۇ بابتا كەلگەن ئايەتنى تەپسىرلەپ بېرىدۇ. بۇ ئايەتتە بىلمەيدىغان نەرسە ئۈچۈن زورۇقۇپ بىلدىغان قىياپەتكە كىرىۋالىدىغانلار، بولۇپمۇ بىلمەيدىغان نەرسە ئۈستىدە دەتالاش قىلغۇچىلار ئەيىبلەنگەن. بۇ، كىشىلىك ھاياتتا كۆپ ئۇچرايدىغان ئەھۋال بولۇپ، كۆپىنچە جېدەللەر ئىنسان بىلمەيدىغان ئىشلار ئۈستىدە بولىدۇ. ئەگەر كىشىلەر بۇ ئايەتكە ئەمەل قىلىپ، بىلمەيدىغان ئىشلار ھەققىدە گەپ قىلىشقا زورۇقمىغان بولسا، نۇرغۇن جېدەل - ماجىرالارنىڭ ئالدى ئېلىنغان بولاتتى.

ئۇچىنچى، تۆتىنچى ۋە بەشىنچى ئايەتلەر:

ئاللاھ تائالا (شۇئەيب ئەلەيھىسسالامنىڭ تىلىدىن) مۇنداق دەيدۇ: ﴿مەن پەقەت (سىلەرنى) قولۇمدىن كېلىشىچە تۈزەشىنى خالايمەن﴾ [ھۇد سۈرىسى، 88 - ئايەت].

ئاللاھ تائالا (مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ تىلىدىن) مۇنداق دەيدۇ: ﴿مەن (سېنىڭ ئۇلۇغلۇقۇڭغا) ئىشەنگۈچىلەرنىڭ ئەۋۋىلىمەن، دېدى﴾ [ئەئراف سۈرىسى، 143 - ئايەت].

ئاللاھ تائالا (مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تىلىدىن) مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاللاھنىڭ شېرىكى يوقتۇر، مەن شۇنىڭغا (يەنى يالغۇز ئاللاھقىلا خالىس ئىبادەت قىلىشقا) بۇيرۇلدۇم، مەن مۇسۇلمانلارنىڭ ئەۋۋىلىمەن﴾ [ئەنئام سۈرىسى، 163 - ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئاللاھنىڭ پەيغەمبەرلىرىنىڭ ھاياتى باشتىن - ئاخىر ئەمەلىيەتچانلىق بىلەن ئۆتكەن. ئۇلار ئەگەشكۈچىلىرىنى تەربىيەلەشتىن بۇرۇن، ئۆزلىرى ئاۋۋال ئەمەل قىلىپ كۆرسەتكەن.

ئىككىنچى نۇقتا: ناۋادا ئىسلاھاتچىلار ئەمەل قىلىشتا باشلامچى بولمىسا، پەيغەمبەرلەرنىڭ يولىغا ۋە دەۋەت ئۇسۇلىغا خىلاپلىق قىلغان بولىدۇ.

ھەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانلىقىنى ئېيتىدۇ: «مەن سىلەرنى نېمىدىن توسقان بولسام، شۇنىڭدىن يىراق تۇرۇڭلار؛ نېمگە بۇيرۇغان بولسام، كۈچۈڭلارنىڭ يېتىشىچە ئەمەل قىلىڭلار. سىلەردىن ئىلگىرى ئۆتكەنلەرنى پەقەت سوئالنى كۆپ سوريغانلىقى ۋە پەيغەمبەرلىرىگە خىلاپلىق قىلغانلىقى ھالاك قىلغان» [سەھىھ مۇسلىم، 1337 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس دىنىنىڭ «ئەمەل دىنى» ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ. دىندا كەلگەن ئايەت ۋە ھەدىسلەردىن مەقسەت ئۇلارغا بويسۇنۇش ۋە ئەمەل قىلىشتۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: شەرىئەتتە مۇسۇلمانلار ئەمەل قىلىشقا تېگىشلىك بۇيرۇق ۋە چەكلىمىلەر كۆپ بولۇپ، ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى ئېنىق (مۇھكەم)، دەتالاشقا ئورۇن يوق مەسىلىلەردۇر. بۇ روشەن ھەقىقەتلەرگە ئەستايىدىل ئەمەل قىلمىغان ئىنسان قاتتىق ئەيىبلىنىدۇ. ئىنسانىنىڭ بۇ روشەن ھەقىقەتلەردىن چەتنەپ كېتىشى مۇنۇ ئىككى سەۋەبتىن بولىدۇ: بىرى، ۋەھىي چۈشمىگەن (شەرىئەتتە سۆكۈت قىلىنغان) ئىشلار ئۈستىدە كۆچەپ سوئال سوراش؛ يەنە بىرى، ئىختىلاپلىق مەسىلىلەر بىلەنلا مەشغۇل بولۇش. مانا بۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام توسقان ئىشلارنىڭ دەل ئۆزىدۇر. بولۇپمۇ بىر ئىنساندا ھەممە ئىش ئۈستىدە جېدەل قىلىش خاھىشى كۆرۈلسە، ئۇ چاغدا ئۇنىڭغا جاۋاب بەرمەسلىك ياكى ئۇنى ئەسلىي ئەمەل قىلىشقا تېگىشلىك، زۆرۈر ئىشلارغا يۆتكەش ئەڭ توغرا ئۇسۇلدۇر. ئۆتكەنكى ئۈممەتلەردىن ئىبرەت ئېلىش دىنىنى تەرەن چۈشىنىشنىڭ بىر تۈرىدۇر. بۇ تېما قۇرئان كەرىم ۋە سۇننەتتە ناھايىتى كۆپ تىلغا ئېلىنغان. ئاللاھنىڭ ئۆتكەنكى ئۈممەتلەر ھەققىدە بايان قىلغانلىرى بىزدىمۇ تەكرارلىنىشى مۇمكىن. شۇڭا، ئۇلار ھەققىدىكى بايانلار پەقەت ئۆتۈپ كەتكەن قىسسەلەرلا ئەمەس، بەلكى بەزى قىلمىشلاردىن ئاگاھلاندۇرۇشتۇر. ھېچقانداق ئەمەلىي ئەھمىيىتى بولمىغان نەزەرىيەۋى مەسىلىلەرگە بېرىلىپ كېتىش ھالاكەت سەۋەبلىرىدىن بىرىدۇر.

ئىككىنچى ھەدىس:

مۇغىيرە ئىبنى شۇئبە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ كاتىپىدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، مۇئاۋىيە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇغىيرەگە: «رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن ئاڭلىغان بىرەر ھەدىس يېزىپ ئەۋەتكىن» دەپ خەت يازدى. مۇغىيرە ئۇنىڭغا مۇنداق يازدى: «مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئىدىم: ‹ئاللاھ تائالا سىلەر ئۈچۈن ئۈچ ئىشنى يامان كۆردى: مىش ـ مىش گەپلەر (ئىگىسىز سۆز ـ چۆچەكلەر) نى دەپ يۈرۈش، مال ـ دۇنيانى ئىسراپ قىلىش ۋە كۆپ سوئال سوراش› » [سەھىھ بۇخارىي، 1477 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: مىش ـ مىش گەپلەرنى دەپ يۈرۈش كۆپىنچە ئىنسانىنىڭ ئاللاھ ھارام قىلغان غەيۋەت ۋە چېقىمچىلىق قىلىشىغا ئېلىپ بارىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ «كۆپ سوئال سوراش» دېگەن سۆزىنى ئالىملار مۇنداق ئىككى خىل چۈشەندۈرگەن:

1. ماددىي جەھەتتىن (مال ـ دۇنيا تەلەپ قىلىپ) سوئال سوراش؛

2. شەرىئەتتىكى روشەن ھەقىقەتلەرنى قويۇپ، زۆرۈر بولمىغان ئىشلارنى كۆپ سوراش بىلەن مەشغۇل بولۇش (ئالدىنقى ھەدىستە چەكلەنگەندەك).

ئۈچىنچى ھەدىس:

نەۋۋاس ئىبنى سەمئان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: «مەن مەدىنىدە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بىر يىل تۇردۇم، مېنىڭ مەدىنىگە ھىجرەت قىلىپ كېلىشىمگە پەقەت سوئال سوراش ئىستىكىلا سەۋەب بولغان ئىدى. چۈنكى، بىزدىن بىرەر كىشى ھىجرەت قىلىپ كەلسە، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن (كۆپ) سوئال سورىمايتتى» [سەھىھ مۇسلىم، 2553 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلەرنى تەربىيەلەشتە ئەمەلىيەتچانلىقنى ئاساسىي ئورۇنغا قويىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. ھەتتا ئەمەلىي ئىشلارنىڭ كۆپ بولغانلىقىدىن بەزى ساھابىلەرنىڭ كاللىسىدا «ھىجرەت قىلىپ كەلگەن ئادەم سوئال سورىمايدۇ، بەلكى ئەمەل قىلىدۇ» دەيدىغان ئاڭ شەكىللەنگەن ئىدى. ھەدىستە ساھابىلەر ئىككى تۈرگە ئايرىلغان:

1. دائىمىي ھەمراھلار: ئۇلارغا نىسبەتەن سوئال سوراشقا زىيادە بېرىلىپ كېتىش مۇڭاپىق ئەمەس. ئۇلار ئەمەلىيەتتىن كۆپرەك كۆرۈپ، ئەمەل بىلەن ياشاپ، سوئال سوراشقا موھتاج بولمايتتى.

2. سىرتتىن كەلگەنلەر: ئۇلارنىڭ سوئال سورىشىغا يول قويۇلاتتى، چۈنكى ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن تېخى كۆپ ھەدىس ئاڭلاپ باقمىغان ياكى ئاز ئاڭلىغان كىشىلەر ئىدى.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس سوئال سوراشنى پۈتۈنلەي چەكلىمەيدۇ. ساھابىلەر بىرەر مەسىلىگە دۇچ كەلگەندە چوقۇم سورايتتى. بۇ نۇقتىدا چەكلەنگىنى ئىنسانىڭ زېھنىنى پۈتۈنلەي سوئال سوراش بىلەنلا بەند قىلىپ قويۇشى، يەنى ئەمەلىيەتتىن قويۇپ، نەزەرىيەگە بېرىلىپ كېتىشىدۇر.

تۆتىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «قاراڭغۇ كېچىنىڭ پارچىلىرىغا ئوخشاش پىتنىلەر كېلىشتىن بۇرۇن ئەمەل قىلىشقا ئالدىراڭلار. ئۇ چاغدا كىشى ئەتىگىنى مۇئمىن بولۇپ، كەچتە كاپىر بولۇپ كېتىدۇ ياكى كەچتە مۇئمىن بولۇپ، ئەتىگىنى كاپىر بولۇپ كېتىدۇ، دىنىنى دۇنيانىڭ ئازغىنا ماتاسىغا سېتىپ يەيدۇ» [سەھىھ مۇسلىم، 118 ـ ھەدىس].

بەشىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «ئالتە ئىش يۈز بېرىشتىن بۇرۇن ئەمەل قىلىشقا ئالدىراڭلار: دەججال، ئىس ـ تۈتەك (دۇخان)، يەر ھايۋىنى (دابباتۇل ئەرز)، كۈننىڭ مەغرىبتىن چىقىشى، ھەممىگە كېلىدىغان ئىش (قىيامەت) ۋە ھەربىرىڭلارنىڭ بېشىغا چوقۇم كېلىدىغان ئىش (ئۆلۈم)» [سەھىھ مۇسلىم، 2947 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئىككى ھەدىس ئەمەلگە قىزىقتۇرۇشتا ئىنتايىن مۇھىم رول ئوينايدۇ. ئەقىللىق مۇئمىن پۈرسەت بار چاغدا سالىھ ئەمەللەرنى قىلىۋېلىشى كېرەك، چۈنكى ھايات ئۆزگىرىشچان، بولۇپمۇ ئاخىر زاماندا ئەمەل قىلىشقا توسالغۇ بولىدىغان چوڭ ئۆزگىرىشلەر يۈز بېرىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: پىتنىلەر كۆپەيگەن كۈنلەردە كىشىلەر پىتنە بىلەن مەشغۇل بولىدۇ، تۇراقسىزلىق سەۋەبىدىن ئەمەللەر ئازىيىپ كېتىدۇ. شۇڭا، پۈرسەتنى چىڭ تۇتۇپ ئەمەلنى كۆپ قىلىۋېلىش كېرەك.

ئۈچىنچى نۇقتا: پىتنىدىن بۇرۇن ئەمەلگە ئالدىراش مۇنداق ئىككى مەقسەت ئۈچۈندۇر: بىرى، ئەمەلنىڭ پىتنىدىن ساقلايدىغان قالقان بولۇشى ئۈچۈن؛ يەنە بىرى، ئىمكانىيەت ۋە بىكار ۋاقىتنى غەنىيمەت بىلىش ئۈچۈن.

تۆتىنچى نۇقتا: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن ئۈممەت ئىچىدە نۇرغۇن پىتنىلەر يۈز بەردى، ئەمما كىشىنىڭ ئەتىگىنى مۇئمىن، كەچتە كاپىر بولۇپ كېتىشىدەك سۈپەتكە ئۇيغۇن كېلىدىغان پىتنىلەر بىزنىڭ دەۋرىمىزدە تېخىمۇ روشەن كۆرۈلمەكتە.

بەشىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستە «ھەركىمنىڭ بېشىغا چوقۇم كېلىدىغان ئىش» ئۆلۈم بىلەن، «ھەممىگە كېلىدىغان ئىش» ئىنسانىنى ھاياتىدا مەشغۇل قىلىدىغان غەم ـ ئەندىشە ۋە پىتنىلەر بىلەن ئىزاھلانغان.

ئالتىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «كىمكى ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرىدىكەن، ياخشى سۆز قىلسۇن ياكى سۈكۈت قىلسۇن» [سەھىھ بۇخارىي، 6135 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بىرەر ئەمەل مۇشۇنداق (ئىمانغا باغلاپ) بايان قىلىنغان بولسا، ئۇ ئەمەلنىڭ ئىنتايىن تەكتىلەنگەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: ھەدىستە مۇئمىننىڭ ئېڭ قىممەتلىك بايلىقى بولغان «ئىمان»نى شەرت قىلىپ تۇرۇپ، ئەمەلگە تەرغىب قىلىنغان، يەنى «ئەگەر ھەقىقىي مۇئمىن بولساڭ، يا ياخشى سۆز قىل، يا سۈكۈت قىل» دېيىش ئارقىلىق، مەزكۇر ئەمەلنىڭ ئەھمىيىتىگە ئىشارەت قىلىنغان.

توققۇزىنچى باب

نىيەتنىڭ ساپ بولۇشى، مەقبۇل ئەمەلنىڭ پەقەت ئاللاھنىڭ رازىلىقى كۆزلەنگەن ۋە سۈننەتكە ئۇيغۇن ئەمەل ئىكەنلىكى توغرىسىدا

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ باب «تەزكىيە» (نەپسىنى پاكلاش) نىڭ ئەمەلىيەتكە تەتبىقلىنىش ھالەتلىرى ھەققىدە توختىلىدۇ. ئەمەلنىڭ مەقبۇل بولۇشى ئۈچۈن ئۇنىڭدا مۇنداق ئىككى شەرت تېپىلىشى لازىم:

1. ئىخلاس (ئەمەللەرنىڭ ئاللاھ ئۈچۈن بولۇشى)؛

2. توغرىلىق (ئەمەللەرنىڭ شەرىئەتكە ئۇيغۇن بولۇشى).

ئايەتلەر

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، مەنمۇ سىلەرگە ئوخشاش بىر ئىنسانمەن. ماڭا ۋەھيي قىلىنىدۇكى، سىلەرنىڭ ئىلاھىڭلار يالغۇز بىر ئىلاھتۇر، كىمكى، پەرۋەردىگارىغا مۇلاقات بولۇشنى ئۈمىد قىلىدىكەن (ساۋابىنى ئۈمىد قىلىپ ئازابىدىن قورقىدىكەن)، سالىھ ئەمەللەرنى قىلسۇن. پەرۋەردىگارىغا قىلىدىغان ئىبادىتىدە ھېچكىمنى شېرىك كەلتۈرمىسۇن﴾ [كەھف سۈرىسى، 110 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئايەتتە مۇئمىن ئىنسانىنىڭ پەرۋەردىگارىغا مۇلاقات بولۇش تەييارلىقىنىڭ سالىھ ئەمەل ئىكەنلىكى ئالاھىدە زىكىر قىلىنغان. بۇنداق ئەمەل تۆۋەندىكى ئىككى سۈپەتنى ئۆزىدە جەم قىلغان بولىدۇ:

1. (شەرىئەتكە ئۇيغۇن) سالىھ ئەمەل بولۇشى؛

2. (ئاللاھ ئۈچۈن) خالىس قىلىنغان بولۇشى.

ئىككىنچى نۇقتا: سالىھ ئەمەل ۋەھىينىڭ نۇرى بويىچە قىلىنغان ئەمەلدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئاللاھنىڭ كىتابىغا ۋە پەيغەمبىرى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سۈننىتىگە ئەمەل قىلىش لازىم بولىدۇ، چۈنكى سالىھ ئەمەللەر دەل مۇشۇ ئىككى مەنبەدە بايان قىلىنغان.

مەدىسلەر

بىرىنچى مەدىس:

ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «ئەمەللەر پەقەت نىيەتكە باغلىقتۇر، ھەركىم نىيىتىگە يارىشا ئەجرىگە ئېرىشىدۇ. كىمكى ئاللاھنىڭ رازىلىقى ۋە رەسۇلىنىڭ ئىتائىتىنى كۆزلەپ ھىجرەت قىلىدىكەن، ئۇنىڭ ھىجرىتى ئاللاھ ئۈچۈن ۋە رەسۇلى ئۈچۈن بولغان بولىدۇ. كىمكى بۇ دۇنيالىق بىرەر نەرسىگە ئېرىشىشنى كۆزلەپ ياكى بىرەر ئايالنى نىكاھلىغا ئېلىش ئۈچۈن ھىجرەت قىلىدىكەن، ئۇمۇ نىيىتىگە يارىشا نەتىجىگە ئېرىشىدۇ» [سەھىھ بۇخارىي، 1 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: پۈتۈن ئىسلام ئالىملىرى بۇ ھەدىسنىڭ ئىنتايىن مۇھىم ھەم ئۇلۇغ ھەدىس ئىكەنلىكىدە بىردەك قاراشتا. ئىمام ھافىز ئىبنى ھەجەر رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دېگەن: «ئابدۇررااھمان ئىبنى مەھدىي، ئىمام شافىئىي (بۇۋەيتي ئۇنىڭدىن نەقىل قىلغان)، ئىمام ئەھمەد ئىبنى ھەنبەل، ئەلى ئىبنى مەدىنىي، ئىمام ئەبۇ داۋۇد، ئىمام تىرمىزىي، ئىمام دارەقۇتنىي ۋە ئىمام ھەمزە كىنانىي قاتارلىقلار بۇ ھەدىسنىڭ ئىسلام دىنىنىڭ ئۈچتىن بىرىنى تەشكىل قىلىدىغانلىقىنى ئېلگىرى سۈرگەن» [فەتھۇلبارىي، 111/].

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستە نىيەتنىڭ ئەھمىيىتى ۋە ئورنى ئىسپاتلانغان. دېمەك، ھىجرەتكە ئوخشاش جاپالىق بىر ئەمەلمۇ، ناۋادا ئۇنىڭدا ئاللاھنىڭ رازىلىقى كۆزلەنمەيدىكەن، ئېگىسىگە قىلچە ئەسقاتمايدۇ.

ئۈچىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستە (ئاللاھ ئۈچۈن قىلىنغان) ھىجرەتنىڭ ساۋابى ئايرىم تىلغا ئېلىنمىغان، چۈنكى بىر كىشى ئۈچۈن ھىجرەتنىڭ «ئاللاھ ئۈچۈن ۋە ئۇنىڭ رەسۇلى ئۈچۈن» بولۇشىنىڭ ئۆزىلا (مۇكاپات سۈپىتىدە) كۇپايىدۇر.

ئىككىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: مەن شېرىك كەلتۈرگۈچىلەرنىڭ شېرىك كەلتۈرۈشىدىن ئەڭ بىھاجەت زاتمەن. كىمكى بىرەر ئەمەل قىلىپ، ئۇنىڭدا مەندىن باشقا بىرنى ماڭا شېرىك قىلىدىكەن، مەن ئۇنىمۇ، ئۇنىڭ شېرىك كەلتۈرگەن نەرسىسىنمۇ تەرك ئېتىمەن» [سەھىھ مۇسلىم، 2958 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستە تىلغا ئېلىنغان مەزمۇن ئىنسانىنى ئاللاھ تائالا ئۈچۈن ئىخلاس قىلىشقا دەۋەت قىلىدىغان ئەڭ مۇھىم ئامىللاردىن بىرىدۇر؛ چۈنكى ئاللاھ تائالا شېرىكتىن ئەڭ بىھاجەت زاتتۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: ئىنسان ئاللاھ تائالانىڭ ھەممىدىن بىھاجەتلىكىنى، كامالىتىنى ۋە ئۇلۇغلۇقىنى قانچە ياخشى تونۇسا، ئۇنىڭ ئاللاھ ئۈچۈن قىلغان ئەملى شۇنچە مۇكەممەل ئىخلاس بىلەن بولىدۇ.

ئۈچىنچى ھەدىس:

سەئىد ئىبنى ئەبى ۋەققاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «ئاللاھنىڭ رازىلىقىنى كۆزلەپ قانداق بىر نەرسە سەرپ قىلساڭ، چوقۇم ساۋابىغا ئېرىشىسەن؛ ھەتتا ئايالىڭنىڭ ئېغزىغا سالغان بىر لوقما غىزا ئۈچۈنمۇ ساۋاب بېرىلىدۇ» [سەھىھ بۇخارىي، 56 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئادەتكە ئايلىنىپ كەتكەن ئىشلاردا نىيەتنى ھازىر قىلىش بىرقەدەر قىيىن. چۈنكى، ئادەتنىڭ تەسىرى كۈچلۈك بولغاچقا، نىيەتنى ئۇنتۇلىدۇرۇپ قويىدۇ. ئەمما، ساپ ئىبادەت بولغان، قىيىن ئەمەللەردە نىيەتنى ھازىر قىلىش بىرقەدەر ئاسانىدۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: قىيامەت كۈنىدىكى ھەقىقىي ئارتۇقچىلىق پەقەت ئەمەلنىڭ كۆپلۈكى بىلەنلا ئەمەس، نىيەتلەرنىڭ ساپلىقى بىلەن بولىدۇ.

تۆتىنچى ھەدىس:

ئىتبان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق

دېگـەن: «ئاللاهنـڭ رازىلىقىنى كۆزلەپ (لا ئىلاھە ئىللەللاھ) دېگەن كىشـىگە ئاللاھ تائالا دوزاخنـى ھارام قىلدى» [سـەھىھ بۇخارىـي، 5401 ـ ھەدىس].

بەشىنچى ھەدىس:

ئەبـۇ ھۇرەيـرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىـن رىۋايـەت قىلىنىدۇكى، ئۇ مۇنـداق دېگەن: مەن: «ئـى رەسـۇلۇللاھ! قيامـەت كۈنى سـېنىڭ شـاپائىتىڭ بىلەن ئـەڭ بەختلىـك بولىدىغان كىشـى كىـم؟» دەپ سورىسـام، رەسـۇلۇللاھ سـەللەللاھۇ ئەلەيھـى ۋەسـەللەم: «ئـى ئەبۇ ھۇرەيـرە! سـېنىڭ ھەدىسـكە بولغـان قىزغىنلىقىڭنـى كۆرۈپ، بـۇ ھەقتە سـەندىن بۇرۇن ھېچكىمنىـڭ سـورىمايدىغانلىقىنى پـەرەز قىلغان ئىدىـم. قيامەت كۈنى مېنىڭ شـاپائىتىم بىلـەن ئـەڭ بەختلىـك بولىدىغان كىشـى قەلبىنىڭ چوڭقـۇر قاتلىمىدىـن، چىن ئىخلاس بىلـەن (لا ئىلاھـە ئىللەلـلاھ) دېگەن كىشـىدۇر» [سـەھىھ بۇخارىـي، 6570 ـ ھەدىس].

ئالتىنچى ھەدىس:

ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنـداق دېگەن: «ئاللاھتىن باشـقا ھېـچ ئىلاھ يوق، مۇھەممەد ئاللاھنىـڭ پەيغەمبىرىدۇر، دەپ چىـن قەلبىدىـن گۇۋاھلىق بەرگەن ھەرقانداق كىشـىگە ئاللاھ چوقـۇم دوزاخنى ھارام قىلىدۇ» [سـەھىھ بۇخارىي، 128 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچـى نۇقتا: تەۋھىد كەلىمىسـى شـۇنچە شـەرەپلىك ھـەم پەزىلەتلىك بولسـىمۇ، ئىنسـان «لا ئىلاھـە ئىللەلـلاھ» دېگەنـدە چىـن ئىخـلاس ۋە سـەممىيەت بىلـەن، تىلى بىلـەن دىلى بىـردەك بولۇشـى كېرەك.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىسـلەردىن شـۇنى چۈشـىنىمىزكى، بىر ئەمەل ئۆزىدە ھەرقانچە شـەرەپلىك ھەم ئۇلۇغ بولسـىمۇ (تەۋھىد كەلىمىسىگە ئوخشـاش)، پەقەت دۇرۇس نىيەت ۋە چىـن ئىخلاس بىلەنلا مەقبۇل بولىـدۇ ۋە قىممەت تاپىدۇ.

ئۈچىنچى نۇقتا: مۇئمىن ئىنسـان شـۇنى بىلىشـى كېرەككى، ئەڭ مۇھىم ئىش قەلبىنىڭ ئەملىـدۇر. مۇئمىـن كىشـى قەلبىنى ئۆزىنىـڭ دۇرۇسـلۇقىنى ئۆلچەيدىغان مىزان قىلىشـى كېرەك.

يەتتىنچى ھەدىس:

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ مۇنداق دېگەن: مەن:

ــ ئى رەسۇلۇللاھ! ئىبنى جۇدئان جاھىلىيەت دەۋرىدە تۇغقانلارغا سىلە ـ رەھىم قىلاتتى، مىسكىنلەرگە تاماق بېرەتتى، بۇنىڭ ئۇنىڭغا بىرەر پايدىسى بولامدۇ؟ ــ دەپ سورىسام، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

ــ «ياق، ئۇنىڭغا پايدىسى بولمايدۇ، چۈنكى ئۇ بىر كۈنمۇ: پەرۋەردىگارىم! قىيامەت كۈنى مېنىڭ خاتالىقىمنى مەغپىرەت قىلغىن، دەپ باقمىغان» دېدى [سەھىھ مۇسلىم، 214 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتا:

كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىشقا مۇناسىۋەتلىك ئەمەللەر شەرىئەتتىكى ئەڭ ئەۋزەل ئەمەللەردىندۇر، ئەمما ئۇلارنىڭ ئاخىرەتلىك مەنپەئەت جەھەتتە ھېچ ئېتىبارى بولمايدۇ، پەقەت ئۇنىڭ بىلەن ئاللاھنىڭ رازىلىقى كۆزلەنگەندىلا ئېتىبارى بولىدۇ.

سەككىزىنچى ھەدىس:

ئەبۇ كەبشە ئەنمارىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانلىقىنى ئېيتىدۇ: «مەن سىلەرگە بىر ھەدىس ئېيتىپ بېرىمەن، ئۇنى يادلۇۋېلىڭلار: دۇنيادا تۆۋت تۈرلۈك كىشى بار: بىرىنچىسى، ئاللاھ تائالا مال ـ دۇنيا ۋە بىلىم بەرگەن بەندە بولۇپ، ئۇ پۇل ـ مېلىدىكى ھەقلەردە پەرۋەردىگارىدىن قورقىدۇ، تۇغقانلىرىغا سىلە ـ رەھىم قىلىدۇ ۋە ئۆز مېلىدا ئاللاھنىڭ ھەققى بارلىقىنى بىلىدۇ، بۇ ئەڭ ئۈستۈن دەرىجىدىكى كىشىدۇر. ئىككىنچىسى، ئاللاھ ئىلىم بەرگەن، ئەمما مال ـ دۇنيا بەرمىگەن بەندە بولۇپ، ئۇنىڭ نىيىتى سەمىمىيدۇر. ئۇ: كاشكى مەندىمۇ مال بولسا، پالانى ئادەمدەك (ياخشى) ئەمەلنى قىلاتتىم، دەيدۇ ۋە نىيىتىگە يارىشا ساۋاب ئالىدۇ. بۇ ئىككىيلەننىڭ ساۋابى باراۋەردۇر. ئۈچىنچىسى، ئاللاھ تائالا مال بەرگەن، ئەمما ئىلىم بەرمىگەن بەندە بولۇپ، ئۇ ئىلمىسىزلىكتىن مېلىنى قالايمىقان سەرپ قىلىدۇ، پەرۋەردىگارىدىن قورقمايدۇ، تۇغقانلىرىنى تاشلىۋېتىدۇ ۋە ئۆز مېلىدا ئاللاھنىڭمۇ ھەققى بارلىقىنى بىلمەيدۇ، بۇ ئەڭ ناچار كىشىدۇر. تۆتىنچىسى، ئاللاھ مال ـ دۇنيامۇ، ئىلىممۇ بەرمىگەن بەندە بولۇپ، ئۇ: كاشكى مەندىمۇ مال بولسا، پالانىدەك گۇناھ قىلاتتىم، دەيدۇ ۋە نىيىتىگە يارىشا گۇناھكار بولىدۇ. بۇ ئىككىيلەننىڭ گۇناھى باراۋەردۇر» [تىرمىزىي، 2325 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننەتلىرىنى قوغداش خىزمىتىگە مۇناسىۋەتلىك ئىككى ئىشقا دالالەت قىلىدۇ: بىرى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتىنى يەتكۈزۈشكە قىزىقتۇرۇش؛ يەنە بىرى، سۈننەتنى يادلاشقا تەشۋىق قىلىش.

ئىككىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرىنى سۈننەتنى يەتكۈزۈشكە تەشۋىق قىلىشى ئۇلارنىڭ نەقەدەر ئادالەتلىك ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئۈچىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستە شۇنىڭغا دالالەت بارکى، ئىنسان ئۆزىنىڭ ياخشى نىيىتى بىلەن، ماددىي ئىمكانىيىتى يار بەرمىسىمۇ كاتتا سالىھ ئەمەللەرنى قىلغۇچىلارنىڭ دەرىجىسىگە يېتەلەيدۇ.

تۆتىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستە ئەمەل قىلغۇچى ئۈچۈن ئىلمىنىڭ مۇھىملىقى كۆرسىتىلگەن. چۈنكى، ئىلىم ئەمەل قىلغۇچىنى توغرا يۆنىلىشكە باشلايدىغان ئەڭ مۇھىم ئامىل بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن قىلىنغان ئەمەل ئاللاھنىڭ ھۇزۇرىدا مەقبۇل بولىدۇ.

توققۇزىنچى ھەدىس:

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «كىمكى بىزنىڭ بۇ ئىشىمىزغا (يەنى دىنىمىزغا) ئۇيغۇن بولمىغان بىرەر ئەمەلنى قىلىدىكەن، ئۇ رەت قىلىنىدۇ» [سەھىھ بۇخارىي، 2697 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: سالىھ ئەمەلنىڭ ئەڭ مۇھىم ئۆلچەملىرىدىن بىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتىگە ئۇيغۇن بولۇشىدۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس شەرىئەتنىڭ مۇقەددەسلىكىگە ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئورنىنىڭ ئىنتايىن يۇقىرى ئىكەنلىكىگە دالالەت قىلىدۇ. شەرىئەت پەقەت «ياخشىلىق قىل» دەپ بۇيرۇپلا قويماستىن، ياخشىلىقنى توغرا مىزان ۋە توغرا يول بويىچە قىلىشقا بۇيرۇيدۇ.

ئونىنچى ھەدىس:

ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام

بىر غازاتتا مۇنداق دېگەن: «مەدىنىدە قالغان شۇنداق كىشىلەر بارکى، بىز قايسى تاغ يولىنى ياكى جىلغىنى كېسىپ ئۆتسەك، ئۇلارمۇ بىزگە (ساۋابتا) شېرىكتۇر، ئۇلار پەقەت ئۆزىلىرى (كېسەللىك ياكى باشقا توسالغۇ) سەۋەبلىك بىز بىلەن چىقالماي قالدى» [سەھىھ بۇخارىي، 2839 ـ ھەدىس].

ئون بىرىنچى ھەدىس:

سەھل ئىبنى ھۇنەيف رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «كىمكى ئاللاھتىن سەمىمىيلىك بىلەن شېھىتلىكنى تىلىسە، ئاللاھ تائالا ئۇنى شېھىتلارنىڭ مەرتىۋىسىگە يەتكۈزىدۇ، ھەتتا ئۇ ئۆز تۆشىكىدە ئۆلگەن تەقدىردىمۇ...» [سەھىھ مۇسلىم، 1909 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ئىككى ھەدىستە سەمىمىي نىيەتنىڭ ئىنسانىنى ئىنتايىن يۇقىرى مەرتىۋىلەرگە يەتكۈزىدىغانلىقى ئوتتۇرىغا قويۇلغان.

ئونىنچى باب

غايە تىكلەشنىڭ مۇھىملىقى، ئالىي غايىلەرگە ئەرزىمەس ئارزۇ - ھەۋەسلەرنى ئارىلاشتۇرۇۋېتىپ قويۇشتىن ھەزەر ئەيلەش توغرىسىدا

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئالىي غايىلەرنى ئەرزىمەس ئارزۇ - ھەۋەسلەرنىڭ بۇلغاپ قويۇشىدىن ساقلاپ قېلىش ھەقىقەتەن قىيىن ئىشلاردىندۇر. ئالىي غايە - نىشانلارنى (ئاللاھنىڭ رازىلىقىنى) ھەمىشە يادىدا تۇتقان كىشىگە بۇ ئىش ئاسانغا چۈشىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: ئەگەر ئىنسانىدا ئالىي غايە - نىشانلارنى تىكلەش تۇيغۇسى سۇسلىشىپ كەتسە، بۇزۇق مەنبەلەرنىڭ ئىنسانىنىڭ دىنىغا سىڭىپ كىرىپ، ئۇنى سىرتىدىن يېپ تۇتقىتىشى ۋە بۇزۇپ تاشلىشى قولايلىشىدۇ.

ئايەتلەر

بىرىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿بەزى كىشىلەر بارگىي، ئۇلار ئاللاھنىڭ رىزاسىي ئۈچۈن جېنىنى پىدا قىلىدۇ (قىلغان ئەمەلى بىلەن پەقەت ئاللاھنىڭ رازىلىقىنىلا تىلەيدۇ). ئاللاھ بەندىلىرىگە تولىمۇ مەرھەمەتلىكتۇر﴾ [سۈرە بەقەرە، 207 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: مۇئمىن كىشى ئەمەل قىلىش جەريانىدا ئاللاھنىڭ رازىلىقىنىلا كۆزلىگەنلىكىنى ھېس قىلىپ تۇرسا، بۇ تۇيغۇ ئەمەلنىڭ جاپاسىنى يېنىكلىتىدۇ. چۈنكى، كۆزلەنگەن نەرسە (ئاللاھنىڭ رازىلىقى) ئىنتايىن قىممەتلىك، ئالىي ھەم بۈيۈكتۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: ئىخلاسنىڭ ئەمەلگە ئېشىشى ئۈچۈن ئىنسان قىلغان ئەمىلىدە پەقەت «ئاللاھنىڭ رازىلىقىنىلا كۆزلىشى» كېرەك.

ئىككىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿مەن سىلەردىن ئەر بولسۇن، ئايال بولسۇن، ھەرقانداق ياخشى ئىش قىلغۇچىنىڭ ئەمەلىنى بىكار قىلمۇەتمەيمەن، سىلەر بىر ـ بىرىڭلاردىن تۆرەلگەن. ھىجرەت قىلغانلار، يۇرتلىرىدىن ھەيدەپ چىقىرىلغانلار، مېنىڭ يولۇمدا (يەنى ئاللاھنىڭ دىنى ئۈچۈن) ئەزىيەت تارتقانلار، ئۇرۇشقا قاتناشقانلار (يەنى مېنىڭ يولۇمدا ئۇرۇشقانلار) ۋە مېنىڭ يولۇمدا ئۆلتۈرۈلگەنلەرنىڭ گۇناھلىرىنى (مەغپىرىتىم ۋە رەھمىتىم بىلەن) ئەلۋەتتە يوققا چىقىرىمەن، ئۇلارنى ئاستىدىن ئۆستەڭلار ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەرگە كىرگۈزىمەن. بۇ (ئۇلارنىڭ ياخشى ئەمەللىرى ئۈچۈن) ئاللاھ تەرىپىدىن بېرىلگەن مۇكاپاتتۇر. ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا ياخشى مۇكاپات (يەنى جەننەت) بار﴾ [سۈرە ئال ئىمران، 195 ـ ئايەت].

بۇ ئايەتنىڭ ﴿مېنىڭ يولۇمدا (يەنى ئاللاھنىڭ دىنى ئۈچۈن) ئەزىيەت تارتقانلار،

ئۇرۇشقا قاتناشقانلار (يەنى مېنىڭ يولۇمدا ئۇرۇشقانلار) ۋە مېنىڭ يولۇمدا ئۆلتۈرۈلگەنلەرنىڭ گۇناھلىرىنى (مەغپىرىتىم ۋە رەھمىتىم بىلەن) ئەلۋەتتە يوققا چىقىرىمەن﴾ دېگەن قىسمىدىكى «مېنىڭ يولۇمدا» دېگەن ئىبارە ھەقىقەتەن دىققىتىمىزنى تارتىدۇ. دېمەككى، ئەمەل ـ ئىبادەتلەر ئاللاھ يولىدا بولمىسا، ئۇنىڭغا ئەجىر ـ ساۋاب بېرىلمەيدۇ.

ھەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

ئەبۇ مۇسا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، بىر كىشى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ:

— ئى رەسۇلۇللاھ! ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلىش قانداق بولىدۇ؟ ئارىمىزدىن بىرى ئاچچىقىنى چىقىرىش ئۈچۈن جەڭ قىلىدۇ، يەنە بىرى نام - شەرەپ ئۈچۈن جەڭ قىلىدۇ، — دېدى.

ئۇ كىشى بۇ سوئالنى ئۆرە تۇرۇپ سورىغان بولۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا بېشىنى كۆتۈرۈپ: «كىمكى ئاللاھنىڭ سۆزى (تەۋھىد كەلىمىسى) نى ئەڭ ئۈستۈن قىلىش ئۈچۈن جەڭ قىلسا، ئەنە شۇ ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلغان بولىدۇ» دېدى [سەھىھ بۇخارىي، 7463 - ھەدىس].

ئىككىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ئۇمامە ئەلباھىلىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى: بىر كىشى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ:

— بىر ئادەم ھەم ساۋابنى، ھەم نام چىقىرىشنى كۆزلەپ غازات قىلسا، ئۇنىڭغا قانداق ساۋاب بولىدۇ؟ — دەپ سورىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

— «ھېچقانداق ساۋاب بولمايدۇ» — دېدى. ئۇ كىشى سوئالنى ئۈچ قېتىم تەكرارلىدى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەر قېتىمدا: «ھېچقانداق ساۋاب بولمايدۇ» دەپ جاۋاب بەردى ۋە سۆزىنى مۇنداق تاماملىدى: «ئاللاھ تائالا پەقەت ئۆزى ئۈچۈن خالىس قىلىنغان ۋە ئۇنىڭ رازىلىقى كۆزلەنگەن ئەمەلنىلا قوبۇل قىلىدۇ» [نەسائىي، 3140 - ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: مۇئمىننىڭ ئاساسىي مەقسىتى ئاللاھنىڭ سۆزىنى ھەممىدىن ئۈستۈن قىلىش بولۇشى كېرەك.

ئىككىنچى نۇقتا: جان پىدا قىلىدىغان جىھادمۇ ناۋادا نىيەت خالىس بولمسا ساۋابسىز قالىدۇ. ئۇنداقتا، جىھادتىن ئاسانراق بولغان باشقا ئەمەللەر خالىس نىيەت بىلەن قىلىنمسا، قوبۇل بولماسلىقى تېخمۇ ئېنىقتۇر.

ئۈچىنچى ۋە تۆتىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «ئاللاھ تائالا ئۆز يولىدا جىھاد قىلغان، ئۆيىدىن پەقەت جىھاد ۋە ئاللاھنىڭ سۆزىنى ئالىي قىلىش مەقسىتىدە چىققان كىشىنى جەننەتكە كىرگۈزۈشكە ياكى ئالغان ساۋابى ۋە غەنىيمىتى بىلەن ئۆيىگە سالامەت قايتۇرۇشقا كېپىل بولىدى» [سەھىھ بۇخارىي، 7463 ـ ھەدىس].

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رەسۇلۇللاھتىن مۇنۇلارنى ئاڭلىغانلىقىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئاللاھ يولىدىكى مۇجاھىدنىڭ مىسالى (ئاللاھ ئۇنىڭ نىيىتىنى ئەڭ ياخشى بىلگۈچىدۇر) كۈندۈزى روزا تۇتۇپ، كېچىسى نامازدا تۇرغان كىشىگە ئوخشاشتۇر. ئاللاھ تائالا ئۇ كىشىنى جەننەتكە كىرگۈزۈشكە ياكى ئالغان ساۋابى ۋە غەنىيمىتى بىلەن ئۆيىگە سالامەت قايتۇرۇشقا كېپىل بولدى» [سەھىھ بۇخارىي، 2787 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىسلەر بەزى كىشىلەرنىڭ بۇنداق ئۇلۇغ ئەمەللەرگە قاتنىشىپ تۇرۇپمۇ، نىيىتىنىڭ خالىس بولمايدىغانلىقىنى ئىسپاتلايدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: بىراۋ جەڭ قىلىپ، جان پىدا قىلىپ تۇرۇپمۇ، ناۋادا ئۇنىڭ جىھادى «ئاللاھ يولىدا» بولمسا، ھەدىستە ۋەدە قىلىنغان ئۇلۇغ ساۋابلارغا ئېرىشەلمەيدۇ.

ئۈچىنچى نۇقتا: ئاللاھ يولىدا قىلىنغان جىھاد بەندىنى ئاللاھقا يېقىنلاشتۇرىدىغان ئەڭ ئەۋزەل ئەمەلدۇر.

بەشىنچى ھەدىس:

كەئب ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ

ئەلەيهى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «مال - دۇنياغا ۋە نام - شەرەپكە هېرىسمەن بىرىنىڭ دىنىغا يەتكۈزىدىغان زىيىنى بىر پادا توپىغا قويۇپ بېرىلگەن ئىككى چىلبۆرىنىڭ زىيىنىدىنمۇ ئېغىرراقتۇر» [ترمزي، 2376 - ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستە «مىسال كەلتۈرۈش» ئۇسۇلى قوللىنىلغان. بۇ قۇرئان ۋە سۈننەتتە كۆپ ئىشلىتىلىدىغان، مەنىلەرنى ئەقىلگە يېقىنلاشتۇرىدىغان ئۇنۇملۇق ئۇسۇللاردىن بىرىدۇر. دەۋەتچىلەرمۇ قۇرئان - ھەدىستىكى مىساللارنى چۈشەندۈرۈشكە ۋە دەۋرگە ئۇيغۇن يېڭى مىساللارنى يارىتىشقا ئەھمىيەت بېرىشى كېرەك.

ئىككىنچى نۇقتا: ھەدىستىكى تەسۋىر: ئىككى چىلبۆرە پادىچىسىز بىر پادا ئىچىگە كىرىۋالسا، ئۇلارنىڭ سالىدىغان زىيىنىنى تەسەۋۋۇر قىلىش قىيىن ئەمەس.

ئۈچىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام دىننى بۇزىدىغان ئىككى خەتەرلىك ئامىلنى بايان قىلغان: مال - دۇنياغا ھېرىسمەنلىك ۋە مەرتىۋە - شەرەپكە ھېرىسمەنلىك. بۇ ئىككى خاھىش ئىنسانىنىڭ دىنىغا چىلبۆرىنىڭ قوي پادىسىغا سالغان زىيىنىدىنمۇ ئېغىرراق زىيان سالىدۇ.

تۆتىنچى نۇقتا: مال - دۇنيا يىغىش ياكى شەرەپلىك بولۇشنىڭ ئۆزى ھارام ئەمەس، بەلكى كىشىنى ھالاك قىلىدىغان نەرسە بۇلارغا بولغان «ھېرىسلىق»تۇر.

بەشىنچى نۇقتا: پادىچى قويلارنى يىغىش بىلەنلا قالماي، ئۇنى قوغدىشى كېرەك بولغىنىدەك، مۇئمىن كىشىمۇ دىننى بۇزغۇچى ئامىللاردىن قوغدىشى كېرەك.

ئالتىنچى نۇقتا: مۇئمىننىڭ ئۆچ مۇھىم ۋەزىپىسى بار: ئىبادەتنى باشلاش، ئىبادەتتە چىڭ تۇرۇش ۋە ئىبادەتنى بۇزۇلۇشتىن قوغداش.

يەتتىنچى نۇقتا: مۇئمىن پاساتچىلىق كىرىش ئېھتىمالى بولغان نۇقتىلارغا ھەر زامان ھېزى بولۇشى لازىم.

سەككىزىنچى نۇقتا: نام - شەرەپكە ھېرىس بولۇش ماھىيەتتە ئەيىبلىك ئىشتۇر، ئەمما بۇ ئىش دىننىڭ قەد كۆتۈرۈشىدە ۋاستە قىلىنسا، ماختىلىدىغان ئىشلاردىندۇر.

ئون بىرىنچى باب

كىشىنىڭ ئۆزى ۋە باشقىلار ئالدىدىكى مەسئۇلىيىتى توغرىسىدا

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئالدىنقى بابلار بۇ بابتا باشلىنىدىغان ھەربىرتېمىنىڭ ئاساسى ۋە تەييارلىق باسقۇچلىرى ئىدى. بىز ئالدىنقى بابتىكى مەزمۇنلارنى تولۇق چۈشىنىپ بولغاندىن كېيىن، ئەمدى بۇ باب: «سېپىنىڭ ئۈستۈگىدە مەسئۇلىيەت بار» دەپ خىتاب قىلىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ بابتا دېمەكچى بولغان مەسئۇلىيەت ئىككى قىسىمغا بۆلۈنىدۇ:

1. ئىنسانىنىڭ ئۆزى، يېقىن تۇغقانلىرى ۋە پەرزەنتلىرى ئالدىدىكى مەسئۇلىيىتى.

2. ئىسلام ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ ئالدىدىكى مەسئۇلىيىتى.

بۇ مەزمۇن كېيىنكى بابتا بايان قىلىنىدۇ.

ئۈچىنچى نۇقتا: بۇ باب بىلەن كېيىنكى باب مەلۇم مەقسەتتە رەتلەنگەن بولۇپ، بۇلاردىن مۇنداق ئىككى مۇھىم نۇقتا كۆزدە تۇتۇلغان:

1. ئىسلام ئۈچۈن خىزمەت قىلىش ھەر شەخس بىۋاستە ئۈستىگە ئېلىشقا تېگىشلىك مەسئۇلىيەتتۇر.

2. ئىسلامنىڭ ئومۇمىي مەسئۇلىيىتىگە كۆڭۈل بۆلۈش ۋە ھەركىمنى ئۆز مەسئۇلىيىتىدىن چەتنىتىۋەتمەسلىك كېرەك.

ئايەتلەر

بىرىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى مۇھەممەد!) ئاللاھنىڭ يولىدا جىھاد قىلغىن (يەنى ئۆزۈڭ يالغۇز بولساڭمۇ جىھاد قىلغىن، ساڭا غەلبە ۋەدە قىلىنغان. مۇناپىقلارنىڭ جىھادتىن ئايرىلىپ قالغانلىقىغا قايغۇرما). سەن پەقەت ئۆزۈڭگىلا جاۋابكار سەن، مۇئمىنلەرنى (جىھادقا) قىزىقتۇرغىن﴾ [سۈرە نىسا، 84 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئايەت مۇنداق ئىككى تۈرلۈك مەسئۇلىيەتنى مۇجەسسەملىگەن:

1. ئىسلام ۋە مۇسۇلمانلار ئالدىدىكى كوللېكتىپ مەسئۇلىيەت؛

2. ئۇمۇمىي ۋەزىپىلەرنى ئورۇنداشتىكى شەخسىي مەسئۇلىيەت.

ئىككىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاللاھنىڭ بۇيرۇقلىرىنى بەجا كەلتۈرۈشتە ئايەتتىكى مۇشۇ پىرىنسىپتىن، يەنى: «شەخسەن جاۋابكارلىق» نۇقتىسىدىن يولغا چىققان.

ئۈچىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پۈتۈن ھاياتىدا مۇنداق ئىككى سالاھىيەت بىلەن ئىش كۆرگەن:

1. شەرىئەتكە مۇكەللەپ بىر بەندە؛

2. ۋەھىينى يەتكۈزگۈچى بىر پەيغەمبەر.

ئىككىنچى ۋە ئۈچىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿قىيامەت كۈنى ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا

تەنها كېلىدۇ﴾ [سۈرە مەريەم، 95 ـ ئايەت].

ئاللاھ تائالا يەنە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ھېچكىم ھېچكىمگە ئەسقاتمايدىغان، ھېچ كىشىنىڭ شاپائىتى قوبۇل قىلنمايدىغان، ھېچ كىشىدىن فىدىيە ئېلىنمايدىغان، ئۇلار (يەنى كاپىرلار ۋە گۇناھكار بەندىلەر) ياردەمگە ئېرىشەلمەيدىغان كۈندىن قورقۇڭلار﴾ [سۈرە بەقەرە، 48 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ئىككى ئايەتتە قيامەت كۈنى تىلغا ئېلىنغان ۋە ئۇ كۈندە ھەر ئىنسانىنىڭ يالغۇز كېلىدىغانلىقى بايان قىلىنغان. يالغۇزلۇق ئىنسانغا ئەڭ ئېغىر كېلىدىغان ئىشلاردىن بىرىدۇر، چۈنكى روھ ئەتراپىدىكىلەر بىلەن ئارام تاپىدۇ، بولۇپمۇ قيامەتتەك دەھشەتلىك بىر كۈندە يالغۇز قېلىش ناھايىتى قورقۇنچلۇقتۇر. بۇ ئەھۋال ھەر ئىنسانىنىڭ ئۆز زىممىسىدىكى مەسئۇلىيىتىگە كۆڭۈل بۆلۈشىنىڭ مۇھىملىقىدىن ئىبارەت ئاڭنى قەلبلەردە يىلتىز تارتقۇزىدۇ.

ھەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى: ئاللاھ تائالا: ﴿يېقىن تۇغقانلىرىڭنى ئاگاھلاندۇرغىن﴾[3] دېگەن ئايەتنى نازىل قىلغاندا، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېدى: «ئى قۇرەيش جامائىتى! ئۆزۈڭلارنى (ئاللاھقا ئىتائەت قىلىش بىلەن دوزاختىن) قۇتقۇزۇۋېلىڭلار، مەن سىلەرنى ئاللاھنىڭ جازاسىدىن قۇتقۇزۇپ قالالمايمەن؛ ئى ئابدۇمانـاپ ئەۋلادلىرى! مەن سىلەرنى ئاللاھنىڭ جازاسىدىن قۇتقۇزۇپ قالالمايمەن؛ ئى ئاببـاس ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىب! مەن سېنى ئاللاھنىڭ جازاسىدىن قۇتقۇزۇپ قالالمايمەن؛ ئى رەسۇلۇللاھنىڭ ھاممىسى سەفىييە! مەن سېنى ئاللاھنىڭ جازاسىدىن قۇتقۇزۇپ قالالمايمەن؛ ئى مۇھەممەدنىڭ قىزى فاتىمە! مېنىڭ مېلىمدىن خالىغىنىڭنى سورىغىن، ئەمما مەن سېنى ئاللاھنىڭ جازاسىدىن قۇتقۇزۇپ قالالمايمەن» [سەھىھ بۇخارىي، 2753 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: قىيامەت كۈنى خالايىقلارغا شاپائەت قىلىدىغان پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنۇ كىشىلەرنى ئاللاھنىڭ جازاسىدىن ئۆزى خالىغانچە قۇتقۇزۇپ قالالمايدۇ. ئۇ زاتىنىڭ شاپائەتلىرى پەقەت ئاللاھنىڭ رۇخسىتى بىلەنلا بولىدۇ. رەسۇلۇللاھنىڭ تۇغقىنى بولۇش ئىنسانىنىڭ زىممىسىدىكى مەسئۇلىيەتنى ساقىت قىلمۇتمەيدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستە شەخسىنىڭ ئۆزى ئالدىدىكى مەسئۇلىيىتىگە قانچىلىك ئەھمىيەت بېرىشى كېرەكلىكى كۆرسىتىلگەن.

ئىككىنچى ھەدىس:

ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان دەيدۇ: «ھەممىڭلار

3 سۈرە شۇئەرا، 214 ـ ئايەت.

پادىچى سىلەر (يەنى مەسئۇلدۇرسىلەر) ۋە ھەممىڭلار ئۆزۈڭلارنىڭ قول ئاستىدىكىلەر ھەققىدە جاۋابكار بولسىلەر: رەھبەرمۇ بىر پادىچىدۇر ۋە ئۆز خەلقىگە مەسئۇلدۇر؛ ئەر كىشىمۇ ئۆز ئائىلىسىدە پادىچىدۇر ۋە ئۆز ئائىلىسىگە مەسئۇلدۇر؛ ئايال كىشى ئېرىنىڭ ئۆيىدە پادىچىدۇر ۋە قول ئاستىدىكىلەرگە مەسئۇلدۇر؛ خىزمەتكار خوجايىنىنىڭ مېلىدا پادىچىدۇر ۋە ئۆز مەسئۇلىيىتىدىكى مالغا مەسئۇلدۇر» [سەھىھ مۇسلىم، 1829 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس ئىنسانىنىڭ ئۆزىگە ئامانەت قىلىنغان ھەر قانداق نەرسىدىن چوقۇم سوئال قىلىنىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: ئىنسانغا يۈكلەنگەن ۋەزىپىلەرنىڭ كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ مەسئۇلىيەت تېخىمۇ چوڭىيىدۇ ۋە ئېشىپ بارىدۇ.

ئۈچىنچى نۇقتا: كىشىلەرگە دىنىي يېتەكچىلىك ۋە دىنىي قوغداش مەسئۇلىيىتىمۇ مەسئۇلىيەتلەر قاتارىغا كىرىدۇ. بۇ ئاللاھ تائالانىڭ ھۆزۈرىدا ئىنتايىن چوڭ مەسئۇلىيەتتۇر. مەسئۇلىيەت قانچە چوڭ بولسا، ئىنسان ئۈچۈن شۇنچە چوڭ ئىككى ئىشنىڭ ئېچىلىدۇ:

1. **جەننەتكە ئاپىرىدىغان ئىشنىڭ؛**
2. **دوزاخقا ئاپىرىدىغان ئىشنىڭ.**

ئۈچىنچى ھەدىس:

نەۋۋاس ئىبنى سەمئان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر كۈنى ئەتىگەنده دەججال ھەققىده گەپ قىلدى. (دەججالنىڭ سۈپەتلىرىنى بايان قىلىۋېتىپ) ئاۋازىنى گاھ پەسەيتىپ، گاھ كۆتۈردى. بىز بۇنىڭغا قاراپ دەججالنى يېقىن ئەتراپتىكى خورمىزارلىقتا بولسا كېرەك دەپ ئويلاپ قالدۇق. شۇ ئەسنادا رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېدى: «مەن سىلەر ئۈچۈن دەججالدىنمۇ بەكرەك باشقا ئىشلاردىن ئەنسىرەيمەن. ئەگەر دەججال مەن ئاراڭلاردا بار چاغدا چىقىپ قالسا، سىلەرنىڭ ئورنۇڭلاردا مەن ئۇنىڭ بىلەن مۇنازىرىلىشىپ (سىلەرنى قوغدايمەن). ئەگەر مەن ئاراڭلاردا يوق چاغدا چىقىپ قالسا، ھەركىم ئۆزى ئۈچۈن مۇنازىرىلىشىدۇ (يەنى ئۆز ئىمانىنى ئۆزى قوغدايدۇ)» [سەھىھ مۇسلىم، 2937 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بايان قىلىش تالانتىنىڭ يۇقىرىلىقىدىن ساھابىلەر غەيبىكە ئائىت ئىشلارنىمۇ گويا ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈۋاتقاندەك تۇيغۇدا بولاتتى.

بۇ ساھابىلەر نائىل بولغان بەرىكەتلەردىن بىرىدۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلەردىكى ۋەھىمىنى كۆرۈپ، ئۇلارغا تەسەللى بېرىپ، كۆڭلىنى تىندۇرغان. دېمەك، بۇمۇ دەۋەتچىلەر ئەھمىيەت بېرىشكە تېگىشلىك مۇھىم مەسىلە.

ئۈچىنچى نۇقتا: دەججالنىڭ پىتنىسىنىڭ شۇنچىۋالا بۈيۈكلۈكىگە قارىماي، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ ھەققىدە: «ھەركىم ئۆزى ئۈچۈن مۇنازىرىلىشىدۇ» دېگەن بولسا، ئۇنىڭدىن تۆۋەنرەك باشقا شۇبھى ۋە شەھۋەتلەر ئالدىدا ئىنسانىنىڭ ئۆز نەپسىنى قوغداش مەسئۇلىيىتى بارلىقى تېخىمۇ ئېنىق دېگەن گەپ.

تۆتىنچى ھەدىس:

ئەدىي ئىبنى ھاتىم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «پەرۋەردىگارىڭلار ھەربىرىڭلار بىلەن چوقۇم سۆزلىشىدۇ، ئاراڭلاردا ھېچقانداق تەرجىمان بولمايدۇ. بىراۋ ئوڭ تەرىپىگە قارايدۇ، پەقەت ئۆزى قىلغان ئەمەللىرىنىلا كۆرىدۇ؛ سول تەرىپىگە قارايدۇ، يەنىلا ئۆزى قىلغان ئەمەللىرىنىلا كۆرىدۇ؛ ئالدى تەرىپىگە قارايدۇ، ئۇدۇلىدا پەقەت دوزاخ ئوتىنىلا كۆرىدۇ. شۇڭا، بىر تال خورمىنىڭ يېرىمىغا چاغلىق نەرسىنى (سەدىقە قىلىپ بولسىمۇ) دوزاختىن ساقلىنىڭلار» [سەھىھ بۇخارىي، 7512 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئىنسان ئالدىدا پەقەت دوزاخ ئوتىنىلا كۆرىدىغان شۇ قورقۇنچلۇق مەيداندىن ساقلىنىش ئۈچۈن تەييارلىق قىلىشى لازىم.

ئىككىنچى نۇقتا: ئىنسان چوقۇم زىممىسىگە يۈكلەنگەن مەسئۇلىيىتىنى ئۇستىگە ئېلىشى لازىم.

ئون ئىككىنچى باب

ھەربىر مۇسۇلماننىڭ ئىسلام ۋە مۇسۇلمانلار ئالدىدا مەسئۇلىيىتى بارلىقى توغرىسىدا

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بەزى كىشىلەر «ئىسلام ۋە مۇسۇلمانلار ئالدىدىكى ئومۇمىي كوللېكتىپ مەسئۇلىيەت»كە سەل قارايدۇ ۋە قىزىقىشىنى مەلۇم دائىرىگىلا چەكلەپ قويىدۇ. مەسىلەن، بەزىلەر ئىسلامنىڭ پەقەت ئەقىدە قىسمىغىلا مەركەزلىشۇالىدۇ. ئەمەلىيەتتە، بۇ ساھە يەنى مۇسۇلماننىڭ ئىسلام ۋە مۇسۇلمانلار ئالدىدىكى مەسئۇلىيىتى ئەقىدىنىڭ دەل مېغىزىدۇر. چۈنكى، ئۇ ئەقىدىدىكى «ئەلۋەلا ۋەلبەرا» (ئاللاھنىڭ دوستلىرىنى دوست بىلىش، دۈشمەنلىرىنى دۈشمەن بىلىش) پىرىنسىپىغا كىرىدۇ. بۇ ساھەگە سەل قارايدىغانلارنىڭ كۆپىنچىسى «ئەلۋەلا ۋەلبەرا»نىڭ ئەقىدە ئاساسلىرىدىن ئىكەنلىكىگە قايىل، ئەمما بۇ پىرىنسىپنى پەقەت ئىككىنچى قىسمى، يەنى «بەرا» (ئاللاھنىڭ دۈشمەنلىرىنى دۈشمەن بىلىش) غىلا چەكلەپ قويۇپ، «مۇئمىنلەرگە دوست بولۇش»نى ئۇنتۇپ قالىدۇ. مۇئمىنلەرگە دوست بولۇش بولسا ئۇلارغا يارەم بېرىش، ئۇلارنى قوللاش، ياخشى كۆرۈش ۋە يار ـ يۆلەك بولۇش قاتارلىق ساھەلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ساھەنى يەنى مۇسۇلماننىڭ ئىسلام ۋە مۇسۇلمانلار ئالدىدىكى مەسئۇلىيىتىنى چەتكە قېقىش ۋە بۇنىڭغا دەۋەت قىلغۇچىلارغا «ھەربىكەتچىلىك» ياكى «سىياسەتۋازلىق» قالپاقلىرىنى كىيگۈزۈپ ئەيىبلەش ئۇلارغا زۇلۇم قىلغانلىق ۋە ھەقىقەتنى بۇرمىلىغانلىقتۇر.

ئۈچىنچى نۇقتا: بۇ ساھەنى تاشلاپ قويۇشتىن كېلىپ چىقىدىغان مەسىلىلەر شۇكى، بەزى كىشىلەر نەزەرىيە جەھەتتىن ئەقىدىسى توغرا بولسىمۇ، «مۇئمىنلەرگە دوست

بولۇش»تا مەغلۇپ بولىدۇ، نەتىجىدە ئۇ مۇسۇلمان ئۈممىتىنىڭ دۈشمەنلىرىگە يۈزلىنىپ كېتىدۇ. ئۇ ئۆزىنى ئەقىدىنىڭ نەزەرىيەۋى تەرىپىنى پۈختا ئىگىلىدىم دەپ قاراپ، بۇ چوڭ مەسىلىنى سەل چاغلايدۇ. يەنە بىر تەرەپتىن، بەزى كىشىلەر مۇسۇلمانلارنىڭ كوللېكتىپ مەسىلىلىرىگە كۆڭۈل بۆلگۈچىنى، گەرچە ئۇنىڭ ئەقىدىسىدە ئېغىر مەسىلە بولسىمۇ ئىنتايىن كۆككە كۆتۈرۈپ كېتىدۇ. ئەمەلىيەتتە، ھەر ئىككى تەرەپنىڭ خاتالىقى ئىنتايىن چوڭدۇر.

ئايەتلەر

بىرىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى مۇئمىنلەر!) سىلەرگە نېمە بولدىكى، ئاللاھنىڭ يولىدا جىھاد قىلمايسىلەر ۋە (دۇئا قىلىپ): «ئى پەرۋەردىگارىمىز! بۇ ئاھالىسى زالىم شەھەردىن بىزنى چىقارغىن، ئۆز دەرگاھىڭدىن بىزگە بىر ئىگىدارچىلىق قىلغۇچىنى مۇيەسسەر قىل، ئۆز دەرگاھىڭدىن بىزگە بىر مەدەتكارنى مۇيەسسەر قىل» دەيدىغان ئاجىز ئەرلەر، ئاجىز ئاياللار ۋە بالىلارنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن جىھاد قىلمايسىلەر﴾ [سۈرە نىسا، 75 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئايەت ئاللاھ يولىدا ۋە ئاجىزلارنى قوغداش يولىدا ھەرىكەت قىلىشنىڭ ئاساسىنى تىكلەيدۇ. مۇئمىن كىشى ئەمەل قىلىۋاتقان چاغدا كۆڭلىگە پۈكۈشكە تېگىشلىك مەقسەتلەردىن بىرى بوزەك قىلىنغان ئاجىزلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىشتۇر. مۇئمىنلەردىن ئاجىزلارنىڭ غېمىنى يېگەن كىشى ئاللاھ تائالا ئۆز كىتابىدا تەشۋىق قىلغان ئىشقا كۆڭۈل بۆلگەن بولىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: بىر ئەمەلدىن نۇرغۇن مەقسەتكە يېتىش كۆزلىنىدىغان بولۇپ، جىھادنىڭ مەقسەتلىرىدىن بىرى ئاجىزلارنى قۇتقۇزۇشتۇر. بۇ خىل مەقسەت بىلەن قىلىنغان جىھاد ساۋاب جەھەتتە كاپىرلار ئۈستىدىن غەلبە قىلىشنىلا كۆزلىگەن جىھادتىن كاتتىراق بولۇشى مۇمكىن.

ئىككىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئىمان ئېيتقانلار، (ئاللاھنى ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىنى سۆيۈش يۈزىسىدىن يۇرتىنى تاشلاپ) ھىجرەت قىلغان، پۇل ـ مالىرى ۋە جانلىرى بىلەن ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلغانلار (يەنى مۇھاجىرلار)، (يۇرتىدا مۇھاجىرلارغا) جاي

بەرگەنلەر ۋە يارەەم كۆرسەتكەنلەر (يەنى ئەنسارلار) ئەنە شۇلار ئەلۇەتتە بىر - بىرىگە ئىگىدۇر (يەنى بىر - بىرىگە يارەەمچىدۇر، بىر - بىرىگە مىراسخوردۇر). ئىمان ئېيتقان، ئەممۇ (مەدىنىگە) ھىجرەت قىلمىغانلار بىلەن ئاراڭلاردا تاكى ئۇلار ھىجرەت قىلغانغا قەدەر ئۆزئارا ئىگە بولۇش (يەنى يارەەملىشىش، مىراسخور بولۇش) بولمايدۇ. ئەگەر دىن ئىشىدا ئۇلار سىلەردىن يارەەم سورىسا، ئۇلارنىڭ دۇشمىنى بىلەن ئاراڭلاردا كېلىشىم بولمىسلا، ئۇلارغا يارەەم بېرىشىڭلار كېرەك. ئاللاھ سىلەرنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىڭلارنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر﴾ [سۇرە ئەنفال، 72 - ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئايەتتە ئىمان ئېيتقان، ئەممۇ رەسۇلۇللاھنىڭ قېشىغا ھىجرەت قىلمىغان كىشىلەر تىلغا ئېلىنغان. گەرچە ئۇلار ھىجرەت قىلمىغان بولسىمۇ، ئۇلار بىلەن بولغان ئىمانىي دوستلۇق ئالاقىسى ئۈزۈلۈپ قالمايدۇ، مۇئمىنلەرنىڭ ئۇلارغا يارەەم بېرىش مەجبۇرىيىتىمۇ ساقىت بولمايدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: ھىجرەت قىلمىغان مۇئمىنلەر بىر قىسىم ۋەزىپىلەرنى تولۇق ئادا قىلمىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلارغا يارەەم بېرىشتە بىر شەرت قويۇلغان: ئەگەر ئۇلار يارەەم سورىسا، ناۋادا بۇ يارەەم مۇئمىنلەر بىلەن ئارىسىدا تىنچلىق كېلىشىمى بولغان بىرەر قەۋمگە قارشى بولۇپ قالسا، ئۇلارغا يارەەم بېرىشكە بولمايدۇ.

ئۇچىنچى ۋە تۆتىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا (بەنى ئىسرائىلنى ئەيىبلەپ) مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلار ئۆزلىرى قىلغان ئارىلىرىدىكى يامان ئىشلاردىن بىر - بىرىنى توسمايتتى. ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرى نېمىدېگەن يامان!﴾ [سۇرە مائىدە، 79 - ئايەت]. يەنە بىر ئايەتتە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇممىتىنى مەدھىيەلەپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى مۇھەممەد ئۇممىتى!) سىلەر ئىنسانلارنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقىرىلغان، ياخشىلىققا بۇيرۇپ يامانلىقتىن توسىدىغان، ئاللاھقا ئىمان ئېيتىدىغان ئەڭ ياخشى ئۇممەتسىلەر...﴾ [سۇرە ئال ئىمران، 110 - ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

«ياخشىلىققا بۇيرۇش، يامانلىقتىن توسۇش»نىڭ بۇ ئۇممەتنىڭ تۇپ خۇسۇسىيىتى سۈپىتىدە تىلغا ئېلىنىشى بۇ مەجبۇرىيەتنىڭ نەقەدەر شەرەپلىك ھەم مەرتىۋىسى يۇقىرى ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

ھەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

نۇئمان ئىبنى بەشىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئاللاھنىڭ بەلگىلىمىلىرىگە رىئايە قىلغۇچىلار بىلەن ئۇنىڭغا خىلاپلىق قىلغۇچىلارنىڭ مىسالى گويا بىر كېمىگە چىقىش ئۈچۈن چەك تاشلىشىپ، بەزىلىرى كېمىنىڭ ئۈستۈنكى قەۋىتىگە، بەزىلىرى ئاستىنقى قەۋىتىگە ئورۇنلاشقان كىشىلەرگە ئوخشايدۇ. ئاستىنقى قەۋەتتىكىلەر سۇ ئالماقچى بولسا ئۈستىدىكىلەرنىڭ يېنىدىن ئۆتىدىغان بولغاچقا: ‹ئۆزىمىز تۇرۇۋاتقان قەۋەتتىن بىر تۆشۈك ئاچقان بولساق، ئۈستىمىزدىكىلەرنىمۇ بىئارام قىلماس ئىدۇق› دېيىشتى. ئەگەر ئۈستىدىكىلەر ئۇلارنى ئۆز مەيلىگە قويۇپ بەرسە، ھەممىسى ھالاك بولىدۇ؛ ئەگەر ئۇلارنى توسۇپ قالسا، ئۇلارمۇ، ئۆزلىرىمۇ قۇتۇلۇپ قالىدۇ» [سەھىھ بۇخارىي، 2493 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستە «ياخشىلىققا بۇيرۇش ۋە يامانلىقتىن توسۇش»نىڭ پەزىلىتى، شۇنداقلا جەمئىيەتنى بۇزۇقچىلىققا ۋە دىندىن يۇز ئۆرۈشكە تاشلاپ قويماسلىقنىڭ ئەھمىيىتى بايان قىلىنغان.

ئىككىنچى نۇقتا: بىر ئەھلىنىڭ شەرپى ۋە پەزىلىتىگە دائىر دەلىللەر قانچە كۆپ بولسا، ئۇنىڭ دىندىكى ئورنىنىڭ شۇنچە مۇھىملىقىنى كۆرسىتىدۇ. «ياخشىلىققا بۇيرۇش ۋە يامانلىقتىن توسۇش»نىڭ ئىسلامدىكى ئەھمىيىتى ھەققىدە نۇرغۇن دەلىللەر كەلگەن.

ئۈچىنچى نۇقتا: «ياخشىلىققا بۇيرۇش ۋە يامانلىقتىن توسۇش» ئازابتىن ئومۇميۈزلۈك قۇتۇلۇشنىڭ سەۋەبىدۇر. بۇ ئىش مۇنداق ئىككى مەقسەت ئۈچۈن تەلەپ قىلىنىدۇ:

1. ئىنسانىنىڭ ئۆزىنى ئاللاھنىڭ ئازابىدىن قۇتقۇزۇشى ئۈچۈن. بۇنىڭ دەلىلى: ﴿ئۇلار ئۆزلىرىگە قىلىنغان ۋەز ـ نەسىھەتنى قوبۇل قىلمىغان چاغدا، يامان ئىشتىن مەنئى قىلغۇچىلارنى قۇتقۇزدۇق، ئاللاھنىڭ ئەمرىدىن چىققانلىقلىرى ئۈچۈن، زالىملارنى قاتتىق ئازابقا دۇچار قىلدۇق﴾ [سۈرە ئەئراف، 165 ـ ئايەت].

2. پۈتۈن جەمئىيەتنىڭ ئاللاھنىڭ ئازابىدىن قۇتۇلۇشى ئۈچۈن.

ئىككىنچى ھەدىس:

ئەبۇ سەئىد خۇدرىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئىدىم: «ئاراڭلاردا كىمكى بىرەر يامانلىقنى كۆرسە، ئۇنى قولى بىلەن ئۆزگەرتسۇن؛ ئۇنىڭغا كۈچى يەتمىسە، تىلى بىلەن ئۆزگەرتسۇن؛ ئۇنىڭغىمۇ كۈچى يەتمىسە، قەلبىدە (نەپرەتلەنسۇن). بۇ ئىماننىڭ ئەڭ ئاجىز دەرىجىسىدۇر» [سەھىھ مۇسلىم، 49 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستە يامانلىقنى ئۆزگەرتىشكە بۇيرۇلغان ۋە تەشۋىق قىلىنغان. بۇ ئۇنىڭ نەقەدەر مۇھىم مەجبۇرىيەت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇئمىننىڭ يامانلىققا قانداق پوزىتسىيە تۇتۇشى كېرەكلىكىنى بايان قىلىش ئارقىلىق، كىشىلەرگە «ياخشىلىققا بۇيرۇش ۋە يامانلىقتىن توسۇش»نى چۈشىنىش ئىشىكىنى ئېچىپ بەرگەن.

ئۈچىنچى نۇقتا: «ياخشىلىققا بۇيرۇش ۋە يامانلىقتىن توسۇش»نى تۆۋەندىكىدەك ئىككى يول ئارقىلىق ئەتراپلىق چۈشەنگىلى بولىدۇ:

1. ئومۇمىي يول: پەيغەمبەرلەرنىڭ دەۋەت يولىنى ئۆگىنىش. چۈنكى، ئۇلارنىڭ پۈتۈن ھاياتى «ياخشىلىققا بۇيرۇش ۋە يامانلىقتىن توسۇش»تۇر. بۇنى قانچە ياخشى بىلگەن كىشى شۇنچە ھېكمەت بىلەن ئىش كۆرىدۇ.

2. بىۋاستە يول: «ياخشىلىققا بۇيرۇش ۋە يامانلىقتىن توسۇش» مەسىلىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ھەدىسلەرنىڭ شەرھلىرىدىن ياكى مەخسۇس مۇشۇ تېما ھەققىدە يېزىلغان كىتابلاردىن ئۆگىنىش.

ئۈچىنچى ھەدىس:

ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: ئى مۇئمىنلەر! سىلەر: ﴿ئۆزۈڭلارنى گۇناھتىن ساقلاڭلار. توغرا يولدىلا بولىدىكەنسىلەر، باشقىلارنىڭ ئاداشقىنى سىلەرگە زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ. ھەممىڭلار ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا قايتىسىلەر، ئاللاھ قىلغان ئەمەلىڭلارنى سىلەرگە ئېيتىپ بېرىدۇ﴾[4] دېگەن ئايەتنى ئوقۇيسىلەر (ئەمما، خاتا چۈشىنىسىلەر). مەن رەسۇلۇللاھنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان: «كىشىلەر زالىمنى كۆرۈپ تۇرۇپ ئۇنى توسمىسا، ئاللاھنىڭ ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئومۇميۈزلۈك جازالىشى

4 سۈرە مائىدە، 105 ـ ئايەت.

يېقىنـدۇر» [مۇسـنەدى ئەھمـەد ، 30 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچـى نۇقتا: بۇزۇقچىلىق، يامانلىق ۋە زۇلۇمغا سـۆكۈت قىلىـپ تۇرۇۋېلىش ئىنتايىن خەتەرلىك ئەھۋال.

ئىككىنچـى نۇقتـا: زالىمنـى توسماسـلىق ئاللاھنىڭ ئومۇمىي جازاسـىنىڭ چۈشۈشـىگە سـەۋەب بولىدۇ.

ئۈچىنچى نۇقتا: زۇلۇم توسۇشـقا تېگىشـلىك ئەڭ چوڭ يامانلىقلارنىڭ بىرىدۇر. يامانلىق پەقەت ئەخلاقسـىزلىق ياكى بىدئەتلەر بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ.

تۆتىنچـى نۇقتـا: ئەبـۇ بەكـرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنـىڭ ئايەتتىكـى خاتا چۈشـەنچىنى تۈگىتىشـى ئالىملار ئۈچۈن ياخشـى ئۈلگىدۇر. شـۇڭا، ئەگەر بىرەر دەلىل خاتا چۈشـىنىلىپ قالسـا، ئۇنى دەرھـال ئايدىڭلاشـتۇرۇش كېرەك.

تۆتىنچى ھەدىس:

زەينـەب بىنتـى جەھـش رەزىيەللاھـۇ ئەنھادىـن رىۋايـەت قىلىنىدۇكـى، پەيغەمبـەر ئەلەيھىسـسـالام بىـر كۈنـى چىرايلىـرى قىزارغـان ھالـدا ئۇيقۇدىـن ئويغىنىـپ: «ئاللاھتىن باشـقا ھېچقانـداق ئىلاھ يوق، يېقىنلىشـىپ قالغان بىـر بالادىن ئەرەبلەرنىـڭ ھالىغا ۋاي! بۈگـۈن يەجـۇج ـ مەجۇج توسمىسـىدىن مۇنچىلىك تۆشـۈك ئېچىلدى» دېـدى. ئۇنىڭدىن بىرەيلەن:

ــ ئارىمىزدا سـالىھ كىشـىلەر تۇرۇپمۇ ھالاك بولامدۇق؟ ــ دەپ سورىۋىدى، رەسۇلۇللاھ سـەللەللاھۇ ئەلەيھـى ۋەسـەللەم: «شـۇنداق، ئەگـەر پاسـىقلىق ۋە بۇزۇقچىلىـق كۆپەيسـە كەتسـە...» دەپ جـاۋاب بەردى [سـەھىھ بۇخارىـي، 7059 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتا:

جەمئىيەتتـە بۇزۇقچىلىقنىڭ كۆپەيسـى سـالىھ كىشـىلەر ئەڭ ئەندىشـە قىلىشـقا تېگىشـلىك ئىشلاردىندۇر. بىر جەمئىيەتتە سالىھلارنىڭ مەۋجۇت بولۇشىنىڭ ئۆزىلا ھالاكەتنى توسـۇپ قالالمايدۇ. يامانلىق چەكتىن ئېشـىپلا كېتىدىكەن، ئومۇمىيۈزلۈك جازانىڭ كېلىشـى مۇقـەررەردۇر. ئومۇمـىي جازا چوقۇم يەر تەۋرەش ياكى ئاسـماندىن ئاپەت كېلىشـلا ئەمەس، بەلكى دۈشـمەنلەرنىڭ ئىستېلاسـىمۇ بىر جازادۇر.

بەشىنچى ھەدىس:

نۇئمان ئىبنى بەشىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «مۇئمىنلەر ئۆزئارا دوستلۇقتا، رەھىم - شەپقەتتە ۋە مېھرىبانلىقتا گويا بىر تەنگە ئوخشايدۇ، ئەگەر تەندە بىرەر ئەزا ئاغرىپ قالسا، قالغان ئەزالارمۇ ئۇيقۇسىزلىق ۋە قىزىتما ئارقىلىق ئاغرىپ قالغان ئەزاغا ھەمنەپەس بولىدۇ» [سەھىھ بۇخارىي، 6011 - ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس مۇسۇلمانلارغا ياردەم بېرىش ۋە دەردىگە دەرمان بولۇشتا مەسئۇلىيەت ئېڭى تىكلەيدۇ. بۇنىڭ ئاساسى «ئىمان قېرىنداشلىقى»دۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: ئۈممەتچىلىك بىرەر پارتىيەگە ئائىت ئىدىيە ياكى سىياسىي پىرىنسىپ ئەمەس، بەلكى ئىسلام ئەقىدىسىگە باغلانغان نەبەۋى كۆرسەتمىدۇر. مۇسۇلمانلارنىڭ «مۇئمىنلەرگە دوست بولۇش»تىكى يېتەرسىزلىكى خۇددى ئۇلارنىڭ ئەقىدىنىڭ باشقا ساھەلىرىدىكى يېتەرسىزلىكلىرى ۋە قۇسۇرلىرىغا ئوخشاش تۈزىتىشكە موھتاج مەسىلىدۇر.

ئۈچىنچى نۇقتا: بۇ دەۋردىكى ئەڭ ئېغىر يامانلىقلاردىن بىرى «ئىمان قېرىنداشلىقى»، «ئىسلام ئۈممەتچىلىكى» ۋە «مۇسۇلمانلارغا ياردەم بېرىش (يار - يۆلەكتە بولۇش)» تۇيغۇلىرىغا قارشى قىلىنىۋاتقان كۈرەشتۇر. شۇڭلاشقا، بۇ باسقۇچتىكى ئىسلاھات خىزمەتلىرىنىڭ ئەڭ مۇھىم ئالدىنقى شەرتلىرىدىن بىرى: «ئىمان قېرىنداشلىقى» ۋە «مۇئمىنلەرنى دوست تۇتۇش (ۋەلا)» پىرىنسىپلىرىغا ئەھمىيەت بېرىش ھەمدە بۇ ئۇقۇملارنى بۇرمىلاشقا ئۇرۇنىدىغان ھەرقانداق ھۇجۇمغا تەسلىم بولماسلىقتۇر.

ئون ئۈچىنچى باب

پەيغەمبەرلەرنىڭ يولىغا ئەگىشىشنىڭ ئەھمىيىتى ۋە ئۇنىڭ ئىسلاھاتچىنىڭ ئىبادىتى، دەۋىتى ۋە سەۋرچانلىقىدا مۇھىم ئورۇندا تۇرىدىغانلىقى توغرىسىدا

پايدىلىق نۇقتا:

پەيغەمبەرلەرنىڭ كۆرسەتمىلىرىگە ئەھمىيەت بېرىش كەلگۈسىدە مەنپەئەتلىك بىر ئىسلاھاتچى بولۇشنى ئۈمىد قىلغان ھەربىر كىشى كۆڭۈل بۆلۈشكە تېگىشلىك ئەڭ مۇھىم ئىشتۇر.

ئايەتلەر

بىرىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى مۇھەممەد!) كۆڭلۈڭنى خاتىرجەم قىلىش ئۈچۈن ساڭا پەيغەمبەرلەرنىڭ قىسسىلىرىنى بايان قىلىپ بېرىمىز، بۇ قىسسىلەر ھەقىقەتنى، مۇئمىنلەر ئۈچۈن ۋەز ـ نەسىھەت ۋە ئىبرەتلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان﴾ [سۈرە ھۇد، 120 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئاللاھ تائالا بۇ ئايەتتە ئۆز پەيغەمبىرىگە شۇنى بايان قىلىۋاتىدۇكى، ئۆتكەنكى پەيغەمبەرلەرنىڭ خەۋەرلىرىنى بايان قىلىش ئۇ زاتنىڭ قەلبىنى بەرقارار قىلىش ئۈچۈندۇر. چۈنكى، ئۇ زاتمۇ ئىلگىرىكى پەيغەمبەرلەرگە ئوخشاش بىر پەيغەمبەر بولۇپ، ئۇلار دۇچ كەلگەن سىناق، جاپا ـ مۇشەققەت، يالغانغا چىقىرىلىش ۋە مەسخىرىلەرگە دۇچ كەلگەن. ئىلگىرىكى پەيغەمبەرلەرنى ئۇلگە قىلىش ۋە ئۇلارنىڭ خەۋەرلىرىنى بىلىش قەلبىنى كۈچلۈك قىلىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ئېيتىم (خىتاب) پەقەت پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغىلا خاس بولماستىن، ئۇنىڭغا ئەگىشىپ دەۋەت ۋە ئىسلاھات يولىدا ماڭغان بارلىق ئۈممەتكە قارىتىلغان. چۈنكى، ئۇلارمۇ پەيغەمبەرلەرگە ئوخشاشلا ھەقنىڭ دۈشمەنلىرىنىڭ بوزەك قىلىشلىرىغا ئۇچراپ تۇرىدۇ. شۇڭا، ئۇلارمۇ پەيغەمبەرلەردەك قەلبىنى بەرقارار قىلىشقا موھتاج. پەيغەمبەرلەرنىڭ قىسسىلىرىنى ئۆگىنىش ئىسلاھاتچىلار ئۈچۈن ئەڭ مۇھىم ئىلھام مەنبەسىدۇر.

ئىككىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى مۇھەممەد!) سەن (مۇشرىكلارنىڭ سالغان جاپاسىغا) ئىرادىلىك پەيغەمبەرلەر سەۋر قىلغاندەك سەۋر قىلغىن...﴾ [سۈرە ئەھقاف، 35 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئايەتتە رەسۇلۇللاھ سەۋر قىلىشقا بۇيرۇلغان ھەمدە سەۋرچانلىقنىڭ پەيغەمبەرلەر يولىدىكى ئايرىلىشقا بولمايدىغان مۇھىم قانۇنىيەت ئىكەنلىكى بايان قىلىنغان.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ئايەتتە يەنە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن كېيىن ئۇنىڭ يولىدا ماڭغان بارلىق مۇئمىنلەرگە تەسەللى بېرىلگەن بولۇپ، ئۇلارنى ئىرادىلىك پەيغەمبەرلەر سەۋر قىلغاندەك سەۋر قىلىشقا چاقىرىدۇ.

ئۇچىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، بۇ مېنىڭ يولۇمدۇر، (كىشىلەرنى) ئاللاھقا دەۋەت قىلىمەن، مەن ۋە ماڭا ئەگەشكەنلەر روشەن دەلىلگە ئاساسلىنىمىز. ئاللاھ پاكتۇر، مەن مۇشرىكلاردىن ئەمەسمەن﴾ [سۈرە يۈسۈف، 108 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئايەت پەيغەمبەرلەرنىڭ يولىنى بويلاپ مېڭىشتا ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە، چۈنكى بۇ ئايەتتە «مەن ۋە ماڭا ئەگەشكەنلەر روشەن دەلىلگە ئاساسلىنىمىز» دېيىلۋاتىدۇ. رەسۇلۇللاھنىڭ ئەگەشكۈچىلىرى بولۇش ئۈچۈن ئۇنىڭ يولىنى ئۆگىنىش ۋە شۇ يولنى بويلاپ ياشاش لازىم.

ئىككىنچى نۇقتا: رەسۇلۇللاھ ماڭغان يولنىڭ ئاساسىي ئالاھىدىلىكى ئاللاھنىڭ يولىغا دەۋەت قىلىشتۇر. بۇ يولدىكى دەۋەتچىنىڭ ئەڭ مۇھىم سۈپىتى «بەسىيرەت» (دەلىل ـ پاكىتلىق چۈشەنچە) ئۈستىدە بولۇشىدۇر.

ئۇچىنچى نۇقتا: ئىسلاھاتچى چوقۇم كۆچلۈك دەلىلگە، قەتئىي ئىشەنچكە ۋە ئېنىق چۈشەنچىگە ئىگە بولۇشى زۆرۈر. چۈنكى، ئىنسان ئۆزىنىڭ توغرا يولدا ئىكەنلىكىگە تولۇق ئىشەنمەي تۇرۇپ يولدىكى جاپا ـ مۇشەققەتلەرگە سەۋر قىلالمايدۇ. شۇڭلاشقا، ئاللاھ تائالا ۋەھىيدە پەيغەمبەرلەرنىڭ ئىشەنچىسىنى كۈچەيتىدىغان نۇرغۇن مۆجىزىلەرنى كۆرسەتكەن. مەسىلەن:

1. ئاللاھ تائالا ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامغا ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ ئاجايىباتلىرىنى كۆرسەتكەن: ﴿ئىبراھىمنىڭ (تەۋھىد بارىسىدا) قەتئىي ئىشەنگۈچىلەردىن بولۇشى ئۈچۈن، (ئۇنىڭغا ئاتىسى بىلەن قەۋمىنىڭ گۇمراھلىقىنى كۆرسەتكىنىمىزدەك) ئىبراھىمغا ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ ئاجايىبلىرىنى كۆرسەتتۇق﴾ [سۈرە ئەنئام، 75 ـ ئايەت].

2. مۇسا ئەلەيھىسسالامغا چوڭ مۆجىزىلەرنى كۆرسەتكەن: ﴿ساڭا چوڭ مۆجىزىلىرىمىزدىن بەزىسىنى كۆرسىتىمىز﴾ [سۇرە تاھا، 23 ـ ئايەت].

3. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا بۈيۈك مۆجىزىلەرنى كۆرسەتكەن: ﴿ئۇ پەرۋەردىگارىنىڭ بۈيۈك مۆجىزىلىرىدىن بىر قىسمىنى ھەقىقەتەن كۆردى﴾ [سۇرە نەجم، 18 ـ ئايەت].

تۆتىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئەنە شۇلار (يەنى مەزكۇر پەيغەمبەرلەر) ئاللاھ ھىدايەت قىلغان كىشىلەردۇر، ئۇلارنىڭ يولىغا ئەگەشكىن (ئۇلارنى ئۇلگە قىلغىن)﴾ [سۇرە ئەنئام، 90 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئايەت پەيغەمبەرلەرنىڭ يولىغا ئەگىشىشنىڭ مۇھىملىقىنى بايان قىلىدىغان ئىنتايىن ئۇلۇغ ئايەتتۇر. ئاللاھ تائالا ئۆز پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى ئىلگىرىكىلەرگە ئەگىشىشكە بۇيرۇغان.

ئىككىنچى نۇقتا: پەيغەمبەرلەردەك بۈيۈك زاتلارنىڭمۇ ئاللاھنىڭ ھىدايىتى بىلەن توغرا يول تاپقانلىقى ھىدايەتنىڭ نەقەدەر مۇھىم نېمەت ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

ئۈچىنچى نۇقتا: بىر كىشىگە ئەگىشىش ئۈچۈن ئاۋۋال ئۇنىڭ كۆرسەتمىلىرىنى بىلىش شەرت. شۇڭا، پەيغەمبەرلەرنىڭ ھاياتىنى ئۆگىنىش يولىغا ئەگىشىشنىڭ ئالدىنقى شەرتىدۇر.

بەشىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى مۇھەممەد! مۇشىرىكلارغا) ئېيتقىنكى، «پەرۋەردىگارىم مېنى توغرا يولغا يەنى توغرا دىنغا، باتىل دىنلاردىن توغرا دىنغا بۇرالغان ئىبراھىمنىڭ دىنىغا باشلىدى، ئىبراھىم مۇشرىكلاردىن ئەمەس ئىدى﴾ [سۇرە ئەنئام، 161 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دەۋىتىدە دائىم ئۆزىدىن ئىلگىرىكى پەيغەمبەرلەرنى ياد ئېتەتتى. ئاللاھنىڭ بۇيرۇقى بىلەن ئۆزىنىڭ ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ دىنىدا ئىكەنلىكىنى بايان قىلىشى ئىلگىرىكىلەرنىڭ يولىنى ھازىرلاشنىڭ ئەھمىيىتىنى كۆرسىتىدۇ. رەسۇلۇللاھ شۇنداق قىلغان يەردە، ئۇنىڭدىن كېيىن كەلگەنلەر تېخىمۇ شۇنداق قىلىشقا موھتاجدۇر.

ھەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، مەن گويا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆتكەنكى پەيغەمبەرلەردىن بىرى ھەققىدە سۆزلەپ بېرىۋاتقانلىقىنى ھازىرمۇ كۆرۈپ تۇرۇۋاتقاندەك ئېسىمدە. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دەپ بېرىشىچە ئۇ پەيغەمبەرنىڭ ئۆز قەۋمى ئۇرۇپ قانىتىۋەتكەن ئىدى. ئۇ پەيغەمبەر يۈزىدىكى قانلارنى سۈرتكەچ: «ئى ئاللاھ! قەۋمىمنى مەغپىرەت قىلغىن، چۈنكى ئۇلار بىلمەيدۇ، دەيتتى» [سەھىھ بۇخارىي، 3477 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كۈندىلىك ھاياتىدا ئىلگىرىكى پەيغەمبەرلەرنىڭ يولىنى دائىم ياد ئېتىپ تۇرىدىغانلىقىنى ۋە شۇ ئارقىلىق سەۋر قىلىدىغانلىقىنى بايان قىلىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يولىدا مېڭىشىنى، ئۈممەتنىڭ مەرتىۋىسىنى كۆتۈرۈشىنى ۋە دىنغا ياردەم بېرىشىنى نىشان قىلغان ھەربىر كىشى دۇچ كەلگەن قىينىچىلىق ۋە سىناقلاردا ئىلگىرىكى پەيغەمبەرلەرنىڭ جاپالىرىنى ئەسلەپ تۇرۇشى كېرەك. بۇ ئارقىلىق ئاللاھنىڭ ئىزنى بىلەن سەۋرچان بولغىلى ۋە سىناقلار ئالدىدا مۇستەھكەم تۇرغىلى بولىدۇ. گەرچە بۇ سۆزلەر نەزەرىيەدە ئاساندەك كۆرۈنسىمۇ، ئەمەلىيەتتە بېشىغا كۈن چۈشكەندە بۇلارنى ئىشقا ئاشۇرۇش پەقەت ئاز سانداكى كىشىلەرگىلا نېسىپ بولىدۇ.

ئىككىنچى ھەدىس:

ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر نەرسىلەرنى ئۇلەشتۇرۇپ بېرىۋاتاتتى، ئاردىدىن بىرەيلەن:

ــ بۇ تەقسىماتتا ئاللاھنىڭ رازىلىقى كۆزلەنمىدى، ــ دېدى. مەن بۇ ئەھۋالنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا يەتكۈزدۇم. زات پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنىڭدىن ئىنتايىن غەزەپلەندى، ھەتتا چىرايى ئۆزگىرىپ كەتتى. ئاندىن مۇنداق دېدى: «ئاللاھ تائالا مۇساغا رەھمەت قىلسۇنكى، ئۇ بۇنىڭدىنمۇ ئېغىر ئەزىيەتلەرگە ئۇچرىغان، ئەمما سەۋر قىلغان ئىدى» [سەھىھ بۇخارىي، 3405 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېيىن ئەھۋالىدا قالغاندا پەيغەمبەر بۇرادەرلىرىنى ئەسلەش ئارقىلىق تەسەللى تاپقانلىقىنىڭ يەنە بىر مىسالىدۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: رەسۇلۇللاھ نۇرغۇن سىناقلارغا دۇچ كەلگەن. مۇشرىكلار، مۇناپىقلار، نادان ئەرەبلەر، ھەتتا بەزى مۇئمىنلەرنىڭ خاتالىقلىرى بىلەن (ئۇھۇدتىكىگە ئوخشاش) ۋە بەزى كىسەللىكلەر بىلەن سىنالغان. بۇ ھەدىستە «ئۆزىگە ئەگىشىمەن» دەپ تۇرۇپ ئۇ زاتنىڭ ئامانەتدارلىقىغا تىل ئۇزاتقان كىشىنىڭ ئەزىيىتى تىلغا ئېلىنىدۇ. ئامانەتدار كىشىگە نىسبەتەن باشقىلارنىڭ ئۆزىنىڭ ئامانەتدارلىقى ھەققىدە شەك قىلىشى ئەڭ ئېغىر كىلىدىغان ئازابتۇر. شۇنداقتىمۇ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇسا ئەلەيھىسسالامنى ئەسلەش ئارقىلىق ئۆزىنى تۇتۇۋالغان.

ئۇچىنچى ھەدىس:

ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «ئاللاھ تائالا ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان روزا داۋۇد ئەلەيھىسسالامنىڭ روزىسىدۇر. ئۇ بىر كۈن روزا تۇتۇپ، بىر كۈن تۇتمايتتى. ئاللاھ تائالا ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان نامار داۋۇد ئەلەيھىسسالامنىڭ نامىزىدۇر. ئۇ كېچىنىڭ يېرىمىدا ئۇخلايتتى، ئۇچتىن بىرىدە نامار ئوقۇيتتى، ئالتىدىن بىرىدە يەنە ئۇخلايتتى» [سەھىھ بۇخارىي، 3420 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس پەيغەمبەرلەرنىڭ «ئىبادەتتىكى يولى»نىڭ نەقەدەر مۇھىملىقىنى كۆرسىتىدۇ. رەسۇلۇللاھ ئىلگىرىكى بىر پەيغەمبەرنىڭ مەلۇم ئىبادەت شەكلىنى ئەڭ ياخشى دەپ كۆرسىتىش ئارقىلىق بىزنى مەزكۇر ئەمەلدە شۇنىڭ يولىغا يېتەكلىگەن.

ئىككىنچى نۇقتا: ئەگەر بىر ئىنسان ھېيت كۈنلىرىدىن باشقا بارلىق كۈنلەردە روزا تۇتقان بولسا، ئۇ ئاللاھنىڭ ھۇزۇرىغا كۆپرەك روزا ۋە كۆپرەك جاپا ـ مۇشەققەت بىلەن بارىدۇ، ئەمما ئۇنىڭ ئالدىغان ساۋابى داۋۇد ئەلەيھىسسالامنىڭ روزىسىنى (بىر كۈن

تۇتـۇپ، بـر كـۇن تۇتمـاي) تۇتقان كىشـىنىڭ سـاۋابىدىن ئـاز بولىدۇ. شـۇنىڭدەك، بىر كىشـى بالاغەتكـە يەتكەنـدىـن تارتـىپ تاكى ئۆلـۈپ كەتكۈچـە، خۇپتەنـدىن تـاڭ ئاتقۇچە ئۇخلىمـاي نامـاز ئوقۇغـان بولسـا، ئـۇ ئاللاھقـا تېخىمۇ كۆپ جاپـا ـ مۇشـەققەت، تېخىمۇ كـۆپ سـەجدە ۋە تېخىمـۇ كۆپ قۇرئـان تىلاۋىتى بىلـەن يۈزلەنگەن بولىـدۇ، ئەمما ئۇنىڭ سـاۋابى داۋۇد ئەلەيھىسسـالامنىڭ كېچىلىك نامىزىدەك نامـاز ئوقۇغان كىشـىنىڭ سـاۋابىدىن ئاز بولىدۇ. چۈنكى، ئىبادەتتىكى ئەسـلىي مەقسـەت چارچاشـنىڭ ئېغىرلىقى ياكى ئەمەلنىڭ كۆپلۈكـىدە ئەمەس، بەلكى ئاللاھ ئەڭ ياخشـى كۆرىدىغان شـەكىلگە ئۇيغۇن بولۇشـتىدۇر. ئاللاھنىـڭ نېمىنـى ئـەڭ ياخشـى كۆرىدىغانلىقى پەقـەت ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىرى كۆرسـىتىپ بەرگـەن يول ئارقىلىقـلا بىلىنىدۇ.

ئۈچىنچـى نۇقتـا: بۇ ھەدىسـنىڭ كېلىش سـەۋەبى ئابدۇلـلاھ ئىبنى ئەمـر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىـڭ ئىبادەتكـە بولغـان كۈچلـۈك قىزغىنلىقىـدۇر. ئـۇ ھەر كۈنـى روزا تۇتـۇپ، ھەر كېچىسـى قۇرئاننى تاماملايتتى. رەسـۇلۇللاھ ئۇنى ئۇزۇن مۇددەتلىـك ئىزچىللىققا يېتەكلەش ئۈچـۈن داۋۇد ئەلەيھىسسـالامنى ئۈلگـە قىلىـپ كۆرسـەتكەن. ئاللـاھ تائـالا ئـەڭ ياخشـى كۆرىدىغـان ئەمـەل ئـاز بولسـىمۇ داۋاملىق بولغـان ئەمەلدۇر.

تۆتىنچـى نۇقتـا: بـۇ دىنىنـىڭ مۇكەممەللىكـى شـۇكى، پەيغەمبـەر ئەلەيھىسـسـالام سـاھابىلىرىنى تېخـى يولىنـىڭ بېشـىدىلا ئوتتۇراھاللـىق ۋە توغرىلىققـا يېتەكلىگـەن.

بەشـىنچى نۇقتـا: مۇئمـىن كىشـى ھەربىـر ئىشـىدا پەيغەمبەرلەرنىـڭ يېتەكچىلىكىگە موھتاج. بۇ نېسـىۋىگە ئېرىشىشـىنىڭ ئەڭ ياخشـى يولى ئاللاھنىڭ كىتابى ۋە رەسۇلۇللاھنىڭ سـۈننىتىگە چوڭقۇر ئەھمىيەت بېرىشـتۇر.

ئون تۆتىنچى باب

ئىسلاھات ۋە ئالاھقا دەۋەت قىلىشنىڭ پەزىلىتى، ياخشىلىققا بۇيرۇش ۋە يامانلىقتىن توسۇشنىڭ ئەھمىيىتى

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ باب يۇقىرىدىكى «شەخسىنىڭ ئۆزى ۋە باشقىلار ئالدىدىكى مەسئۇلىيىتى» دېگەن بابقا زىچ مۇناسىۋەتلىك. چۈنكى، ئىنسانىنىڭ نەپسىنى ئىككى نەرسە ھەرىكەتكە كەلتۈرىدۇ:

1. مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى.

2. ئەمەلنىڭ پەزىلىتىنى بىلىش ئارقىلىق قوزغالغان قىزغىنلىق ياكى ئۇنى تەرك قىلىشنىڭ جازاسىدىن قورقۇش.

ئىككىنچى نۇقتا: ئىسلاھات ۋە دەۋەتنىڭ پەزىلىتىنى بىلىش ھەق يولدا مۇستەھكەم تۇرۇشنىڭ ئاساسلىرىدىن بىرىدۇر. چۈنكى، ساۋاب ۋە پەزىلەتنى ھەقىقىي ھېس قىلغان كىشىگە يولدىكى توسالغۇلار يېنىك تۇيۇلىدۇ.

ئايەتلەر

بىرىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاللاھقا (يەنى ئاللاھنىڭ تەۋھىدىگە ۋە تائىتىگە) دەۋەت قىلغان، ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان ۋە: «مەن ھەقىقەتەن مۇسۇلمانلاردىنمەن» دېگەن كىشىدىنمۇ گۈزەل سۆزلۈك ئادەم بارمۇ؟﴾ [سۈرە فۇسسىلەت، 33 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئاللاھنىڭ يولىغا دەۋەت قىلىش دىنىدا ئۇلۇگە ۋە يېتەكچى (ئىمام) بولۇش مەرتىۋىلىرىدىندۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: دەۋەت پەقەت غەيرى مۇسۇلمانلارنىلا ئىسلامغا چاقىرىش بىلەن چەكلەنمەيدۇ، بەلكى ياخشىلىققا تەشۋىق قىلىش، ئىبادەتلەرگە بۇيرۇش، نەھيي قىلىنغان ئىشلاردىن توسۇش ۋە ھەقنىڭ دۈشمەنلىرى بىلەن گۈزەل ئۇسۇلدا مۇنازىرىلىشىش قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى دەۋەت دائىرىسىگە كىرىدۇ.

ئۈچىنچى نۇقتا: «مەن ھەقىقەتەن مۇسۇلمانلاردىنمەن» دېگەن سۆز ئىمانى بىلەن پەخرلىنىشنىڭ بىر كۆرۈنۈشىدۇر. بۇ ئايەت ئۇلۇگە بولۇشنىڭ سۆز ۋە ئەمەل بىلەن بولىدىغانلىقىدىن ئىبارەت ئىككى تەرىپىنى ئۆزىدە مۇجەسسەملىگەن.

ئىككىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلار (كۈلپەتلەرگە) سەۋر قىلغان ۋە ئايەتلىرىمىزگە جەزمەن ئىشەنگەن چاغدا، ئۇلاردىن بىر قىسىم كىشىلەرنى بىزنىڭ ئەمرىمىز بىلەن توغرا يول كۆرسىتىدىغان پېشۋالار قىلدۇق﴾ [سۈرە سەجدە، 24 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئايەتتە دىنىي يېتەكچىلىككە (ئىمامەتكە) ئېرىشتۈرىدىغان يولنىڭ

«سەۋر ۋە قەتئىي ئىشەنچ» ئىكەنلىكى بايان قىلىنغان.

ئىككىنچى نۇقتا: شەيخ سەئدىي رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: «ئۇلار بۇنداق يۇقىرى دەرىجىگە ئۆگىنىش، ئۆگىتىش، دەۋەت قىلىش ۋە ئاللاھ يولىدىكى ئەزىيەتلەرگە سەۋر قىلىش، شۇنداقلا نەپسىنى گۇناھ - مەئسىيەتلەردىن توسۇش ئارقىلىق يەتكەن».

ئۈچىنچى نۇقتا: دىنىي پېشۋالارنىڭ ئاساسىي ۋەزىپىسى خەلقنى ئاللاھنىڭ ئەمرى بىلەن توغرا يولغا باشلاشتۇر.

ئۈچىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا (ياخشى بەندىلەرنىڭ دۇئاسى ھەققىدە) مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلار: ئى پەرۋەردىگارىمىز! بىزگە ئايالليرىمىز ۋە ئەۋلادلىرىمىز ئارقىلىق شادلىق بېغىشلىشىڭنى (يەنى بىزگە ساڭا ئىتائەتمەن پەرزەنت ئاتا قىلىشىڭنى) تىلەيمىز، بىزنى تەقۋادارلارنىڭ پېشۋاسى (يەنى تەقۋادارلارنىڭ نەمۇنىسى، ياخشىلىققا دەۋەت قىلغۇچى) قىلغىن» دەيدۇ﴾ [سۈرە فۇرقان، 74 - ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

شەيخ سەئدىي رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: «بۇ دۇئادا سۆز ۋە ئەمەلدە تەقۋادارلارغا ئۈلگە بولىدىغان، كىشىلەر ئەگىشىدىغان سىددىق ۋە كامىل بەندىلەرنىڭ دەرىجىسىگە يېتىش تەلەپ قىلىنغان بولۇپ، بۇ دەرىجىگە پەقەت سەۋر ۋە قەتئىي ئىشەنچ بىلەنلا يەتكىلى بولىدۇ. بۇ دۇئا ئارقىلىق ئۆز نۆۋىتىدە يەنە نۇرغۇن ياخشى ئەمەللەرنى، ئىلىمدە پۇختىلىقنى ۋە پەيغەمبەرلەردىن كېيىنكى ئەڭ يۇقىرى مەرتىۋىنى ئىزدىگەن بولىدۇ».

تۆتىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿... كىتابنى ئۆگەتكەنلىكىڭلار ۋە ئوقۇغانلىقىڭلار ئۈچۈن رەببانىيلار بولۇڭلار﴾ [سۈرە ئال ئىمران، 79 - ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

ئىمام تەبەرىي رەھىمەھۇللاھ تەپسىرىدە مۇنداق دەيدۇ: «بۇنىڭ مەنىسى: ئەي كىشىلەر! دىن ۋە دۇنيا ئىشلىرىدا كىشىلەرنىڭ پېشۋاسى ۋە يېتەكچىسى بولۇڭلار. كىشىلەرگە ئاللاھنىڭ كىتابىنى، ھالال - ھارامنى، پەرز - سۈننەتلەرنى ئۆگىتىش ۋە ئۆزۈڭلارمۇ ئۆگىنىش ئارقىلىق رەببانىي ئالىملاردىن بولۇڭلار».

بەشىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى مۇھەممەد ئۈممىتى!) سىلەر ئىنسانلارنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقىرىلغان، ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسىدىغان، ئاللاھقا ئىمان ئېيتىدىغان ئەڭ ياخشى ئۈممەتسىلەر...﴾ [سۈرە ئال ئىمران، 110 - ئايەت].

بۇ ئايەتتە بۇ ئۈممەتنىڭ ئەڭ ياخشى ئۈممەت بولۇشىنىڭ بىرىنچى سەۋەبى «ياخشىلىققا بۇيرۇش ۋە يامانلىقتىن توسۇش» ئىكەنلىكى زىكىر قىلىنغان.

ئالتىنچى، يەتتىنچى ۋە سەككىزىنچى ئايەتلەر:

ئاللاھ تائالا لوقمان ھەكىمنىڭ ئوغلىغا قىلغان نەسىھىتىنى زىكىر قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿... ياخشىلىققا بۇيرۇغىن، يامانلىقتىن توسقىن، بېشىڭغا كەلگەن مۇسىبەتكە سەۋر قىلغىن...﴾ [سۈرە لوقمان، 17 - ئايەت].

ئاللاھ تائالا يەنە بىر ئايەتتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلار ئۆزلىرىگە قىلىنغان ۋەز - نەسىھەتنى قوبۇل قىلمىغان چاغدا، بىز ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن يامان ئىشتىن مەنئى قىلغۇچىلارنى قۇتۇلدۇردۇق...﴾ [سۈرە ئەئراف، 165 - ئايەت].

ئاللاھ تائالا يەنە بىر ئايەتتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿سىلەردىن بۇرۇن ئۆتكەن ئۈممەتلەرنىڭ ئارىسىدا نېمىشقا (يامانلارنى) يەر يۈزىدە بۇزۇقچىلىق قىلىشتىن توسىدىغان ئەقىل ئىلگىرى بولمىدى...﴾ [سۈرە ھۇد، 116 - ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

ياخشىلىققا بۇيرۇش ۋە يامانلىقتىن توسۇشنىڭ ئەڭ بۈيۈك پەزىلىتى ئۇنىڭ ئاللاھنىڭ ئازابىدىن قۇتۇلۇشقا سەۋەب بولىدىغانلىقىدۇر.

ھەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «كىمكى بىر ھىدايەتكە (توغرا يولغا) دەۋەت قىلسىكەن، ئۇنىڭغا ئەگەشكەن كىشىلەرنىڭ ساۋابىچىلىك ساۋاب بېرىلىدۇ، بۇ ئۇلارنىڭ ساۋابىنى قىلچە كېمەيتىۋەتمەيدۇ. كىمكى بىر گۇمراھلىققا دەۋەت قىلسىكەن، ئۇنىڭغا ئەگەشكەن كىشىلەرنىڭ گۇناھىچىلىك گۇناھ يۈكلىنىدۇ، بۇ ئۇلارنىڭ گۇناھىنى قىلچە كېمەيتىۋەتمەيدۇ» [سەھىھ مۇسلىم، 2674 ـ ھەدىس].

ئىككىنچى ھەدىس:

جەرىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «كىمكى ئىسلامدا بىر ياخشى يول (سۈننەت) ئاچىسىكەن، ئۇنىڭغا شۇ ئەملىنىڭ ساۋابى ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن شۇ ئەملىنى قىلغانلارنىڭ ساۋابى بېرىلىدۇ، بۇ ئۇلارنىڭ ساۋابىنى قىلچە كېمەيتىۋەتمەيدۇ. كىمكى ئىسلامدا بىر يامان يول ئاچىسىكەن، ئۇنىڭغا شۇ قىلمىشنىڭ گۇناھى ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن شۇنى قىلغانلارنىڭ گۇناھى يۈكلىنىدۇ، بۇ ئۇلارنىڭ گۇناھىنى قىلچە كېمەيتىۋەتمەيدۇ» [سەھىھ مۇسلىم، 1017 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئىككى ھەدىس ئىلمى ئانچە چوڭقۇر بولمىغان مۇسۇلمانلارنىمۇ دىندا ئۇلۇغ بولالايدىغان نۇقتىنىزەرگە ئىگە قىلىدۇ. چۈنكى، ئۇلۇغ بولۇش ئاللاھنىڭ بەندىنى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئېلىپ كەلگەن ياخشىلىقلاردىن بىرەر سۈننەتنى جانلاندۇرۇشقا مۇۋاپىق قىلىشى بىلەنمۇ ئىشقا ئاشىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىسلەردە ياخشىلىققا دەۋەت قىلىشقا رىغبەتلەندۈرۈش بار

بولۇپ، بۇ ئارقىلىق ئېرىشكىلى بولىدىغان ساۋابنىڭ نەقەدەر كاتتا ئىكەنلىكى بايان قىلىنغان.

ئۈچىنچى ھەدىس:

ئابدۇللاھ ئىبنى ئامىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان: «ئاللاھ تائالا ئىلمنى بەندىلەرنىڭ قەلبىدىن سۇغۇرۇپ ئېلىش بىلەن ئەمەس، بەلكى ئالىملارنى قەبزى روھ قىلىش ئارقىلىق ئېلىپ كېتىدۇ. ھەتتا بىرەر ئالىم قالمغاندا، كىشىلەر نادانلارنى باش قىلىۋالىدۇ. ئۇلاردىن سوئال سورالسا، بىلىمسىز تۇرۇپ پەتىۋا بېرىدۇ - دە، ئۆزلىرىمۇ ئازىدۇ، باشقىلارنىمۇ ئازدۇرىدۇ» [سەھىھ بۇخارىي، 100 - ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس ئالىملارنىڭ ئۈممەت ئۈچۈن «بىخەتەرلىك كوزىرى» ئىكەنلىكىدەك قىممىتىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. ئالىملىق مەرتىۋىسى مەسئۇلىيىتى ئىنتايىن ئېغىر مەرتىۋە بولۇپ، بۇ ماقامدا ئولتۇرغانلار رەسۇلۇللاھ ئەيىبلىگەنىدەك «ئۆزىمۇ ئېزىپ، باشقىلارنىمۇ ئازدۇرغۇچىلار»دىن بولۇپ قېلىشتىن ھەزەر ئەيلىشى كېرەك.

ئىككىنچى نۇقتا: ئىنسانلارنىڭ تەبىئىتىدە دىن ئىشلىرىدا ئۆزىگە يېتەكچى تۇتۇش خۇسۇسىيىتى بار. ناۋادا ئالىملار بولمىسا، نادانلار يېتەكچى قىلىندۇ.

ئۈچىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس مۇسۇلمان ئۈممىتى دۇچ كېلىدىغان بىر پىتنىنى، يەنى ئىلمنىڭ يوقلىش ھالىتىنى بايان قىلىدۇ. ئىلىم ئۈچۈر سۇپىتىدە مېڭىلەردىن ئۆچۈرۈلۈپ كېتىش بىلەن ئەمەس، بەلكى ئىلىم ئەھلىلىرىنىڭ دۇنيادىن كېتىشى بىلەن يوقلىدۇ.

تۆتىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس ئالدىنقى ھەدىسلەرگە زىچ مۇناسىۋەتلىك. ھەقىقىي ئالىم ئۆزىمۇ ھىدايەت تېپىپ، باشقىلارنىمۇ ھىدايەتكە باشلىغانلىقى ئۈچۈن غايەت زور ساۋابقا ئىگە بولسا، نادان يولباشچىلار ئۆزىمۇ ئېزىپ، باشقىلارنىمۇ ئازدۇرغانلىقى ئۈچۈن ئېغىر گۇناھكار بولىدۇ.

تۆتىنچى ھەدىس:

سەھل ئىبنى سەئد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خەيبەر كۈنى: «ئەتە بۇ بايراقنى ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ رەسۇلىنى ياخشى كۆرىدىغان، ئالىلاھ ۋە ئۇنىڭ رەسۇلىمۇ ئۇنى ياخشى كۆرىدىغان، ئالىلاھ ئۇنىڭ قولى

بىلەن غەلىبە ئاتا قىلىدىغان بىر كىشىگە بېرىمەن» دېگەن. كىشىلەر شۇ كېچىنى بايراق كىمگە بېرىلىدىغانلىقىنى مۇزاكىرە قىلىپ ئۆتكۈزۈشتى. ئەتىسى ئەتىگەن ھەممەيلەن بايراقنىڭ ئۆزىگە بېرىلىشىنى ئۈمىد قىلىپ رەسۇلۇللاھنىڭ ھۇزۇرىغا كېلىشتى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

ــ «ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب قەيەردە؟» ــ دەپ سورىۋىدى، كۆپچىلىك:

ــ ئۇنىڭ كۆزى ئاغرىپ قاپتۇ، ــ دېيىشتى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئادەم ئەۋەتىپ ئۇنى چاقىرتتى. ئاندىن ئۇنىڭ كۆزىگە تۈكۈرۈپ (سۈفلەپ) قويۇپ دۇئا قىلغان ئىدى، كۆزى قەتئىي ئاغرىپ باقمىغاندەك، سەللىمازا ساقىيىپ كەتتى. ئاندىن رەسۇلۇللاھ بايراقنى ئۇنىڭغا بەردى. ئەلى:

ــ ئى رەسۇلۇللاھ! ئۇلار بىزگە ئوخشاش (مۇسۇلمان) بولغۇچە ئۇرۇشامدىم؟ ــ دەپ سورىدى. رەسۇلۇللاھ مۇنداق دېدى: «ئالدىرىمغىن، ئۇلارنىڭ تەۋەلىكىگە بارغاندا، ئۇلارنى ئاۋۋال ئىسلامغا دەۋەت قىلغىن ۋە ئاللاھنىڭ ئۇلارنىڭ ئۈستىدىكى ھەقلىرىنى چۈشەندۈرگىن. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئاللاھنىڭ سەن سەۋەبلىك بىر ئادەمنى ھىدايەت قىلغانلىقى سېنىڭ ئۈچۈن قىزىل تۆگىلىرىڭ بولغاندىنمۇ ئەۋزەلدۇر» [سەھىھ بۇخارىي، 4210 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتا:

ئاللاھقا دەۋەت قىلىش ئىنتايىن پايدىلىق تىجارەتتۇر. بەزىدە ئىنسان كۆرپىسىدە ئۇخلاۋاتقان بولسىمۇ، ئۇنىڭ دەۋىتى سەۋەبلىك قىلىنغان ياخشى ئەمەللەرنىڭ ساۋابى ئەمەل دەپتىرىگە يېزىلىپ تۇرىدۇ، ھەتتا ئۇ ئۆلۈپ قەبرىدە ياتقاندىمۇ ساۋابى ئۈزۈلمەيدۇ.

ئون بەشىنچى باب

ئىسلاھاتچىلارنىڭ سۆپەتلىرى ۋە ئىسلام ئۈچۈن خىزمەت قىلغۇچىلارنى بولۇشقا تېگىشلىك خۇسۇسىيەتلەر توغرىسىدا

پايدىلىق نۇقتا:

ئاللاھقا دەۋەت قىلىشنىڭ پەزىلىتى بايان قىلىنغاندىن كېيىن، بۇ بابتا بىر ئىسلاھاتچىدا بولۇشقا تېگىشلىك سۆپەتلەر سۆزلىنىدۇ.

ئايەتلەر

بىرىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئى مۇئمىنلەر! سىلەردىن كىمكى مۇرتەد بولىدىكەن، ئاللاھ (ئۇنىڭ ئورنىغا) ئاللاھ ئۇلارنى دوست تۇتىدىغان، ئۇلارمۇ ئاللاھنى دوست تۇتىدىغان، مۇئمىنلەرگە كۆيۈنىدىغان، كاپىرلارغا شەپقەتسىز، ئاللاھنىڭ يولىدا جىھاد قىلىدىغان ۋە مالامەت قىلغۇچىنىڭ مالامىتىدىن قورقمايدىغان بىر قەۋمنى كەلتۈرىدۇ. بۇ (يەنى يۇقىرىدىكى سۈپەتلەر بىلەن سۈپەتلىنىش) ئاللاھنىڭ پەزلىدۇركى، (ئاللاھ) ئۇنى (بەندىلىرىدىن) خالىغان كىشىگە بېرىدۇ، ئاللاھ (نىڭ پەزلى) كەڭدۇر، (ئاللاھ) ھەممىنى بىلگۈچىدۇر﴾ [سۈرە مائىدە، 54 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئاللاھنىڭ قانۇنىيىتى شۇكى، ئۇ ئۆز دىنىغا نۇسرەت بېرىشنى شۇ دىنغا ئېتىقاد قىلغۇچىلار ئىچىدە ئىسلاھاتچى ئىنسانلارنىڭ بولۇشىغا باغلىغان. ئەگەر ئىسلاھاتچىلار مۇئەييەن سۈپەتلەرگە ئىگە بولۇپ، شۇنىڭدا چىڭ تۇرسا، ئاللاھ تائالا ئۇلارغا ئۆز دەرگاھىدىن مەدەت بېرىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: ئىسلاھاتچىلارنىڭ ئەڭ مۇھىم سۈپىتى ئاللاھنى ياخشى كۆرۈشتۇر. ئىسلاھاتچىلارنى يېتىشتۇرۇش پەقەت تاشقى ماھارەت ۋە قورال بىلەنلا بولمايدۇ؛ بەلكى ئۇنىڭ ئەڭ مۇھىم ئاساسى قەلبتىكى ئاللاھقا بولغان مۇھەببەتتۇر.

ئۈچىنچى نۇقتا: ئىسلاھاتچىلار مۇئمىنلەرگە مېھرىبان، كەمتەر ۋە مۇلايىم بولىدۇ، كاپىرلارغا بولسا غۇرۇرلۇق ۋە مەتانەتلىك بولىدۇ. بۇ سۈپەتلەرنىڭ مەنبەسى يەنىلا ئاللاھنى ياخشى كۆرۈشتۇر. مۇئمىنلەرنى ياخشى كۆرۈشنىڭ سەۋەبى ئاللاھنى ياخشى كۆرۈشتىكى ئورتاقلىقتۇر، كاپىرلارغا قاتتىق بولۇشنىڭ سەۋەبى ئۇلارنىڭ ئاللاھ ياخشى كۆرىدىغان ئىشلارغا قارشى بولغانلىقىدۇر.

تۆتىنچى نۇقتا: بۇ كىشىلەر ئاللاھنى ھەممە نەرسىدىن ئەۋزەل كۆرگەنلىكى ئۈچۈن، ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلىش ۋە مالامەتچىلەرنىڭ سۆزىگە پىسەنت قىلماسلىق

ئۇلارغا ئاسان تۇيۇلىدۇ.

بەشىنچى نۇقتا: ئەگەر بەندىنىڭ ئاللاھقا بولغان مۇھەببىتى ئۇنى دىنغا نۇسرەت بېرىشكە، قۇربان بېرىشكە ۋە سەۋر قىلىشقا يېتەكلىسە، بۇ ئۇنىڭ مۇھەببىتىنىڭ توغرا يولدا ئىكەنلىكىنىڭ ئۆلچىمىدۇر.

ئىككىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿مۇھەممەد ئاللاھنىڭ رەسۇلىدۇر، ئۇنىڭ بىلەن بىرگە بولغان مۇئمىنلەر كۇففارلارغا قاتتىقتۇر، ئۆزئارا كۆيۈمچانىدۇر، ئۇلارنى رۇكۇ قىلغان، سەجدە قىلغان ھالدا كۆرىسەن. ئۇلار ئاللاھنىڭ پەزلىنى ۋە رازىلىقىنى تىلەيدۇ، ئۇلارنىڭ يۈزلىرىدە سەجدىنىڭ ئىزنالىرى بار...﴾ [سۈرە فەتھ، 29 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: نامازئاللاھنى ياخشى كۆرگۈچىلەرنىڭ ئەڭ بۈيۈك نىشانىسىدۇر. قەلبتىكى مۇھەببەتنى ئەملىيەتتە ئەڭ ياخشى ئىپادىلەيدىغان ئەمەل دەل سەجدىدۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: ئايەتتىكى «ئۇلارنى رۇكۇ قىلغان، سەجدە قىلغان ھالدا كۆرىسەن» دېگەن جۈملە پەقەت پەرز نامازلارنىلا كۆرسەتمەيدۇ، بەلكى ئۇلارنى ھەر ۋاقىت رۇكۇ ۋە سەجدە بىلەن ئاللاھقا يېقىنچىلىق قىلىۋاتقان ھالەتتە ئۇچراتقىلى بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئۈچىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا (مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ قىسسىسىدە) شۇئەيب ئەلەيھىسسالامنىڭ قىزلىرىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى زىكر قىلىدۇ: ﴿ئۇلارنىڭ (يەنى قىزلارنىڭ) بىرى ئېيتتى: ئى ئاتا! سەن ئۇنى ئىشلەتكىن، ھەقىقەتەن ئۇ سەن ئىشلەتكەنلەرنىڭ ئەڭ ياخشىسى كۈچلۈك، ئىشەنچلىك كىشىدۇر﴾ [سۈرە قەسەس، 26 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئىسلاھاتچىلارنىڭ ئەڭ مۇھىم سۈپەتلىرىدىن بىرى كۈچلۈك بولۇشتۇر. بۇ ئالىدى بىلەن مەنىۋى كۈچنى، ئاندىن ئەھۋالغا قاراپ ماددىي كۈچنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: ۋەھىيدە «كۈچ» دېگەن سۆز بىرقانچە مەنىنى بېرىدۇ: ئەمەلدىكى

كـۇچ، بەدەندىكـى كۇچ (تالۇتىنىڭ كۇچىگە ئوخشـاش) ۋە مۇتلەق كۇچ.

تۆتىنچى ئايەت:

يۈسـۈف ئەلەيھىسسـالام مۇنداق دېگەن: ﴿يۈسۈف: مېنى (مىسر) زېمىنىنىڭ خەزىنىلىرىنى باشقۇرۇشـقا قويغىن، مەن ھەقىقەتەن (ئۇنى باشـقۇرۇش يوللىرىنى) بىلىدىغان، خەزىنىنى ئوبدان سـاقلىيالايدىغان ئادەممەن، دېدى﴾ [سـۈرە يۈسۈف، 55 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچـى نۇقتـا: «ساقلاشـنى بىلىدىغـان» دېگـەن سـۆز مـال ـ مۈلۈككە مەسـئۇل كىشـىدە بولۇشـقا تېگىشـلىك ئامانەتدارلىـق سـۈپىتىنى بىلدۈرىـدۇ.

ئىككىنچـى نۇقتـا: «بىلىملىـك» دېگـەن سـۆز زىممىسـىدىكى ۋەزىپىنىـڭ ئىلمىنـى بىلىشـنى بىلدۈرىـدۇ.

بەشىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائـالا تالۇت ھەققـىدە مۇنداق دەيـدۇ: «ئاللاھ ھەقىقەتەن سـىلەرگە (پادىشـاھ قىلىشـقا) ئۇنـى تاللىـدى، ئۇنىڭ ئىلمىنـى زىيـادە ۋە بەدىنىنى قابىل قىلدى...» [سـۈرە بەقـەرە، 247 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ئايەت ئىلىم بىلەن كۈچنىڭ ئەھمىيىتىنى كۆرسىتىدۇ.

ئالتىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائـالا مۇنـداق دەيـدۇ: ﴿نۇرغـۇن پەيغەمبەرلـەر بىلـەن كۆپلىگـەن خۇداگـۇي ئۆلىمـالار بىرلىكتـە جەڭ قىلدى. ئۇلار ئاللاھ يولىدا يەتكەن كۈلپەتلەردىن روھسـىزلانمىدى، بوشاشـمىدى، بـاش ئەگمـىدى. ئاللاھ ئۆزىنىـڭ يولىـدا دۈچ كەلگـەن قىيىنچىلىقلارغـا چىداشـلىق بەرگۈچىلەرنـى دوسـت تۇتىـدۇ...﴾ [سـۈرە ئـال ئىمـران، 146 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بـۇ پايدىلىـق نۇقتىلارنى بايان قىلىشـتىن بۇرۇن، مۇنۇ بىر مۇھىم نۇقتىنى ئەسـكەرتىپ

ئۆتـۈش زۆرۈر: يۇقىرىدىكـى ئايەت ئۇھۇد غازىتىدا يۈز بەرگەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسـالامنىڭ ۋاپات بولۇپ كەتكەنلىكى ھەققىدە شۇم خەۋەر تارقالغانلىقى، شۇنىڭ بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ ئالاقـزەدە بولـۇپ، بەزىلەرنىڭ ئـۇرۇش مەيدانىدىـن چېكىنگەنلىكىدىن ئىبـارەت ئىنتايىن قىيىـن بىر ۋەزىيەتنى تەسـۋىرلىگەن ئايەتلەرنىڭ قاتارىدا كەلگەن.

بىرىنچـى نۇقتـا: ئىلگىرى ئۆتكەن ئىسـلاھاتچىلارنىڭ قىسسـەلىرىنى ئەسـلەپ تۇرۇش سـىناق ۋە قىيىنچىلىق پەيتلىرىدە سـاباتلىق بولۇشـقا يـاردەم بېرىدۇ. ئالـلاھ تائالا مۇنداق دەيـدۇ: ﴿كۆڭلۈڭنـى خاتىرجـەم قىلىـش ئۈچـۈن، سـاڭا پەيغەمبەرلەرنىڭ قىسسـەلىرىنى بايـان قىلىـپ بېرىمىز. بـۇ قىسسـەلەر ھەقىقەتنى، مۇئمىنلـەر ئۈچۈن ۋەز ـ نەسـىھەت ۋە ئىبرەتلەرنـى ئـۆز ئىچىگـە ئالغان﴾ [سـۇرە ھـۇد، 120 ـ ئايەت].

ئىككىنچى نۇقتا: ئايەتتە زىكرى قىلىنغان مۇسـتەھكەملىك ۋە سەۋرچانلىق سۈپەتلىرىنى ئەملىي ھاياتىمىزدا كۆرسىتىشىمىز لازىم.

يەتتىنچى ئايەت:

ئالـلاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلار (كۈلپەتلەرگە) سـەۋر قىلغان، بىزنىڭ ئايەتلىرىمىزگە جەزمەن ئىشـەنگەن چاغدا، ئۇلاردىن بىر قىسـىم كىشـىلەرنى بىزنىڭ ئەمرىمىز بىلەن توغرا يول كۆرسـىتىدىغان پېشـۋالار قىلدۇق﴾ [سۈرە سەجدە، 24 ـ ئايەت].

بـۇ ئايـەت مۇئمىنلەرنىـڭ سـەۋر قىلمـاي تـۇرۇپ دىنـي يېتەكچىلىـك دەرىجىسـىگە يېتەلمەيدىغانلىقىنى كۆرسـىتىدۇ. كىمكى سەۋرسـىز ھالدا ئۈممەتنىڭ ئويغىنىشىغا سەۋەبچى بولىمـەن دەپ ئويلىسـا، خاتالاشـقان بولىدۇ.

سەككىزىنچى ئايەت:

﴿... كىتابنـى ئۆگەتكەنلىكىـڭلار ۋە ئۆنـى ئوقۇغانلىقىـڭلار ئۈچـۈن رەببانىيىلاردىـن بولـۇڭلار﴾ [سـۈرە ئـال ئىمـران، 79 ـ ئايـەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچـى نۇقتـا: ئايەتتىكـى بـۇ خىتـاب مۇئمىنلەرگـە قارىتىلغـان بولۇپ، بـۇ ئايەت ئىسـلاھاتچىلارنى يېتىشتۇرۇشـنىڭ ئەھمىيىتىنـى ۋە بـۇ ئىشـنىڭ پەيغەمبەرلەرنىـڭ تۇتقان يولـى (مەنھەجـى) ئىكەنلىكىنى كۆرسـىتىپ بېرىدىغان ئەڭ كۈچلـۈك دەلىللەردىن بىرىدۇر.

ئىككىنچـى نۇقتـا: ئايەتتىكـى «رەببانىيىلـىق» ئۇقۇمى شەخسـىنىڭ پەقـەت ئۆزىنىڭلا

مۇستەھكەم بولۇشىدىن ھالقىغان مەنىگە ئىگە. چۈنكى، «رەببانىي» دېگەن سۆز «رەببان» (يېتەكچى/باشلىق) دېگەن سۆزدىن ئېلىنغان بولۇپ، «باشقۇرغۇچى، يېتەكچى» دېگەندەك مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ. ئىمام ئەبۇ جەئفەر تەبەرىي رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: «ئايەتنىڭ مەنىسى: لېكىن ئۇ (پەيغەمبەر) ئۇلارغا: ئەي ئىنسانلار! سىلەر كىشىلەرگە ئاللاھنىڭ كىتابىنى، ئۇنىڭدىكى ھالال - ھاراملارنى، پەرز ۋە سۈننەتلەرنى، شۇنداقلا كىتاب ئۆز ئىچىگە ئالغان بارلىق دىنىي ئۇقۇملارنى ئۆگىتىش، تىلاۋەت قىلىش ۋە ئۆگىنىش ئارقىلىق، ئۇلارنىڭ دىن ۋە دۇنيا ئىشلىرىدا پېشۋالىرى، يېتەكچىلىرى ۋە رەببانىي ئالىملىرى بولۇڭلار، دەيدۇ».

ئۇچىنچى نۇقتا: ئايەتتە رەببانىيلىققا يېتىش ئۈچۈن كۆرسىتىلگەن ۋاسىتە ۋەھىي (قۇرئان) نى مەنبە قىلىشتۇر. سىددىق ھەسەن خان رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئايەت شۇنى كۆرسىتىدۇكى، ئىلىم ئۆگىنىش، ئۆگىتىش ۋە دەرس قىلىش ئىنسانىنىڭ رەببانىي بولۇشىنى تەلەپ قىلىدۇ. كىمكى بۇ ئىشلارنى شۇنداق مەقسەت (رەببانىيلىق) ئۈچۈن قىلمايدىكەن، ئۇنىڭ ئىلمى زايە كەتكەن، تىرىشچانلىقى مەغلۇپ بولغان بولىدۇ».

بۇ يەردىكى «رەببانىيلىق» سۆيىتى پەقەت شەخسىنىڭ ئۆزىنىڭلا ياخشى بولۇشى ئەمەس، بەلكى باشقىلارغا يېتەكچى ۋە رەھبەر بولۇشنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ دەرىجىگە يېتىشنىڭ يولى ۋەھىينى (قۇرئاننى) ئۆگىنىش ۋە ئۆگىتىشتۇر.

توققۇزىنچى، ئونىنچى ۋە ئون بىرىنچى ئايەتلەر:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿مۇئمىنلەرنىڭ ئېچىدە (رەسۇلۇللاھ بىلەن غازاتقا چىققاندا ساباتلىق بولۇپ، شېھىت بولغانغا قەدەر دادىللىق بىلەن جەڭ قىلىش توغرۇلۇق) ئاللاھقا بەرگەن ئەھدىنى ئىشقا ئاشۇرغان نۇرغۇن كىشىلەر بار. ئۇلارنىڭ بەزىسى (ئەھدىگە ۋاپا قىلىپ) شېھىت بولدى، بەزىسى (شېھىت بولۇشىنى) كۈتمەكتە، ئۇلار (پەرۋەردىگارىغا بەرگەن ئەھدىسىنى) ھەرگىز ئۆزگەرتكىنى يوق﴾ [سۈرە ئەھزاب، 23 - ئايەت].

ئاللاھ تائالا يەنە بىر ئايەتتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى مۇھەممەد!) سەن (مۇشىرىكلارنىڭ سالغان جاپاسىغا) ئىرادىلىك پەيغەمبەرلەر سەۋر قىلغاندەك سەۋر قىلغىن﴾ [سۈرە ئەھقاف، 35 - ئايەت].

ئاللاھ تائالا يەنە تالۇتنىڭ قىسسىسىدە ئۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى زىكر قىلىدۇ: «... (تالۇتنىڭ تەۋەلىرىدىن) ئاللاھقا مۇلاقات بولۇشقا چىنپۈتىدىغانلار: ئاللاھنىڭ ئىرادىسى بىلەن ئاز جامائە كۆپ جامائە ئۈستىدىن غەلبە قىلىدۇ، دېدى...﴾ [سۈرە بەقەرە، 249 - ئايەت].

ھەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

ھۇزەيفە ئىبنى يەمانىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، نەجرانلىق ئىككى ئاقساقال (ئاقىب بىلەن سەييىد) رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھۇزۇرىغا مۇباھەلە (بىر - بىرىگە لەنەت ئوقۇشۇش) ئۈچۈن كەلدى. ئۇلارنىڭ بىرى يەنە بىرىگە:

— مۇنداق قىلمايلى، ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئەگەر ئۇ ھەقىقەتەن پەيغەمبەر بولسا، بىز ئۇنىڭ بىلەن لەنەت ئوقۇشساق، بىز جەزمەن مەغلۇپ بولىمىز، ئەۋلادلىرىمىزمۇ نىجات تاپالمايدۇ، — دېدى. ئاندىن رەسۇلۇللاھقا:

— بىز سەن سورىغان نەرسىنى (جىزيەنى) بېرەيلى، سەن بىر ئامانەتدار كىشىنى بىزگە قوشۇپ قويغىن، چوقۇم ئامانەتدار كىشى بولسۇن، — دېيىشتى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

— «سىلەرگە ھەقىقىي ئامانەتدار بىر كىشىنى قوشۇپ ئەۋەتىمەن» — دېدى.

ساھابىلەر كىم تاللىنار دەپ تەقەززا بولۇپ تۇرۇشقاندا، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئەبۇ ئۇبەيدە ئىبنى جەررّاھ، ئورنۇڭدىن تۇرغىن!» دېدى. ئەبۇ ئۇبەيدە ئورنىدىن تۇرۇۋىدى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «بۇ كىشى بۇ ئۈممەتنىڭ ئامانەتدارىدۇر» دېدى [سەھىھ بۇخارىي، 4380 - ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس ئىسلاھاتچىلاردا بولۇشقا تېگىشلىك ۋە ئۇلارنى باشقىلاردىن ئارتۇقچىلىققا ئىگە قىلىدىغان ئەڭ مۇھىم سۈپەتلەردىن بىرىنىڭ «ئامانەتدارلىق» ئىكەنلىكىنى تەكىتلەيدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەرجىمھالىغا قارايدىغان بولساق، ئۇ زات ساھابىلىرىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىنى ئىنتايىن ئەستايىدىل كۆزىتەتتى ۋە ۋەزىپىلەرنى ئۇلارنىڭ قابىلىيىتىگە قاراپ تەقسىم قىلاتتى. مۇرەببىيلەرنىڭ تەربىيەلەش

جەريانىدا ئەگەشكۈچىلىرىنىڭ ئۆزگىچىلىكلىرىگە دىققەت قىلماسلىق ئىسلاھاتچىلارنى يېتىشتۈرۈشتىكى چوڭ كەمچىلىكتۇر.

ئىككىنچى ھەدىس:

مۇئاۋىيە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان: «ئۈممىتىمدىن بىر تائىپە ئاللاھنىڭ ئەمرىنى بەجا كەلتۈرۈشنى (ھەق ئۈستىدە بولۇشنى) داۋاملاشتۇرىدۇ. ئۇلارنى يالغۇز قويغانلار ياكى ئۇلارغا قارشى چىققانلار تاكى ئاللاھنىڭ ئەمرى (قىيامەت) كەلگۈچە ئۇلارغا زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ، ئۇلار كىشىلەر ئۈستىدىن ھەمىشە غالىب كېلىدۇ» [سەھىھ بۇخارىي، 3641 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس مۇشۇ ئۈممەتنىڭ ھەرگىز يوقاپ كەتمەيدىغانلىقى ۋە ھەمىشە ھەقنى بەرپا قىلغۇچىلارنىڭ بولىدىغانلىقى ھەققىدىكى خۇش خەۋەردۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ خۇش خەۋەر ھەرگىزمۇ قىيىنچىلىق ۋە مەغلۇبىيەت بولمايدۇ دېگەنلىك ئەمەس، بەلكى ھەرقانچە ئېغىر كۈنلەردىمۇ دىنىدا مۇستەھكەم تۇرىدىغان بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ چوقۇم بولىدىغانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ.

ئۈچىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «كۈچلۈك مۇئمىن ئاللاھنىڭ نەزىرىدە ئاجىز مۇئمىندىن ياخشىراق ۋە سۆيۈملۈكرەكتۇر، ئەلۋەتتە ھەر ئىككىلىسىدە ياخشىلىق بار» [سەھىھ مۇسلىم، 2664 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتا:

ئىمام نەۋەۋى رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: «بۇ يەردىكى كۈچتىن ئاخىرەت ئىشلىرىدا ئىرادىلىك ھەم جاسارەتلىك بولۇش كۆزدە تۇتۇلغان. بۇنداق كۈچلۈك مۇئمىن جىھاد مەيدانىدا دۈشمەن ئالدىدا قورقماس، ياخشىلىققا بۇيرۇپ يامانلىقتىن توسۇشتا جۈرئەتلىك، ئاللاھ يولىدا كەلگەن ئەزىيەتلەرگە سەۋرلىك، نامازغا روزا ۋە باشقا ئىبادەتلەرگە ئىنتايىن قىزغىن بولىدۇ».

تۆتىنچى ھەدىس:

ئۇسامە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «قىيامەت كۈنى بىر ئادەم ئېلىپ كېلىنىپ، دوزاختا تاشلىنىدۇ، ئۇنىڭ ئۇچەي - باغرلىرى چىقىپ قالىدۇ، ئۇ دوزاختا خۇددى تۈگمەن چۆرۈۋاتقان ئېشەكتەك ئۇچەيلىرى ئەتراپىدا چۆرگىلەيدۇ. دوزاخ ئەھلى ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىپ:

ــ ئەي پالانى، ساڭا نېمە بولدى؟ سەن بىزنى ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توساتتىڭغۇ!؟ ــ دەيدۇ. ئۇ كىشى:

ــ شۇنداق، مەن سىلەرنى ياخشىلىققا بۇيرۇيتتىم - يۇ، ئۆزۈم قىلمايتتىم؛ سىلەرنى يامانلىقتىن توساتتىم - يۇ، ئۆزۈم قىلاتتىم، ــ دەپ جاۋاب بېرىدۇ» [سەھىھ بۇخارىي، 3267 - ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس ئىسلاھاتچىلاردا بولۇشقا تېگىشلىك ئەڭ مۇھىم سۈپەتنىڭ ئىلمگە ئەمەل قىلىش ئىكەنلىكىنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: جەننەت، دوزاخ ۋە ئاخىرەتنى ئەسلەپ تۇرۇش تارىختىن بېرى سالىھلارنىڭ ئۇيقۇسىنى قاچۇرغان ئەڭ مۇھىم مەسىلىدۇر. ھەتتا ئاللاھ تائالا ئۆز كىتابىدا كېچىلىرىنى ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزگەن سالىھ بەندىلىرى ھەققىدە مۇنداق دېگەن: «ئۇلارنىڭ يانلىرى ئورۇن - كۆرپىلىرىدىن يىراق بولىدۇ (يەنى ئۇلار كېچىسى ئىبادەت قىلىپ ئاز ئۇخلايدۇ)، پەرۋەردىگارىنىڭ (ئازابىدىن) قورقۇپ، (رەھمىتىنى) ئۈمىد قىلىپ ئۇنىڭغا دۇئا قىلىدۇ، ئۇلارغا بىز رىزىق قىلىپ بەرگەن نەرسىلەردىن (ياخشىلىق يوللىرىغا) سەرپ قىلىدۇ...﴾ [سۈرە سەجدە، 16 - ئايەت]؛ ﴿ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرگەن ئادەم ياخشىمۇ؟) ياكى ئاخىرەت (ئازابىدىن) قورقۇپ، پەرۋەردىگارىنىڭ رەھمىتىنى ئۈمىد قىلىپ كېچىنىڭ سائەتلىرىنى سەجدە قىلغان ۋە قىيامدا تۇرغان ھالدا، ئىبادەت قىلىپ ئۆتكۈزگەن ئادەم (ياخشىمۇ؟)﴾ [سۈرە زۇمەر، 9 - ئايەت].

دېمەك، ئاللاھنىڭ ئازابىدىن قورقۇش ئىنسانلارنى ھەرىكەتكە كەلتۈرىدىغان ئەڭ مۇھىم ئامىل بولۇپ، ئۇلارنى گۈناھ - مەئسىيەتلەردىن توسىدىغان كۈچلۈك قالقاندۇر.

بەشىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئاللاھ تائالا ئەۋەتكەن ھەرقانداق پەيغەمبەر قوي باققان» دېگەنده،

ساھابىلەر:

ــ سىلىمۇ باققانمۇ؟ ــ دەپ سوراشتى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

ــ «شۇنداق، مەنمۇ مەككىلىكلەرنىڭ قويلىرىنى بىرقانچە قېيرات (تەڭگە) بەدىلىگە بېقىپ بەرگەن ئىدىم» دېدى [سەھىھ بۇخارىي، 2262 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: پۈتۈن پەيغەمبەرلەرنىڭ قوي بېقىش جەريانىنى بېشىدىن ئۆتكۈزۈشى ئىنسانلارنى باشقۇرۇش ۋە يېتەكلەشتە زۆرۈر بولغان سەۋر ـ تاقەت، مېھىر ـ شەپقەت ۋە مەسئۇلىيەتچانلىق مەشىقىدۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس ئىسلاھاتچىلار ئۈچۈن تەجرىبە ۋە ئەمەلىي مەشىقنىڭ نەقەدەر مۇھىملىقىنى كۆرسىتىدۇ.

ئون ئالتىنچى باب

جىنايەتچىلەرنىڭ يولىنى تونۇپ يېتىش، ئىسلام دۇشمەنلىرىنىڭ ھىيلە - مىكىرلىرىگە ھوشيار بولۇش ۋە مۇناپىقلارنىڭ سۇيىقەستلىرىدىن ئاگاھ بولۇشنىڭ مۇھىملىقى توغرىسىدا

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ باب ئىسلاھاتچىلار مەيلى ئۆزىنى يېتىشتۇرۇشتە بولسۇن، مەيلى ئىسلاھات يولىدىكى ئەمەلىي پائالىيەتلىرىدە بولسۇن ئەڭ موھتاج بولىدىغان مۇھىم مەزمۇلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان.

ئىككىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدىكى مۇسۇلمانلاردا يېتىلدۇرۇلگەن مۇھىم ئالاھىدىلىكلەردىن بىرى ھوشيارلىقتۇر. ساھابىلەر دۇشمەنلەردىن قوغدىنىشتا ساددا ئەمەس، بەلكى ئەقىل - پاراسەتلىك، سەگەك، دۇشمەنلەرنىڭ ھىيلە - مىكىرلىرىنى پىششىق بىلىدىغان خاراكتېردە يېتىشكەن ئىدى. بۇگۈنكى كۈندە دۇشمەنلەرنىڭ ۋاستىلىرى ئىلگىرىكىگە قارىغاندا تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز دەرىجىدە تەرەققىي قىلغان بولغاچقا، بىز بۇ ھوشيارلىققا تېخىمۇ موھتاجمىز.

ئۈچىنچى نۇقتا: ھوشيارلىق ۋە ئېھتىياتچانلىق بەزىلەر ئويلىغاندەك دىنغا مۇناسىۋەتسىز ئىش ئەمەس، بەلكى دىننىڭ ئايرىلماس بىر قىسمىدۇر.

ئايەتلەر

بىرىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(بۇ سۈرىدە مۇشىركلارنىڭ گۇمراھلىقىنى كۆرسىتىدىغان دەلىللەرنى بايان قىلغىنىمىزدەك) گۇناھكارلارنىڭ يولى ئاشكارا بولسۇن ئۈچۈن، ئايەتلىرىمىزنى روشەن بايان قىلىمىز﴾ [سۈرە ئەنئام، 55 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئاللاھ سۆيۈملۈك پەيغەمبىرىنىڭ مۇئمىنلەرنىڭ يولىغا ئارىلىشىپ قالماسلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭغا ئېنىق ۋە روشەن بولۇشنى ياقتۇرىدۇ ھەم شۇنى ئىرادە قىلىدۇ. ۋەھىي ھەل قىلماقچى بولغان ئەڭ چوڭ مەسىلىلەردىن بىرى ھەق بىلەن باتىلنىڭ، مۇئمىنلەرنىڭ يولى بىلەن گۇناھكارلارنىڭ يولىنىڭ بىر ـ بىرىگە ئارىلىشىپ، مۇجمەل بولۇپ قالماسلىقىدۇر. شۇڭلاشقا، قۇرئاندا بۇ ھەقتە، بولۇپمۇ ئەھلى كىتابلار ھەققىدە توختالغان نۇرغۇن بايانلار كەلگەن.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ئايەت سۈرە ئەنئامدا كەلگەن بولۇپ، بۇ سۈرىدە (بولۇپمۇ كېيىنكى يېرىمدا) گۇناھكارلارنىڭ يوللىرى كونكرېت ئايدىڭلاشتۇرۇلغان. بۇ سۈرىنى ئوقۇغان كىشى ئۇنىڭدا گۇناھكارلارنىڭ نۇرغۇن ئەھۋاللىرى، ئۇسۇل ـ چارىلىرى، پىرىنسىپلىرى، ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچلىرى، سۆز ـ چۆچەكلىرى ۋە ئۇلارنىڭ يامان ئاقىۋەتلىرىنىڭ تەپسىلىي بايان قىلىنغانلىقىنى كۆرىدۇ.

ئىككىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى مۇھەممەد!) سەن مۇئمىنلەر بىلەن (جىھادتا) بىللە بولۇپ، ئۇلار بىلەن نامىز ئوقۇماقچى بولغىنىڭدا، ئۇلارنىڭ بىر پىرقىسى سەن بىلەن بىرلىكتە نامازغا تۇرسۇن، قوراللىرىنى (ئېھتىيات يۈزىسىدىن) يېنىدا تۇتسۇن، سەجدىگە بېرىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇلار ئارقاڭلارغا ئۆتۈپ تۇرسۇن (يەنى نامىز ئوقۇپ

بولغـان پىرقە ئارقاڭلاردا كۆزەتچىلىك قىلىپ تۇرسـۇن، ئۇلارنىڭ ئورنىغـا) نامـاز ئوقۇمىغان ئىككىنچـى بـىر پىرقـە كېلىپ سـەن بىلـەن بىرلىكتـە (يەنى ئارقاڭـدا) نامـاز ئوقۇسـۇن، (دۇشـمەنلىرىدىن) ئېھتىياتچانلىـق بىلـەن، هوشـيار تۇرسـۇن. (دۇشـمەنلىرى بىلـەن ئۇرۇشۇشـقا تەييـار تـۇرۇش يۇزىسـىدىن) قوراللىرىنى يېنىدا تۇتسـۇن، كاپىرلار سـىلەرنىڭ قوراللىرىڭلاردىـن، ئەشـيالىرىڭلاردىن غەپلەتتـە قېلىشـىڭلارنى، شـۇنىڭ بىلەن سـىلەرگە بىردىنـلا (تۇيۇقسـىزدىن) هۇجـۇم قىلىشـنى ئارزۇ قىلىدۇ (يەنى دۇشـمەنلەرنىڭ سـىلەرگە هۇجـۇم قىلىـش پۇرسـىتىگە ئىگە بولالماسـلىقى ئۈچـۈن، هەممىڭلار بىـرلا ۋاقىتتا يېغىلىپ نامـاز ئوقۇمـاي، يۇقىرىقـى ئۇسـۇل بويىچە ئوقـۇڭلار). ئەگەر سـىلەرگە يامغۇر سـەۋەبلىك قىينىچىلىـق تۇغۇلـۇپ قالسـا ياكى كېسـەل بولسـاڭلار، (بـۇ سـەۋەبلىك) قوراللىرىڭلارنى قويـۇپ تۇرسـاڭلار، سـىلەرگە هېچ گۇنـاه بولمايـدۇ، ئېھتىياتچـان ۋە هوشـيار بولۇڭلار، ئاللـاه هەقىقەتـەن كاپىـرلار ئۈچۈن خـور قىلغۇچى ئازاب تەييارلىدى﴾ [سـۈره نسـا، 102 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

بـۇ ئايـەت مۇئمىنلەرنى كاپىرلار بىلەن جەڭ قىلىۋاتقـان ۋە ئىبادەتلىرىنى ئادا قىلىۋاتقان ۋاقىتتا هوشـيار، سـەزگۈر تۇرۇشـقا بۇيرۇغان ۋە ئۇلارغا تەپسـىلىي يوليورۇق كۆرسـەتكەن. ئايەتتـە «ئـاگاه بولـۇش (هـەزەر قىلىـش)» كەلىمىسـى روشـەن هالـدا تەكرارلانغان. بۇ ئايەت مۇئمىنلەرنى سەگەكلەشـتۇرۇش ئۈچۈن نازىل بولغان ئومۇمىي ۋەهىينىڭ بىر قىسـمى بولـۇپ، ئۇلارنـى نامـاز ئوقۇۋاتقان ۋاقىتتىمۇ غەپلەتتە قالماي، سـەزگۈر، هوشـيار بولۇشـنى ئەسكەرتىدۇ.

ئۈچىنچى ئايەت:

ئاللـاه تائالا مۇنـداق دەيدۇ: ﴿بەزى كىشـىلەر مۇئمىنلەرگە زىيان يەتكـۈزۈش، كۇفرىنى كۈچەيتىـش، مۇئمىنلەرنىڭ ئارىسـىنى پارچـىلاش، ئاللاهقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە قارشـى تۇرغان ئادەم (يەنى ئەبۇ ئامىر راهىب) نىڭ كېلىشـىنى كۈتۈش مەقسـىتىدە مەسـچىت بىنا قىلـدى. ئـۇلار: بىـز پەقەت ياخشـىلىقنىلا ئىـرادە قىلـدۇق، دەپ قەتئىي قەسـەم قىلىدۇ. ئاللـاه گۇۋاهلىق بېرىدۇكى، ئۇلار شـەك ـ شۈبهىسـىز يالغانچىلاردۇر﴾ [سـۈره تەۋبه، 107 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچـى نۇقتـا: بۇ ئايەتتـە ئاللاه تائالا مۇئمـىن بەندىلىرىنـى مۇناپىقلارنىڭ قارىماقىغا ياخشـىدەك كۆرۈنىدىغـان هىيلـە ـ مىكىرلىرىگـە ئالدىنىـپ قالماسـلىققا ئاگاهلاندۇرىـدۇ. مۇئمىنلەر ئۇلارنىڭ ئەسـىلىي غەرەزلىرىنى سۈرۈشتۇرۇشـىلىرى كېرەك، چۈنكى ئەسلىي غەرەزنى

بىلىش گۈناھكارلارنىڭ ئەھۋالىنى پاش قىلىشنىڭ ۋاستىلىرىدىن بىرىدۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: مۇناپىقلار قوللانغان ۋاسىتە قارىماققا ياخشىلىق ۋە ئىسلاھاتنىڭ ئەڭ ئۈلۈغ ۋاستىلىرىدىن بىرى بولۇپ، ئۇلار مەسچىت سالغان ئىدى. ئىنسانىنىڭ كۆڭلىگە مەسچىتتىن باشقا ھەرقانداق يەردە پاساتچىلىق بولۇشى مۇمكىنلىكى كېلىشى مۇمكىن، ئەمما مەسچىتتە بۇنداق بولىدىغانلىقىنى خىيالىغا كەلتۈرەلمەيدۇ. لېكىن، ئاللاھ تائالا مۇئمىنلەرگە شۇنى بايان قىلىدۇكى، مۇئمىنلەر ئۆزلىرىگە زىيان يەتكۈزۈش ئۈچۈن تۈرلۈك ئۇسۇللارنى قوللىنىدىغان ئىچكى دۈشمەن، يەنى مۇناپىقلارغا نىسبەتەن ھوشيار بولۇشى كېرەك.

ئۈچىنچى نۇقتا: مۇناپىقلارنىڭ بۇ مەسچىتنى سېلىشتىكى غەرەزلىرىنىڭ پاش قىلىنىشىدىكى سەۋەب مۇئمىنلەرنى ئۆلارنىڭ ئەسلىي غەرەزلىرىگە دىققەت قىلىشقا چاقىرىشتۇر. ئەگەر ئۆلارنىڭ نىيىتى بۇزۇق بولىدىكەن، قوللانغان ئۇسۇل ۋە ۋاستىلەرنىڭ ياخشى ھەم شەرەپلىك بولۇشى ئۆلارنى ئاقلىيالمايدۇ.

تۆتىنچى نۇقتا: بۇ ئايەتتىكى مەزكۇر تېمىنىڭ مەقسىتىگە دالالەت قىلىدىغان مۇھىم نۇقتا شۇكى، مۇئمىن كىشى سەزگۈر، ھوشيار بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدىكى مۇئمىنلەرمۇ ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن ھوشيارلىق، سەزگۈرلۈك ۋە ئاگاھلىق خاراكتېرىدە تەربىيەلەنگەن ئىدى.

بەشىنچى نۇقتا: نۇرغۇن سالىھ كىشىلەر دۈشمەنلەرنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالىدىن، ئىسلامغا قارشى تۇزگەن پىلانلىرىدىن، يەتمەكچى بولغان مەقسەتلىرىدىن ۋە قوللىنىۋاتقان قوراللىرىدىن غەپلەتتە قالغان بىزنىڭ مۇشۇ دەۋرىمىزنى مۇئمىنلەر ھوشيارلىق ۋە سەزگۈرلۈك بىلەن تەربىيەلەنگەن ئاشۇ دەۋرگە سېلىشتۇرغاندا، مەسىلىنىڭ ھېلىھەم داۋاملىشىۋاتقانلىقىغا ۋە ئىسلاھاتنىڭ كېچىكىۋاتقانلىقىغا ھەيران قالماسلىقىمىز كېرەك. چۈنكى، نۇرغۇن سالىھ كىشىلەر ۋە ئىسلاھاتچىلار دۈشمەن ۋە ئۆلارنىڭ ھىيلە ـ مىكىرلىرى ئالدىدا چوڭقۇر غەپلەت ئۇيقۇسىغا چۆمگەن.

تۆتىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى مۇھەممەد!) كىشىلەر ئارىسىدا شۇنداق ئادەم بارکى، ئۇنىڭ دۇنيا تىرىكچىلىكى توغرىسىدىكى سۆزى سېنى قىزىقتۇرىدۇ (لېكىن ئۇ يالغانچى مۇناپىقتۇر)، ئۇ دىلىدىكى نەرسىگە (يەنى دىلى باشقا، تىلى باشقا ئەمەسلىكىگە) ئاللاھنى گۇۋاھ قىلىدۇ. ھالبۇكى، ئۇ (ساڭا ۋە ساڭا ئەگەشكۈچىلەرگە) ئەشەددىي دۈشمەندۇر (كۆرۈنۈشتە ئۇ شېرىن سۆزى ئارقىلىق دىندار قىياپەتكە كىرىۋالىدۇ)﴾ [سۈرە بەقەرە، 204 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

بەزى ئىنسانلار بۇزۇق غەرەزلىرىگە يېتىش ئۈچۈن، قەلبىدىكىگە ئاللاھنى گۇۋاھ قىلىدۇ. ھالبۇكى، ئاللاھ تائالا مۇناپىقلارنىڭ قەسەملىرىنى قالقان قىلىۋالىدىغانلىقىنى، شۇ ئارقىلىق پەيغەمبەرنىڭ جازاسىدىن قۇتۇلۇپ قالماقچى بولىدىغانلىقىنى قايتا - قايتا تىلغا ئالغان. بۇ، مۇئمىن كىشى ھەممە ئادەمدىن گۇمانلىنىشى كېرەك، دېگەنلىك ئەمەس. ئەسلىدە كىشىلەرنىڭ تاشقى ئەمەللىرىگە قاراپ مۇئامىلە قىلىنىدۇ، چۈنكى بۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ساھابىلەرنىڭ تۇتقان يولىدۇر. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئالدىنپمۇ قالماسلىق كېرەك. ئۆلچەملىك باھالاش ئۇسۇللىرىدىن بىرى سۆزنى ئەمەلگە سېلىشتۇرۇشتۇر. ئەگەر ئىنسانىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالى ۋە ھەقىقىي تۇتۇمى ئۇنىڭ قىلغان قەسىمىدىن بەكلا يىراق، ھەتتا ئۇنىڭغا زىت بولسا، بۇ ئەھۋال شۇ كىشىنىڭ يالغانچى ئىكەنلىكىنىڭ ۋە سۆزىگە ئىشىنىشكە بولمايدىغانلىقىنىڭ ئالامەتلىرىدىن بىرىدۇر.

بەشىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلار (يەنى مۇناپىقلار) نېمىنى قايتىپ بارغىنىدا، ئۇلار سىلەرنىڭ ئۇلارنى ئەيىبلىمەسلىكىڭلار ئۈچۈن (يالغان ئۆزرىلەر بايان قىلىپ)، ئاللاھ بىلەن قەسەم قىلىدۇ، ئۇلاردىن يۈز ئۆرۈڭلار (يەنى ئۇلار بىلەن سۆزلەشمەڭلار ۋە سالاملاشماڭلار)، ئۇلار ھەقىقەتەن نىجىستۇر، قىلمىشلىرىنىڭ جازاسى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ باردىغان جايى جەھەننەمدۇر﴾ [سۈرە تەۋبە، 95 - ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ئايەت ۋە سۈرە تەۋبە، سۈرە فەتھىلەردىكى باشقا ئايەتلەر قۇرئاندىن بىر قىسىم ئايەتلەرنىڭ مۇناپىقلار ھەققىدە، ئۇلارنىڭ ئۇسۇللىرى، ۋاستىلىرى، ئەھۋاللىرى ۋە سۆزلىرى ھەققىدە ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. چۈنكى، مۇئمىنلەرنىڭ دۈشمەنلىرىگە نىسبەتەن ھوشيار ۋە سەزگۈر بولۇشى ئۈچۈن گۇناھكارلارنىڭ يولىنى بايان قىلىش شەرئىي مەقسەتلەردىن بىرىدۇر. بۇ تېمىغا ئاللاھنىڭ كىتابىدا بۇنچىۋالا ئەھمىيەت بېرىلىشى ئاللاھنىڭ مۇئمىن بەندىلىرىدىن شۇنى تەلەپ قىلىدىغانلىقىنى ۋە شۇنداق بولۇشنى ياقتۇرىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. يەنى مۇئمىنلەر ھەر ۋاقىت گۇناھكارلارنىڭ تۇتقان يولىنى بايقاشقا ئەھمىيەت بېرىشى كېرەك. ئىسلاھاتچىنىڭ ئۆزى ياشاۋاتقان رېئاللىقنى توغرا تونۇشى ۋە چۈشىنىشى ئاللاھقا يېقىنلاشتۇرىدىغان ئىبادەتلەرنىڭ جۈملىسىدىندۇر.

ھەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «مۇئمىن يىلان چاققان تۆشۈككە قايتا قولىنى تىقمايدۇ» [سەھىھ بۇخارىي، 6133 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس كىشىنىڭ زېھنىدە: «ئىمان بىلەن يىلان چاققان تۆشۈككە قايتا قولىنى تىقماسلىق ئارىسىدا قانداق مۇناسىۋەت بار؟» دېگەن سوئالنى تۇغدۇرىدۇ. ھالبۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەدىستە مۇئمىن كىشى بىلەن ھوشيارلىق، سەزگۈرلۈك ۋە ئاگاھلىق ئارىسىدا چەمبەرچاس باغلىنىش بارلىقىغا دىققەت تارتقان. بۇ ئەھۋال بىر مۇئمىنگە نىسبەتەن ھوشيارلىقنىڭ ئىنتايىن مۇھىم ئامىل ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئىمان ئىگىسى بولغان كىشى بىر قېتىم يىلان چاققان تۆشۈككە قايتا قولىنى تىقدىغان دەرىجىدە غەپلەتتە قالماسلىقى كېرەك.

ئىككىنچى نۇقتا: ئىمام خەتتابىي رەھمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: «بۇ سۆزنىڭ ياسالمىسى خەۋەر بولسىمۇ، مەنىسى بۇيرۇقتۇر، يەنى مۇئمىن كىشى غەپلەتتە قېلىپ، قايتا ـ قايتا ئالدىنىپ قالماسلىقى ئۈچۈن قەتئىي ئىرادىلىك ھەم ھوشيار بولسۇن، دېگەنلىكتۇر. بۇنداق ھوشيارلىق دىنىي ئىشلاردا بولغىنىدەك، دۇنيالىق ئىشلاردىمۇ بولۇشى كېرەك، ئەمما دىنىي ئىشلاردا ھوشيار بولۇش ھەممىدىن مۇھىمدۇر».

ئىككىنچى ھەدىس:

كەئىب ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ مۇنداق دېگەن: «رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىرەر غازاتقا چىقماقچى بولسا، چوقۇم باشقا بىر يەرنى كۆرسىتىپ، (ئەسلىي نىشانىنى) يوشۇراتتى» [سەھىھ بۇخارىي، 2947 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەزى ئۇسۇللارنى قوللىنىش ئارقىلىق، ساھابىلەرگە بۇ غازاتنىڭ يۆنىلىشى ئەسلىدە بېرىش پىلانلانغان يەردىن باشقا يەر ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدۇراتتى. بۇنداق قىلىشتىكى مەقسەت خەۋەرنىڭ سىرتقا يېيىلىپ، دۈشمەنلەرنىڭ قۇلقىغا يېتىپ قالماسلىقى ۋە تۇيۇقسىز زەربە بېرىش پۇرسىتىنى قولدىن بېرىپ قويماسلىق ئۈچۈن ئىدى. بىز بۇنى ھوشيارلىق، ئاگاھلىق، سەزگۈرلۈك ۋە سەۋەبلەرنى جايىدا قوللىنىش دەپ ئاتايمىز.

ئىككىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام باردىغان نىشاننى ئوچۇق ئېيتمايتتى، چۈنكى نىشان ئوچۇق ئېيتىلسا، مۇنۇ ئىككى خىل ئەھۋالدىن بىرى يۈز بېرىشى مۇمكىن:

1. بەزى ساھابىلەر سەل قاراپ، بىلسە بولمايدىغان كىشىلەرگە ئېيتىپ قويۇشى مۇمكىن.

2. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن بۇاستە ئاڭلاۋاتقانلار ئارىسىدا مۇناپىقلار بولۇشى مۇمكىن، چۈنكى بەزى مۇناپىقلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە غازاتقا چىقىپ تۇراتتى.

ئۇچىنچى ھەدىس:

مىسۋەر ئىبنى مەخرەمە ۋە مەرۋان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن ھۇدەيبىيە قىسسەسى رىۋايەت قىلىنىدۇكى، بەنۇ كىنانە قەبىلىسىدىن بىر كىشى (قۇرەيشلەرگە):

ــ مېنى ئۆز مەيلىمگە قويۇڭلار، ئۇنىڭ (مۇھەممەدنىڭ) يېنىغا باراي، ــ دېدى. ئۇلار:

ــ بولىدۇ، بارغىن، ــ دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ساھابىلەرگە يېقىنلاشقاندا، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «بۇ پالانى، ئۇ قۇربانلىق تۆگىلەرنى ئۇلۇغلايدىغان بىر قەۋمدىندۇر، قۇربانلىقلارنى ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىرىڭلار» دېدى.

قۇربانلىقلار چىقىرىلدى، كىشىلەر ئۇنى تەلبىيە ئېيتىپ كۈتۈۋالدى. ئۇ كىشى بۇ مەنزىرىنى كۆرۈپ:

ــ سۇبھانەللاھ، بۇنداق كىشىلەر بەيتۇللاھنى زىيارەت قىلىشتىن توسۇلماسلىقى كېرەك، ــ دېدى. ئاندىن ھەمراھلىرىنىڭ يېنىغا بارغاندا:

ــ مەن قۇربانلىق ئالامتى ئېسىلغان، بەلگە قويۇلغان قۇربانلىق تۆگىلەرنى كۆردۈم، بۇ كىشىلەرنىڭ بەيتۇللاھتىن توسۇلۇشىنى توغرا دەپ قارىمايمەن، ــ دېدى. [سەھىھ بۇخارىي، 2732 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ھۇدەيبىيە قىسسەسىدىكى بۇ ۋەقە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كىشىلەرنىڭ ۋە قەبىلىلەرنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىگە، ھەر قەبىلىنىڭ ئۆرپ ـ ئادەت ۋە ئەنئەنىلىرىگە نەقەدەر ئەھمىيەت بېرىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان، ھەيران قالارلىق مىسالدۇر. ئۇ زات ئەنە شۇ ئۆرپ ـ ئادەتلەرگە ئۇيغۇن كېلىدىغان ۋە شەرئىي مەنپەئەتنى قولغا كەلتۈرىدىغان ئۇسۇللارنى قوللانغان.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستىكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىشلىرىغا نۇرغۇن ئىسلاھاتچىلار سەل قارايدۇ. ئۇلار ئۆزئارا مۇئامىلىردە قارشى تەرەپنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىنى، ھەل قىلىشقا تېگىشلىك مەسىلىلىرىنى ۋە ئىنسانىي تەرەپلىرىنى ئويلىشىپ ئولتۇرمايدۇ، بەلكى كىشىلەرگە پەقەت «ھەق» نۇقتىسىدىنلا قارايدۇ. (يەنى ھەقنى خالىغانلار ئۈچۈن ھەق مۇشۇ، قوبۇل قىلمىسا جەھەننەمنىڭ دەرۋازىسى ئوچۇق، دەيدىغان قاراشتا بولىدۇ).

تۆتىنچى ھەدىس:

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ھىجرەت ۋەقەلىكىدە مۇنداق دەيدۇ: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن ئەبۇ بەكرى بەنى دىيل قەبىلىسىدىن بىر كىشىگە، كېيىن بەنى ئەبد ئىبنى ئەدىي قەبىلىسىدىن بىر كىشىگە ھەق بېرىپ، يول باشلىغۇچى قىلدى. ئۇ كىشى يول باشلاشقا ئىنتايىن ماھىر بولۇپ، ئاس ئىبنى ۋائىل جەمەتى بىلەن قەسەمياد قىلىشقان، قۇرەيش كاپىرلىرى بىلەن ئوخشاش دىندا ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن ئەبۇ بەكرى ئۇنىڭغا ئىشىنىپ، ئىككى تۆگىسىنى تاپشۇردى ۋە ئۇنىڭ بىلەن ئۈچ كېچىدىن كېيىن سەۋر غارىدا كۆرۈشۈشكە ۋەدىلەشتى. ئۈچ كېچە ئۆتكەندىن كېيىنكى سەھەر ۋاقتى ئۇ كىشى ئىككى تۆگىنى ئېلىپ، ئۇلارنىڭ يېنىغا كەلدى. ئۇلار ئامىر ئىبنى فۇھەيرە ۋە ھېلىقى دىيل قەبىلىسىدىن كەلگەن يول باشلىغۇچى بىلەن بىللە يولغا چىقتى. يول باشلىغۇچى ئۇلارنى مەككىنىڭ تۆۋەنىدىكى دېڭىز ساھىلى يولى بىلەن ئېلىپ ماڭدى» [سەھىھ بۇخارىي، 2263 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتا:

مەككىدىن مەدىنىگە چىقىش جەريانىدا پۈتۈن يول بويى ئىنتايىن يۇقىرى ھوشيارلىقنى تەلەپ قىلاتتى. بۇ ئىشقا (گەرچە كاپىر بولسىمۇ) ئۆز كەسپىدە ماھىر كىشى تاللانغان

ئـــدى. شـــۇ ۋەجدىـــن، پەيغەمبـــەر ئەلەيھىســـالام يـــول باشـــلاپ مېڭىشـــقا ئۇنـــاڭ بىلەن كېلىشـــكەن ئـــدى. بـــۇ ۋەقـــە پەيغەمبەر ئەلەيھىســـالامنىڭ ئىنتايىن يۈكســـەك ھوشـــيارلىق تەلـــەپ قىلىنىدىغـــان بـــر باســـقۇچتا، ســـەۋەبلەرنى قىلىشـــتا نەقـــەدەر يۈكســـەك دەرىجىدە ھوشـــيارلىق ۋە تەدبىركارلىـــق بىلـــەن ئـــش كۆرگەنلىكىنى كۆرســـتىپ بېرىدۇ.

ئون يەتتىنچى باب

ياشلارغا كۆڭۈل بۆلۈش، ئىلىم ئىگىلىرىنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش ۋە ئۇلارنىڭ ئىسلام ئۈممىتى خىزمىتى قىلىشتىكى رولىنى جارى قىلدۇرۇش توغرىسىدا

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ياشلار «پەيغەمبەرلىك مىراسىدىكى يول خەرىتىسى» ناملىق كىتابىمىزدىكى مەزمۇنلاردىن ئەڭ ئاۋۋال مەنپەئەتلىنىدىغان كىشىلەر بولۇپ، بۇ كىتابتا ئۇلاردىن كۈتۈلىدىغىنى مۇنۇ ئىككى تۈرلۈك ئىشتۇر:

1. ھازىرقى زامان پىتنىلىرى ئىچىدە دىندا دۇرۇس ۋە مۇستەھكەم تۇرۇش؛

2. ئۈممەتنىڭ نۆۋەتتىكى رېئاللىقىدا ئىسلاھات رولىنى جارىي قىلدۇرۇش.

ئىككىنچى نۇقتا: مەزكۇر باب بىرىنچى پايدىلىق نۇقتىغا ئاساسەن تۈزۈلدى. چۈنكى، ياشلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدىمۇ دىننى يەتكۈزۈش، دىنغا خىزمەت قىلىش، دىندا ساباتلىق تۇرۇش ۋە ئىسلاھات ئېلىپ بېرىشنىڭ تايانچ نۇقتىسى بولۇپ كەلگەن.

ئۈچىنچى نۇقتا: بىز ھازىر ئەڭ موھتاج بولۇۋاتقان ئىشىمىز ياشلارنىڭ توغرا يول ئۈستىدە ئىزچىل يۈرۈپ، ئۈستىدىكى مەسئۇلىيەتنى تولۇق ئادا قىلىشلىرى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ رولىنى قايتىدىن ئەسلىگە كەلتۈرۈش ۋە ئۇلارغا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈشتىن ئىبارەتتۇر.

ئايەتلەر

بىرىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿بىز ساڭا ئۇلارنىڭ ھېكايىسىنى راستچىللىق بىلەن ئېيتىپ بېرىمىز، ئۇلار ھەقىقەتەن پەرۋەردىگارىغا ئىمان ئېيتقان ۋە بىز ھىدايەتنى زىيادە قىلغان يىگىتلەردۇر﴾ [سۈرە كەھف، 13 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئايەت شۇنى كۆرسىتىپ بېرىدۇكى، ياشلار تېخى ئۆمرىنىڭ بېشىدىلا دىنىدا ئۇلگە بولالايدۇ ۋە ئۇلارنىڭ ئىسلامدا يۇقىرى مەرتىۋىسى بولىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: ئىسلامنى ۋە مۇسۇلمانلارنى يۈكسەلدۈرۈش ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتىلىدىغان باسقۇچلاردا، بۇ يۈكسىلىشنىڭ ئاساسىي مەنبەسى چوقۇم ياشلار بولۇشى كېرەك.

ئىككىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئۇلارنىڭ بەزىسى) ئىبراھىم ئاتلىق بىر يىگىتنىڭ ئۇ (بۇتلارنى) ئەيىبلىگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئىدۇق (يەنى شۇ قىلغان بولۇشى مۇمكىن)» دېدى﴾ [سۈرە ئەنبىيا، 60 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

ياشلار بۇ ئايەت بىلەن پەخىرلىنىشى، بۇنىڭدىن تەسەللى تېپىشى ۋە ئاشۇ ياشتىكى پەيغەمبەرلەردىن ۋە سالىھ كىشىلەردىن ئىلھام ئېلىپ، ئۇلارغا ئەگىشىشى كېرەك.

ئۇچىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿پىرئەۋننىڭ ۋە ئۇنىڭ قەۋمىنىڭ چوڭلىرىنىڭ ئۆزلىرىگە زىيانكەشلىك قىلىشىدىن قورقۇپ، مۇسانىڭ قەۋمىدىن پەقەت بىر قىسىم ياشلارلا ئۇنىڭغا ئىمان ئېيتتى﴾ [سۈرە يۇنۇس، 83 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

شەيخ ئىبنى سەئدىي رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: «مۇساغا پەقەت ئۆز قەۋمىنىڭ ياش ئەۋلادلىرىنىڭلا ئىمان ئېيتقانلىقىنىڭ ھېكمىتى شۇكى، ياش ئەۋلادلار ھەقنى قوبۇل قىلىشقا ئەڭ مايىل، ئۇنىڭغا ئەڭ تېز ئەگىشىدىغان بولىدۇ. كۇفرىلىق ئۇستىدە چوڭ بولغان قېرىلار ۋە شۇنىڭغا ئوخشاشلار بۇنىڭ ئەكسىچە بولۇپ، ئۇلار قەلبىدىكى پاساتچىلىق ۋە بۇزۇق ئەقىدىلەر سەۋەبلىك باشقىلارغا قارىغاندا ھەقتىن يىراقراق بولىدۇ. ئاللاھ ئەڭ ياخشى بىلگۈچىدۇر» [تەپسىر سەئدىي، 371 ـ بەت].

ھەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

جۇندۇب ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ مۇنداق دېگەن: «بىز رەسۇلۇللاھنىڭ سۆھبىتىدە بولغان چاغلىرىمىزدا بالاغەتكە يېقىنلاشقان ياشلار ئىدۇق. بىز قۇرئان ئۆگىنىشتىن ئىلگىرى ئىمانىنى ئۆگەنىدۇق، ئاندىن قۇرئان ئۆگەنىدۇق، شۇنىڭ بىلەن ئىمانىمىز تېخىمۇ زىيادە بولدى» [ئىبنى ماجە، 61 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ھەدىس پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەتراپىدا پەقەت ياشانغانلارنىڭلا ئەمەس، بەلكى ھەرقايسى ياشتىكى كىشىلەرنىڭمۇ بارلىقىغا دالالەت قىلىدۇ. بالاغەتكە يېقىنلاشقان ئۆسمۈرلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ھەمراھ بولغان ۋە ئۇ زاتنىڭ ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈشىگە ئېرىشكەن. ئۇ زات ئالدى بىلەن ئۇلارغا ئىمانىنى، ئاندىن قۇرئانىنى ئۆگەتكەن. ئەگەر چەمبىرەكنىڭ دائىرىسىنى سەل كېڭەيتىدىغان بولساق، ياش ـ ئۆسمۈرلەرنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن جىھادقا قاتناشقانلىقىنى كۆرىمىز. مەسىلەن، ئۇمەير ئىبنى ئەبۇ ۋەققاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ 16 يېشىدا بەدر غازىتىغا قاتناشقان ۋە شۇ غازاتتا شېھىت بولغان.

ئىككىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئاللاھنىڭ سايىسىدىن باشقا ھېچقانداق سايە بولمىغان قىيامەت كۈنىدە ئالاھ تائالا ئۆز سايىسىدا سايىدىتىدىغان يەتتە تۈرلۈك كىشى بارکى، ئۇلار: ئادىل ئىمام، ئاللاھنىڭ ئىبادىتى بىلەن چوڭ بولغان ياش، قەلبى مەسچىتلەرگە باغلانغان كىشى، ئالاھ ئۈچۈن بىر ـ بىرىنى ياخشى كۆرۈشۈپ جەم بولغان ۋە (ئۆلۈم ياكى سەپەر قاتارلىق سەۋەبلەر تۈپەيلى) بىر ـ بىرىدىن ئايرىلغاندىمۇ ئالاھ يولىدا ئايرىلغان ئىككى كىشى، مەرتىۋىلىك ھەم گۈزەل بىر ئايال (زىنا قىلىشنى) تەلەپ قىلسا:

‹مەن ئاللاهتىن قورقىمەن› دېگەن كىشى، ئۇنىڭ قولى بەرگەن سەدىقىنى سول قولى بىلمەيدىغان دەرىجىدە يوشۇرۇن بەرگەن كىشى ۋە يالغۇز قالغاندا ئاللاهنى ئەسلەپ كۆز يېشى قىلغان كىشىدۇر» [سەھىھ بۇخارىي، 1423 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: قىيامەت كۈنىدىكى دەھشەتلەرنى، يۈز بېرىدىغان ھادىسىلەرنى ۋە ئۇ كۈندىكى ئامانلىققا بولغان قاتتىق موھتاجلىقنى ھېس قىلالىغان كىشىلا بۇ ھەدىسنىڭ قىممىتىنى ھەقىقىي تونۇپ يېتەلەيدۇ. ئەگەر ئىنسان پۈتۈن ئۆمرىنى ئاشۇ كۈندە ئامان قېلىش ئۈچۈن سەرپ قىلغان بولسا، بۇ ئىنتايىن قىممەتلىك ئۆتكەن بىر ئۆمۈر بولىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: ھەدىستە شەرىئەتنىڭ ياشىلارنىڭ ئەھۋالىغا كۆڭۈل بۆلىدىغانلىقى بايان قىلىنغان، چۈنكى ئىنسان ياشلىق مەزگىللىرىدە ھاۋايى ـ ھەۋەسنىڭ كەينىگە كىرىپ، خاتا يوللارغا كىرىپ قالىدۇ.

ئۈچىنچى ھەدىس:

سەھل ئىبنى سەئد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بىر ئىچىملىك كەلتۈرۈلۈۋىدى، ئۇ زات ئۇنىڭدىن ئىچتى. ئۇ زاتنىڭ ئوڭ تەرىپىدە كىچىك بىر بالا، سول تەرىپىدە پېشقەدەم ساھابىلەر ئولتۇراتتى. ئۇ زات كىچىك بالىغا:

ــ «بۇ ئىچىملىكنى ئاۋۋال بۇلارغا (پېشقەدەملەرگە) بېرىشىمگە رۇخسەت قىلامسەن؟» ــ دەپ سورىۋىدى، بالا:

ــ ياق، ئى رەسۇلۇللاھ! ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، سىزدىن كېلىدىغان نېسىۋەمگە ئېرىشىشتە ھېچكىمنى ئۆزۈمدىن ئۈستۈن قويمايمەن، ــ دېدى. شۇنىڭ بىلەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىچىملىكنى ئۇ بالىغا بەردى [سەھىھ بۇخارىي، 5620 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس ياشلارنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا يېقىن تۇرغانلىقىنلا ئەمەس، بەلكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇلارنى كىچىك كۆرۈپ ئىززەت ـ ھۆرمىتىنى ۋە قىممىتىنى نەزەردىن ساقىت قىلمايدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: ھەدىستىكى بۇ كۆرۈنۈش باللارنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىلىم سورۇنلىرىغا قاتنىشىدىغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ ئورنى ۋە ئېتىبارىغا كۆڭۈل بۆلىدىغانلىقىنى

كۆرستىشكە يېتەرلىكتۇر. بەزى مۇرەببىلەردە كۆرۈلىدىغان ئەپسۇسلىنارلىق ئەھۋال شۇكى، ئۇلار دەسلەپتە كىچىك باللار بىلەن ھەمسۆھبەت بولۇشتىن ۋە ئۇلارغا تەلىم بېرىشتىن يانمايدۇ، ئەممۇ ئىلىم سەۋىيەسى ئاشقاندا ياكى بىرەر ئۇنۋانغا ئېرىشكەندە، كىچىك باللار بىلەن ئولتۇرۇشقا ۋە ئۇلارغا تەلىم بېرىشكە سەل قارايدىغان بولۇپ قالىدۇ.

تۆتىنچى ھەدىس:

ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر قوشۇن ئەۋەتمەكچى بولۇپ، ئۇلارغا ئۇسامە ئىبنى زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى قوماندان قىلدى. بەزى كىشىلەر ئۇنىڭ قوماندان بولغانلىقىنى ئەيىبلەشتى (يەنى ئۇنىڭ يېشىنىڭ كىچىكلىكىنى تىلغا ئېلىشتى). شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېدى: «ئەگەر سىلەر ئۇنىڭ (يېشىنىڭ كىچىكلىكى تۆپەيلى) قوماندانلىقىغا تەنە قىلىۋاتقان بولساڭلار، بۇنىڭدىن ئىلگىرى ئۇنىڭ ئاتىسىنىڭ قوماندانلىقىغىمۇ تەنە قىلغان ئىدىڭلار. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئۇ (ئۇسامە) قوماندانلىققا لايىقتۇر. ئۇنىڭ دادىسى مەن ئۇچۇن ئەڭ سۆيۈملۈك ئىنسان ئىدى، بۇ بالىمۇ دادىسىدىن كېيىن مەن ئۇچۇن ئەڭ سۆيۈملۈك ئىنساندۇر» [سەھىھ بۇخارىي، 3730 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس شۇنداق بىر مەزمۇننى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇكى، ياشلار ناۋادا لاياقەتلى بولسا، ھەرقانچە چوڭ مەنسەپكە تەيىنلەنسىمۇ بولىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرىنىڭ ئەھۋالىنى، ئىقتىدارىنى ۋە قابىلىيىتىنى ياخشى بىلىدىغانلىقىنى ھەمدە ئۇلارنىڭ ھەربىرىنى ئۆزىگە ماس كېلىدىغان ساھەگە قويىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

بەشىنچى ھەدىس:

ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «قېنى ئېيتىڭلارچۇ! بىر خىل دەرەخ بار، ئۇنىڭ مىسالى مۇئمىننىڭ مىسالىدۇر، پەرۋەردىگارىنىڭ ئىزنى بىلەن ھەر ۋاقىت مېۋە بېرىپ تۇرىدۇ ۋە يوپۇرمىقى تۆكۈلمەيدۇ» دېدى. (ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئېيتىدۇ): «مەن ئۇنى خورما دەرىخى دەپ ئويلىدىم ـ يۇ، ئۇ يەردە ئەبۇ بەكرى ۋە ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قاتارلىق پېشقەدەم ساھابىلەرمۇ بولغاچقا، بۇ ھەقتە ئۇلاردىن ئاۋۋال ئېغىز ئېچىشنى ياقتۇرمىدىم. ئۇلار بۇ ھەقتە ھېچ نەرسە دېمىگەندىن كېيىن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇ خورما

دەرىخسىدۇر» دېدى. سىرتقا چىققانىدا دادامغا:

ــ دادا! ئۇنىڭ خورما دەرىخى ئىكەنلىكى كۆڭلۈمگە كەلگەن ئىدى، ــ دېگەن ئىدىم، دادام:

ــ نېمىشقا بايام ئېيتمىدىڭ؟ ئەگەر ئويلىغىنىڭنى ئېيتقان بولساڭ، مەن ئۈچۈن پالان ـ پۇستان نەرسىلەردىنمۇ ياخشىراق بولاتتى، ــ دېدى. مەن:

ــ سىز بىلەن ئەبۇ بەكرىنىڭ بىر نەرسە دېمىگەنلىكىنى كۆرۈپ، سىلەردىن ئاۋۋال ئېغىز ئېچىشنى ياقتۇرمىدىم، ــ دېدىم» [سەھىھ بۇخارىي، 6144 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىلىم سورۇنىغا ئەبۇ بەكرى ۋە ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ئوخشاش پېشقەدەملەر بىلەن بىللە، ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ئوخشاش كىچىك ياشتىكىلەرنىڭمۇ ھازىر بولىدىغانلىقىغا دالالەت قىلىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: بەزى مەسىلىلەردە چوڭلارغا نىسىپ بولمىغان زېھىن ئوچۇقلۇقى بەزى ياشلارغا نىسىپ بولۇشى مۇمكىن.

ئالتىنچى ھەدىس:

مالىك ئىبنى ھۇۋەيرىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھۇزۇرىغا كەلدۇق، بىز تەڭتۇش ياشلار ئىدۇق، ئۇ زاتنىڭ يېنىدا 20 كېچە تۇردۇق. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىنتايىن مېھرىبان، مۇلايىم زات ئىدى. ئۇ بىزنىڭ ئائىلىمىزنى سېغىنىپ قالغانلىقىمىزنى ھېس قىلىپ، بىزدىن ئۆيدە كىملەرنى قالدۇرۇپ كەلگەنلىكىمىزنى سورىدى، بىز ئېيتىپ بەردۇق. ئۇ زات: «ئائىلەڭلاردىكىلەرنىڭ يېنىغا قايتىڭلار، شۇلار بىلەن بىللە تۇرۇڭلار، ئۇلارغا تەلىم بېرىڭلار ۋە (ياخشىلىققا) بۇيرۇڭلار. ناماز ۋاقتى بولغاندا بىرىڭلار ئەزان ئېيتسۇن، ئەڭ پېشقەدەمراقىڭلار ئىمام بولسۇن» دېدى [سەھىھ بۇخارىي، 7246 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ياشلارنىڭ ئەھۋالىغا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. دەرۋەقە، ئۇلارنىڭ ئائىلىسىنى سېغىنغانلىقىنى ھېس قىلغان ھامان قايتىشقا بۇيرۇدى. بۇنداق ھېس ئۇلارغا يېقىن تۇرۇپ، ئەھۋالىغا ئالاھىدە دىققەت قىلغاندا بولىدىغان ئىشتۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ياشلارغا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈپ، دىندا ئۇلۇگە بولالايدىغان، ئىلىم ۋە ئەمەل تەجرىبىلىرىنى يەتكۈزەلەيدىغان دەرىجىدە يېتىشتۇرگەن.

ئۈچىنچى نۇقتا: ھەدىستە شۇنىڭغا دالالەت بارکى، ئىنسان باشقىلارغا مەنپەئەت يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئىلىم سەپىرىنى تولۇق تۈگىتىشى شەرت ئەمەس، بەلكى ئۆزى ياخشى بىلىدىغان نەرسىلەر بىلەنمۇ مەنپەئەت يەتكۈزسە بولىدۇ.

يەتتىنچى ھەدىس:

ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، مەن بىر كۈنى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئۇلىغىغا مىنگىشىۋالغان ئىدىم، ئۇ زات مۇنداق دېدى: «ئەي بالا! مەن ساڭا بىرقانچە كەلىمە ئۆگىتىپ قويايى: ئاللاھنىڭ (دىنىنى) ساقلىغىن، ئاللاھمۇ سېنى ساقلايدۇ؛ ئاللاھنى ئۇنتۇمىغىن، ئۇنى ئالدىڭدا تاپسەن؛ بىر نەرسە سورىماقچى بولساڭ، ئاللاھتىن سورىغىن؛ ياردەم تىلىمەكچى بولساڭ، ئاللاھتىن تىلىگىن. شۇنى بىلگىنكى، پۈتۈن ئۈممەت ساڭا بىرەر پايدا يەتكۈزۈش ئۈچۈن بىرلەشكەن تەقدىردىمۇ، پەقەت ئاللاھ ساڭا پۈتكەننىلا يەتكۈزەلەيدۇ. ناۋادا ساڭا بىرەر زىيان سېلىش ئۈچۈن بىرلەشكەن تەقدىردىمۇ، پەقەت ئاللاھ ساڭا پۈتكەن زىياننىلا سالالايدۇ. قەلەملەر كۆتۈرۈلدى، سەھىپىلەر قۇرۇپ بولدى» [تىرمىزىي، 2516 ـ ھەدىس].

سەككىزىنچى ھەدىس:

ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مېنى باغرىغا بېسىپ تۇرۇپ: «ئى ئاللاھ! ئۇنىڭغا ھېكمەتنى ئۆگەتكىن» دەپ دۇئا قىلدى [سەھىھ بۇخارىي، 3756 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: «ئەي بالا! مەن ساڭا بىرقانچە كەلىمە ئۆگىتىپ قويايى» دېگەن جۈملىدە ئىككى پايدىلىق نۇقتا بار:

1. ياش ئۆسمۈرلەرگىمۇ تەلىم بېرىشنىڭ مۇھىملىقى؛

2. مۇرەببىيلەرنىڭ تەربىيەلىنىۋاتقان كىشىنىڭ ئەملىي ئەھۋالىغا قاراپ، شۇنىڭغا ماس نەسىھەت قىلىشنىڭ زۆرۈرلۈكى.

ئىككىنچىسى نۇقتا: بۇ ھەدىس شۇنىڭغا دالالەت قىلىدۇكى، ئۆسمۈرلەرگە بېرىلىدىغان ئەڭ مۇھىم دەرس مۇنۇ ئىككى ئىشنى ئۆز ئىچىگە ئالغان دەرستۇر:

1) ئاللاھنى تونۇشتۇرۇش ۋە ئۇنىڭ ھەققىدە سۆزلەش؛

2) قەلب ۋە ئۇنىڭ ئاللاھ تائالا بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ھەققىدە سۆزلەش.

ئۈچىنچى نۇقتا: يەنە بىر ھەدىستە (سەككىزىنچى ھەدىس) پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىبنى ئابباسنى باغرىغا باسقانلىقى ۋە ئۇنىڭغا مۇھەببەتنى ھېس قىلدۇرغانلىقى بايان قىلىنغان.

تۆتىنچى نۇقتا: يەنە بىر ھەدىستە (سەككىزىنچى ھەدىس) ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان كىشىلەر ۋە ئۆگەنگۈچىلەر ئۈچۈن دۇئا قىلىشنىڭ مۇھىملىقى كۆرسىتىلگەن.

توققۇزىنچى ھەدىس:

ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋاپات بولغاندا، مەن ئەنسارلاردىن بىر كىشىگە:

ــ ئەي پالانى! بۇياققا كەلگىن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرىدىن (ئىلىم) سوراپ ئۆگىنىۋالايلى، چۈنكى ئۇلار بۈگۈن كۆپ، ــ دېدىم. ئۇ كىشى:

ــ ئەي ئابباسنىڭ ئوغلى! قىزىق ئىكەنسەن، شۇنچە كۆپ ساھابە تۇرسا، كىشىلەرنىڭ ئىلمىدە ساڭا ئېھتىياجى چۈشەمتتى؟ ــ دېدى.

ئۇ بۇرادەر شۇنداق دەپ ئىلىم ئېلىشتىن ۋاز كەچتى، مەن بولسام سوراپ ئىلىم ئېلىشقا يۈزلەندىم. بىرەر كىشىنىڭ بىر ھەدىس بىلىدىغانلىقىنى ئاڭلىسام، ئۇنىڭ ئۆيىگە باراتتىم؛ ئۇ چۈشلۈك ئۇيقۇسىنى ئېلىۋاتقان بولسا، مەنمۇ چاپىنىمنى بېشىمغا قويۇپلا ئىشىك ئالدىدا ياتاتتىم. شامال يۈزۈمگە توپا ـ چاڭلارنى ئۇچۇراتتى. ئۇ كىشى ئۆيىدىن چىقىپ، مېنى كۆرگەندە:

ــ ئەي رەسۇلۇللاھنىڭ جىيەنى، نېمە ئىش بىلەن كەلدىڭ؟ خەۋەر بەرسەڭ، ئۆزۈم ئالدىڭغا باراتتىم ئەمەسمۇ؟! ــ دەيتتى. مەن:

ــ ياق، مەن سېنىڭ يېنىڭغا كەلگىنىم ياخشى، ــ دەيتتىم ۋە ئۇنىڭدىن ھەدىس سوراپ ئۆگىنىۋالاتتىم.

(كېيىنكى كۈنلەردە) ھېلىقى ئىلىمدىن ۋاز كەچكەن كىشى ئىنسانلارنىڭ ئىلىم ئۆگىنىش ئۈچۈن مېنىڭ ئەتراپىمغا ئولىشىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ:

ــ بۇ يىگىت مەندىن كۆپ ئەقىللىق ئىكەن، ــ دېدى [داربمي، 590 ـ ھەدىس].

ئونىنچى ھەدىس:

ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مېنى بەدرى غازىتىغا قاتناشقان، پېشقەدەم ساھابىلەر بار سورۇنغا ئېلىپ كىرەتتى. ئۇلاردىن بەزىسى:

ئېلىپ كېلەيلى دېسەك، بىزنىڭمۇ بۇنچىلىك ئوغلانلىرىمىز بار، نېمىشقا بۇ بالىنى بۇ سورۇنغا ئېلىپ كىرىسەن؟ ــ دېيىشتى. ئۆمەر:

ــ ئۇنىڭ كىملىكىنى سىلەرمۇ بىلىسىلەر (يەنى ئۇ پەيغەمبەرنىڭ تۇغقىنى ھەم ئىلىم ئىگىسىدۇر)، ــ دېدى.

بىر كۈنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلارنى چاقىردى، مېنىمۇ ئۇلار بىلەن بىللە چاقىردى. مېنىڭچە ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ شۇ كۈنى مېنى ئۇلارغا كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈنلا چاقىرغان ئىدى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلاردىن:

ــ ﴿ئاللاھنىڭ ياردىمى ۋە غەلىبىسى كەلگەن ھەمدە ئاللاھنىڭ دىنىغا كىشىلەرنىڭ توپ ـ توپ بولۇپ كىرگەنلىكىنى كۆرگىنىڭدە، رەببىڭگە تەسبىھ ئېيتقىن، ھەمدۇسانا ئېيتقىن ۋە ئۇنىڭدىن مەغپىرەت تىلىگىن. ئاللاھ ھەقىقەتەن تەۋبىنى بەكمۇ قوبۇل قىلغۇچىدۇر﴾ دېگەن بۇ نەسىر سۈرىسى ھەققىدە نېمە دەيسىلەر؟ ــ دەپ سورىدى، ئۇلاردىن بەزىسى:

ــ بىزگە نۇسرەت بېرىلگەندە ۋە غەلىبە قىلغاندا ئاللاھقا ھەمدۇسانا ئېيتىشقا ۋە مەغپىرەت تىلەشكە بۇيرۇلدۇق، ــ دېسە؛ يەنە بەزىسى:

ــ بىلمەيمىز، ــ دېيىشتى ياكى ھېچنېمە دېمىدى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ماڭا قاراپ:

ــ ئەي ئىبنى ئابباس، سەنمۇ شۇنداق قارامسەن؟ ــ دېدى. مەن:

ــ ياق، ــ دېدىم. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ:

ــ ئۇنداقتا نېمە دەيسەن؟ ــ دېدى. مەن:

ــ بۇ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەجىلىنىڭ يېقىنلاشقانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. ئاللاھ ئۇنىڭغا شۇنى بىلدۈرگەن: ﴿ئاللاھنىڭ ياردىمى ۋە غەلىبىسى كەلگەن ھەمدە كىشىلەرنىڭ ئاللاھنىڭ دىنىغا توپ ـ توپ بولۇپ كىرگەنلىكىنى كۆرگىنىڭدە﴾

دېگـەن ئايەتنىڭ مەنىسى: مەككىنىڭ پەتھى بولۇشى سەۋەبلىك ئەجىلىڭ يېقىنلاشقانلىقىنىڭ بەلگىسىدۇر، شۇڭا ﴿رەببىڭگە تەسبىھ ئېيتقىن، ھەمدۇسانا ئېيتقىن ۋە ئۇنىڭدىن مەغپىرەت تىلىگىن. ئاللاھ ھەقىقەتەن تەۋبىنى بەكمۇ قوبۇل قىلغۇچىدۇر﴾ دەپ بۇيرۇلغان، ــ دېدىم. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ:

ــ مەنمۇ بۇ ئايەتتىن پەقەت سەن بىلگەننى بىلىمەن، ــ دېدى» [سەھىھ بۇخارىي، 4294 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ بۇ قىزغىنلىقى ۋە ئىلىمگە بولغان تەشنالىقى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەربىيەسى ۋە كۆڭۈل بۆلۈشىنىڭ نەتىجىسىدۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: يەنە بىر ھەدىستە (ئونىنچى ھەدىس) مۇرەببىيلەرنىڭ بەزى ياشلارنىڭ ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈشكە لايىق ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈن خىلمۇخىل سورۇنلاردا سۆزلىشىگە رۇخسەت قىلىشى ياكى ئۇلارنى ئىمتىھان قىلىشى لازىم ئىكەنلىكىگە ئىشارەت قىلىنغان.

ئون بىرىنچى ھەدىس:

ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنغان: «ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ سورۇنداشلىرى ۋە مەسلىھەتچىلىرى قېرى بولسۇن ياكى ياش بولسۇن، قۇررالار (يەنى قۇرئان ۋە ئىلىم ئەھلىلىرى) ئىدى» [سەھىھ بۇخارىي، 7286 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتا:

ھافىز ئىبنى ھەجەر ئەسقەلانىي رەھىمەھۇللاھ «قۇررالار» دېگەن سۆزنى «ئىلىم بىلەن ئىبادەتنى جەم قىلغان كىشىلەر» دەپ چۈشەندۈرگەن.

ئون ئىككىنچى ھەدىس:

سەئىد ئىبنى ئەبى ۋەققاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ باللىرىغا خۇددى مۇئەللىم باللارغا خەت يېزىشنى ئۆگەتكەندەك مۇنۇ كەلىمىلەرنى ئۆگىتەتتى ۋە مۇنداق دەيتتى: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم نامازنىڭ ئاخىرىدا مۇنۇلاردىن پاناھلىق تىلەيتتى: «ئى ئاللاھ! مەن ساڭا سىغىنىپ قورقۇنچاقلىقتىن پاناھ تىلەيمەن، ئۆمرۈمنىڭ ئەڭ خار (قېرىلىق) باسقۇچىغا بېرىپ قېلىشىدىن پاناھ تىلەيمەن، دۇنيانىڭ

پىتىنسىدىن پاناه تىلەيمەن، قەبىرە ئازابىدىن پاناه تىلەيمەن» [سەھىھ بۇخارىي، 2822 - ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس ساھابە كىرامىلارنىڭ كىچىك بالىلارغىمۇ كۆڭۈل بۆلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: ھەممىدىن بەكرەك كۆڭۈل بۆلۈشكە تېگىشلىك بولغانلار ئۆي ئىچىدىكى پەرزەنتلىرىمىزدۇر.

ئون سەككىزىنچى باب

ئايالالارنىڭ ئىلىم تارقىتىش ۋە ئىسلامغا ياردەم بېرىشتىكى رولى، ئۇلارنىڭمۇ ياخشىلىق ئىشلىرىغا كۆڭۈل بۆلۈشى ۋە ئۇنىڭغا ئالدىرىشى توغرىسىدا

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئاياللار مەسلىسىگە ئالاقىدار بۇ باب كىتابنىڭ «دىندا ساباتلىق تۇرۇش ۋە دىن ئۈچۈن خىزمەت قىلىشنى مەقسەت قىلغان ياش مۇسۇلمانلارغا كۆڭۈل بۆلۈش» تېمىسىدا كەلگەن. بۇ بابنىڭ مەقسىتى پەقەت ئاياللارنىڭ ئىسلامدىكى ئورنىنى ۋە ئۇلارنىڭ ھۆرمەتكە سازاۋەر ئىكەنلىكىنلا بايان قىلىش ئەمەس.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ باب ئاياللارنىڭمۇ بۇ كىتابنىڭ نىشانلىق ئوقۇرمەنلىرى جۈملىسىدىن ئىكەنلىكىنى گەۋدىلەندۈرۈش ئۈچۈن تۈزۈلگەن. گەرچە ئاياللارنىڭ ئۈستىدىكى كونكرېت ۋەزىپىلەر ئەرلەرنىڭكىدىن پەرقلىق بولسىمۇ، ئىككىلىسى دىنىي ۋەزىپىلەرنى ئۈستىگە ئېلىش ۋە ئۇنىڭغا ياردەم بېرىش مەسئۇلىيىتىدە ئورتاقتۇر.

ئايەتلەر

بىرىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿مۇئمىن ئەرلەر بىلەن مۇئمىن ئاياللار بىر - بىرى بىلەن دوستتۇر، ئۇلار (كىشىلەرنى) ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا بۇيرۇيدۇ، يامان ئىشلاردىن توسىدۇ، نامازنى (تولۇق) ئادا قىلىدۇ، زاكات بېرىدۇ، ئاللاھقا ۋە ئۇنىڭ رەسۇلىغا ئىتائەت قىلىدۇ، ئەنە شۇلارغا ئاللاھ رەھىم قىلىدۇ، ئاللاھ ھەقىقەتەن غالىبتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر﴾ [سۈرە تەۋبە، 71 - ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئايەت مۇئمىن ئەرلەر بىلەن مۇئمىن ئاياللار ئارىسىدا كۈچلۈك رىشتە بەرپا قىلىدۇ ۋە ئاساس سالىدۇ. بولۇپمۇ بۇ رىشتە ئەر ۋە ئايالىلار ئارىسىدا توقۇنۇش پەيدا قىلىدىغان چوقانلار يۇقىرى كۆتۈرۈلگەن مۇشۇ دەۋرده ئىنتايىن مۇھىم.

ئىككىنچى نۇقتا: ئايەتتە تىلغا ئېلىنغان «دوستلۇق»نىڭ ئىچىگە بىرىنچى بولۇپ يارىدەم بېرىش ۋە ياخشى كۆرۈش كىرىدۇ. مۇئمىن كىشىنىڭ يارىدەم بېرىش دەرىجىسى يارىدەم بېرىلگۈچىنىڭ ئەر ياكى ئايال بولۇشىغا قاراپ ئازايمايدۇ ياكى كۆپەيمەيدۇ، بەلكى بۇنىڭدىكى ئۆلچەم ئىماندۇر، يەنى كىمدە ئىمان بولىدىكەن، ئۇنىڭغا يارىدەم بېرىش ۋاجىپ بولىدۇ.

ئۈچىنچى نۇقتا: ئايەت ئاياللارنىڭ ياخشىلىققا بۇيرۇش ۋە يامانلىقتىن توسۇشتىن ئىبارەت رولى بارلىقىنىمۇ بىلدۈرىدۇ. نەتىجىده ئايال كىشى زىممىسىدىكى مەجبۇرىيەتلىرىنى ئادا قىلمۇاتقانىدا، پەقەت ئۆزىنىڭ خۇسۇسىي مەجبۇرىيەتلىرىنىلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن جەمئىيەتكە پايدىسى يېتىدىغان مەجبۇرىيەتلىرىنىمۇ (ئۆزىنىڭ خۇسۇسىيەتلىرى، تەبىئىتى ۋە بەلگىلەنگەن چېگرالىرىغا رىئايە قىلغان ھالدا) ئىسىدىن چىقارمايدۇ.

ئىككىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاللاھ ئىمان ئېيتقانلارغا پىرئەۋننىڭ ئايالىنى مىسال قىلىپ كۆرسەتتى، ئۇلار ۋاقتىدا ئۇ: ئى پەرۋەردىگارىم! دەرگاھىڭدا ماڭا جەننەتتىن بىر ئۆي بىنا قىلغىن، مېنى پىرئەۋندىن ۋە ئۇنىڭ يامان ئەمەللىرىدىن قۇتۇلدۇرغىن، مېنى زالىم قەۋمدىن قۇتۇلدۇرغىن، دېدى﴾ [سۈرە تەھرىم، 11 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئايال كىشى ئۆزىنى كەمستىمەسلىكى كېرەك، چۈنكى ئۇ مۇئمىنلەرگە ئۈلگە ۋە نەمۇنە بولالايدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: ئىسلام ئايال كىشىنى ئەر مۇئمىنلەر نائىل بولغان شەرەپ، يۇقىرى مەرتىۋە ۋە ئۈلگە بولۇش دائىرىسىدىن چىقىرىۋەتكىنى يوق.

ھەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

ئەبۇ سەئىد خۇدرىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى: ئايالىلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا: «ئەرلەر سىزنىڭ پېنىڭىزدا بىزدىن (ياخشىلىقتا) ئېشىپ كەتتى، بىزگىمۇ مەخسۇس بىر كۈننى ئاجرىتىپ بەرسىڭىز» دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئايالىلارغا بىر كۈننى ۋەدە قىلىپ، شۇ كۈنى ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈپ، ۋەز - نەسىھەت قىلدى ۋە (ياخشىلىقلارغا) بۇيرۇدى. ئۇ زات ئايالىلارغا ۋەز - نەسىھەت قىلىۋېتىپ: «سىلەردىن قايسىبىر ئايالنىڭ ئۈچ پەرزەنتى ئۇنىڭدىن بالدۇر ئۆلۈپ كەتكەن بولسا، ئۇلار ئۇنىڭ ئۈچۈن دوزاختىن توسىدىغان پەردە بولىدۇ» دېگەن ئىدى، ئاردىدىن بىر ئايال:

— ئىككى پەرزەنتى ئۆلۈپ كەتكەن بولسىچۇ؟ — دەپ سورىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

— «ئىككى پەرزەنتى ئۆلۈپ كەتكەن بولسىمۇ شۇنداق» — دەپ جاۋاب بەردى [سەھىھ بۇخارىي، 101 - ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس ئايالىلارنىڭمۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىلىم سورۇنلىرىغا قاتنىشىدىغانلىقىنى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئىلىم، ئىمان ۋە ھىدايەتتىن نېسىۋىسىنى ئېلىشقا نەقەدەر ھېرىسمەن ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالىلارغا قىلغان خىتابىدىن چىقىپلا تۇرىدىغان بىر نۇقتا ۋەز - نەسىھەتتۇر. ئۇ زات ئايالىلارغا ۋەز - نەسىھەت قىلاتتى. بۇ نۇقتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئەگىشىدىغان دەۋەتچىلەر ئۈچۈن شۇنداق بىر ئاساس تىكلەپ بېرىدۇكى، ئايالىلارغا ۋەز - نەسىھەت بىلەن خىتاب قىلىش ئەڭ مۇھىم ئىشلاردىن بىرىدۇر.

ئىككىنچى ھەدىس:

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دېگەن: «ئەنسارلارنىڭ ئاياللىرى نېمىدېگەن ياخشى ئاياللار - ھە! ھايا ئۇلارنىڭ دىنىنى چۈشىنىشىنى توسۇپ قالمىغان ئىدى» [سەھىھ مۇسلىم، 332 - ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدىمۇ، ئۇنىڭدىن كېيىنمۇ ئاياللارنىڭ ئېچىدە ئىلمىنىڭ بايراقدارلىرى بولۇپ كەلگەن.

ئىككىنچى نۇقتا: ياخشىلىققا بۇيرۇش ۋە يامانلىقتىن توسۇش تەلەپ قىلىنغاندا، ئاياللارنىڭ ئەرلەردىن پەرقلىق خۇسۇسىيەتلىرى بارلىقى مۇقەررەر. شۇڭا، ئەرلەردىن تەلەپ قىلىنىدىغان ھەر ئىش ئاياللاردىن تەلەپ قىلىنمايدۇ، ئەمما ئىككىلىسى ئاساسىي پىرىنسىپتا ئورتاقتۇر.

ئۈچىنچى نۇقتا: ئەرلەرگە قارىغاندا ئاياللاردا كۆچلۈكرەك بولىدىغان بەزى تۈيغۇلار نۇرغۇن ساھەلەردە يۇقىرى دەرىجىلەرگە يېتىشكە توسالغۇ بولىدۇ، دەپ قارىلىشى مۇمكىن. لېكىن، بۇ ھەدىس شۇنى بايان قىلىدۇكى، شەرم - ھايا ئايال كىشىدىن يوقالسا بولمايدىغان مۇھىم ئەخلاق بولسىمۇ، ئۇ دىنىي بىلىملەرنى ئۆگىنىشكە توسالغۇ بولماسلىقى كېرەك.

تۆتىنچى نۇقتا: مەزكۇر ھەدىستە «سوئال سوراش» دىنىنى چوڭقۇر چۈشىنىشتىكى ئاساسىي ئامىل سۈپىتىدە كەلگەن.

ئۈچىنچى ھەدىس:

ئەبۇ مۇسا ئەشئەرىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: «رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ساھابىلىرى بولغان بىزلەرگە بىرەر ھەدىس قىيىن تۇيۇلۇپ قالسا، ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن سورىساقلا، چوقۇم ئۇنىڭ يېنىدىن ئۇنىڭغا دائىر بىر ئىلىم تاپاتتۇق» [تىرمىزىي، 3883 - ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن نۇرغۇن ئىلىم ئۆگەنگەن. بۇ ئىلىم پەقەت ئۇنىڭ پەيغەمبەر ئائىلىسىدە ياشىغانلىقى ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ ئىلمىنى زىيادە قىلىدىغان مۇنۇ تىرىشچانلىقلىرى سەۋەبلىك بولغان:

1) پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەمەللىرىگە ئىنتايىن سەزگۈر ۋە ھوشيار بولۇش؛

2) داۋاملىق سوئال سوراش ۋە ئېنىقلاش.

ئىككىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋاپات بولغاندا ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا 18 ياش ئەتراپىدا ئىدى. بۇ ئەھۋال مۇنۇ ئىككى نۇقتىنى بىلدۈرىدۇ:

1) ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئىنتايىن ئەقىللىق، زېرەك ۋە زېھنى ئوچۇق ئايال ئىدى.

2) بۇ ياشتىكى قىزلارغا سەل قاراشقا بولمايدۇ، چۈنكى ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئىلىم ئۆگىنىش، ئىلمىنى جەم قىلىش ۋە دىنىنى ساقلاش قابىلىيىتى بولىدىغانلىرى كۆپ بولىدۇ.

ئۈچىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتى ۋە ئەڭ كۆپ ھەدىس رىۋايەت قىلغانلار تىلغا ئېلىنىدىغان بولسا، ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئالدىنقى قاتاردىكىلەردىن بىرىدۇر. ئۇنىڭدىن ئىلىم ئۆگەنگەنلەر ئارىسىدا پەقەت ئايالالارلا ئەمەس، ئەرلەرمۇ بار ئىدى. ئۇلار مۇنداق ئىككى تۈرلۈك بولۇپ:

1) ئۇنىڭ تۇغقانلىرى ۋە مەھرەملىرى: بۇلارنىڭ ئەڭ مەشھۇرلىرى ئۇرۋە ئىبنى زۇبەير ۋە قاسىم ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى ئەبۇ بەكرىدۇر. بۇلار ئىسلام ئىمامىلىرىدىن بولۇپ، ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئۇلارنىڭ ئىلىم جەھەتتە يېتىشىشىگە ئەڭ چوڭ تۆھپە قوشقان.

2) تۇغقىنى ۋە مەھرىمى بولمىغانلار: بۇلارنىڭ ئەڭ مەشھۇرلىرى ئەبۇ سەلەمە ئىبنى ئابدۇررەھمان ئىبنى ئەۋف، ئەسۋەد ئىبنى يەزىد، ئەلقەمە ئىبنى قەيس ۋە مەسرۇق ئىبنى ئەجدەئ قاتارلىقلاردۇر.

تۆتىنچى نۇقتا: دەۋەتچىلەر ۋە ئىسلاھاتچىلار ئايالالارنىڭ دىققىتىنى ئىلىم ۋە فىقھىدا يۇقىرى مەرتىۋىلەرگە يەتكەن سالىھە ئۇلىگىلەرنىڭ بارلىقىغا تارتىش ئۇچۇن، ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ نەمۇنىلىك روھىنى گەۋدىلەندۈرۈشى كېرەك. مۇسۇلمان ئايالالار ئاشۇ ئۇلىگىلەرنىڭ يولىدىن بىرەر نېسىۋىگە ئېرىشەلىسە، ئۇلارنىڭ ھۆسنىگە ھۆسن قوشىدۇ.

تۆتىنچى ھەدىس:

رۇبەييىئ بىنتى مۇئەۋۋىز رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دېگەن: «بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن غازاتلارغا چىقاتتۇق، كىشىلەرگە سۇ بېرەتتۇق، ئۇلارغا خىزمەت قىلاتتۇق، يارىدارلارنى ۋە ئۆلگەنلەرنى مەدىنىگە قايتۇرۇپ ئەكېلەتتۇق» [سەھىھ بۇخارىي، 2883 ـ ھەدىس].

بەشىنچى ھەدىس:

ئۇممۇ ئەتىيىە ئەلئەنسارىيىە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دېگەن: «مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن يەتتە غازاتقا قاتناشتىم. مەن ئۇلارنىڭ يۈك - تاقلىرىغا قارايتتىم، ئۇلارغا تاماق ئېتەتتىم، ياردارلارنى داۋالايتتىم ۋە كېسەللەرنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالاتتىم» [سەھىھ مۇسلىم، 1812 - ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: جىسمانىي قۇۋۋەت ئەر بىلەن ئايال ئارىسىدىكى ئەڭ گەۋدىلىك پەرقلەردىن بىرىدۇر، شۇنداقتىمۇ بۇ ئەھۋال ئايال كىشىنىڭ جىھاد مەيدانلىرىدىمۇ ئۆز رولىنى جارى قىلدۇرۇشىغا توسالغۇ بولمىغان. ئەسلىدە شەرىئەت ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلىش بابىدا ئەر بىلەن ئايالنىڭ ھۆكمىنى پەرقلەندۈرگەن.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇگۈنكى كۈندە ئىسلام ئۇممىتىدە ئاڭ - ساپا يېتىلدۈرۈش ۋە ئۇممەتنىڭ مەسىلىلىرىگە قولىدىن كېلىشچە ياردەم بېرىش ئارقىلىق ھەسسە قوشۇشقا تېگىشلىك نۇرغۇن مەسىلىلەر بار. ئايال كىشىنىڭ بۇ جەھەتتىكى رولىنى نەزەردىن ساقىت قىلىش توغرا ئەمەس.

ئۈچىنچى نۇقتا: ساھابە خانىملارنىڭ خىزمەتلىرى ئايالىلارغا خاس بەزى ھۆكۈملەرنىڭ بارلىقىنى كۆرسىتىدۇ، ئەرلەردىن تەلەپ قىلىنغان ھەر ئىش ئايالىلاردىن تەلەپ قىلىنمايدۇ، ئەمما ئۇلارمۇ قولىدىن كېلىدىغان ئىشلارغا قاتناشسا بولىدۇ.

ئالتىنچى ھەدىس:

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ھىجرەت قىسسەسىدە مۇنداق دەيدۇ: «بىر كۈنى چۈش ۋاقتىدا ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئۆيىدە ئولتۇراتتۇق، بىرەيلەن ئەبۇ بەكرىگە:

ــ ئەنە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بېشىنى ئوراپ بىزنىڭ يېنىمزغا كەلمەيدىغان بىر ۋاقىتتا كېلىۋاتىدۇ، ــ دېدى. ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ:

ــ ئاتام - ئانام ئۇ زاتقا پىدا بولسۇن، ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ئۇ زات بۇ ۋاقىتتا چوقۇم بىرەر مۇھىم ئىش ئۈچۈن كەلدى، ــ دېدى.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كېلىپ كىرىشكە رۇخسەت سورىدى، رۇخسەت بېرىلگەندىن كېيىن ئۆيگە كىرىپ، ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا:

ــ «يېنىڭدىكىلەر چىقىپ تۇرسۇن» ــ دېدى. ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ:

ــ ئــى رەسـۇلۇللاھ! ئاتام ســىزگە پىدا بولسـۇن، بۇلار ســىزنىڭلا ئائىلىڭىــز (يەنى ئۆز كىشــىلىرىمىز)، ــ دېدى. ئۇ زات:

ــ «مــاڭا (مەككىدىــن) چىقىشــقا رۇخســەت قىلىنــدى» ــ دېــدى. ئەبــۇ بەكــرى رەزىيەللاھــۇ ئەنھــۇ:

ــ ئــى رەسـۇلۇللاھ! ئاتــام ســىزگە پــىدا بولسـۇن، ھەمــراھ بولىمەنغــۇ!؟ ــ دېدى. رەســۇلۇللاھ ســەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەســەللەم:

ــ «ھەئە» ــ دېدى. ئاندىن ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ:

ــ ئاتــام ســىزگە پىدا بولسـۇن، بۇ ئىككــى ئۇلىغمىنىڭ بىرىنــى ئېلىڭ، ــ دېۋىدى، رەسۇلۇللاھ ســەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

ــ «ھەققىنى بېرىپ ئالىمەن» ــ دېدى.

ئائىشــە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: بىز ئۇ ئىككى تۆگىنى ناھايىتى تېز ســۈرئەتتە تەييارلىدۇق، بىر تېرە خالتىغا يول ئوزۇقى ســالدۇق. ئەبۇ بەكرىنىڭ قىزى ئەســما ئۆزىنىڭ بەلۈبغىنــى ئىككىگــە بۆلــۈپ، بىرى بىلەن خالتىنىڭ ئېغىزىنى باغلىدى. شــۇ ســەۋەبتىن ئۇ «قــوش بەلۈاغلىق ئايال» دەپ ئاتالدى، [ســەھىھ بۇخارىي، 3905 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچــى نۇقتــا: ئەســما رەزىيەللاھــۇ ئەنھانــىڭ بــۇ پىداكارلىقــى ئۇنــىڭ شەخســىي كىملىكىگــە شــەرەپ قوشــتى، ئۇ تاريــخ مابەينىــدە ئاشــۇ پىداكارلىقى ســەۋەبلىك «قوش بەلباغلــىق ئايــال» دەپ تونۇلــدى.

ئىككىنچى نۇقتا: ئەســمانىڭ بۇ پىداكارلىقى ئۇنىڭدىكى كۈچلۈك ئىشــتىياقتىن كەلگەن. مۇســۇلمانلارنىڭ قەلبىنى ئىســلامغا ياردەم بېرىش، ئۆزىنى بېغىشــلاش ۋە پىداكارلىق روھى ئۇســتۇنلۇكنى ئىگىلىگەنىدە، مۇشۇنىڭغا ئوخشــاش گۈزەل ئىشلار ئوتتۇرىغا چىقىدۇ.

يەتتىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ســەئىد خۇدرىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەســۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھــى ۋەســەللەم قۇربان ھېيــت ۋە روزا ھېيت كۈنلىرى (مۇســەللاغا) چىقىپ، ئاۋۋال نامازئوقۇيتتــى. نامازنــى ئاخىرلاشــتۇرغاندىن كېيىــن، كۆچىلىككە قــاراپ ئورنىدىــن تۇراتتى، كىشــىلەر ســەپلىرىدە ئولتۇراتتــى. ئەگــەر بىرەر قوشــۇن ئەۋەتــىش ئېھتىياجى بولســا تىلغا ئالاتتــى ياكــى باشــقا بــىرەر ئىش بولســا بۇيرۇيتتى. ئۇ زات: «ســەدىقە بېرىڭلار، ســەدىقە

بېرىڭلار، سەدىقە بېرىڭلار» دەيتتى. ئەڭ كۆپ سەدىقە بېرىدىغانلار ئايالىلار ئىدى [سەھىھ مۇسلىم، 889 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس ئايالىلارنىڭ مۇئمىنلەر ئارىسىدىكى ھەمكارلىق، ئۆزئارا ياردەم ۋە ئېھتىياجنى قامداشقا كاپالەتلىك قىلىدىغان ئىبادەتلەرگە قاتنىشىشتىكى ياخشىلىق تەرىپىنى بايان قىلىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: سەدىقە بەرگەندە ھەمىشە مۇنۇ ئىككى نۇقتىنى ئەستە تۇتۇش كېرەك:

1. ئېھتىياجنى قامداش: كىشى ھاجەتمەنلەرگە ۋە پېقىرلارغا بولغان ھېسداشلىقى ۋە رەھىم ـ شەپقىتى يۈزىسىدىن سەدىقە بېرىدۇ.

2. سەدىقە بەرگۈچى ئاللاھنىڭ ئازابىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ سەدىقە بېرىشكە ئېھتىياجلىق ئىكەنلىكىنى ئېسىدىن چىقارماسلىق: چۈنكى، سەدىقە دوزاخ ئازابىدىن ساقلايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئايالارنى سەدىقىگە رىغبەتلەندۈرگەندە، مۇشۇ ئىككىنچى نۇقتىنى ئالاھىدە تەكتىلىگەن.

ئۈچىنچى نۇقتا: مۇئمىن ئەر ۋە ئايالىردا بۇيرۇقلا دەرھال ئاۋاز قوشۇش ۋە ئىتائەت قىلىش روھىنى قايتىدىن تىرىلدۈرۈش كېرەك.

تۆتىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىسلەر ۋە ئايەتلەر ئايالارنى پەقەت «ھوقۇق» كۆزى بىلەنلا قارايدىغان قىلىپ قويىدىغان «فېمىنىزم» (ئايالىلار ھوقۇقچىلىقى) ئېقىملىرىغا قارشى تۇرۇشتىكى قورالدۇر. ئايال كىشىنىڭ ئۆمرىنى پەقەت «مەن زۇلۇمغا ئۇچرىدىم» دەپ ئۆتكۈزۈشى ئەڭ يامان مۇسىبەتلەرنىڭ بىرىدۇر. دۇرۇس، ئايالارغا زۇلۇم قىلىنغان ئەھۋاللارمۇ يوق ئەمەس، بۇ باشقا مەسىلە؛ ئەمما فېمىنىست ئايالاردىكى ناچار تەبىئەت شۇكى، ئۇ پەقەت ئۆزىنىڭ ھوقۇقلۇق ئىكەنلىكىنىلا كۆرىدۇ، ھەر نەرسىنى ماددىي مەنپەئەت بىلەنلا ئۆلچەيدۇ. بۇنداق قاراشتىكى ئايالىلار فېمىنىزم سۈيىقەستلىرىگە ئەڭ ئاسان ئالدىنىدىغان ئايالاردۇر. ئەسلىدە ئايال كىشى مۇنۇ ئىككى كۆزى بىلەن قارىشى كېرەك:

ئۆز مەسئۇلىيىتىگە، ئاللاھقا بولغان قۇلچىلىقىغا، ئىسلامغا نۇسرەت بېرىشكە، ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسۇشقا ۋە ئائىلە ـ نىكاھ ۋەزىپىلىرىگە قارايدىغان كۆزى بىلەن.

ئۆزىنىڭ ھۆرمەت قىلىنىشى، ھوقۇقلىرىنى ئېلىشى ۋە ئاجىز تەرەپ بولغانلىقى ئۈچۈن رىئايە قىلىنىشىغا قارايدىغان كۆزى بىلەن.

كۈنىمىزدىكى ئەڭ چوڭ مەسىلە ئايالىلارنىڭ بىرىنچى كۆزىنى چىڭ يۇمۇۋېلىپ، پەقەت ئىككىنچى كۆزى بىلەنلا قارىشىدۇر.

سەككىزىنچى ھەدىس:

مۇئمىنلەرنىڭ ئانىسى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن جىھادقا چىقىشقا رۇخسەت سورىۋىدىم، ئۇ زات: «سىلەرنىڭ جىھادىڭلار ھەج قىلىشتۇر» دېدى [سەھىھ بۇخارىي، 2875 ـ ھەدىس].

توققۇزىنچى ھەدىس:

ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «ئايال كىشى ئېرىنىڭ ئۆيىدە مەسئۇل (باققۇچى) دۇر ۋە قول ئاستىدىكىلەردىن جاۋابكاردۇر».

ئون توققۇزىنچى باب

ھەق يولدا ساباتلىق تۇرۇش ۋە دىندىن يېنىۋېلىشتىن ساقلىنىش توغرىسىدا

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ساباتلىق تۇرۇش مۇئمىن كىشى ئۇچۇن ئىمانىي تەلەپلەرنىڭ ئەڭ مۇھىمىدۇر. مۇئمىن كىشى مۇنۇ ئىككى ئىشنى دائىم ئېسىدىن چىقارماسلىقى كېرەك:

1. ھەقنى تېپىش (ھىدايەت يولىغا كىرىش)؛

2. ئۆزى ھىدايەت تاپقان شۇ ھەق يولدا ساباتلىق مېڭىش.

ئىككىنچى نۇقتا: مۇئمىن كىشىنىڭ ساباتلىق مەسلىسىگە ئەھمىيەت بەرمەسلىكى ۋە دىندىن يېنىۋېلىش خەۋپىنى كۆڭلىگە كەلتۈرمەسلىكى دىندىن يېنىۋېلىشنىڭ سەۋەبلىرىدىن بىرىدۇر.

ئۈچىنچى نۇقتا: دىندا ساباتلىق بولۇشنى تىلەش ۋە دىندىن يېنىۋېلىشتىن قورقۇش سالىھ كىشىنىڭ زېھنىدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتمەيدىغان مۇھىم مەسىلىلەردىندۇر.

ئايەتلەر

بىرىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿پەرۋەردىگارىمىز! بىزنى ھىدايەت قىلغىنىڭدىن كېيىن دىللىرىمىزنى توغرا يولدىن بۇرۇۋەتمىگىن، بىزگە دەرگاھىڭدىن رەھمەت بېغىشلىغىن. شۈبھىسىزكى، سەن (بەندىلىرىڭگە ئاتالارنى) بەكمۇ بېغىشلىغۇچىسەن﴾ [سۈرە ئال ئىمران، 8 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئايەتتىكى بۇ دۇئا ئىلىمدە چوڭقۇر ئۆلىمالار (راسىخۇنلار) نىڭ دۇئاسىدۇر. بۇ شۇنى كۆرسىتىدۇكى، ئىلىمدە يۇقىرى سەۋىيەگە يەتكەنلەرنىمۇ ئىماندا ساباتلىق بولۇش مەسلىسى ئەندىشىگە سالىدۇ، شۇڭا ئۇلار بۇ مەسىلىگە بەك ئەھمىيەت بېرىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇگۈنكى كۈندە بىز تۆۋەندىكىدەك سەۋەبلەر تۈپەيلى «ساباتلىق بولۇش» ھەققىدە سۆزلىشىشكە بەكرەك ئېھتىياجلىق:

1. ئىنسانىيەت تارىخىدا كۆرۈلۈپ باقمىغان دەرىجىدە تۈرلۈك شەھۋەت پىتنىلىرى؛

2. يامراپ كەتكەن ۋە مەنبەلىرى كۆپەيگەن شۈبھە پىتنىلىرى؛

3. دىنىدا چىڭ تۇرغان ۋە ئۇنىڭغا دەۋەت قىلغانلار دۇچ كېلىدىغان تۈرلۈك سىناق ۋە قىيىنچىلىقلار؛

4. نەپسىدە ئىنسانىنى تەۋرىتىۋېتىدىغان ئامىللار.

ئىككىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى مۇھەممەد!) ئۇلار (يەنى يەھۇدىيلار) غا شۇنداق

بىر ئادەمنىڭ قىسسەسىنى سۆزلەپ بەرگىنىڭى، ئۇنىڭغا ئايەتلىرىمىزنى بىردۇق (يەنى كىتابۇللاھنىڭ بەزى ئىلملىرىنى ئۆگەتتۇق). ئۇ ئايەتلىرىمىزدىن ئۆزىنى تارتتى، ئۇنىڭغا شەيتان ئاپىرىدە بولۇشى بىلەنلا گۇمراھلاردىن بولۇپ كەتتى﴾ [سۈرە ئەئراف، 175 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئايەت ئىنتايىن قورقۇنچلۇقتۇر، چۈنكى ئۇ ئىنسانىنىڭ شەرىئەتتە يۇقىرى مەرتىۋىگە يەتكەن تەقدىردىمۇ، ئىمان نېمىتىدىن مەھرۇم قىلىنىشتىن خاتىرجەم بولالمايدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: دىندىن يېنىۋېلىش چوقۇم ئىنسانىنىڭ ئۆز ئىختىيارى بىلەن چىقارغان قارارى بولۇشى ناتايىن. بەلكى ئۇ بەزى ياماق قىلمىشلىرى تۈپەيلى ئاللاھ تائالا قەلبىگە سالغان جازا بولۇشى مۇمكىن. بۇ خۇددى ئاللاھ تائالا مۇنۇ ئايەتتە ئېيتقانىدەك ئىشتۇر: «ئۇلار (سەدىقە قىلمىز، ياخشىلاردىن بولمىز دەپ) ئاللاھقا بەرگەن ئەھدىسىگە خىلاپلىق قىلغانلىقلىرى ۋە ئىھسانىنى دەۋا قىلىشتىكى) يالغانچىلىقلىرى تۈپەيلى، ئاللاھقا مۇلاقات بولىدىغان كۈن (يەنى قىيامەت كۈنى) گە قەدەر مۇناپىقلىقنىڭ دىللىرىدا (يىلتىز تارتىپ) تۇرۇشىنى ئاللاھ ئۇلارنىڭ (ئىشىنىڭ) ئاقىۋىتى قىلدى» [سۈرە تەۋبە، 77 ـ ئايەت].

ئۈچىنچى نۇقتا: ئىسلاھاتچىنىڭ دىندىن يېنىۋېلىشىدىكى ئەڭ چوڭ سەۋەبلەر:

1. دۇنياغا بېرىلىپ كېتىش؛

2. ھاۋايى ـ ھەۋەسكە بېرىلىش.

ئۈچىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿مۇئمىنلەرنىڭ ئېچىدە (رەسۇلۇللاھ بىلەن غازاتقا چىققاندا ساباتلىق بولۇپ، شېھىت بولغانغا قەدەر دادىللىق بىلەن جەڭ قىلىش توغرۇلۇق) ئاللاھقا بەرگەن ئەھدىنى ئىشقا ئاشۇرغان نۇرغۇن كىشىلەر بار. ئۇلارنىڭ بەزىسى (ئەھدىگە ۋاپا قىلىپ) شېھىت بولدى، بەزىسى (شېھىت بولۇشىنى) كۈتمەكتە، ئۇلار (پەرۋەردىگارىغا بەرگەن ئەھدىسىنى) ھەرگىز ئۆزگەرتكىنى يوق﴾ [سۈرە ئەھزاب، 23 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئاللاھ تائالا بۇ ئايەتتە مەدىنىنى مۇھاسىرىگە ئالغان ئەھزاب (بىرلەشمە قوشۇن) پىتنىسىگە ئوخشاش بۇيۇك پىتنىلەر كەلگەندە ساباتلىق تۇرغان بىر تۈركۈم

مۇئمىنلەرنىڭ تىلغا ئالىدۇ. بۇ مۇھاسىرە بەزى مۇناپىقلارنىڭ مۇناپىقلىقى ئاشكارىلىنىشىغا سەۋەب بولغان ئىدى، چۈنكى قورقۇنچاقلىق مۇناپىقلارنىڭ سۆيىتىدۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن قۇرئاندا نامى مەڭگۈلۈك قىلىنغان بۇ روھقا ئەگىشىش پۇرسىتى تېخى تۈگىگىنى يوق. مۇئمىن كىشى ساباتلىق تۇرۇش ئارقىلىق ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا يۇقىرى مەرتىۋىگە يېتەلەيدۇ.

ئۈچىنچى نۇقتا: دىندا ساباتلىق تۇرۇش ئاللاھ تائالاغا شۈكۈر قىلىشنىڭ ئەڭ مۇھىم شەكلىدۇر. بۇنىڭ دەللىلى ئاللاھ تائالانىڭ مۇنۇ سۆزىدۇر: ﴿مۇھەممەد پەقەت بىر پەيغەمبەردۇر، ئۇنىڭدىن بۇرۇن كۆپ پەيغەمبەرلەر ئۆتتى (ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئۆز ئەجىلى بىلەن ئۆلگەن بولسا، بەزىلىرى باشقىلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن). ئۇ ۋاپات بولسا ياكى ئۆلتۈرۈلسە، ئارقاڭلارغا يېنىۋالامسىلەر؟ (يەنى ئىماندىن يېنىپ مۇرتەد بولامسىلەر؟) كىمكى ئارقىسىغا يېنىۋالىدىكەن (يەنى مۇرتەد بولىدىكەن)، ئاللاھقا قىلچە زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ. ئاللاھ شۈكۈر قىلغۇچىلارنى مۇكاپاتلايدۇ﴾ [سۈرە ئال ئىمران، 144 ـ ئايەت].

ھەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دەيتتى: «ئى ئاللاھ! ساڭا بويسۇندۇم، ساڭا ئىمان ئېيتتىم، ساڭا تەۋەككۈل قىلدۇم، ساڭا يۈزلەندىم، سېنىڭ ياردىمىڭ بىلەن (دۈشمەنلەرگە) قارشى تۇردۇم. ئى ئاللاھ! مېنى ئازدۇرۇپ قويۇشتىن سېنىڭ ئىززىتىڭ بىلەن پاناھ تىلەيمەن. سەندىن باشقا ھېچقانداق ئىلاھ يوقتۇر. سەن مەڭگۈ تىرىكتۇرسەن، ئۆلمەيسەن؛ جىنلار ۋە ئىنسانلار بولسا ئۆلىدۇ» [سەھىھ بۇخارىي، 7383 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس مۇئمىن كىشىنىڭ قەلبىدىكى ساباتلىقنىڭ مۇھىملىقىنى ۋە ھەقتىن بۇرۇلۇپ كېتىشتىن قورقۇش تۇيغۇسىنى تەكىتلەيدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: مۇئمىن كىشى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئەگىشىپ مۇشۇ دۇئانى قىلىشى كېرەك. «ساباتلىق بولۇش» مەسىلىسى مۇئمىن كىشىنىڭ زېھنىدىن قەتئىي كۆتۈرۈلۈپ كەتمەسلىكى لازىم.

ئۈچىنچى نۇقتا: ئىنسان دۈچ كېلىدىغان ئەڭ چوڭ خەتەرلەردىن بىرى ئىلىم ۋە دەۋەت يولىغا كىرگەنلىكى ئۈچۈنلا ئۆزىنى دىندىن يېنۇۋېلىشتىن كاپالەتكە ئىگە بولدۇم دەپ، خاتىرجەم بولۇشىدۇر.

ئىككىنچى ھەدىس:

ئابدۇللاھ ئىبنى سەرجىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى: «رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سەپەرگە چىققاندا سەپەرنىڭ جاپا ـ مۇشەققىتىدىن، قايتقاندا قايغۇلۇق قايتىشتىن، ياخشىلىقتىن كېيىن يامانلىققا قايتىشتىن، مەزلۇمنىڭ دۇئاسىدىن، ئائىلە ۋە مال ـ مۈلۈكتە ناچار مەنزىرىنى كۆرۈشتىن ئاللاھقا سىغىنىپ پاناھ

تىلەيتتىى» [سەھىم بۇخارىي، 1344 ـ ھەدىس].

ئىمام تىرمىزىي ۋە باشقىلار «الحور بعد الكور» دېگەن سۆزنى: «ئىماندىن كېيىن كۇفرىغا قايتىش ياكى ئىتائەتتىن كېيىن گۇناھ ـ مەسىيەتكە قايتىش» دەپ چۈشەندۈرگەن.

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ «ياخشىلىقتىن كېيىن يامانلىققا قايتىش»تىن پاناھ تىلىشى ئۇ زاتنىڭ دىندا ساباتلىق تۇرۇشقا ئەھمىيەت بەرگەنلىكىنى ۋە دىندىن چىقىپ كېتىشتىن ھەر زامان ھوشيار تۇرىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستە دىندىن يېنىۋېلىشنىڭ نەقەدەر يامان ئىش ئىكەنلىكىگە ئىشارەت قىلىنغان. چۈنكى، دىندىن يېنىۋېلىش تۈزەلگەندىن كېيىنكى بۇزۇلۇش، كامالەتتىن كېيىنكى نۇقسانلىق ۋە پۈتۈنلەنگەندىن كېيىنكى پارچىلىنىشتۇر.

ئۈچىنچى ھەدىس:

نەۋۋاس ئىبنى سەمئان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دەججال ھەققىدە ئېيتقان بىر ھەدىسىنى رىۋايەت قىلغان بولۇپ، مەزكۇر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: «...سىلەردىن كىمكى دەججال بىلەن ئۇچرىشىپ قالسا، سۈرە كەھفنىڭ باش تەرىپىدىكى ئايەتلەرنى ئوقۇسۇن. ئۇ شام بىلەن ئىراقنىڭ ئارىسىدىكى بىر يولدىن چىقىدۇ، ھەر تەرەپكە پىتنە چاچىدۇ. ئەي ئاللاھنىڭ بەندىلىرى، ساباتلىق تۇرۇڭلار!» [سەھىھ بۇخارىي، 2937 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ھەقىقەت يولىمىزدا يولۇققان ھەرقانداق پىتنە ئالدىدا يۇقىرىدىكى ھەدىستە كەلگەن مۇنۇ نىدانى ئەسلىشىمىز كېرەك: «ئەي ئاللاھنىڭ بەندىلىرى، ساباتلىق تۇرۇڭلار!».

ئىككىنچى نۇقتا: قۇرئان كەرىم ساباتلىق تۇرۇش ۋە پىتنىلەردىن ساقلىنىشنىڭ ئەڭ چوڭ سەۋەبلىرىدىندۇر. قۇرئان تىلاۋەت قىلىش، قۇرئان بىلەن ياشاش ۋە ئايەتلىرى ھەققىدە تەپەككۇر قىلىش مۇئمىننىڭ قەلبىنى ئىمان ۋە جەزمىيەتكە تولدۇرىدۇ، نەتىجىدە قەلب دىندىن يېنىۋېلىشقا قۇتۇرتىدىغان ئامىللاردىن ئۆزىنى مۇداپىئە قىلالايدۇ.

تۆتىنچى ھەدىس:

ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمر ئىبنى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان: «ئادەم بالىلىرىنىڭ قەلبلىرى مەرھەمەتلىك ئاللاھنىڭ بارماقلىرىدىن ئىككى بارماق ئارىسىدا خۇددى بىرلا قەلبكە ئوخشايدۇ، ئاللاھ ئۇنى خالىغان تەرەپكە بۇرايدۇ». ئاندىن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دۇئا قىلدى: «ئەي قەلبلەرنى بۇرىغۇچى ئاللاھ! قەلبلىرىمىزنى ساڭا ئىتائەت قىلىشقا بۇرىغىن!» [سەھىھ بۇخارىي، 2654 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئىنسانىڭ قەلبىنىڭ ئۆزىنىڭ كونترولىلۇقىدا ئەمەسلىكىنى ھېس قىلىشى ئۇنى كەمتەر قىلىدۇ. ئىمان ئىلاھىي سۆزۈغاتتۇر. ئىنسان پەقەت ئاللاھنىڭ پەزل ـ مەرھەمەت قىلىشىنى ئۈمىد قىلىپ سەۋەبلەرنى قىلىدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿بىلىڭلارکى، ئاللاھ كىشى بىلەن قەلبى ئارىسىدا توسالغۇ بولالايدۇ (يەنى كىشىنىڭ دىلىنى ئىگىسىنىڭ خاھىشى بويىچە ئەمەس، بەلكى ئۆزى خالىغان تەرەپكە بۇرايدۇ)﴾ [سۈرە ئەنفال، 24 ـ ئايەت].

ئىككىنچى نۇقتا: دۇئا دىندا مۇستەھكەم تۇرۇشنىڭ ئەڭ مۇھىم ۋاستىلىرىدىن بىرىدۇر. ئىنسان دىنىدىن ئەنسىرىگەن ۋە يېنىۋېلىشتىن قورققان چاغدىلا چىن قەلبىدىن دۇئا قىلىدۇ ۋە بۇ قورقۇنچ ئىنسانىنى ئەمەل قىلىشقا ئۈندەيدۇ.

بەشىنچى ھەدىس:

ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «ئۆزىدە ئۇچ خىسلەتنى يېتىلدۇرگەن ئادەم ئىمانىنىڭ ھالاۋىتىنى تېتىيدۇ: ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ رەسۇلى ئۇنىڭ ئۈچۈن باشقا ھەممە نەرسىدىن سۆيۈملۈك بولۇش، بىراۋنى پەقەت ئاللاھ ئۈچۈنلا ياخشى كۆرۈش، كۇفرىغا قايتىشنى خۇددى دوزاختا تاشلىنىشنى ياماں كۆرگەندەك ياماں كۆرۈش» [سەھىھ بۇخارىي، 16 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئىنساندىن تەلەپ قىلىنىدىغىنى پەقەت قۇرۇق ئىبادەت قىلىشلا ئەمەس، بەلكى ئىمانىنىڭ ھالاۋىتىنى تېتىش ۋە شۇ ھالاۋەتنى ساقلاپ قېلىشقا تىرىشىشتۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: «ئىمانىنىڭ ھالاۋىتى»نىڭ تەمى دۇنيادىكى جىسمانىي ھۇزۇر ـ

هالاۋەتلەرگە ئوخشىمايدۇ. بۇ تەمنى تېتىپ باقمىغان كىشى ئۇنى يېتەرلىك تەسەۋۋۇر قىلالمايدۇ.

ئۈچىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس ئىمانىنىڭ تەمنى تېتىشقا تۈرتكە بولىدىغان بەزى ۋاستىلەرنى بايان قىلىدۇ:

1. ئاللاھ ۋە رەسۇلىنىڭ مۇھەببىتىنى ھەممىدىن ئۈستۈن قويۇش؛

2. كىشىلەرنى پەقەت ئاللاھ ئۈچۈن ياخشى كۆرۈش؛

3. كۇفرىغا قايتىشتىن خۇددى دوزاختىن قورققاندەك قورقۇش (كېيىنكى ئىككى ۋاستە بىرىنچى ۋاستىنىڭ تەقەززاسى ۋە نەتىجىسىدۇر).

تۆتىنچى نۇقتا: ئىنسانىنى ئەندىشىگە سالىدىغان ئىش ئاللاھ ۋە رەسۇلىنىڭ مۇھەببىتىگە قانداق يېتىش ۋە بۇ مۇھەببەتنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتىنى ئىزدەش بولۇشى كېرەك. بۇ مۇھەببەت پەقەت ئەملىيەتتە كۆرۈلمەيدىغان قۇرۇق تۇيغۇمۇ ياكى ئەملي ئىشلار بىلەن بىرگە كېلىدىغان مۇھەببەتمۇ؟ قۇرئان كەرىمگە نەزەر سالغان كىشى شۇنى كۆرىدۇكى، مۇھەببەت تىلغا ئېلىنسا، ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئەملي تىرىشچانلىق ۋە باشقا سۆيۈملۈك نەرسىلەردىن ۋاز كېچىش (پىداكارلىق) قاتارلىقلار بىللە تىلغا ئېلىنىدۇ.

ئالتىنچى ھەدىس:

ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ماڭا: «ئى ئاللاھ! مېنى ھىدايەت قىلغىن ۋە توغرا يولدا قىلغىن، دېگىن. ھىدايەت تىلىگىنىڭدە توغرا يول تېپىشنى، توغرىلىق تىلىگىنىڭدە ئوقنىڭ نىشانغا نەق تېگىشىنى كۆز ئالدىڭغا كەلتۈرگىن» دېدى [سەھىھ بۇخارىي، 2725 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس ئىستىقامەت (توغرا يولدا مېڭىش) نىڭ ئۇل ـ ئاساسلىرىدىن بىرىدۇر. بۇ سۆز ئاللاھ ۋە رەسۇلىنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىغا، ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ رەسۇلىمۇ ئۇنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىغا گۇۋاھلىق بېرىلگەن بىر بۇيۇك ساھابىگە (ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا) ئېيتىلغان.

ئىككىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ «كۆز ئالدىڭغا كەلتۈر (ئېسىڭگە ئال)» دېگەن سۆزى دۇئا قىلىۋاتقان ۋاقىتتا شۇ مەنىنى قەلبىدە ھازىر قىلىشنى بىلدۈرىدۇ. بۇ، دۇئانىڭ ئىجابەت بولۇشىدىكى ئەڭ مۇھىم ۋاستىلەردىندۇر.

يىگىرمىنچى باب

دىنىدا ئوتتۇراھال بولۇشقا ۋە ئاسانلىق يارىتىشقا رىغبەتلەندۈرۈش، ئۆزىگىمۇ، باشقىلارغىمۇ پەكتىن ئاشۇرۇۋېتىشتىن ۋە ھەددىدىن زىيادە پىشىتىۋېتىشتىن ھەزەر ئەيلەش توغرىسىدا

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ باب ئىسلام دىنىنىڭ گۈزەللىكىنى مۇنۇ ئىككى تەرەپتىن كۆرسىتىپ بېرىدۇ:

1. ئاسانلىق: دىنىنىڭ ئىنسانلارغا ئېغىرچىلىق سالمايدىغانلىقىنى بايان قىلىدۇ؛

2. رەببانىيلىق: مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئېلىپ كەلگەن ئىسلام دىنى زۇلمەت، كۇفرى ۋە شېرىك ئەۋج ئالغان بىر دەۋردە كەلدى. شۇ چاغدا بۇ دىنغا كىرگەنلەردە ئىنتايىن كۈچلۈك ئىشتىياق ۋە قىزغىنلىق بار ئىدى. ئىسلامنىڭ گۈزەللىكى شۇكى، ئۇ بۇ قىزغىنلىقنى ئىنتىزامغا سالدى، چۈنكى ئىشتىياق ھەددىدىن ئېشىپ كەتسە، ئەكسىچە نەتىجە بېرىدۇ. ئىنسانلار ئادەتتە بۇنداق تەجرىبىنى ئۇزۇن زامانلاردىن كېيىن ھېس قىلىدۇ، ئەمما بۇ دىن ئىلاھىي مەنبەلىك بولغانلىقى ئۈچۈن، يېڭى باشلانغاندىمۇ ئوتتۇراھال بولۇشقا چاقىردى.

ئىككىنچى نۇقتا: ئاشقۇنلۇقنىڭ تۈرلىرى كۆپ بولۇپ، ئۇلار:

شەخسىلەرگە قارىتا ئاشقۇنلۇق: بۇ ئەيىبلىك ئىشتۇر. ئادەتتە كىشىلەر سالھ دەپ قارالغان ۋە ئاللاھقا يېقىنلاشتۇرىدىغان ۋاستە دەپ بىلىنگەن كىشىلەرگە نىسبەتەن ئاشقۇنلۇق قىلىدۇ. ئەقىل بىلەن ئېيتقاندا، ئۇممەت ئىچىدە بۇ خىل قاراشقا ئەڭ لايىق

كىشى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بولسىمۇ، سەھىھ ھەدىسلەردە ئۇ زات ئۆزىگىمۇ ئاشقۇنلۇق قىلىشتىن ئاگاھلاندۇرغان: «ناسارالار مەريەم ئوغلى (ئىيسا) نى ھەددىدىن زىيادە مەدھىيەلىگەندەك مېنى مەدھىيەلىمەڭلار. مەن پەقەت ئاللاھنىڭ بىر بەندىسىدۇرمەن. شۇڭا، مېنى ئاللاھنىڭ بەندىسى ۋە پەيغەمبىرى، دەڭلار» [سەھىھ بۇخارىي، 3445 ـ ھەدىس].

ئىبادەتتە ئاشقۇنلۇق: بۇنىڭ ئىككى تەرىپى بار:

1. ئىبادەت ھەددىدىن زىيادە كۆپ قىلىنسا، كىيىن زېرىكىش ۋە بوشىشىپ كېتىشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

2. ئاللاھ تائالا ھالال قىلغان نەرسىلەردىن نەپسىنى چەكلەش ئەھۋاللىرى كېلىپ چىقىدۇ.

باشقىلارنىڭ ئۈستىدىن ھۆكۈم چىقىرىشتىكى ئاشقۇنلۇق.

باشقىلارغا مۇئامىلە قىلىشتىكى ئاشقۇنلۇق.

ئايەتلەر

بىرىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئى ئەھلى كىتاب! (يەنى ناسارالار جامائەسى) دىنىڭلاردا ھەددىدىن ئاشماڭلار، ئاللاھنىڭ شەنىگە ھەق (سۆز) دىن باشقىنى ئېيتماڭلار (يەنى ئاللاھقا شېرىكى ۋە بالىسى بولۇشتىن پاك دەپ ئېيتقاد قىلىڭلار)﴾ [سۈرە نىسا، 171 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

ئەھلى كىتابنىڭ ئاشقۇنلۇقى مۇنداق ئىككى تۈرلۈك بولغان:
1. شەخسلەرگە قارىتا (مەسىلەن، ئىيسا ئەلەيھىسسالامنى ئىلاھلاشتۇرۇش)؛
2. ئىبادەت جەھەتتە (ئۆزلىرىگە ھالال نەرسىلەرنى چەكلەش).

ئىككىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى مۇھەممەد!) ئاللاھ سېنى بۇيرۇغانىدەك توغرا يولدا بولغىن، ساڭا ئىمان ئېيتقانلارمۇ توغرا يولدا بولسۇن. (مەنئى قىلىنغان ئىشلارنى قىلىپ ئاللاھنىڭ بەلگىلىمىلىرىدىن ئېشىپ كەتمەڭلار. شۇبھىسىزكى، ئاللاھ قىلمىشىڭلارنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر﴾ [سۈرە ھۇد، 112 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئايەتتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن ئىستىقامەتتە بولۇشقا بۇيرۇلدى. ئاللاھ تائالا ئىستىقامەتكە بۇيرۇدى ۋە ئۇنىڭ چەك ـ چېگرالىرىنى بەلگىلىدى. بۇنىڭ ئالدىدا ئىنسانىنىڭ مەجبۇرىيىتى ئاللاھنىڭ ۋەھيي نۇرى ئاستىدا ھەق يولدا ئىستىقامەت قىلىشتۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: بەزى مۇپەسسىرلەر ئايەتتىكى «تۇغيان» سۆزىنى «ئاشقۇنلۇق قىلىپ ھەددىدىن ئېشىپ كېتىش» دەپ چۈشەندۈرگەن.

ھەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «شۇبھىسىزكى، بۇ دىن ئاسانلىقتۇر. كىمكى دىننى چىڭىتىمەن دەيدىكەن، دىن ئۇنى ھارغۇزۇپ قويىدۇ (يەنى ئۇنىڭ كۈچى يەتمەي قالىدۇ). شۇڭا، (ئىبادەتتە) توغرا يولنى تۇتۇڭلار، (كاماللەتكە يېتەلمىسەڭلارمۇ) توغرىغا يېقىنلىشىڭلار، كىشىلەرگە خۇش خەۋەر بېرىڭلار. ئەتىگەنلىك، كەچلىك ۋە كېچىنىڭ ئاخىرقى قىسمىدىكى ۋاقىتلاردىن (ئىبادەت ئۈچۈن) پايدىلىنىڭلار» [سەھىھ بۇخارىي، 39 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا:

الغدوة: كۈندۈزنىڭ ئاۋۋالقى قىسمىدا يول يۈرۈش؛

الروحة: كۈندۈزنىڭ ئاخىرقى قىسمىدا يول يۈرۈش؛

الدلجة: كېچىنىڭ ئاخىرقى قىسمىدا يول يۈرۈش.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس چوڭ بىر قائىدىنى بايان قىلىدۇ، ئۇ بولسىمۇ دىن ئاسانلىقتۇر، ئۇنى يەڭگىلى بولمايدۇ، ئىنسان دىن ئىشلىرىدا كاماللەتكە يېتەلمەيدۇ.

ئۈچىنچى نۇقتا: بەندىنىڭ كۈچى دىن بىلەن بەسلىشىشكە يەتمەيدىكەن، ئۇنداقتا، ئۇنىڭدىن مۇنۇلار تەلەپ قىلىنىدۇ:

تۆتىنچى نۇقتا: ئاللاھقا قىلىدىغان ئىبادەتلىرىدە توغرىلىق ئۈستىدە بولۇش، بۇ توغرىلىق پەقەت ئىلىم بىلەنلا بولىدۇ؛

بەشىنچى نۇقتا: ھەممە ئىشتا مۇكەممەل توغرىلىققا يېتەلمىسە، توغرىغا يېقىنلىشىش ئۈچۈن تىرىشىش كېرەك.

ئالتىنچى نۇقتا: كۈندۈزنىڭ ئاۋۋالقى قىسمىدا يول يۈرۈش «الغدوة» ۋە كۈندۈزنىڭ ئاخىرقى قىسمىدا يول يۈرۈش «الروحة» كىشىگە تەس كەلمەيدىغان، ئىنسان روھى ئاكتىپ تۇرىدىغان چاغلاردۇر. كېچىنىڭ ئاخىرقى قىسمى «الدلجة» ئارام ئالىدىغان ۋاقىتتۇر. مۇئمىن كىشىنىڭ ئاللاھقا يۈزلىنىش ئەھۋالى مۇنداق بولۇشى كېرەك: غەيرەتلىك ۋاقىتلىرىدا ئاساسىي ۋاجىپلارنى چىڭ تۇتۇش، ئارام ئالىدىغان ۋاقىتلاردىن (كېچە نامىزىغا ئوخشاش) نەپلە ئەمەللەر بىلەن كامالەتكە ئىنتىلىش.

ئىككىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «ئەگەر بىراۋ ئۆز قېرىندىشىغا: ‹ئەي كاپىر› دېسە، بۇ سۆز ئىككىسىدىن بىرىگە قايتىدۇ (يەنى بىرى كاپىر بولىدۇ)» [سەھىھ بۇخارىي، 6103 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتا:

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «مۇئمىنلەرنىڭ ئارىسىدىكى قېرىنداشلىق» مەسىلىسىنى قاتتىق تەكىتلىگەن. بۇ مەنە قۇرئان كەرىمدىمۇ تەكىتلەنگەن بولۇپ، شەرىئەتنىڭ ئۆزگەرمەس ئەھكاملىرىدىندۇر. بۇ مەسىلە شۇنچىۋالا مۇھىم بولغاچقا، بۇ قېرىنداشلىققا ئېغىر دەرىجىدە خىلاپلىق قىلغانلارغا «كۇفرى» سۈپىتى ئىشلىتىلگەن، يەنى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئېيتقاندەك: «مۇسۇلماننى تىللاش پاسىقلىقتۇر، ئۇنىڭ بىلەن ئۇرۇشۇش كۇپۇرلۇقتۇر» [سەھىھ بۇخارىي، 48 ـ ھەدىس]. بۇ يەردىكى «كۇپۇرلۇق» دىندىن چىقىرىدىغان چوڭ كۇفرىلىق ئەمەس، بەلكى كىچىك كۇفرىدۇر.

ئۈچىنچى ھەدىس:

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دېگەن: يېنىمدا بەنى ئەسەد قەبىلىسىدىن بىر ئايال بار ئىدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كىرىپ:

ــ «بۇ كىم؟» ــ دەپ سورىدى. مەن:

ــ بۇ پالانچى ئايال، كېچىسى ئۇخلىمايدۇ (نامىز ئوقۇيدۇ)، ــ دەپ ئۇنىڭ كۆپ نامىز ئوقۇيدىغانلىقى ھەققىدە سۆزلەپ بەرگەن ئىدىم، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

ــ «بولدى قىل! كۈچۈڭلارنىڭ يېتىشىچە ئەمەل قىلىڭلار. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى،

سـلەر زېرىكىپ قالمىسـاڭلار، ئاللاھ زېرىكمەيدۇ (يەنى سـاۋاب بېرىشـتىن توختىمايدۇ)» ــ دېدى [سـەھىھ بۇخارىـي، 1151 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بۇ ھەدىس ئىككى جەھەتتىن بىزگە ھەيران قالارلىق تۇيۇلىدۇ:

1. پەيغەمبـەر ئەلەيھىسسـالامنىڭ بـۇ خىـل ئىبـادەت شـەكلىنى چەكلىشـى؛ ھالبۇكى، دىننـى سـۆيىدىغان كىشـى بۇنى ياخشـى ئىـش دەپ ئويلىشـى مۇمكىـن ئىدى.

2. پەيغەمبەرلىك باسـقۇچىنىڭ دەسـلەپكى مەزگىللىرىدىلا بۇنداق چەكلىمىنىڭ كېلىشى بـۇ دىننىڭ «رەببانىي» (ئىلاھىي) دىن ئىكەنلىكىنى ئىسـپاتلايدۇ.

تۆتىنچى ھەدىس:

ئەنـەس ئىبنـى مالـىك رەزىيەللاھـۇ ئەنھـۇ مۇنـداق رىۋايـەت قىلىـدۇ: «ئـۈچ كىشـى پەيغەمبـەر ئەلەيھىسسـالامنىڭ ئايالىلىرىنىڭ ئۆيلىرىگە كېلىپ، ئـۇ زاتنىڭ ئىبادىتى ھەققىدە سوراشـتى. ئۇلارغا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسـالامنىڭ ئىبادىتى خـەۋەر بېرىلگەندە، خۇددى ئۇنى ئـاز كۆرگەندەك:

ــ بـىز قەيەردە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسـالام قەيەردە، ئۇ زاتنـىڭ ئىلگىرىكى ۋە كېيىنكى گۇناھلىرى مەغپىرەت قىلىنغان تۇرسـا؟ ــ دېيىشـتى. بىرى قوپۇپ:

ــ مەن مەڭگۈ كېچىچە نامازئوقۇيمەن، ــ دېسە، يەنە بىرى:

ــ مـەن ئۆمـۈر بويى روزا تۇتىمەن، ئىپتـار قىلمايمەن (يەنى روزىسـىز يۈرمەيمەن)، ــ دېـدى. يەنە بىرى:

ــ مـەن ئايالالاردىـن يىراقلىشـىپ، ھەرگىـز ئۆيلەنمەيمـەن، ــ دېـدى. شـۇ چاغـدا رەسـۇلۇللاھ سـەللەللاھۇ ئەلەيھـى ۋەسـەللەم كېلىـپ مۇنـداق دېدى:

ــ «مېنىـڭ ھەققىمـدە ئۇنـداق ـ مۇنـداق گەپلەرنى قىلغـان سـىلەرمۇ؟ ئاللاھ بىلەن قەسـەمكى، مەن سـىلەرگە قارىغاندا ئاللاھتىـن ئەڭ قورقىدىغان، ئەڭ تەقۋادار كىشـىمەن. لېكىـن، مـەن بەزى كۈنلىرى روزا تۇتىمەن، يەنە بەزى كۈنلىـرى روزا تۇتمايمەن؛ كېچىنىڭ بىـر قىسـمىدا نامـاز ئوقۇيمـەن، يەنە بىر قىسـمىدا ئۇخلايمـەن ھەم نىكاھلىمـەن. كىمكى مېنىـڭ سـۈننىتىمدىن يـۈز ئۆرۈيدىكـەن، ئۇ مەندىـن (يەنى مـەن تۇتۇپ ماڭغـان يولدا) ئەمەس» [سـەھىھ بۇخارىـي، 5063 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئەگىشىشتىكى چوڭ بىر قائىدە بولۇپ، بۇ قائىدىگە ئاساسەن، ئەڭ مۇھىمى ئىبادەتنىڭ كۆپلۈكى ئەمەس، بەلكى ئۇ زاتقا لايىقدا ئەگىشىشتۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: قەلبتىكى قورقۇنچ ۋە مۇھەببەتنى پەقەت ئىبادەتنىڭ سانى بىلەنلا ئۆلچەش خاتا قاراشتۇر.

ئۈچىنچى نۇقتا: ئەگەر دىن نەپسىلەرنى ئىبادەتتىكى ئاشقۇنلۇقتىن توسمىغان بولسا، ساھابىلەر بىر - بىرىدىن پەرقلىق مەزھەپلەرگە بۆلۈنۈپ كەتكەن بولار ئىدى. لېكىن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۈلارنى دائىم تەربىيەلەپ تۇراتتى.

تۆتىنچى نۇقتا: كىشىلەر ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ:

1. دىنغا يۈزلەنگەنلەر: بۇلار ئۈچۈن ئەڭ قورقۇنچلۇق پىتنە ئاشقۇنلۇقتۇر. بۇلارغا ئوتتۇراھاللىقنى سۆزلەش كېرەك.

2. يۈز ئۆرۈگەنلەر: بۇلارغا قەلبىنى يۇمشىتىش ۋە ئىبادەتكە قىزىقتۇرۇش تېمىسىدىكى مەزمۇنلار سۆزلىنىشى كېرەك. بىزنىڭ بۇ دەۋرىمىز ھەر ئىككى تۈرلۈك خىتاب ئۈسلۇبىغا موھتاج.

بەشىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بەرىكىتىنى ۋە ئۇ زاتقا ئەگىشىشنىڭ پەزىلىتىنى بايان قىلىدۇ.

ئالتىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتىدىن يۈز ئۆرۈش ئىككى خىل بولىدۇ: ئۇنىڭ سۈننىتىگە سەل قاراش ياكى سۈننىتىگە يوق نەرسىلەرنى قوشۇپ ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشتىن ئىبارەت. سۈننەتكە ئەمەل قىلىشنىڭ توغرا تەرىپى بولسا ئەمەلنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھىدايىتىگە ئۇيغۇن بولۇشىدىن ئىبارەت.

يەتتىنچى نۇقتا: ئاللاھنىڭ رازىلىقىغا ئېرىشىشنىڭ ئەڭ چوڭ سەۋەبلىرىدىن بىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھىدايەت يولىدا مېڭىشتۇر. بۇ، پەقەت ئىلىم بىلەنلا ھاسىل بولىدۇ. شۇڭلاشقا، ئىلىمنىڭ ئەڭ بۈيۈك بەرىكەتلىرىدىن بىرى شۇكى، ئىلىم ئەھلى ئىلمىنىڭ تۈرتكىسىدە نەبەۋى ھىدايەتكە (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يولىغا) ئۇيغۇن ياشىغۇدەك ئىقتىدارغا ئىگە بولىدۇ - دە، كىشى ئىلمىنىڭ ھەرقايسى ساھەسىگە يۈزلىنىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتىنى ئۆگىنىش ئىلمىنىڭ ئەڭ شەرەپلىك تۈرلىرىدىن بىرىدۇر. كىمكى سۈننەت ئىلمىنى ئېلىشنى مەقسەت قىلسا، ئۇنىڭ ئىككى چوڭ يولى بار:

1. تەپسىلىي يول: بۇ، ھەدىس كىتابلىرىدا كەلگەن تەپسىلىي بايانلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

2. ئىخچام يول: بۇ سىيرەت (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمھالى) ۋە غازات كىتابلىرىدا بايان قىلىنغان مەزمۇنلارنى كۆرسىتىدۇ.

بەشىنچى ھەدىس:

ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەقەبە ئەتىگىنى تۆگىسىنىڭ ئۈستىدە تۇرۇپ:

— «ماڭا تاش تېرىپ بەرگىن» — دېدى.

مەن ئۇ زاتقا بارماق بىلەن ئاتىدىغان كىچىك تاشلاردىن تېرىپ بەردىم. ئۇ تاشلارنى قولىغا ئېلىپ: «مۇشۇنىڭغا ئوخشاش تاشلارنى ئېتىڭلار. دىندا چەكتىن ئاشۇرۇۋېتىشتىن ھوشيار بولۇڭلار، چۈنكى سىلەردىن ئىلگىرىكىلەرنى دىندا چەكتىن ئاشۇرۇۋېتىش ھالاك قىلغان ئىدى» دېدى [سۇنەن نەسائىي، 3057 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس ئىبادەتنىڭ مەقسىتىنى ئادا قىلىش ئۈچۈن ئاددىي ھەم ئوتتۇراھال ۋاستىلەرنىڭ يېتەرلىك ئىكەنلىكىنى، چوڭ تاشلارنى ئېتىشتەك ئارتۇقچە ئىشلارغا ھاجەت يوقلۇقىنى كۆرسىتىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستە ئاشقۇنلۇقنىڭ خەتىرى ۋە ئۇنىڭ ھالاكەتنىڭ سەۋەبى ئىكەنلىكى بايان قىلىنغان.

ئالتىنچى ھەدىس:

ئەبۇ سەئىد خۇدرىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: بىز رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىدا ئىدۇق، ئۇ زات غەنىيمەتلەرنى تەقسىم قىلىۋاتاتتى. بەنى تەمىم قەبىلىسىدىن زۇلخۇۋەيسىرە ئىسىملىك بىر كىشى كېلىپ:

— ئى رەسۇلۇللاھ، ئادىل بولغىن! — دېدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

— «ۋاي ساڭا! مەن ئادىل بولمىسام، كىممۇ ئادىل بولار؟ ئەگەر مەن ئادىل بولمىسام،

سەن ھەقىقەتەن زىيان تارتسەن» ــ دېدى. شۇئان ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ:

ــ ئى رەسۇلۇللاھ! رۇخسەت قىلسىلا، ئۇنىڭ كاللىسىنى ئالاي، ــ دېۋىدى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېدى:

ــ «كارىڭ بولمىسۇن، چۈنكى ئۇنىڭ شۇنداق ھەمراھلىرى بولىدۇكى، سىلەر ئۆزۈڭلارنىڭ نامىزىنى ئۇلارنىڭ نامىزى ئالدىدا، روزاڭلارنى ئۇلارنىڭ روزىسى ئالدىدا ئاددىي ساناپ قالسىلەر. ئۇلار قۇرئان ئوقۇيدۇ - يۇ، قۇرئان ئۇلارنىڭ بوغۇزىدىن ئۆتمەيدۇ. ئۇلار خۇددى ئوق نىشاندىن ئۆتۈپ كەتكەندەك دىندىن چىقىپ كېتىدۇ» [سەھىھ بۇخارىي، 3610 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كەلگۈسىدە يۈز بېرىدىغان غەيىبىي ئىشلاردىن خەۋەر بەرگەن، كېيىنكى ۋاقىتلاردا مەزكۇر ئىشلار بەئەينى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئېيتقانىدەك يۈز بەرگەن. شۇڭا، ئالىملار بۇ ھەدىسنى پەيغەمبەرلىك مۆجىزىلىرى قاتارىدا زىكىر قىلىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس بەزى ئاشقۇنلۇق ئالامەتلىرىنى ئاشكارىلايدۇ. ئاشقۇنلۇق قىلغۇچى كىشىدە ئىككى خىل سۈپەت تېپىلىدۇ:

1. ئەمەل ئىبادەتتە چەكتىن ئېشىپ كېتىش؛

2. باشقىلارنى كەمسىتىش ۋە ئۇلارنىڭ قەدرىنى چۈشۈرۈش.

بۇ ھەدىستىكى كىشى ئۆزىنى ئەڭ تەقۋادار دەپ ئويلاپ، ھەتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىمۇ كەمسىتكەن. خاۋارىجلارنىڭ سۈپىتى شۇكى، ئۇلار ئۆزىنىڭ كىچىككىنە بىرەر قارىشىغا قوشۇلمىغان ھېچبىر كىشىنىڭ ياخشىلىقىنى كۆرمەيدۇ.

ئۈچىنچى نۇقتا: خاۋارىجلارنىڭ ئالامەتلىرىدىن:

1. مۇسۇلمانىنىڭ قېنى، مېلى ۋە ئىززىتىنىڭ ھارامىلىقىدەك ئېنىق ھۆكۈملەرگە جۈرئەت قىلىپ ھالالاش ۋە ئۇنى كاپىرغا چىقىرىشقا ئالدىراش؛

2. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتىگە پۈتۈن گەۋدە سۈپىتىدە قارىماسلىق؛

3. دىنىي بىلىمگە سىستېمىلىق قارىماسلىق؛ شۇڭا ئۇلار ئۆزلىرىگە ياققان ئايەتلەرنى تاللاپ، باشقا ئايەتلەرنى تاشلاپ قويىدۇ.

تۆتىنچى نۇقتا: ئۆلىمالارنىڭ ئوتتۇراھاللىقى شۇكى، ئۇلار خاۋارىجلار ھەققىدە شۇنچە قاتتىق تەھدىتلىك ھەدىسلەر بولسىمۇ، ئۇلارنى كاپىرغا چىقارمىغان. شۇنداق ئىكەن،

ئېنىق دەلىل بولمىغان مەسىلىلەردە خاتالاشقان مۇئمىنلەرنى كاپىر دېگەنلەرنىڭ ھالىغا ۋاي!

بەشىنچى نۇقتا: قۇرئان بىلەن بولغان مۇناسىۋەتتىكى مەقسەت «ھىدايەت تېپىش» ۋە «ئەمەل قىلىش» بولۇشى كېرەك. چۈنكى، ئازغۇنلۇقتىن ساقلىنىشنىڭ ئەڭ ياخشى يولى قۇرئان كەرىمگە تولۇق ئەگىشىتە بولىدۇ.

ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: «بىز ئۆمرۈمۇزنىڭ بىر قىسمىدا شۇنداق بىر زاماندا ياشىدۇقكى، بىزگە قۇرئاندىن بۇرۇن ئىمان تەلىم بېرىلەتتى. مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بىرەر سۈرە نازىل بولسا، سىلەر بۇگۈن خۇددى قۇرئان ئۆگەنگەندەك، بىز ئۇ سۈرىدىكى ھالال - ھارامىلارنى، بۇيرۇق - چەكلىمىلەرنى ۋە قەيەردە توختاش كېرەكلىكىنى ئۆگىنەتتۇق. كېيىن شۇنداق كىشىلەرنى كۆردۈمكى، ئۇلارغا ئىماندىن بۇرۇن قۇرئان تەلىم بېرىلىدۇ، ئۇ سۈرە فاتىھەدىن سۈرە ناسقىچە ئوقۇيدۇ - يۇ، لېكىن ئۇ سۈرىلەرنىڭ نېمىگە بۇيرۇيدىغانلىقىنى، نېمىدىن توسىدىغانلىقىنى ۋە قەيەردە توختاش كېرەكلىكىنى بىلمەيدۇ، قۇرئانغا ئانچە پەرۋا قىلىپ كەتمەيدۇ» [بەيھەقىي، 5355 - ھەدىس].

ئىبنى تەيمىيە رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: «قۇرئاندىن مەقسەت مەنىسىنى چۈشىنىش ۋە ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىشتۇر، ئەگەر قۇرئان يادلىغۇچىنىڭ نىشانى بۇنداق بولمىسا، ئۇ ئىلىم ئەھلىدىن ۋە دىنىنىڭ خىزمىتىنى قىلىدىغان ئادەملەردىن سانالمايدۇ».

بۇ مەسىلە بۈگۈنكى كۈندىكى ئىسلاھات ئىشلىرىدىكى مەركىزي نۇقتىلارنىڭ بىرىدۇر. بۈگۈنكى كۈندە ئىسلاھاتچىلار قىلىشقا تېگىشلىك ئەڭ كاتتا ئىشلارنىڭ بىرى: قۇرئان كەرىمنى كىشىلەرگە توغرا ۋە لايىقىدا تونۇشتۇرۇش ۋە ئۆگىتىش، شۇنداقلا قۇرئان بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنىڭ ماھىيىتىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدىكىگە ئوخشاش ھالەتتە بەلگىلەشتۇر.

يەتتىنچى ھەدىس:

ئەزرەق ئىبنى قەيس مۇنداق دەيدۇ: بىز ئەھۋازدا خاۋارىجلار بىلەن جەڭ قىلىۋاتاتتۇق. مەن بىر دەريا قىرغىقىدا تۇرسام، بىر كىشى ئۇلىغنىڭ تىزگىنىنى تۇتۇپ ناماز ئوقۇۋاتقان ئىكەن. ئۇلىغى قاچماقچى بولۇۋىدى، ئۇ كىشى ئۇنىڭغا ئەگىشىپ (ناماز ئىچىدە مىدىرلاپ) تۇتۇپ تۇردى. ــ شۇئبە: «ئۇ كىشى ئەبۇ بەرزە ئەسلەمي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىدى» دەيدۇ ــ خاۋارىجلاردىن بىرى: «ئاللاھ بۇ بوۋاينى ئۇنداق - مۇنداق قىلىۋەتسۇن (قارغىدى)» دېدى. ئەبۇ بەرزە نامازنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن مۇنداق دېدى:

«مەن سىلەرنىڭ سۆزۈڭلارنى ئاڭلىدىم. مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ئالتە - يەتتە ياكى سەككىز قېتىم غازاتقا قاتناشتىم ۋە ئۇ زاتنىڭ ئىشلاردا ئاسانلىق ياراتقانلىقىغا شاھىت بولدۇم. مەن ئۇچۇن ئۇلىغمغا ئەگىشىپ مىدىرلاپ ناماز ئوقۇش ئۇنى قويۇۋېتىپ، ئۇنىڭ قېچىپ كېتىپ ماڭا قىينىچىلىق تۇغدۇرۇشىدىن ياخشىدۇر» [سەھىھ بۇخارىي، 1211 - ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ مەسىلىگە ئائىت ئەبۇ بەرزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن بۇاستە رىۋايەت قىلغان ھەدىس يوق، لېكىن ئۇ رەسۇلۇللاھنىڭ ھەر ئىشتا «ئاسانلىق يارىتىش» قائىدىسىنى چۈشەنگەن ئىدى. فەقەھ بىلەن ئادەتتىكى كىشىنىڭ پەرقى مانا مۇشۇ يەردە. ئۇ دىننىڭ ئومۇمىي روھىدىن ئاسانلىقنى چۈشىنىپ يەتكەن.

ئىككىنچى نۇقتا: ئەبۇ بەرزەنىڭ بۇ ئەقلىي سېلىشتۇرمىسىنى ئاشقۇنلاردىن باشقا ھەر كىشى چۈشىنىپ يېتەلەيدۇ. ئۇلار ئىككى يامانلىقتىن يەڭگىلىنى تاللاشتەك چوڭ قائىدىلەردىن يىراقتۇر.

سەككىزىنچى ھەدىس:

ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئاسانلىق يارىتىڭلار، قىينىلاشتۇرماڭلار، خۇش خەۋەر بېرىڭلار، (كىشىلەرنى دىندىن) نەپرەتلەندۇرمەڭلار» [سەھىھ بۇخارىي، 69 - ھەدىس].

توققۇزىنچى ھەدىس:

ئەبۇ مۇسا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇئاز بىلەن ئەبۇ مۇسانى يەمەنگە ئەۋەتكەندە مۇنداق دېگەن: «ئاسانلىق يارىتىڭلار، قىينىلاشتۇرماڭلار، خۇش خەۋەر بېرىڭلار، نەپرەتلەندۇرمەڭلار، ئۆزئارا ماسلىشىڭلار، ئىختىلاپ قىلىشماڭلار» [سەھىھ بۇخارىي، 3038 - ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئىككى ھەدىس دەۋەت ۋە ئىسلاھات مېتودىنىڭ مەلۇم قىسمىنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ بېرىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: ھەدىستىكى بۇ نەسىھەتلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ (ئىلىم ۋە دەۋەتتە) ۋارىسى بولۇشنى خالايدىغان ھەر كىشى ئۇچۇن ئىنتايىن مۇھىم. كىشىلەرنى ئىسلامغا دەۋەت قىلغانىدا دەۋەتچىلەر ئاسانلىق يارىتىش روھىدىن ئايرىلىپ قالماسلىقى كېرەك. بۇ روھ كۆپىنچە ئېنىق دەلىل (نەس) كەلمىگەن مەسىلىلەردە تېخىمۇ گەۋدىلىنىدۇ.

تۆتىنچى نۇقتا: كىشىلەرگە خۇش خەۋەر بېرىش ۋە دىنىنى سۆيدۈرۈش دىنىنىڭ بۈيۈك مەقسەتلىرىدىنىدۇر. كىشىلەرنى دىندىن بىزار قىلىدىغان ئەمەللەر شەرىئەتتە قاتتىق چەكلەنگەن.

بەشىنچى نۇقتا: جەننەت ـ دوزاخ، رەھمەت ـ ئازاب، ساۋاب ـ جازا ھەققىدە سۆزلەشنىڭ ھەممىسى دىندۇر، بۇ نەپرەتلەندۈرۈش ۋە ئۇركۈتۈش جۈملىسىدىن ئەمەس. نەپرەتلەندۈرۈش دېگەنلىك بەزى مەزمۇن ۋە دەلىللەرنى ئورۇنسىز يەردە قوللىنىش دېمەكتۇر؛ گەرچە قىلغان ئىشى دىندىن بولسىمۇ، ئورنىدا بولمىسا كىشىلەرنى بىزار قىلىپ قويىدۇ.

ئالتىنچى نۇقتا: «ئۆزئارا ماسلىشىڭلار، ئىختىلاپ قىلىشماڭلار» دېگەن سۆز ئىسلاھات ساھەسىدىكى بىرقانچە كىشى ھەمكارلىشىپ ئىشلەيدىغان ئورۇنلارغا قارىتا مۇھىم بىر تېما. بۇ «ماسلىشىش» چوقۇم كۆزقاراشلارنىڭ بىر يەردىن چىقىشىنى ئەمەس، بەلكى ئىختىلاپقا سەۋەب بولىدىغان ئىشلاردىن ۋاز كېچىش ۋە بىر ـ بىرىگە يول قويۇشنى كۆرسىتىدۇ.

ئونىنچى ھەدىس:

سەئىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «مۇسۇلمانلار ئىچىدە مۇسۇلمانلارغا نىسبەتەن جىنايىتى ئەڭ ئېغىر كىشى ئەسلىدە ھارام قىلىنمىغان بىرەر ئىش ھەققىدە سوراپ، ئۇنىڭ سوئالى سەۋەبلىك ئۇ ئىشنىڭ ھارام قىلىنىشىغا سەۋەبچى بولغان كىشىدۇر» [سەھىھ بۇخارىي، 7289 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس بۇ بابنىڭ مەركىزىي ئىدىيەسىنى، يەنى مۇسۇلمانلارغا ئاسانلىق يارىتىش ۋە قىينىچىلىق تۇغدۇرماسلىقنى تەكىتلەيدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىسنىڭ ئومۇمىي مەنىسىگە: «ئەسلىدە ھارام بولمىغان نەرسىلەرنى مۇسۇلمانلارغا ھارام قىلىۋالىدىغانلار»مۇ كىرىدۇ.

ئون بىرىنچى ھەدىس:

ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمىر ئىبنى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ مۇنداق دەيدۇ:

مەن ھەمىشە روزا تۇتاتتىم ۋە ھەر كېچىسى قۇرئان ئوقۇيتتىم. بۇ ئەھۋالىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قۇلىقىغا يەتكەن ئىكەن، ئۇ زات مېنى چاقىرتىپتۇ. ھۇزۇرىغا بارغىنىمدا ئۇ زات ماڭا:

— «سېنىڭ ھەمىشە روزا تۇتىدىغانلىقىڭنى ۋە ھەر كېچىسى قۇرئان ئوقۇيدىغانلىقىڭنى ئاڭلىدىم، بۇ راستمۇ؟» — دەپ سورىدى. مەن:

— شۇنداق، ئى رەسۇلۇللاھ! مەن بۇنىڭ بىلەن پەقەت ياخشىلىقنىلا كۆزلىگەن ئىدىم، — دېدىم. ئۇ:

— «ھەر ئايدا ئۈچ كۈن روزا تۇتساڭ كۇپايە» — دېدى. مەن:

— مېنىڭ بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇقىغا كۈچۈم يېتىدۇ، — دېدىم. ئۇ زات:

— «ئايالىڭنىڭمۇ سېنىڭ ئۈستۈڭدە ھەققى بار، مېھمىنىڭنىڭمۇ سېنىڭ ئۈستۈڭدە ھەققى بار، بەدىنىڭنىڭمۇ سېنىڭ ئۈستۈڭدە ھەققى بار. ئۇنداقتا، ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى داۋۇد ئەلەيھىسسالامنىڭ روزىسىنى تۇت، ئۇ ئىنسانلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ كۆپ ئىبادەت قىلغۇچى ئىدى» — دېدى. مەن:

— داۋۇد ئەلەيھىسسالامنىڭ روزىسى قانداق ئىدى؟ — دەپ سورىسام، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

— «بىر كۈن روزا تۇتۇپ، بىر كۈن تۇتمايتتى» — دېدى. يەنە:

— «قۇرئاننى ھەر ئايدا بىر قېتىم تاماملا!» — دېدى. مەن:

— بۇنىڭدىنمۇ كۆپ قىلالايمەن، — دېدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

— «ئۇنداقتا، يىگىرمە كۈندە بىر تاماملا!» — دېدى. مەن تېخىمۇ ئارتۇقىنى تەلەپ قىلدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

— «ئۇنداقتا، ئون كۈندە بىر تاماملا!» — دېدى. مەن يەنە ئارتۇقىنى تەلەپ قىلدىم، ئۇ زات:

— «ئۇنداقتا، ھەر يەتتە كۈندە بىر تاماملا، ئۇنىڭدىن ئاشۇرۇۋەتمە... چۈنكى، ئايالىڭنىڭمۇ، مېھمىنىڭنىڭمۇ، بەدىنىڭنىڭمۇ سېنىڭ ئۈستۈڭدە ھەققى بار» — دېدى.

مەن ئەينى چاغدا ئۆزۈمگە بەك قاتتىق تەلەپ قويۇپتىمەن، كېيىن بۇ ئىشلار ماڭا قىيىن كەلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ماڭا:

— «بەلكىم ئۆمرۈڭ ئۇزۇن بولۇپ قالار، سەن بۇنى بىلمەيسەن» — دېگەن ئىدى. مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دېگەن ئەھۋالغا كەلدىم (يەنى قېرىدىم). ياشانغان چېغىمدا:

— كاشكى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى تەكلىپ قىلغان يەڭگىللىكنى (رۇخسەتنى) قوبۇل قىلغان بولسامچۇ، — دەپ ئارزۇ قىلىدىغان بولۇپ قالدىم [سەھىھ بۇخارىي، 1975 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرىنى تەربىيەلىشىگە مۇناسىۋەتلىك مۇھىم ساۋاقتۇر. كېيىنكى دەۋرلەردە، ھەتتا بۈگۈنكى كۈنىمىزدە، ئالىملارنىڭ تەربىيە خىزمىتىدە نۇرغۇن كەمچىلىكلەر كۆرۈلمەكتە. ئالىمنىڭ تەربىيەچى بولۇشىغا ياردەم بېرىدىغان نەرسە پەيغەمبەرلىك مىراسىغا ۋارىسلىق قىلىشنىڭ ھەقىقىي مەنىسىنى ھېس قىلىشتۇر. ئەللامە شاتىبىي رەھىمەھۇللاھ ئېيتقاندەك: «كىشىلەرگە دىننى تەبلىغ قىلىش خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان كىشى سۆزىدە ۋە ئەمەلىيىتىدە راستچىل بولۇشى كېرەك، چۈنكى ئۇ پەيغەمبەرنىڭ ۋارىسىدۇر».

ئىككىنچى نۇقتا: تەربىيە پەقەت دەرس بېرىش ياكى جۈمە خۇتبىسى ئوقۇش بىلەنلا بولمايدۇ، بەلكى مۇشۇنىڭغا ئوخشاش ئەمەلىي مەيدانلاردا كۆرۈلىدۇ. ئالىملارنىڭ ھەرقانداق دەۋردە مۇشۇ تەربىيەۋى رولىنى ئويۇنلىشىغا ئېھتىياج زور.

ئۈچىنچى نۇقتا: ھەدىستە ئەمەل ئاز بولسىمۇ، ئۇنى داۋاملىق قىلىشنىڭ ياخشىلىقى بايان قىلىنىدۇ. ئەمەلنى داۋاملاشتۇرۇش ئىسلامدىكى ئىبادەت فىقھىسىنىڭ مەركىزىي نىشانلىرىدىن بىرىدۇر. كىمكى بۇنى چۈشىنىپ، ئەمەلنى داۋاملاشتۇرالىسا، دىندىكى مۇستەھكەم تۈتقۇنى تۇتقان بولىدۇ.

يىگىرمە بىرىنچى باب

مۇسۇلماننىڭ ھاياتىدا گۈزەل ئەخلاق، ياخشىلىق ۋە خەير - ئىھساننىڭ مەركىزىي ئورۇندا تۇرىدىغانلىقى توغرىسىدا

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ باب پەقەت گۈزەل ئەخلاق، ياخشىلىق ۋە ئىھساننىڭ پەزىلىتىنى بايان قىلىش بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ، بەلكى بۇ خىسلەتلەرنىڭ بىر مۇسۇلماننىڭ ھاياتىدىكى ئاساسىي ۋە مەركىزىي ئورنىنى بايان قىلىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: كىمكى ئاللاھنىڭ كىتابىنى ۋە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سۈننىتىنى تەپەككۇر ۋە ئىزدىنىش بىلەن ئوقۇسا، جۈزئىي دەلىللەرنى بىر - بىرىگە باغلاپ كۆللىي قائىدىلەرنى چىقارسا، شۇنى كۆرۈپ يېتىدۇكى، گۈزەل ئەخلاق، ياخشىلىق، سىلە - رەھىم ۋە ئىھسان مەسلىسى ئىسلامنىڭ بۈيۈك بىر بابىدۇر. ئىسلام ئەخلاقى بىلەن زىننەتلىنىش بەزىلەر ئويلىغاندەك دىنىنىڭ تولۇقلىغۇچى (قوشۇمچە) قىسمى ئەمەس، بەلكى ئۇ دىنىنىڭ ئەسلىي، مەركىزىي ۋە تۈپ ئاساسلىرىدىندۇر.

ئايەتلەر

بىرىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاللاھ ھەقىقەتەن (كىشىلەر ئارىسىدا) ئادىل بولۇشقا، (جەمئىي خەلقە) ياخشىلىق قىلىشقا، خىش - ئەقرىبالارغا سىلە - رەھىم قىلىشقا بۇيرۇيدۇ، قەبىھ (سۆز - ھەرىكەتلەر) دىن، يامان ئىشلاردىن ۋە زۇلۇم قىلىشتىن توسىدۇ. نەسىھەتنى قوبۇل قىلسۇن دەپ ئاللاھ سىلەرگە پەند - نەسىھەت قىلىدۇ﴾ [سۈرە نەھل، 90 - ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ئايەت بۇ ئەمەللەرنىڭ قىممىتىنى ئاللاھنىڭ بۇيرۇقى سۈپىتىدە بايان قىلىدۇ. ئايەتتە كەلگەن سۆز شەكلى قۇرئاندا كۆپ تەكرارلانمايدىغان بىر خىل ئۇسلۇب بولۇپ، بۇ ئۇسلۇب مەزكۇر ئايەتتە بۇيرۇلغان ئىشلارنىڭ نەقەدەر ئۇلۇغلۇقىنى كۆرسىتىدۇ، ئايەتنىڭ ئاخىرلىشىش ئۇسلۇبىمۇ بۇيرۇق ۋە چەكلىمىلەرنىڭ قىممىتىنى تېخىمۇ ئاشۇرىدۇ.

ئىككىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿سىلەرنىڭ كۆن چىققان ۋە كۆن پاتقان تەرەپكە يۈز كەلتۈرۈشۈڭلارنىڭ ئۆزىلا ياخشى ئەمەلگە يېتىمايدۇ. بەلكى ئاللاھقا، ئاخىرەت كۈنىگە، پەرىشتىلەرگە، كىتابقا (يەنى ئاللاھ نازىل قىلغان كىتابلارغا)، پەيغەمبەرلەرگە ئىمان كەلتۈرۈش، ئاللاھنى سۆيۈش يۈزىسىدىن خىش - ئەقرىبالارغا، يېتىملارغا، مىسكىنلەرگە، ئىبن سەبىللەرگە (يەنى پۇل - مېلىدىن ئالاقىسى ئۈزۈلۈپ قالغان مۇساپىرلارغا)، سائىللارغا ۋە قۇللارنىڭ ئازادلىقىغا ئىرىشىشىگە پۇل - مال يارەمم بېرىش، نامازنى ئوقۇش، زاكات بېرىش، ئەھدىگە ۋاپا قىلىش، يوقسۇزلۇققا، كېسەللىككە ۋە (ئاللاھنىڭ يولىدا قىلىنغان) ئۇرۇشقا بەرداشلىق بېرىش ياخشى ئەمەلگە كىرىدۇ. ئەنە شۇلار (يەنى يۇقىرىقى سۈپەتلەرگە ئىگە كىشىلەر) (ئىمانىدا) راستچىل ئادەملەردۇر، ئەنە شۇلار تەقۋادارلاردۇر﴾ [سۈرە بەقەرە، 177 - ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

بـۇ ئايەت دىنىنـىڭ ئومۇمىي مەنىلىرىنى زىكىر قىلغان بولـۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدە تۇغقانلارغا يـاردەم قىلـىش، مەخلۇقاتلارغا ئېھسـان قىلـىش ۋە ئەھدىگـە ۋاپا قىلـىش قاتارلىقلار بار، بۇلارنىڭ ھەممىسـى گۈزەل ئەخلاقنىڭ جۈملىسـىدىندۇر.

ھەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

نەۋۋاس ئىبنى سەمئان ئەنسارىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن ياخشىلىق ۋە گۇناھ ھەققىدە سورىۋىدىم، ئۇ زات مۇنداق دېدى: «ياخشىلىق گۈزەل ئەخلاقتۇر. گۇناھ كۆڭلۈڭدە ھۇزۇرسۇزلۇق پەيدا قىلغان ۋە كىشىلەرنىڭ ئۇنى بىلىپ قېلىشىنى سەن ياقتۇرمىغان ئىشتۇر» [سەھىھ مۇسلىم، 2553 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ھەدىس گۈزەل ئەخلاقنىڭ مەركىزىي ئورنىنى بايان قىلىشتا ئىنتايىن مۇھىم ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى، «ياخشىلىق»نىڭ ئومۇمىي تەرىپىنى «گۈزەل ئەخلاق» بىلەن چۈشەندۈرۈش ئەخلاقنىڭ ئىسلامدىكى يۇقىرى قىممىتىنى كۆرسىتىدۇ.

ئىككىنچى ھەدىس:

ئۇسامە ئىبنى شەرىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ:

ساھابىلەر:

ــ ئى رەسۇلۇللاھ! بەندىگە بېرىلگەن ئەڭ ياخشى نەرسە نېمە؟ ــ دەپ سورىۋىدى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

ــ «گۈزەل ئەخلاق» ــ دەپ جاۋاب بەردى [ئىبنى ماجە، 3436 ـ ھەدىس].

ئۈچىنچى ھەدىس:

ئەبۇ دەردائ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق

دېگەن: «قىيامەت كۈنى مۇئمىنلىك تارازىسىدا گۈزەل ئەخلاقتىن ئېغىرراق كېلىدىغان ھېچ نەرسە بولمايدۇ. ئاللاھ تائالا قوپال، ئەخلاقسىز، تىلى بۇزۇق كىشىنى ئۆچ كۆرىدۇ» [ئەبۇ داۋۇد، 4799 ـ ھەدىس].

تۆتىنچى ھەدىس:

ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ھەقىقىي مۇسۇلمان باشقا مۇسۇلمانلار ئۇنىڭ تىلىدىن ۋە قولىدىن ئامان قالغان كىشىدۇر. ھەقىقىي مۇھاجىر ئاللاھ چەكلىگەن نەرسىلەرنى تەرك ئەتكەن كىشىدۇر» [سەھىھ مۇسلىم، 40 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ھەدىسنىڭ بۇ باب بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى شۇكى، كىشىلەرنىڭ سېنىڭ تىلىڭ ۋە قولۇڭدىن زىيان كۆرمەسلىكى ئەخلاق بابىدىندۇر. ئەمەللەرنىڭ «مۇسۇلمان» دېگەن ئىسىم بىلەن باغلىنىشى ئۇنىڭ بۇيۇك قىممىتىنى كۆرسىتىدۇ. كىمكى مۇسۇلمانلارنى تىلى ۋە قولىنىڭ ئەزىيىتىدىن ساقلىمىسا، ئۇ ئىسلامنىڭ بۇيۇك بىر ئاساسىغا نۇقسان يەتكۈزگەن بولىدۇ.

بەشىنچى ھەدىس:

ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن شۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ:

ئەبۇ زەرگە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەر بولغانلىقى ھەققىدىكى خەۋەر يەتكەندە، ئۇ ئىنسىغا:

ــ بۇ ۋادىغا (مەككىگە) بېرىپ، ئۆزىنى ئاسماندىن خەۋەر كېلىدىغان پەيغەمبەر دەيدىغان كىشىنىڭ خەۋىرىنى ئېلىپ كەلگىن، ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ كەلگىن، ــ دېدى.

ئىنسى بېرىپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئەبۇ زەرنىڭ يېنىغا قايتىپ:

ــ مەن ئۇنىڭ گۈزەل ئەخلاقلارغا بۇيرۇۋاتقانلىقىنى كۆردۇم، ئۇنىڭ سۆزلىرى شېئىرمۇ ئەمەس ئىكەن، ــ دېدى [سەھىھ بۇخارىي، 3861 ـ ھەدىس].

ئالتىنچى ھەدىس:

ئابدۇللاھ ئىبنى ئاببباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن شۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ:

ھىرەقل (رىم پادىشاھى) قىسسەسىدە ھىرەقل ئەبۇ سۇفيانىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەققىدە:

ــ ئۇ سىلەرنى نېمىگە بۇيرۇيدۇ؟ ــ دەپ سورىغاندا، ئەبۇ سۇفيان ئۇنىڭغا مۇنداق جاۋاب بەرگەن:

ــ ئۇ: «يېگانە ئاللاھقىلا ئىبادەت قىلىڭلار، ئاللاھقا ھېچقانداق نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەڭلار، ئاتا ـ بوۋاڭلار چوقۇنىدىغان بۇتپەرەسلىك سۆزلىرىنى تاشلاڭلار» دەيدۇ. يەنە بىزنى نامازغا، ئوقۇشقا، راستچىل بولۇشقا، پاك (ئىپپەتلىك) بولۇشقا ۋە سىلە ـ رەھىم قىلىشقا بۇيرۇيدۇ، [سەھىھ بۇخارىي، 7 ـ ھەدىس].

يەتتىنچى ھەدىس:

ئەمىر ئىبنى ئەبەسە ئەسسۇلەيمىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن جاھىلىيەت دەۋرىدە كىشىلەرنىڭ گۇمراھلىقتا ئىكەنلىكىنى، ئۇلارنىڭ توغرا يولدا ئەمەسلىكىنى ۋە بۇتلارغا چوقۇنۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلاتتىم. مەككىدە بىر كىشىنىڭ مۇھىم خەۋەرلەرنى يەتكۈزۈۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۇلىغىمغا مىنىپ ئۇنىڭ يېنىغا كەلدىم. قارىسام، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يوشۇرۇنۇپ تۇرۇۋاتقان بولۇپ، قەۋمى ئۇنىڭغا بەك جۇرئەتلىك (يەنى ئەزىيەتخور) ئىكەن. مەن ئەپچىللىك بىلەن ئۇنىڭ يېنىغا كىردىم ۋە:

ــ سەن كىم؟ ــ دەپ سورىدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

ــ «مەن بىر پەيغەمبەرمەن» ــ دېدى. مەن:

ــ پەيغەمبەر دېگەن نېمە؟ ــ دېسەم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

ــ «ئاللاھ مېنى ئەلچى قىلىپ ئەۋەتتى» ــ دېدى. مەن:

ــ ئاللاھ سېنى نېمە ئىش بىلەن ئەۋەتتى؟ ــ دەپ سورىدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

ــ «ئاللاھ مېنى سىلە ـ رەھىم قىلىشقا، بۇتلارنى چېقىشقا ۋە ئاللاھقا ھېچقانداق نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەي، يالغۇز بىر دەپ بىلىشكە ئەۋەتتى» ــ دېدى. مەن:

ــ بۇ يولدا سەن بىلەن بىللە كىملەر بار؟ ــ دېدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

ـ «بىر ئەركىن كىشى ۋە بىر قېتىم (ئەبۇ بەكرى ۋە بىلال) بار» ـ دېدى [سەھىھ مۇسلىم، 832 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىسلەردە تېخى دىنغا كىرمىگەن ئۇچ كىشى (ئەبۇ زەرنىك ئىنىسى، ئەبۇ سۇفيان ۋە ئەمر ئىبنى ئەبەسە) نىڭ پوزىتسىيەسى ئوتتۇرىغا قويۇلدۇ. ئۇلار پەيغەمبەرلىك چاقىرىقىنى بىۋاسىتە ياكى ۋاستىلىك ئاڭلىغاندا، بۇ دىننىڭ ماھىيىتىنى يۇقىرىدا زىكىر قىلىنغان ئۇقۇملار بىلەن خۇلاسىلىگەن. بۇنىڭ ئىچىدە گۈزەل ئەخلاق بىرىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: ئىلىم تەلەپ قىلغۇچىلار ئىسلام ئەخلاقى بىلەن زىننەتلىنىشكە، ئەخلاق بابىنى ئۇلۇغلاشقا ئەڭ لايىق كىشىلەردۇر. مۇسۇلمان ئالىملار بۇ بابقا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈپ، ئۇنى شەرئىئەت ئىلىملىرىنىڭ بىر قىسمى قىلغان ۋە بۇ ھەقتە مەخسۇس كىتابلارنى يازغان. شۇڭا، بىر ئىلىم تەلەپ قىلغۇچىنىڭ ئەخلاق بابىغا سەل قارىشى، ئۇنىڭ قىممىتىنى تۆۋەن كۆرۈشى ياكى ئۇنى مۇھىم ئورۇنغا قويمىغانلىقى ئۇنىڭ دىنىي چۈشەنچىسىدە نۇقسان بارلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

ئۈچىنچى نۇقتا: بۈگۈنكى دەۋرىمىزدە گۈزەل ئەخلاقنىڭ ئەھمىيىتىنى تەكىتلەش تېخىمۇ زۆرۈر بولماقتا. ئىلىم تەلەپ قىلغۇچىلار ئارىسىدىكى ئەخلاقسىزلىقلارغا نەزەر سالغان كىشى بۇنىڭ نەقەدەر جىددىي بىر ئېھتىياج ئىكەنلىكىنى ھېس قىلالايدۇ.

يىگىرمە ئىككىنچى باب

ھىدايەت ۋە پاراسەتكە ئېرىشىشنىڭ يوللىرى، مۇسۇلمانلىقنىڭ رەبانىي ھىدايەتكە دائىم ئېھتىياجلىق ئىكەنلىكى توغرىسىدا

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ باب ئاللاھ يولىغا ماڭغۇچى ئۇچۇن يولنىڭ بېشىدا، ئوتتۇرىسىدا ۋە ئاخىرىدا ئىنتايىن مۇھىم مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان بابلاردىن بىرىدۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: يۇقىرى دەرىجىگە ئېرىشىدىغان كىشىلەر بىلەن ئېرىشەلمەيدىغانلار ئارىسىدىكى پەرق ئۇلارنىڭ ھىدايەتنىڭ ئىسلامدىكى مەركىزىي ئورنىنى تونۇپ يېتىشى ياكى يېتەلمەسلىكىدە ئىپادىلىنىدۇ. كىمكى ھىدايەتنىڭ ئىنسان ھېچقاچان ئايرىلالمايدىغان ئەڭ بۇيۇك ئېھتىياج ئىكەنلىكىنى ھېس قىلالىسا، ئۇنىڭغا بۇنى ھېس قىلمايدىغانلارغا ئېچىلمايدىغان ياخشىلىق دەرۋازىلىرى ئېچىلىدۇ.

ئۈچىنچى نۇقتا: بۇ بابتىكى مەزمۇنلارغا نىسبەتەن ئىنسانىنىڭ ئىككى تۈرلۈك مەسئۇلىيىتى بار:

1. بۇ بابنىڭ مۇھىملىقىنى تونۇپ يېتىش؛

2. ھىدايەتكە ئېرىشتۈرىدىغان ئاچقۇچلارنى ئىزدەش.

ئايەتلەر

بىرىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿سىلەرگە ئاللاھنىڭ ئايەتلىرى ئوقۇلۇۋاتقان (يەنى ۋەھيى ئۇزۇلۇپ قالماي ئاللاھنىڭ ئايەتلىرى نازىل بولۇۋاتقان) ۋە ئاراڭلاردا ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى (ھايات) تۇرسا، قانداقمۇ كاپىر بولۇسىلەر؟ كىمكى ئاللاھقا (يەنى ئاللاھنىڭ دىنىغا) مەھكەم يېپىشسىدىكەن، ئۇ توغرا يولغا يېتەكلەنگەن بولىدۇ﴾ [سۈرە ئال ئىمران، 101 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

ئاللاھقا ئېسىلىش: بۇ، ھىدايەتنىڭ ئاچقۇچلىرىدىن بىرى بولۇپ، ئۇ ئاللاھقا پاناھلىنىش، ئاللاھنىڭ ھىمايىسىگە سىغىنىش دېمەكتۇر. ئاللاھقا ئېسىلىشنىڭ ئۇل ـ ئاساسى قەلبتە بولىدۇ، ئۇ پەقەت تەۋھىد مۇكەممەل بولغاندىلا ئىشقا ئاشىدۇ. كىشىنىڭ قەلبىدە تەۋھىد مۇستەھكەملىنىپ، ئاللاھنى لايىقىدا ئۇلۇغلىغانىدا ئۇ زاتقا تايىنىدۇ ۋە ياردەم سورايدۇ. قەلبتىكى بۇ ھالەت ھىدايەتنىڭ قەلبتە يەرلىشىشىدىكى ئەڭ بۈيۈك سەۋەبتۇر.

ئىككىنچى ۋە ئۈچىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى مۇھەممەد!) ئاللاھ ھەقىقەتەن خالىغان ئادەمنى گۇمراھ قىلىدۇ، دېگىن﴾ [سۈرە رەئىد، 27 ـ ئايەت].

ئاللاھ تائالا يەنە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاللاھ تەۋھىدكە خالىغان ئادەمنى تاللايدۇ، ئاللاھنىڭ (تائىتىگە) قايتىدىغان ئادەمنى تەۋھىدكە باشلايدۇ﴾ [سۈرە شۇرا، 13 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

ئاللاھقا قايتىش ۋە ئۇنىڭغا يۈزلىنىش قەلبنىڭ بىر ئاللاھقا يۆنىلىشىنى كۆرسىتىدۇ.

بـۇ، قەلبكـە ئائىت ئەمەلـدۇر. ئاللاھقـا قايتىش پەقەت گۈنـاھ قىلغاندىـلا قايتىش بىلەن تۈگىمەيدۇ، بەلكى بەندىنىڭ دائىم ئاللاھقا تەلپۈنۈشـىنى كۆرسـىتىدۇ. ئاللاھقا قايتىشـنىڭ ئەڭ چوڭ مېۋىسـى ھىدايەتكە ئېرىشىشـتۇر.

تۆتىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائـالا مۇنـداق دەيـدۇ: ﴿بىـز ئۇچـۇن جىھـاد قىلغانلارنـى ئەلۋەتتـە يولىمىزغا يېتەكلەيمىـز، ئاللاھ ھەقىقەتـەن ياخشـى ئىـش قىلغۇچـىلار بىلـەن بىللىـدۇر﴾ [سـۈرە ئەنكەبـۇت، 69 ـ ئايـەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچـى نۇقتـا: ئاللاھ يولـدا تىرىشـچانلىق قىلىـش ھىدايەتنىـڭ ئاچقۇچىـدۇر. بۇ، نەپسـىگە، شـەيتانغا، يولنى توسـىدىغان ئىنسـۇجىن شـەيتانلارغا، پىتنە ۋە نەپسـى خاھىشـلارغا قارشـى كـۈرەش قىلىشـنى ئـۆز ئىچىگـە ئالىدۇ.

ئىككىنچـى نۇقتـا: كىمكى مۇشـۇنداق كـۈرەش ئىچىـدە ياشـايدىكەن، ئىككى خۇش خەۋەرگە ئېرىشـىدۇ:

1. ئۇ ئۆزى كۈرەش قىلىۋاتقان يامانلىقلاردىن ساقلىنىدىغان بىر قالقان ۋە پاناھ تاپىدۇ؛

2. ئىلاھىي ھىدايەتكە ئېرىشىدۇ.

3. بـۇ كـۈرەش باشـتا قىيىـن ۋە ئېغىر تۇيۇلۇشـى مۇمكـىن، لېكىن ھىدايـەت قەلبىتىن ئـورۇن ئېلىپ بولغانـدا، بۇ كـۈرەش ئۇنىڭغا ئاسانلىشـىدۇ.

بەشىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائـالا مۇنداق دەيـدۇ: ﴿ئېيتقىنكى، بۇ مېنىـڭ يولۇمدۇر، (كىشـىلەرنى) ئاللاھقا دەۋەت قىلىمەن، مەن ۋە ماڭا ئەگەشـكەنلەر روشـەن دەلىلگە ئاساسـلىنىمىز. ئاللاھ پاكتۇر، مەن مۇشـرىكلاردىن ئەمەسمەن﴾ [سۈرە يۈسـۇف، 108 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

بـۇ ئايەت شـۇنى كۆرسـىتىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسـسالامغا ئەگىشـىش توغـرا يولدىن ئېزىپ كېتىشـتىن ساقلىنىشـنىڭ يولى ۋە بەسـرەتكە ئېرىشىشـنىڭ سـەۋەبىدۇر.

ھەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ماڭا مۇنداق دېدى: «ئى ئاللاھ! مېنى ھىدايەت قىلغىن ۋە توغرا يولدا مۇستەھكەم قىلغىن، دەپ دۇئا قىلغىن. ھىدايەتنى تىلىگىنىڭدە (يولدىن ئادىشىپ قالغان كىشىنىڭ) توغرا يولنى تېپىۋالغانلىقىنى، مۇستەھكەم بولۇشنى تىلىگىنىڭدە ئوقنىڭ نىشانغا دەل تەگكەنلىكىنى تەسەۋۋۇر قىلغىن» [سەھىھ مۇسلىم، 2725 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ھىدايەت تىلەشنىڭ مۇھىملىقى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدەك بىر كاتتا زاتقا، يەنى ئىسلام ئۇچۇن شۇنچە كۆپ خىزمەت قىلغان كىشىگە ھىدايەت تىلەپ دۇئا قىلىشنى ۋەسىيەت قىلغان.

ئىككىنچى نۇقتا: ھىدايەت سوراپ دۇئا قىلىش ھىدايەتكە ئېرىشىشنىڭ ئەڭ بۇيۇك سەۋەبلىرىدىندۇر.

ئىككىنچى ھەدىس:

ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دۇئا قىلاتتى: «ئى ئاللاھ! سەندىن ھىدايەت، تەقۋادارلىق، ئىپپەت، پاكلىق ۋە بىھاجەتلىك (بايلىق) سورايمەن» [سەھىھ مۇسلىم، 2721 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دائىم ھىدايەت تىلەيدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: پەيغەمبەرلەرنىڭ دۇئالىرى ئاللاھنى تونۇش ۋە ھىدايەت تېپىش

بىلىملىرىنىڭ بۈيۈك بىر دەرۋازىسىدۇر.

ئۈچىنچى ھەدىس:

ئەبۇ زەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاللاھ تائالادىن رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە (ھەدىس قۇدسىي) ئاللاھ مۇنداق دېگەن: «ئى بەندىلىرىم! مەن زۇلۇمنى ئۆزۈمگە ھارام قىلدىم، سىلەرنىڭ ئارىڭلاردىمۇ ھارام قىلدىم، شۇڭا بىر - بىرىڭلارغا زۇلۇم قىلماڭلار. ئى بەندىلىرىم! مەن ھىدايەت قىلغانلاردىن باشقا ھەممىڭلار ئازغۇنسىلەر، شۇڭا مەندىن ھىدايەت تىلەڭلار، سىلەرنى ھىدايەت قىلىمەن...» [سەھىھ مۇسلىم، 2577 - ھەدىس].

تۆتىنچى ھەدىس:

ئەبۇ سەلەمە ئىبنى ئابدۇررەھمان مۇنداق دەيدۇ: مەن ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن:

— پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كېچىدە نامازغا تۇرغاندا نامزىنى قانداق باشلايتتى؟ — دەپ سورىدىم. ئۇ مۇنداق دېدى:

— ئۇ زات كېچىدە نامازغا تۇرسا نامزىنى مۇنداق باشلايتتى: «ئى جىبرىئىل، مىكائىل ۋە ئىسرافىلنىڭ رەببى! ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ ياراتقۇچىسى، غەيبنى ۋە ئاشكارىنى بىلگۈچى ئاللاھ! بەندىلىرىڭ ئىختىلاپ قىلىشقان ئىشلاردا سەن ھۆكۈم قىلسەن. ئىختىلاپ قىلىنغان ھەقىقەتتە مېنى ئۆز رۇخسىتىڭ بىلەن ھىدايەت قىلغىن. سەن ھەقىقەتەن خالىغان كىشىنى توغرا يولغا ھىدايەت قىلسەن» [سەھىھ مۇسلىم، 770 - ھەدىس].

بەشىنچى ھەدىس:

ئەلى ئىبنى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم نامازغا تۇرغاندا مۇنداق دەيتتى: «يۈزۈمنى ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ياراتقان زاتقا، ھەق دىنغا بۇرالغان ھالەتتە قاراتتىم، مەن مۇشرىكلاردىن ئەمەسمەن. مېنىڭ نامزىم، قىلغان ئىبادەتلىرىم، ھاياتىم ۋە ماماتىم ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى ئاللاھ ئۈچۈندۇر، ئۇنىڭ ھېچقانداق شېرىكى يوقتۇر. مەن مۇشۇنىڭغا بۇيرۇلدۇم ۋە مەن مۇسۇلمانلاردىنمەن. ئى ئاللاھ! سەن پادىشاھتۇرسەن، سەندىن باشقا ھېچقانداق ئىلاھ يوقتۇر. سەن مېنىڭ پەرۋەردىگارىمسەن، مەن سېنىڭ بەندەڭدۇرمەن.

مەن ئۆزۈمگە زۇلۇم قىلدىم ۋە گۇناھىمنى ئېتىراپ قىلدىم، مېنىڭ بارلىق گۇناھلىرىمنى مەغپىرەت قىلغىن، چۈنكى گۇناھلارنى سەندىن باشقا ھېچكىم مەغپىرەت قىلالمايدۇ. مېنى ئەڭ گۈزەل ئەخلاقلارغا باشلىغىن، ئۇنىڭ ئەڭ گۈزەللىرىگە سەندىن باشقا ھېچكىم باشلىيالمايدۇ. مەندىن ئەخلاقنىڭ ناچارلىرىنى نېرى قىلغىن، ئۇنىڭ ناچارلىرىنى سەندىن باشقا ھېچكىم نېرى قىلالمايدۇ. مەن سېنىڭ بۇيرۇقۇڭغا تەييارمەن، سېنىڭ خىزمىتىڭدىمەن، بارلىق ياخشىلىق سېنىڭ ئىككى قولۇڭدىدۇر (سېنىڭ ئىلكىڭدىدۇر)، يامانلىق سېنىڭ تەرىپىڭدىن ئەمەستۇر. مەن سەن بىلەن (يەنى سېنىڭ ياردىمىڭ بىلەن) بارمەن ۋە سېنىڭ تەرىپىڭگە قايتقۇچىمەن، سەن مۇبارەكتۇرسەن ۋە ئۇلۇغدۇرسەن، سەندىن مەغپىرەت تىلەيمەن ۋە ساڭا تەۋبە قىلىمەن».

رۇكۇ قىلسا مۇنداق دەيتتى: «ئى ئاللاھ! سەن ئۈچۈن رۇكۇ قىلدىم، ساڭا ئىمان ئېيتتىم، ساڭا تەسلىم بولدۇم. قۇلقىم، كۆزۈم، مېڭەم، سۆڭىكىم ۋە نېرۋىلىرىم ساڭا بويسۇندى».

رۇكۇدىن بېشىنى كۆتۈرسە مۇنداق دەيتتى: «ئى ئاللاھ! پەرۋەردىگارىمىز! ئاسمانلار توشقۇدەك، زېمىن توشقۇدەك، ئىككىسىنىڭ ئارىسى توشقۇدەك ۋە سەن خالىغان باشقا نەرسىلەر توشقۇدەك بارلىق ھەمدۇسانا ساڭا خاستۇر».

سەجدە قىلسا مۇنداق دەيتتى: «ئى ئاللاھ! سەن ئۈچۈن سەجدە قىلدىم، ساڭا ئىمان ئېيتتىم ۋە ساڭا تەسلىم بولدۇم. يۈزۈم ئۆزىنى ياراتقان، ئۇنىڭغا شەكىل بەرگەن، ئۇنىڭ قۇلقىنى ۋە كۆزىنى يارغان زاتقا سەجدە قىلدى. ئەڭ گۈزەل ياراتقۇچى ئاللاھ بەرىكەتلىكتۇر».

ئەڭ ئاخىردا، تەشەھھۇد بىلەن سالام ئارىسىدا مۇنداق دەيتتى: «ئى ئاللاھ! مېنىڭ ئىلگىرى ۋە كېيىن قىلغان، يوشۇرۇن ۋە ئاشكارا قىلغان، ھەددىدىن ئېشىپ قىلغان ۋە سەن مەندىنمۇ ياخشى بىلىدىغان گۇناھلىرىمنى مەغپىرەت قىلغىن. سەن (خالىغان بەندەڭنى) ئىلگىرى سۈرگۈچىسەن ۋە (خالىغان بەندەڭنى) ئارقىدا قالدۇرغۇچىسەن، سەندىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوقتۇر» [سەھىھ مۇسلىم، 771 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام باشقىلارنى ياخشىلىققا باشلىغۇچى، ۋەھىي نازىل بولىدىغان زات تۇرۇپمۇ، ئۆزىنىڭ ئىلاھىي ھىدايەتكە موھتاجلىقىنى ھېس قىلىپ ھىدايەت تىلەپ دۇئا قىلغان.

ئىككىنچى نۇقتا: ھىدايەت پەقەت ئازغۇنلۇقتىن ھىدايەتكە كېلىش بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ، بەلكى ئۇ ھەممە ئىشتا لازىمدۇر. مەسىلەن:

1. ئىمانغا ھىدايەت قىلىنىش؛

2. گۈناھ ـ مەئسىيەت يوللىرىدىن ئىستىقامەت (توغرا) يولىغا ھىدايەت قىلىنىش؛

3. ئىمان ۋە تائەتتە مۇستەھكەم تۇرۇشقا ھىدايەت قىلىنىش؛

4. مۇجمەل ۋە مۇرەككەپ ئىشلاردا توغرا يولنى تېپىشقا ھىدايەت قىلىنىش؛

5. ئەخلاق ۋە يۈرۈش ـ تۇرۇشتا ئەڭ ياخشىسىغا ھىدايەت قىلىنىش؛

6. مۇسۇلمانلارغا مەنپەئەت يەتكۈزۈش ۋە ئىسلاھات يوللىرىغا ھىدايەت قىلىنىش.

ئالتىنچى ھەدىس:

ئوسمان ئىبنى ئەبۇلئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دۇئا قىلغانلىقىنى ئاڭلىغان: «ئى ئاللاھ! مېنى ئىشلىرىمنىڭ ئەڭ توغرىسىغا (راستىغا) ھىدايەت قىلغىن ۋە مېنى نەپسىمنىڭ يامانلىقىدىن ساقلىغىن» [مۇسنەد ئەھمەد، 16269 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ھەدىس ئىشلارنىڭ ئەڭ توغرىسىنى تېپىش ئۈچۈن ھىدايەت سوراشنىڭ مۇھىملىقىنى كۆرسىتىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھالى شۇنداق بولغان يەردە، باشقىلار ھىدايەت تىلەشكە تېخىمۇ موھتاجدۇر.

يېگىرمە ئۈچىنچى باب

ياخشى ھەمراھنىڭ مۇھىملىقى، ئالاھە ئۈچۈن دوستلىشىشنىڭ پەزىلىتى، بوّلۇنۇش، دەتالاش ۋە ئىختىلاپلىشىشنىڭ خەتەرلىك ئىكەنلىكى توغرىسىدا

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ باب ئادەتتىكى مۇسۇلمانلار، خۇسۇسەن ئىلىم تەلەپ قىلغۇچىلار، دەۋەتچىلەر ۋە ئىسلاھاتچىلار ئۈچۈن ئەڭ ئېھتىياجلىق بابلاردىن بىرىدۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ بابنىڭ مۇھىملىقىدىن شۇنى ئېيتالايمىزكى، ئۇ شەرىئەتنىڭ مەركىزىي ئاساسلىرىدىن بىرىدۇر. ھىجرەتنىڭ بېشىدا مۇھاجىرلار بىلەن ئەنسارلار ئارىسىدىكى قېرىنداشلىق مۇناسىۋىتى بۇ ئۇقۇمنىڭ ئەڭ چوڭ شاھىدىدۇر.

ئايەتلەر

بىرىنچى، ئىككىنچى، ئۈچىنچى ۋە تۆتىنچى ئايەتلەر:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

﴿سەن پەرۋەردىگارىڭنىڭ رازىلىقىنى تىلەپ، ئەتىگەن - ئاخشامدا ئۇنىڭغا ئىبادەت قىلىدىغانلار (يەنى ئاجىز، كەمبەغەل مۇسۇلمانلار) بىلەن سەۋرچان بولغان ھالدا بىللە بولغىن، ھاياتىي دۇنيانىڭ زىبۇزىننىتىنى (يەنى مۇشرىكلارنىڭ چوڭلىرىنىڭ سۆھبىتىنى) دەپ ئۇلارنى كۆزگە ئىلماي قالمىغىن، بىز دىلىنى زىكرىمىزدىن غەپلەتتە قالدۇرغان، نەپسى خاھىشىغا ئەگەشكەن، ئىشى ھەددىدىن ئاشقان ئادەمنىڭ (سۆزى) گە ئەگەشمىگىن﴾ [سۈرە كەھف، 28 - ئايەت].

﴿مۇئمىنلەر ھەقىقەتەن (دىندا) قېرىنداشلاردۇر، (ئۇرۇشۇپ قالسا) قېرىنداشلىرىڭلارنىڭ ئارىسىنى تۈزەڭلار، رەھمەتكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن ئاللاھتىن قورقۇڭلار﴾ [سۈرە ھۇجۇرات، 10 - ئايەت].

﴿ئى مۇئمىنلەر! سىلەردىن كىمكى مۇرتەد بولىدىكەن، ئاللاھ (ئۇنىڭ ئورنىغا) ئاللاھ ئۇلارنى دوست تۇتىدىغان، ئۇلارمۇ ئاللاھنى دوست تۇتىدىغان، مۇئمىنلەرگە كۆيۈنىدىغان، كاپىرلارغا شەپقەتسىز، ئاللاھنىڭ يولىدا جىھاد قىلىدىغان ۋە مالامەت قىلغۇچىنىڭ مالامىتىدىن قورقمايدىغان بىر قەۋمنى كەلتۈرىدۇ. بۇ (يەنى يۇقىرىدىكى سۈپەتلەر بىلەن سۈپەتلىنىش) ئاللاھنىڭ پەزلىدۇركى، (ئاللاھ) ئۇنى (بەندىلىرىدىن) خالىغان كىشىگە بېرىدۇ، ئاللاھ (نىڭ پەزلى) كەڭدۇر، (ئاللاھ) ھەممىنى بىلگۈچىدۇر﴾ [سۈرە مائىدە، 54 - ئايەت].

﴿مۇھەممەد ئاللاھنىڭ رەسۇلىدۇر، ئۇنىڭ بىلەن بىرگە بولغان مۇئمىنلەر كۇففارلارغا قاتتىقتۇر، ئۆزئارا كۆيۈمچانىدۇر، ئۇلارنى رۇكۇ قىلغان، سەجدە قىلغان ھالدا كۆرىسەن. ئۇلار ئاللاھنىڭ پەزلىنى ۋە رازىلىقنى تىلەيدۇ﴾ [سۈرە فەتھ، 29 - ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئايەتلەر ئىستىقامەتتە چىڭ تۇرۇش ئۈچۈن بولسۇن ياكى دىنغا نۇسرەت بېرىش ئۈچۈن بولسۇن مۇئمىنلەر ئارىسىدىكى ھەمكارلىق ۋە ئۆزئارا مېھرىبانلىقنىڭ قىممەتلىك ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: مۇئمىنلەر ئارىسىدىكى ھەمكارلىق ۋە ئىتتىپاقلىق دىندىكى ئېنىق (مۇھكەم) مەنىلەرنىڭ ۋە شەرىئەت ئېلىپ كەلگەن مەركىزىي ئىشلارنىڭ بىرىدۇر.

ئۈچىنچى نۇقتا: بۈگۈنكى رېئاللىقىمىزغا قارىساق، بۇ بابقا كۆڭۈل بۆلۈشتە چوڭ كەمچىلىك بارلىقىنى كۆرىمىز. ھەتتا «پارچىلىنىش ۋە تالاش ـ تارتىش» مەسىلىسى پۈتۈن ئىسلام ئۈممىتى مىقياسىدا ئەڭ چوڭ مەسىلىلەردىن بىرىگە ئايلاندى. شۇڭا، ئىسلاھات خىزمىتىدىكى ئەڭ مۇھىم ۋەزىپىلەردىن بىرى: «مۇئمىنلەر ئارىسىدا قويۇق ئالاقە ۋە مېھىر ـ مۇھەببەت ئورنىتىش»تۇر. شەك ـ شۈبھىسىزكى، بۇ ئىشتا زور قىيىنچىلىقلار بار، شۇڭا بۇ يەردە مۇكەممەل بولۇش تەلەپ قىلىنمايدۇ (قولدىن كېلىشىچە تىرىشىش كېرەك).

ھەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

ئەبۇ مۇسا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇئاز بىلەن ئەبۇ مۇسانى يەمەنگە ئەۋەتكەندە ئالدىدا مۇنداق دېگەن: «ئاسانلىق يارىتىڭلار، قىينىلاشتۇرماڭلار، خۇش خەۋەر بېرىڭلار، نەپرەتلەندۈرمەڭلار، ئۆزئارا ماسلىشىڭلار (بويسۇنۇڭلار)، ئىختىلاپ قىلماڭلار» [سەھىھ بۇخارىي، 3038 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تەرىپىدىن ئىسلاھات خىزمىتىگە تەيىنلەنگەن ئىككى كىشى بار. ئۇلارغا قىلىنغان ۋەسىيەتنىڭ جۇملىسىدىن: «ئۆزئارا ماسلىشىش ۋە ئىختىلاپ قىلماسلىق»تۇر. بارلىق ئىسلاھات ساھەلىرىدە ئىشلىگۈچىلەر ئۈچۈن بىر پىروگراما بولۇشى كېرەك. بۇ ماسلىشىش ئاللاھ رازى بولىدىغان مۇباھ ئىشلاردا، شەخسىي مەنپەئەتلەردە ۋە بەزى ئىجتىھادىي مەسىلىلەردە بولىدۇ. ئابدۇللاھ ئىبنى مۇبارەكنىڭ ھەمراھلىرى ئۇنىڭ خىسلەتلىرىنى سانىغاندا: «دوستلىرى بىلەن كۆپ ئىختىلاپ قىلمايدىغانلىقى»نى زىكر قىلىشقان.

ئىككىنچى ھەدىس:

ئەبۇ مۇسا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «مۇئمىن مۇئمىن ئۈچۈن بىر ـ بىرىنى مەھكەم تۇتۇپ تۇرىدىغان بىنادۇر». رەسۇلۇللاھ شۇنداق دەپ بارماقلىرىنى بىر ـ بىرىگە كىرىشتۈرۈپ كۆرسەتتى [سەھىھ بۇخارىي، 481 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ھەدىس «ئىمان» نامى ئاستىدا بىر ـ بىرىنى دوست تۇتۇش ۋە ياردەم بېرىش مەسلىسىنى تەكىتلىگەن. كىمكى ئىمان دائىرىسىگە كىرىدىكەن، ئۇ چوقۇم بۇ ھەدىسنىڭ

مەزمۇنىغا ئەمەل قىلىشى لازىم. ئىمانىنىڭ ئەڭ مۇھىم تەقەززاسى مۇئمىنلەرنىڭ بىر - بىرىگە يارەدەم بېرىشىدۇر. يېقىلاي دەپ قالغان بىنانى تۈتۈپ تۇرۇش ۋە خىشتەك بىر - بىرىگە يېقىن تۇرۇشنىڭ ئەھمىيىتى بۇ نۇقتىدا تېخىمۇ ئايدىڭلىشىدۇ.

ئۇچىنچى ھەدىس:

ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «مۇسۇلمان مۇسۇلمانىنىڭ قېرىندىشىدۇر، ئۇنىڭغا زۇلۇم قىلمايدۇ، ئۇنى دۇشمىنىگە تاشلاپ بەرمەيدۇ. كىمكى قېرىندىشىنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلسا، ئاللاھ ئۇنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلىدۇ. كىمكى بىر مۇسۇلمانىنىڭ بىر غېمىنى تۇگەتسە، ئاللاھ قىيامەت كۈنى ئۇنىڭ غەملىرىدىن بىرنى تۇگىتىدۇ. كىمكى بىر مۇسۇلمانىنىڭ ئەيبىنى ياپسا، ئاللاھ قىيامەت كۈنى ئۇنىڭمۇ ئەيبىنى ياپىدۇ» [سەھىھ بۇخارىي، 2442 - ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: «مۇسۇلمان مۇسۇلمانىنىڭ قېرىندىشىدۇر» دېگەن سۆز بۈيۈك بىر قائىدە، بۇ ھەدىستە يەنە قېرىنداشلىقنىڭ تەلەپلىرى زىكىر قىلىنغان.

ئىككىنچى نۇقتا: «ئۇنى دۇشمىنىگە تاشلاپ بەرمەيدۇ» دېگەن سۆزنىڭ مەنە دائىرىسىگە: قېرىندىشىنى دۇشمىنىگە تۇتۇپ بەرمەسلىك، ئۇنى ئاسان ئوۋلىنىدىغان ھالەتتە تاشلاپ قويماسلىق، بەلكى ئۇنى قوغداش ۋە زۆرۈر بولغاندا نۇسرەت بېرىش دېگەندەك مەزمۇنلار كىرىدۇ.

ئۇچىنچى نۇقتا: جازا (ياكى مۇكاپات) ئەمەلنىڭ تۈرىگە قاراپ بولىدۇ. سېنىڭ قېرىنداشلىرىڭغا قىلغان ئېھسانىڭغا قاراپ، مەرھەتلىك ئاللاھتىن ساڭا ئېھسان كېلىدۇ.

تۆتىنچى نۇقتا: كىمكى بۇ ھەدىس ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش دەلىللەر ھەققىدە تەپەككۇر قىلسا، بۇ بابنىڭ دىندىكى مۇھىملىقى ۋە ئۇلۇغلۇقىنى تونۇپ يېتىدۇ.

تۆتىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «بىر - بىرىگىلارغا ھەسەت قىلىشماڭلار، مالنىڭ باھاسىنى ئۆستۈرۈۋېلىش ئۈچۈن، ئېلىش نىيىتىگىلار بولمىسمۇ خېرىدار بولۇپ باھاسىنى ئۆستۈرۈپ قويماڭلار، بىر - بىرىگىلارغا ئۆچلۈك قىلىشماڭلار، بىر - بىرىگىلاردىن يۈز

ئۆرۈشمەكلار، بىرىكلار يەنە بىرىكلارنىڭ سودىسى ئۈستىگە سودا قىلماكلار. ئى ئاللاھنىڭ بەندىلىرى! ئۆزئارا قېرىنداش بولۇكلار. مۇسۇلمان مۇسۇلماننىڭ قېرىندىشىدۇر: ئۇنىڭغا زۇلۇم قىلمايدۇ، ئۇنى يارەمسىز تاشلاپ قويمايدۇ ۋە ئۇنى كەمسىتمەيدۇ. تەقۋادارلىق مانا بۇ يەردە! (رەسۇلۇللاھ يۈرىكىگە ئۈچ قېتىم ئىشارەت قىلدى). بىراۋنىڭ مۇسۇلمان قېرىندىشىنى كەمسىتكەنلىكى ئۇنىڭ يامانلىقىغا يېتىپ ئاشىدۇ. ھەرقانداق مۇسۇلماننىڭ قېنى، مېلى ۋە يۈز - ئابرۇيى باشقا مۇسۇلمانلار ئۈچۈن ھارامدۇر» [سەھىھ بۇخارىي، 2140 - ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ھەدىسلەردىن شۇنى بىلىمىزكى، مۇسۇلمانلارنى ئەيىبلەشنى ۋە ئۇلارغا ھۇجۇم قىلىشنى ئۆزىگە نىشان قىلىۋالغان ئېقىملاردا چوكۇ بىر يامانلىق بار. بىزنىڭ مېڭىشقا تېگىشلىك يولىمىز مۇئمىنلەرنى دوست تۇتۇش، ئۇلارغا سەمىمىي بولۇش، مېھرىبان بولۇش، ياخشىلىققا بۇيرۇش ۋە خاتالىقلارنى تۇزىتىشتۇر. بۇ تۇزىتىشنىڭ ئاساسىي تېمىسى «ھىدايەت ئىزدەش» بولۇشى كېرەك. (ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن) ئاگاھلاندۇرۇشلار بولۇپ تۇرسا كېرەك يوق، لېكىن ئاگاھلاندۇرۇش تۈپ نىشانغا ئايلىنىپ قالماسلىقى كېرەك.

بەشىنچى ھەدىس:

ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ھەقىقي مۇسۇلمان باشقا مۇسۇلمانلار ئۇنىڭ تىلىدىن ۋە قولىدىن ئامان قالغان كىشىدۇر. ھەقىقي مۇھاجىر ئاللاھ چەكلىگەن نەرسىلەرنى تەرك ئەتكەن كىشىدۇر» [سەھىھ بۇخارىي، 10 - ھەدىس].

ئالتىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «ھەقىقي مۇئمىن بولمىغۇچە جەننەتكە كىرەلمەيسىلەر، بىر - بىرىكلارنى ياخشى كۆرمىگۈچە ھەقىقي مۇئمىن بولالمايسىلەر. سىلەرگە شۇنداق بىر ئىشنى كۆرسىتىپ قويايمۇ، ئۇنى قىلساكلار بىر - بىرىكلارنى ياخشى كۆرىسىلەر؟ ئاراكلاردا سالامنى يېيىكلار» [سەھىھ مۇسلىم، 54 - ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: «بىر - بىرىكلارنى ياخشى كۆرمىگۈچە ھەقىقي مۇئمىن بولالمايسىلەر»

دېگەن سۆز قېرىنداشلىق مەسلىسىنىڭ ئەقىدە (ئىمان) بىلەن بىۋاستە مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: ھەدىستە مۇھەببەتنى ئاشۇرىدىغان ۋاستىلەردىن بىرى سۈپىتىدە سالامنى كېڭەيتىش ئىكەنلىكى زىكىر قىلىنغان.

يەتتىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ئىدرىس خەۋلانىيدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ مۇنداق دېگەن: «مەن دەمەشىق مەسچىتىگە كىردىم، ئۇ يەردە كۈلۈمسىرەپ تۇرىدىغان، ئۈتتۈر چىشلىرى پارقىراق بىر يىگىتنى كۆردۈم. كىشىلەر ئۇنى چۆرىدەپ ئولتۇراتتى، بىرەر ئىشتا ئىختىلاپلىشىپ قالسا، ئۇنىڭغا مۇراجىئەت قىلىشاتتى ۋە ئۇنىڭ سۆزى بويىچە ئىش كۆرۈشەتتى. مەن ئۇنىڭ كىملىكىنى سورىۋىدىم، كىشىلەر ماڭا: «بۇ مۇئاز ئىبنى جەبەل» دەپ جاۋاب بېرىشتى.

ئەتىسى مەسچىتكە بالدۇر باردىم، قارىسام ئۇ مەندىنمۇ بۇرۇن كېلىپ، نامازغا ئوقۇۋاتقان ئىكەن. ئۇ نامزىنى تۈگەتكۈچە ساقلاپ تۇردۇم، ئاندىن ئالدىغا بېرىپ، سالام بەردىم ۋە ئۇنىڭغا:

ــ ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مەن سىزنى ئاللاھ ئۈچۈن ياخشى كۆرىمەن، ــ دېدىم. ئۇ:

ــ ئاللاھ بىلەن قەسەمۇ؟ ــ دەپ سورىدى. مەن:

ــ ئاللاھ بىلەن قەسەم، ــ دېدىم. ئۇ قايتىلاپ سورىدى:

ــ ئاللاھ بىلەن قەسەمۇ؟

ــ ئاللاھ بىلەن قەسەم.

ــ ئاللاھ بىلەن قەسەمۇ؟

ــ ئاللاھ بىلەن قەسەم.

ئاندىن ئۇ چاپىنىمنىڭ پېشىدىن تارتتى ۋە مېنى ئۆزىگە يېقىنلاشتۇرۇپ، مۇنداق دېدى:

ــ خۇش خەۋەر! مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئىدىم: «ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: مەن ئۈچۈن بىر ـ بىرىنى ياخشى كۆرۈشكەنلەرگە، مەن ئۈچۈن بىرگە ئولتۇرۇشقانلارغا، مەن ئۈچۈن بىر ـ بىرىنى

يوقلاشقانلارغا ۋە مەن ئۇچۇن بىر - بىرىگە (مال - دۇنيا ياكى كۆچمنى) سەرپ قىلىشقانلارغا مۇھەببتىمنى بېرىش ۋاجىپ بولدى» [مۇۋەتتا، 2744 - ھەدىس].

سەككىزىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «ئاللاھ تائالا قىيامەت كۈنى مۇنداق دەيدۇ: مېنىڭ ئۈلۈغلۇقۇم ئۈچۇن بىر - بىرىنى ياخشى كۆرۈشكەنلەر قېنى؟ ھېچقانداق سايە بولمىغان بۈگۈنكى كۈندە، مەن ئۇلارنى ئۆز سايەمدە سايىدىتىمەن» [سەھىھ مۇسلىم، 2566 - ھەدىس].

توققۇزىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن شۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن:

«بىرەيلەن باشقا بىر شەھەردىكى قېرىندىشىنى يوقلاپ مېڭىپتۇ. ئاللاھ تائالا ئۇنىڭ يولىغا بىر پەرىشتىنى كۆزەتچى قىلىپ قويۇپتۇ. مەزكۇر كىشى پەرىشتىنىڭ يېنىغا كەلگەندە، پەرىشتە ئۇنىڭدىن:

— نەگە كېتىۋاتسەن؟ — دەپ سوراپتۇ. ئۇ:

— پالان شەھەردىكى بىر قېرىندىشىمنى يوقلىغىلى، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. پەرىشتە قايتىلاپ سوراپتۇ:

— سېنىڭ ئۇنىڭدىن ئالىدىغان بىرەر مەنپەئىتىڭ بارمۇ؟ (شۇنى كۆزلەپ بارامسەن؟)

— ياق، مەن پەقەت ئۇنى بۈيۈك ئاللاھ ئۈچۈن ياخشى كۆرگەنلىكىم سەۋەبلىكلا بارىمەن.

— مەن ئاللاھنىڭ ساڭا ئەۋەتكەن ئەلچىسىدۇرمەن، سەن ئۇنى ئاللاھ ئۈچۈن ياخشى كۆرگىنىڭدەك، ئاللاھمۇ سېنى ياخشى كۆردى» [سەھىھ مۇسلىم، 2567 - ھەدىس].

ئونىنچى ھەدىس:

ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق

دېگەن: «تۆۋەندىكى ئۈچ خىل خىسلەت تېپىلغان كىشى ئىمانىنىڭ ھالاۋىتىنى تېتىيالايدۇ: ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ رەسۇلى ئۇنىڭ ئۈچۈن باشقا ھەممە نەرسىدىن سۆيۈملۈك بولۇش؛ بىر كىشىنى ياخشى كۆرسە، پەقەت ئاللاھ ئۈچۈنلا ياخشى كۆرۈش؛ كۇفرىدىن قۇتۇلغاندىن كېيىن، كۇفرىغا قايتىشىنى خۇددى ئوتقا تاشلىنىشىنى يامان كۆرگەندەك يامان كۆرۈش» [سەھىھ بۇخارىي، 16 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ھەدىسلەر ئاللاھ ئۈچۈن قېرىنداش بولۇش ۋە بىر ـ بىرىنى ياخشى كۆرۈشنىڭ پەزىلىتى ھەم ساۋابىنى بايان قىلىشتا ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. مەسىلەن:

1. ئاللاھ تائالانىڭ ئۇ بەندىنى ھېچقانداق سايە بولمىغان كۈندە ئۆز سايىسىدە سايەلەندۈرۈشى؛

2. ئاللاھ ئۈچۈن قېرىنداش بولۇش ۋە بىر ـ بىرىنى ياخشى كۆرۈشنىڭ شۇ بەندىگە ئاللاھنىڭ مۇھەببەتتىنى كەلتۈرۈشى؛

3. ئىمانىنىڭ ھالاۋىتىنى تېتىشى.

مۇشۇنچىۋالا كاتتا پەزىلەتلەر تۇرۇقلۇق، بۇ ئىشقا سەل قارىغانلارنىڭ ھالىغا ۋاي! بولۇپمۇ ئۈممەت ھەر تەرەپتىن ئاجىزلىتىلغان مۇشۇنداق بىر دەۋردە، بۇ ئىشقا سەل قاراشنىڭ گۇناھى تېخىمۇ ئېغىردۇر.

ئون بىرىنچى ھەدىس:

جەرىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋىدالىشىش ھەجىدە ئۇنىڭغا: «كىشىلەرنىڭ ئاۋازىنى پەسلىگىن (قۇلاق سالسۇن)» دېدى، ئاندىن مۇنداق دېدى: «مەندىن كېيىن بىر ـ بىرىڭلارنىڭ بوينىنى چاپىدىغان كاپىرلارغا ئايلىنىپ قالماڭلار» [سەھىھ بۇخارىي، 121 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ھەدىستە قېرىنداشلىققا خىلاپلىق قىلىپ بىر ـ بىرىنى ئۆلتۈرۈش «كۇفرىلىق» بىلەن سۈپەتلەنگەن. بۇ (دىندىن چىقىرىدىغان كۇفرى بولمىسىمۇ) بۇ قىلمىشنىڭ نەقەدەر خەتەرلىك ۋە ئېغىر ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

يېگىرمە تۆتىنچى باب

پىتىنلەردىن ھەزەر ئەيلەش، دۇنيانىڭ پىتنىسى ۋە دۇنيا تالىشىش دېگەندەك سالىھلار پەخەس بولۇشقا تېگىشلىك ئىشلار توغرىسىدا

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ بابتا شۇنىڭغا ئىشارەت قىلىنغانكى، پىتنىلەرگە پەقەت بۇزۇق كىشىلەرلا ئەمەس، بەلكى سالىھ كىشىلەرمۇ پىتنىلەرگە ئۇچرىشى مۇمكىن. كىشىنىڭ ئىستىقامەت يولىغا كىرىشى ئۇنىڭ مەنزىلگە يېتىشىگە كاپالەتلىك قىلالمايدۇ، چۈنكى ئىستىقامەت يولى پىتنىلەر، سىناقلار ۋە خىرىسلار بىلەن تولغان يولدۇر.

ئايەتلەر

بىرىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاللاھ ياماننى (يەنى مۇناپىقنى) ياخشىدىن (يەنى مۇئمىنلەرنى) ئايرىمىغۇچە مۇئمىنلەرنى (يەنى سىلەرنى) ھازىرقى پېتىگلارچە قويمايدۇ...﴾ [سۈرە ئال ئىمران، 179 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ئاللاھ مۇئمىنلەر جەمئىيىتىنى مۇئمىن بىلەن مۇناپىقنى بىر ـ بىرىدىن ئايرىيدىغان ھەقىقىي سىناق ۋە ئىمتىھانلارسىز تاشلاپ قويمايدۇ. شۇڭا، توغرا يولدا مېڭىۋاتقان، دىن ئۈچۈن خىزمەت قىلىۋاتقان مۇئمىنلەر ئارىسىدا ناچار، مۇناپىق كىشىلەر بولسا، مۇئمىنلەر ئۆزلىرىنى ئەلگەكتىن ئۆتكۈزىدىغان پىتىنىلەرگە تەييارلىشى كېرەك. بۇ پىتىنىلەر سەۋەبلىك ناچارلار يەقلىدۇ، پاكلار قالىدۇ. بۇ ئەھۋال بولۇپمۇ مۇئمىنلەر ياخشىلىقنى، يۈكسىلىشىنى ۋە ئىسلامغا ياردەم بېرىشنى كۆزلەپ ماڭغان باسقۇچلاردا كۆپرەك كۆرۈلىدۇ.

ئىككىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاراڭلاردىكى زۇلۇم قىلغانلارنىڭ بېشىغا كېلىش بىلەنلا چەكلىنىپ قالمايدىغان بالا ـ قازادىن ساقلىنىڭلار. بىلىڭلاركى، ئاللاھنىڭ ئازابى قاتتىقتۇر﴾ [سۈرە ئەنفال، 25 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ئايەتتە زۇلۇم قىلمىغان مۇئمىنلەرنىڭمۇ زالىملارغا قوشۇلۇپ چوڭ پىتنىگە (بالا ـ قازاغا) قېلىشىدىن ئاگاھلاندۇرۇلغان. كۆپلىگەن مۇپەسسىرلەرنىڭ قارىشىچە، بۇنىڭ سەۋەبى، زۇلۇمنىڭ يامراپ كېتىشى، كىشىلەرنىڭ ئۇنى چەكلەپ، ئۆزگەرتمەسلىكىدۇر. ئەگەر زۇلۇمغا سۈكۈت قىلىنسا، ئومۇمىيۈزلۈك بىر پىتنە ئارقىلىق جازالىنىشتىن ئەنسىرەش كېرەك.

ئۇچىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلاردىن بۇرۇن ئۆتكەنلەرنى بىز ھەقىقەتەن سىنىدۇق، ئاللاھ (ئىمانىدا) راستچىللارنى چوقۇم بىلىدۇ، (ئىمانسىدا) يالغانچىلارنىمۇ چوقۇم بىلىدۇ﴾ [سۈرە ئەنكەبۇت، 2 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

تىلىدا ياكى ئەمەلىيتىدە ئاللاھنىڭ ۋە رەسۇلىنىڭ يولىدا ماڭىدىغان مۇئمىنلىكنى دەۋا قىلغان كىشى ياخشىلىق ۋە خاتىرجەملىككە ئېرىشىش بىلەن بىرگە، ئىمتىھانغا تەييارلىنىشى كېرەك. بۇ ئىمتىھان قىينىچىلىق بىلەن بولغانىدەك، پاراۋانلىق (بايلىق) بىلەنمۇ بولىدۇ. سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنۇ سۆزى بۇنىڭ مىسالىدۇر: «(بۇ) رەببىمنىڭ مېنى شۇكۇر قىلامدۇ ياكى تۇزكورلۇق قىلامدۇ، دەپ سىنىشىدۇر» [سۈرە نەمل، 40 ـ ئايەت].

ھەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

ئابدۇراھمان ئىبنى ئابدۇرەببىلكەئبە مۇنداق دەيدۇ: مەسچىتكە كىرسەم ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمىر ئىبنى ئاس كەئبىنىڭ سايىسىدە ئولتۇرۇپتۇ، كىشىلەر ئۇنىڭ ئەتراپىغا توپلىنىپتۇ. بېرىپ ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇۋىدىم، ئۇ مۇنداق دېدى:

بىز رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بىر سەپەردە ئىدۇق، بىر يەرگە چۈشتۇق. ئارىمىزدىن بەزىلەر چېدىرلىرىنى قۇراشتۇرۇۋاتاتتى، بەزىلەر ئوق ئېتىشنى مەشىق قىلىۋاتاتتى، بەزىلەر تۆگىلىرىنى يايلىتىۋاتتى. تۇيۇقسىز رەسۇلۇللاھنىڭ مۇئەززىنى «نامازغا كېلىڭلار!» دەپ توۋلىدى. بىز رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا توپلانغان ئىدۇق، رەسۇلۇللاھ مۇنداق دېدى:

«مەندىن ئىلگىرى ئۆتكەن ھەربىر پەيغەمبەرنىڭ ئۆز ئۈممىتىگە ئۆزى بىلىدىغان ئەڭ ياخشى ئىشلارنى كۆرسىتىپ بېرىشى، ئەڭ يامان ئىشلاردىن ئاگاھلاندۇرۇشى ئۇنىڭ مەجبۇرىيىتى ئىدى. بۇ ئۈممەتنىڭ ئامانلىقى ئۇنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە قىلىندى. ئاخىرقى مەزگىلىدە بولسا بالايى ـ مۇسىبەتلەر ۋە سىلەر ياقتۇرمايدىغان ئىشلار يۈز بېرىدۇ. شۇنداق پىتنىلەر يۈز بېرىدۇكى، كىيىنكىسى ئالدىنقىسىنى يەڭگىل كۆرسىتىپ قويىدۇ. بىر پىتنە كەلگەندە مۇئمىن: ‹بۇ مېنى ھالاك قىلىدۇ› دەيدۇ، ئاندىن ئۇ ئۆتۈپ كېتىدۇ. يەنە بىر پىتنە كەلگەندە مۇئمىن: ‹بۇ ئەڭ يامنى› دەيدۇ. كىمكى دوزاختىن يىراقلىشىپ جەننەتكە كىرىشنى خالسا، ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرگەن ھالدا ھاياتىنى ئاخىرلاشتۇرسۇن، باشقىلارنىڭ ئۆزىگە قانداق مۇئامىلە قىلىشنى خالسا، ئۇمۇ باشقىلارغا شۇنداق مۇئامىلە قىلسۇن؛ بىر ئىمامغا (ئەمىرگە) چىن قەلبىدىن قول بېرىپ، بەيئەت قىلغان كىشى تاقىتىنىڭ يېتىشىچە ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلسۇن، باشقا بىراۋ ئۇنىڭ بىلەن ھوقۇق تالىشىپ كەلسە، ئۇنىڭ بوينىنى چېپىڭلار» [سەھىھ مۇسلىم، 1844 ـ ھەدىس].

ئىككىنچى ھەدىس:

ئەمىر ئىبنى ئەۋف رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئەبۇ ئۇبەيدە بەھرەيندىن مال ئېلىپ كەلگەندە، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «خۇش خەۋەر بولسۇنكى، سىلەرنى خۇشال قىلىدىغان ئىشلارنى ئۈمىد قىلىڭلار. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مەن سىلەرنىڭ نامرات بولۇپ قېلىشىڭلاردىن ئەنسىرىمەيمەن، ئەمما ئىلگىرىكىلەرگە دۇنيا كەڭ ـ تاشا بېرىلگەندەك، سىلەرگىمۇ كەڭ ـ تاشا بېرىلىپ، ئاندىن ئۇلارغا ئوخشاش سىلەرنىڭمۇ دۇنيا تالىشىپ (رىقابەتلىشىپ) قېلىشىڭلاردىن، نەتىجىدە دۇنيا ئۇلارنى ھالاك قىلغاندەك سىلەرنىمۇ ھالاك قىلىشىدىن ئەنسىرەيمەن» [سەھىھ بۇخارىي، 3158 ـ ھەدىس].

ئۈچىنچى ھەدىس:

ئۇقبە ئىبنى ئامىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «مەن سىلەرنى (كەۋسەر) كۆل بويىدا كۈتۈپ تۇرىمەن. ئۇنىڭ كەڭلىكى ئەيلە[5] بىلەن جۇھفە[6] ئارىسىدىكى مۇساپىچىلىك كېلىدۇ. مەن سىلەرنىڭ مەندىن كېيىن مۇشرىك بولۇپ كېتىشىڭلاردىن ئەنسىرىمەيمەن، لېكىن سىلەرنىڭ دۇنيا تالىشىپ، بىر ـ بىرىڭلار بىلەن ئۇرۇشۇپ، ئىلگىرىكىلەر ھالاك بولغاندەك ھالاك بولۇشىڭلاردىن ئەنسىرەيمەن». ئۇقبە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئېيتىدۇ: بۇ مېنىڭ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى مۇنبەردە ئەڭ ئاخىرقى قېتىم كۆرۈشۈم بولۇپ قالدى [سەھىھ بۇخارىي، 4042 ـ ھەدىس].

تۆتىنچى ھەدىس:

ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمىر ئىبنى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «فارس (ئىران) ۋە رىم (ئىمپېرىيەلىرى) پەتھى قىلىنغاندا، سىلەر قانداق بىر قەۋم بولۇپ قالارسىلەر؟» دېۋىدى، ئابدۇراھمان ئىبنى ئەۋف:

ــ ئاللاھ بىزنى بۇيرۇغانىنى سۆزلەيمىز (يەنى شۇكۇر قىلىمىز)، ــ دېدى. ئاندىن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېدى: «ياكى ئۇنداق بولماي، بەلكى بىر ـ بىرىڭلار بىلەن دۇنيا تالىشىسىلەر، ئاندىن بىر ـ بىرىڭلارغا ھەسەت قىلىسىلەر، ئاندىن بىر ـ بىرىڭلاردىن يۈز ئۆرۈشىسىلەر، ئاندىن بىر ـ بىرىڭلارغا ئۆچ بولىسىلەر

5 مەدىنە، دەمەشق، مىسىر قاتارلىق دۆلەتلەرنى ئارىسىدىكى دېڭىزنىڭ ساھىلىغا جايلاشقان شەھەر
6 مەككە بىلەن مەدىنە ئارىسىغا جايلاشقان بىر جاي

(ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش سۆزلەرنى دېدى)، ئاندىن كەمبەغەللەرنىڭ (مۇھاجىرلارنىڭ) يېنىغا بېرىپ، بىرىگلارنى يەنە بىرىگلارغا باشلىق (يەنى بىر - بىرىگلار بىلەن ئۇرۇشىدىغان) قىلىسىلەر» [سەھىھ مۇسلىم، 2962 - ھەدىس].

بەشىنچى ھەدىس:

ئەبۇ سەئىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن:

— «مەن سىلەر ئۈچۈن ئەڭ ئەنسىرەيدىغان ئىش ئالىلاھ سىلەرگە زېمىنىنىڭ بەرىكەتلىرىدىن چىقىرىپ بەرگەن نەرسىلەردۇر». رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن:

— زېمىنىنىڭ بەرىكەتلىرى نېمە؟ — دەپ سورىلىۋىدى، ئۇ زات:

— «دۇنيانىڭ زىبۇزىننىتى (پاراۋانلىقى)» — دەپ جاۋاب بەردى [سەھىھ مۇسلىم، 1052 - ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىسلەرنىڭ ئورتاق نۇقتىسى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۈممىتىگە بولغان كۆيۈمچانلىقىنى بايان قىلىش ۋە كىشىلەرنى كەلگۈسىدە يولۇقىدىغان پىتنىلەردىن ئاگاھلاندۇرۇش.

ئىككىنچى نۇقتا: ئاگاھلاندۇرۇلغان پىتنىلەرنىڭ بەزىسى ساھابىلەر دەۋرىدە، بەزىسى ئۇلاردىن كېيىن، بەزىسى بولسا دەل بىزنىڭ دەۋرىمىزدە يۈز بەرمەكتە.

ئۈچىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىسلەر پىتنىنىڭ خەتەرلىكلىكىنى، رەسۇلۇللاھنىڭ ئۈممىتىگە نەقەدەر ئەھمىيەت بېرىدىغانلىقىنى ۋە پەقەت توغرا يولدا مېڭىشىنىڭلا كۇپايە قىلمايدىغانلىقىنى، بەلكى يولدىكى توسالغۇلارنىمۇ بىلىش كېرەكلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

تۆتىنچى نۇقتا: پىتنىلەردىن غاپىل قالماسلىق توغرا يولدا مۇستەھكەم تۇرۇشنىڭ مۇھىم ئامىلىدۇر. چۈنكى، پىتنىدىن قورقۇش ۋە ھەزەر ئەيلەش كىشىنى تەييارلىق قىلىشقا مەجبۇرلايدۇ.

بەشىنچى نۇقتا: ئاللاھقا قاراپ يول ماڭغۇچى دۇچ كېلىدىغان سىناقلار كۆپ (كېسەللىك، دۈشمەننىڭ بېسىمى، مال - دۇنيا)، ئەمما رەسۇلۇللاھ ئەڭ بەك ئەنسىرىگىنى «دۇنيا پىتنىسى»دۇر.

ئالتىنچى نۇقتا: ئەگەر ئىلىمگە ۋە ئىسلامغا مەنپەئەت يەتكۈزۈشكە ھېرىس، ئەمما دۇنيا بايلىقىدىن قىسىلىپ قالغان ياشلارنى كۆرسىڭىز، ئۇلار ئۇچۇن قايغۇرماڭ؛ چۈنكى، ئۇلار پارچىلىنىش ۋە تالاش ـ تارتىشىنىڭ بىر سەۋەبىدىن قۇتۇلۇپ قاپتۇ.

يەتتىنچى نۇقتا: سالىھ كىشىلەر بەزىدە جاپا ـ مۇشەققەتكە سەۋر قىلالىغان بىلەن، نېمەت ۋە پاراۋانلىق سىنىقىغا سەۋر قىلالماسلىقى مۇمكىن.

ئالتىنچى ھەدىس:

ھۇزەيفە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ:

بىز ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ يېنىدا ئىدۇق، ئۇ:

ــ قايسىڭلار رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پىتنىلەر ھەققىدە ئېيتقانلىرىنى ئاڭلىغان؟ ــ دەپ سورىدى. بەزىلەر:

ــ بىز ئاڭلىغان، ــ دېۋىدى، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ:

ــ سىلەر بەلكىم كىشىنىڭ ئائىلىسى، قوشنىلىرى ئارىسىدا بولىدىغان (كىچىك) پىتنىنى دەۋاتقان بولسىڭلار كېرەك، ــ دېدى. ئۇلار:

ــ شۇنداق، ــ دېيىشتى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قايتىلاپ:

ــ ئۇ پىتنىلەرگە نامىز، روزا ۋە سەدىقە كاپپارەت بولىدۇ. لېكىن، ئاراڭلاردا كىم رەسۇلۇللاھنىڭ دېگىز دولقۇنىدەك دولقۇنلايدىغان پىتنىلەر ھەققىدىكى سۆزىنى ئاڭلىغان؟ ــ دەپ سورىدى. ھۇزەيفە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئېيتىدۇكى: كىشىلەر جىمىپ كەتتى. مەن:

ــ مەن ئاڭلىغان، ــ دېدىم. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ:

ــ ئاللاھ ساڭا بەرىكەت بەرسۇن، ــ دېدى. ھۇزەيفە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېدى:

مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانمەن:

«پىتنىلەر قەلبلەرگە بورىنىڭ تاللىرىدەك بىر ـ بىرلەپ سۇنۇلىدۇ. قايسى قەلب ئۇنى قوبۇل قىلسا (سىڭدۈرسە)، ئۇنىڭغا بىر قارا چېكىت چۈشىدۇ. قايسى قەلب ئۇنى رەت قىلسا، ئۇنىڭغا بىر ئاق چېكىت چۈشىدۇ. شۇنداق قىلىپ قەلبلەر ئىككى تۈرگە ئايرىلىپ قالىدۇ: بىرى، سۈزۈك تاشتەك ئاق قەلب بولۇپ، ئاسمان ـ زېمىن تۇرغانچە ئۇنىڭغا ھېچقانداق پىتنىنىڭ زىيىنى تەگمەيدۇ؛ يەنە بىرى، كۆمتۈرۈپ قويۇلغان كوزىدەك

قاپقارا قەلب بولۇپ، ئۇ قەلب ئۆزىنىڭ نەپسى خاھىشىغا سىڭدۈرۈلگەن نەرسىدىن باشقا ياخشىلىقنى تونۇمايدۇ، يامانلىقنى رەت قىلمايدۇ» [سەھىھ مۇسلىم، 144 - ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: سالىھ كىشىلەر ھەتتا ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدەك بۇيۇك زاتلارمۇ پىتنىلەردىن ئەنسىرەيتتى ۋە ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلەتتى.

ئىككىنچى نۇقتا: پىتنىلەر قەلبكە بىراقلا ئەمەس، بەلكى بىر - بىرلەپ، توپلىشىپ كېلىدۇ. كىشى بىر پىتنىنى قوبۇل قىلغاندىن كېيىن، ئۆزىنى كونترول قىلالمايدىغان دەرىجىگە يېتىپ قالىدۇ.

ئۈچىنچى نۇقتا: قەلبىنىڭ نۇرىنى ساقلاپ قېلىشنىڭ ئەڭ چوڭ سەۋەبى پىتنىلەرگە تەسلىم بولماسلىق ۋە ئۇنىڭدىن ئۆتۈپ كېتىشتۇر.

يەتتىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «قاراڭغۇ كېچىنىڭ پارچىلىرىدەك پىتنىلەر كېلىشتىن بۇرۇن، ياخشى ئەمەللەرنى قىلىشقا ئالدىراڭلار. ئۇ چاغدا كىشى ئەتىگەندە مۇئمىن بولۇپ، ئاخشىمى كاپىر بولۇپ قالىدۇ؛ ياكى ئاخشىمى مۇئمىن، ئەتىگەندە كاپىر بولۇپ قالىدۇ. ئۇ كىشى ئۆز دىنىنى دۇنيانىڭ بىر پارچە ماتاسىغا سېتىۋېتىدۇ» [سەھىھ مۇسلىم، 118 - ھەدىس].

سەككىزىنچى ھەدىس:

ئۇممۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر كېچىسى ئويغىنىپ كېتىپ مۇنداق دېدى: «سۇبھانەللاھ! بۇ كېچە نېمىدېگەن كۆپ پىتنىلەر نازىل بولدى - يا! يەنە نېمىدېگەن كۆپ خەزىنىلەر ئېچىلدى - يا! ھۇجرىلاردىكى ئاياللارنى ئويغىتىڭلار (نامازغا تۇرسۇن). دۇنيادا كىيىم كىيگەن نۇرغۇن ئاياللار بارىكى، ئۇلار ئاخىرەتتە يالىڭاچتۇر» [سەھىھ بۇخارىي، 115 - ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: پاراۋانلىق ۋە ئامانلىقتا ياخشى ئەمەللەرنى قىلىشقا ئالدىراش كېرەك. بۇنىڭ مۇنداق ئىككى سەۋەبى بار:

1. بۇ ئەمەللەر پىتنىلەر كەلگەندە كىشىنى ساقلاپ قېلىش رولىنى ئويناىدۇ؛

2. پىتنىلەر كەلگەن چاغدا كىشىنىڭ ئەمەل قىلىشىغا پۇرسەت بولماسلىقى مۇمكىن.

ئىككىنچى نۇقتا: تەھەججۇد (كېچە نامىزى) پىتنىلەردىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئالدىراپ قىلىشقا تېگىشلىك ئەڭ مۇھىم ئەمەللەردىن بىرىدۇر.

ئۈچىنچى نۇقتا: ئەمەل ۋە ئىستىقامەتتىن زاپاس توپلىمغان كىشى پىتنىلەر كەلگەندە ناھايىتى تېز تەۋرىنىپ قالىدۇ، ھەتتا ئۆزىنىڭ ئەڭ قىممەتلىك بايلىقى بولغان دىنىنى دۇنيانىڭ ئاددىي ماتالىرىغا سېتىۋېتىدۇ.

تۆتىنچى نۇقتا: پىتنىلەر پەقەت ئاللاھ تائالانىڭ تەقدىرى بىلەن بولىدۇ.

بەشىنچى نۇقتا: ھەر كىشى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئوخشاش ئۆز ئەھلى - بەيتىنىڭ دىنىي ھاياتىغا كۆڭۈل بۆلۈشى ۋە ھېرىس بولۇشى لازىم.

توققۇزىنچى ھەدىس:

زەيد ئىبنى سابىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەنى نەججار جەمەتىنىڭ بىر بېغىدا خېچىرىغا مىنىپ كېتىۋاتاتتى، بىز بىللە ئىدۇق. تۇيۇقسىز خېچىر تېپىچەكلەپ، ئۇ زاتنى يىقىتىۋەتكىلى تاس قالدى. قارىساق، ئۇ يەردە بەش - ئالتە قەبرە بار ئىكەن. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

— «بۇ قەبرە ئىگىلىرىنى كىم تونۇيدۇ؟ — دەپ سورىدى. بىرەيلەن:

— مەن، — دېدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

— بۇلار قاچان ئۆلگەن؟ — دېۋىدى، ئۇ كىشى:

— شىرىك دەۋرىدە (مۇشرىك ھالەتتە) ئۆلگەن، — دېدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېدى: «بۇ ئۈممەت قەبرىلىرىدە سىنىلىدۇ. ئەگەر سىلەرنىڭ ئۆلۈكلىرىڭلارنى كۆممەي تاشلاپ قويۇشۇڭلاردىن ئەنسىرىمىسەم، مەن ئاڭلاۋاتقان قەبرە ئازابىنى سىلەرگىمۇ ئاڭلىتىپ قويۇشنى ئاللاھتىن سورايتتىم».

ئاندىن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىزگە قاراپ مۇنداق دېدى: «دوزاخ ئازابىدىن ئاللاھقا سىغىنىڭلار!». ئۇلار:

— دوزاخ ئازابىدىن ئاللاھقا سىغىنىمىز، — دېدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «قەبرە ئازابىدىن ئاللاھقا سىغىنىڭلار!» دېدى، ئۇلار:

ـــ قەبـره ئازابىدىـن ئاللاهقا سـىغىنىمىز، ـــ دېدى. رەسـۇلۇللاھ سـەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسـەللەم يەنە: «ئاشـكارا ۋە يوشـۇرۇن پىتنىلەردىن ئاللاهقا سـىغىنىڭلار!» دېدى، ئۇلار:

ـــ ئاشـكارا ۋە يوشـۇرۇن پىتنىلەردىـن ئاللاهقـا سـىغىنىمىز، ـــ دېـدى. رەسـۇلۇللاھ سـەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسـەللەم: «دەججالنىڭ پىتنىسـىدىن ئاللاهقا سـىغىنىڭلار!» دېدى، ئۇلار:

ـــ دەججالنىڭ پىتنىسـىدىن ئاللاهقا سـىغىنىمىز، ـــ دېيىشتى [سەھىھ مۇسلىم، 2867 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچـى نۇقتـا: بۇ ھەدىس پەيغەمبەر ئەلەيھىسسـالامنىڭ ئۈممىتىگـە يولدىن تېيىلىپ كېتىش ئېھتىمالى بولغان ئىشـلارنى بايان قىلىشقا نەقەدەر ھېرىس ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

ئىككىنچـى نۇقتـا: ئاللاھتـىن پانـاھ تىلـەش پىتنىلەردىـن ساقلىنىشـنىڭ مۇھـىم ۋاسـتىلىرىدىن بىرىـدۇر.

ئۈنىنچى ھەدىس:

مەئقىل ئىبنى يەسـار رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنـداق دېگـەن: «ھـەرج (پىتنىلـەر ۋە قاتىللىق ئەۋج ئالغـان) زامانىدا قىلىنغـان ئىبادەت مـاڭا ھىجـرەت قىلىپ كەلگەنگە ئوخشـاش (سـاۋابلىق) تۇر» [سـەھىھ مۇسـلىم، 2948 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچـى نۇقتـا: «ھـەرج» دېگـەن سـۆز تۇرلـۈك پىتنىلـەر ۋە ئۆلتۈرۈشـلەر بىلـەن ۋەزىيەتنىـڭ قالايمىقانلىشـىپ كېتىشـىنى بىلدۈرىـدۇ.

ئىككىنچـى نۇقتا: رەسـۇلۇللاھ سـەللەللاھۇ ئەلەيھـى ۋەسـەللەم قالايمىقانچىلىق ۋاقتىدا قىلىنغـان ئىبادەتنى ئـۆزى تەرەپكە ھىجرەت قىلغانغا ئوخشـاتقان. چۈنكى، ئۇنداق ۋاقىتلار ئادەتتىكـى كىشـىلەر ئۈچـۈن ئىبـادەت قىلىدىغـان ۋاقىت بولالمايـدۇ (ھەممە ئـۆز غېمىدە بولـۇپ قالىـدۇ). كىمكى شـۇنداق تـەس شـارائىتتىمۇ ئىبادىتىنـى داۋاملاشتۇرسـا، ئۇنىڭ ئاللاھنىـڭ ھۇزۇرىدىكى سـاۋابى ئىنتايىن بۈيـۈك بولىدۇ.

يىگىرمە بەشىنچى باب

مۇسۇلمانلارنىڭ ئاجىزلىشىش ۋە ئەھۋالىنىڭ ناچارلىشىش سەۋەبلىرىنى چۈشىنىش ھەمدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ ھەقتىكى تەلىماتلىرى توغرىسىدا

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ باب تېما جەھەتتىن ئىنتايىن مۇھىم، چۈنكى بۇ بابتىكى ئايەت ۋە ھەدىسلەر دىنىدا مۇستەھكەم تۈرۈشنى، ئۈممەتنىڭ مەنپەئەت يەتكۈزۈشنى ۋە ئىسلاھاتچى بولۇشنى ئارزۇ قىلىدىغان مۇسۇلمان ياشلار ئۈچۈن بىر مەشئەل ھەم بىر يول خەرىتىسى سۈپىتىدە تاللانغان. ئىسلاھاتچى بولۇش مەقسىتى بارلار ئۈچۈن مۇسۇلمانلارنىڭ ئاجىزلىشىش سەۋەبلىرىنى تونۇپ يېتىشى ئەڭ مۇھىم ئىشلاردىن بىرىدۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: بىر ئىسلاھاتچى مۇسۇلمانلارنىڭ ئاجىزلىشىش سەۋەبلىرىنى بىلىشكە تولىمۇ موھتاج بولغانلىقى ئۈچۈن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆزىنىڭ مۇكەممەل رەھىم ـ شەپقىتى، كۆيۈمچانلىقى ۋە چۈشەندۈرۈشكە بولغان ھېرىسمەنلىكى بىلەن، ئۈممەتنىڭ ئۆزى بىلىدىغان ئەڭ ياخشى ئىشلارنى بايان قىلىپ بەردى ۋە ئۆزى بىلىدىغان ئەڭ يامان ئىشلاردىن ئۇلارنى ئاگاھلاندۇردى.

ئايەتلەر

بىرىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿سىلەرگە يەتكەن مۇسىبەت سىلەر دۇشمەنگە يەتكۈزگەن مۇسىبەتنىڭ يېرىمىغا تەڭ كېلىدىغان تۇرسا (يەنى ئۇھۇد غازىتىدا سىلەردىن 70 كىشى شېھىت بولغان تۇرسا، بەدرى غازىتىدا بولسا مۇشرىكلاردىن 70 كىشىنى ئۆلتۈرگەن، 70 كىشىنى ئەسىر ئالغان تۇرساڭلار)، سىلەر يەنە: «بۇ مۇسىبەت قەيەردىن كەلدى؟» دېدىڭلار. ئېيتقىنكى، «ئۇ سىلەرنىڭ ئۆزلىرىڭلاردىن (يەنى پەيغەمبەرنىڭ ئەمرىگە خىلاپلىق قىلغانلىقىڭلار ۋە غەنىيمەتكە ھېرىس بولغانلىقىڭلاردىن) بولدى». ئاللاھ ھەقىقەتەن ھەر نەرسىگە قادىردۇر﴾ [ئال ئىمران سۈرىسى، 165 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

سىرتتىن كەلگەن مۇسىبەتلەردە، ئاللاھ تائالا بىزنىڭ شۇ مۇسىبەتكە سەۋەب بولغان ئىچكى ئاممىلارغا دىققەت قىلىشىمىزنى خالايدۇ. بۇگۈنكى رېئاللىقىمىزدا سىرتتىكى دۇشمەنلەردىن ۋە مۇناپىقلاردىن تۇرلۈك مەسىلىلەرگە دۇچ كېلىۋاتىمىز، ئەمما پۈتۈن دىققىتىمىزنى شۇلارغا قارىتا مەركەزلەشتۈرۈپ، ئۆز ئارىمىزدىكىلەردىن غاپىل قالساق بولمايدۇ. ئۆزىمىزدىكى كەمچىلىك ۋە نۇقسانلارنى تەكشۈرۈپ: «ئۇستىمىزدىكى مەسئۇلىيەتنى لايىقىدا ئادا قىلدۇقمۇ؟ ئىسلاھات ۋە يامانلىقتىن توسۇش ۋەزىپىمىزنى لايىقىدا ئورۇندىدۇقمۇ؟ بىرلىك ۋە ھەمكارلىقنى ساقلاش مەسئۇلىيىتىمىزنى تاماملىدۇقمۇ؟» دەپ سورىشىمىز ۋە بۇ جەھەتتە ئاكتىپ خىزمەت قىلىشىمىز ئىنتايىن مۇھىم.

ئىككىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ھەرقانداق بىر قەۋم ئۆزلىرىنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمىگۈچە (يەنى ئاللاھنىڭ بەرگەن نېمەتلىرىگە تۇزكورلۇق قىلىپ گۇناھلارغا چۆممىگۈچە) ئاللاھ ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمەيدۇ (يەنى ئاللاھ ئۇلارغا بەرگەن نېمەت، خاتىرجەملىك ۋە ئىززەت ـ ھۆرمەتنى ئېلىپ تاشلىمايدۇ)، ئاللاھ بىرەر قەۋمنى ھالاك قىلماقچى (ياكى

ئازابلىماقچى) بولسا، ئۇنىڭغا قارشى تۇرغىلى بولمايدۇ، ئۇلارغا ئازابنى دەپئى قىلىدىغان ئاللاھتىن باشقا ئىگىمۇ بولمايدۇ﴾ [رەئد سۈرىسى، 11 - ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

بىرەر ئۈممەت ئۆز ئىچىدىكى پاساتچىلىقلارنى تۈزەتمىگۈچە ۋە ناچار ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمىگۈچە، ئاللاھ تائالا ئۇلارنى ئۆملۈك، ئامانلىق ۋە پاراۋانلىق ھالىتىگە ئالماشتۇرۇپ قويمايدۇ. شۇڭا، مۇسۇلمانلارنىڭ ئاجىزلىشىش سەۋەبلىرى ئۈستىدە توختالغاندا، ئاۋۋال ئۆزىمىزگە ۋە ئەھۋالىمىزغا نەزەر سېلىشىمىز لازىم.

ھەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

سەۋبان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «تائام يېگۈچىلەر قاچىدىكى تاماققا تەرەپ - تەرەپتىن ئولىشىۋالغاندەك، (باشقا) ئۈممەتلەرنىڭ سىلەرگە قارشى بىرلىشىپ تۈشمۈتۈشتىن ھۇجۇم قىلىشى يېقىندۇر» دېگەندە، بىرەيلەن:

— ئۇ كۈندە بىزنىڭ سانىمىز ئاز بولغانلىقتىن شۇنداق بولامدۇ؟ — دەپ سورىدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

— «ياق، ئۇ كۈندە سىلەر كۆپ بولىسىلەر، لېكىن سىلەر سەل ئېقىتىپ كەلگەن كۆپۈككە ئوخشاپ قالىسىلەر. ئاللاھ دۈشمەنلىرىڭلارنىڭ قەلبىدىن سىلەردىن قورقۇش ھەيۋىسىنى چىقىرىپ تاشلايدۇ ۋە سىلەرنىڭ قەلبىڭلارغا ‹ۋەھن› سالىدۇ» — دېدى. ھېلىقى كىشى:

— ئى رەسۇلۇللاھ، «ۋەھن» دېگەن نېمە؟ — دەپ سورىۋىدى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

— «دۇنياغا مۇھەببەت باغلاش ۋە ئۆلۈمنى يامان كۆرۈشتۇر» — دەپ جاۋاب بەردى [ئەبۇ داۋۇد، 4297 - ھەدىس].

بۇ ھەدىس بۇگۈنكى ئىسلام ئۈممىتىنىڭ مەسىلىسىنى تەسۋىرلەشتە ئەڭ ئەجەللىنەرلىك، ئەڭ روشەن ھەدىسلەرنىڭ بىرىدۇر.

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس ئىسلام ئۈممىتىنىڭ بۈگۈنكى ھالىتىنى ئىنتايىن روشەن بايان قىلغان بولۇپ، بىز دۇچ كېلىۋاتقان قىيىنچىلىقلارنىڭ سەۋەبىنى تولۇق ئىپادىلەپ بېرىدۇ، باشقا پۈتۈن ئەللەرنىڭ ئىسلام ئۈممىتىگە قارشى ئىتتىپاقداشلىق ئورنىتىدىغانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ. بۇ ئىتتىپاقداشلىقتا ئىسلام ئۈممىتىنى شۇنچىلىك

مەنستەمەسلىك بارکى، ئۇلار گويا بىر قاچا تاماقنىڭ ئەتراپىغا ئولىشۋېلىپ، قاچىدىكى تاماقنى تالشىپ يەۋاتقانلارغا ئوخشىتىلغان.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىسته مۇنداق ئىككى ئىش بىرلەشتۇرۇلگەن:

1. سىرتقى ئامىل؛

2. سىرتقى ئاملىنىڭ يىلتىز تارتىشىغا سەۋەب بولغان ئىچكى ئامىل.

ئۈچىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام شۇنداق بىر زامان ھەققىده توختالغانكى، بىز ھازىر ئاشۇ سۆزلەر تۈنجى بولۇپ ماس كېلىدىغان ۋە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەسۋىرىگە ئەڭ توغرا كېلىدىغان تۈنجى كىشىلەر بولۇپ قېلىشىمىز مۇمكىن.

تۆتىنچى نۇقتا: دۇشمەنلىرىمىزنىڭ قەلبىدىن ھەيۋىمىزنىڭ كۆتۈرۈلۈپ كېتىشى تىلغا ئېلىنغان. بۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدىكى ئەھۋالنىڭ دەل ئەكسىچە بولۇپ، ئۇ زامانلاردا مۇسۇلمانلار دۇشمەنگە قورقۇنچ سېلىش بىلەن غەلبە قىلاتتى.

بەشىنچى نۇقتا: مۇسۇلمانلار دۇنياغا بېرىلىپ، دۇنيانىڭ زىبۇزىننەتلىرىگە دۇم چۈشىدىكەن، ئىسلام ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ غەلبىسى ئۈچۈن مال - مۈلكىنى ۋە تاپقان - تەرگىنىنى ئاتاپ، قۇربان بېرىشكە تەييار بولمىسا؛ بىلىكلارکى، بۇنداق ئەھۋالدا ئىسلام دۇشمەنلىرى چوقۇم ئۇلارنى مەغلۇپ قىلىدۇ. ئەمما، ئۇلارنىڭ قەلبىرى دۇنياغا بېرىلمەي، ئاخىرەتكە يۈزلەنگەن، ئاللاھقا، رەسۇلىغا ۋە ئىسلام ئۇممىتىگە مۇھەببەت بىلەن تولغان بولسا؛ ئۇ چاغدا ئىسلام دۇشمەنلىرى قانچىلىك ھەرقانچە كۈچەپ قارانىيەت پىلانلارنى تۈزۈپ كەتسىمۇ، ئۇلار چوقۇم مۇسۇلمانلارنىڭ تاغدەك مۇستەھكەم سېپىگە دۇچ كېلىدۇ.

ئالتىنچى نۇقتا: بۈگۈنكى كۈنده بىز مەنۇيەت، كىملىك ۋە قىممەت قاراشلىرىمىزنى قايتىدىن بەرپا قىلىشقا، ۋەھىينىڭ ئاساسلىق مەنبە ئىكەنلىكىگە ئىشەنچىمىزنى مۇستەھكەملەشكە، ئىمانىمىزنى چىڭىتىشقا ۋە مۇسۇلمان شەخسىنى قايتىدىن تەربىيەلەپ چىقىشقا تولىمۇ موھتاجمىز. چۈنكى بۇ، ئاللاھنىڭ ئىزنى بىلەن ئىسلام ئۇممىتىنىڭ قەددىنى قايتا كۆتۈرۈشنىڭ ھالقىلىق سەۋەبىدۇر.

ئىككىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «كىشىلەرنىڭ بېشىغا ئالدامچىلىققا تولغان يىللار كېلىدۇ: ئۇ زاماندا يالغانچى راستچىل بىلىنىدۇ، راستچىل يالغانچىغا چىقىرىلىدۇ، خائىنغا ئامانەت تاپشۇرۇلىدۇ، ئامانەتدار خائىن دەپ قارىلىدۇ، ئۇ زاماندا ‹رۇۋەيبىزە› سۆز قىلىدۇ» دېدى. كۆپچىلىك:

ـ «رۇۋەيبىزە» دېگەن نېمە؟ ـ دەپ سورىۋىدى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

ـ «جامائەتنىڭ مۇھىم ئىشلىرى ھەققىدە سۆز قىلىدىغان ئەرزىمەس (بىلىمسىز) ئادەمدۇر» ـ دەپ جاۋاب بەردى [ئىبنى ماجە، 4036 ـ ھەدىس].

ئىمام ئەھمەد بۇ ھەدىسنى ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلغان: «دەججالنىڭ ئالدىدا ئالدامچىلىققا تولغان يىللار بولىدۇ، ئۇ زاماندا راستچىللار يالغانچىغا چىقىرىلىدۇ...». بەززار بولسا ئەۋىق ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن: «قىيامەتنىڭ ئالدىدا...» دېگەن ئىبارە بىلەن رىۋايەت قىلغان. بۇ ھەدىس كۆپلىگەن يوللار بىلەن رىۋايەت قىلىنغان بولۇپ، بۇ ئارقىلىق ھەدىس كۆچلىنىدۇ ۋە ئاللاھ خالىسا «مەقبۇل» دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلىدۇ. شۇنداقلا بۇ ھەدىس ئۈممەت بۇگۈنكى كۈنده بېشىدىن كەچۈرۈۋاتقان رىئال مەسىلىلەرنى تەسۋىرلەشتە ئەڭ دەققەت تارتىدىغان ھەدىسلەردىن بىرىدۇر.

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىسنى ئوقۇغىنىمىزدا، نۇرغۇن جەمئىيەتلەردە ۋە تاراتقۇلاردا ئالدىغا چىقىۋالغان، ئۆلچەملەرنى بەلگىلەيدىغان ۋە قارار چىقىرىدىغان ئەرزىمەس كىشىلەرنىڭ سىماسى كۆز ئالدىمىزغا كېلىدۇ. ئۇلار كىشىلەرگە ئىنتايىن ئەرزىمەس، قارانىيەتلىك ئۆلچەملەرنى بېكىتىپ بېرىدۇ، قىممەت قاراشلار ئاستىن ـ ئۈستۈن بولۇپ كېتىدۇ، نەتىجىدە يالغانچى تەستىقلىنىدۇ، راستچىل رەت قىلىنىدۇ، خائىنغا ئىشەنچ قىلىنىدۇ، ئامانەتدار كىشىگە گۇمان بىلەن قارىلىدۇ. بۇ ھەدىسنىڭ بىزنىڭ زامانىمىزغا دەل چۈشىدىغانلىقىنى كېسىپ ئېيتقىلى بولمىسىمۇ، چوڭقۇرراق تەپەككۇر قىلىدىغان كىشى ھەدىستە تەسۋىرلەنگەنلەر بىلەن زامانىمىزنىڭ ئەملىي رېئاللىقى ئارىسىدا زور دەرىجىدە ئوخشاشلىق بارلىقىنى كۆرەلەيدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستىن چىقىرىلىدىغان يەنە بىر يەكۈن شۇكى، ئىنسان ھەرقانداق ئىشتا ھوشيار ۋە ئېھتىياتچان بولۇشى، بەزى پىكىرلەرنىڭ كەڭ تارقالغانلىقىغا ياكى نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ شۇ تەرەپكە ئېقىۋاتقانلىقىغا ئالدىنىپ قالماسلىقى كېرەك. چۈنكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزنى ئۆلچەملەرنىڭ ئاستىن ـ ئۈستۈن بولۇپ كېتىشىدىن ئاگاھلاندۇرغان. ئىلگىرى مۇشۇ كىتابنىڭ ئۆزىدە ئۆلچەملەرنى ۋەھىي مەنبەسى ئارقىلىق توغرىلاشنىڭ مۇھىملىقى ھەققىدە توختالغان ئىدۇق. چۈنكى، ئىنسانىيەت قاچانلا ھەقىقىي مەنبەنى (ۋەھيىنى) يوقاتسا، ئۆلچەملەرنى تۈزەش ۋە ئىشلارغا توغرا باھا بېرىش ئىقتىدارىغا ئىگە بولالمايدۇ ـ دە، ئۆلچەملەرنىڭ بۇزۇلۇشىغا دۇچ كېلىدۇ ۋە قايسى تەرەپنىڭ ئاۋازى يۇقىرى چىقسا، شۇنىڭغا ئەگىشىپ كېتىدۇ.

ئۇچىنچى ھەدىس:

ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دەۋاتقانلىقىنى ئاڭلىغان: «قاچانكى سىلەر «ئىينە»[7] سودىسى قىلساڭلار، كالا قۇيرۇقىغا ئېسىلساڭلار (دېھقانچىلىق بىلەن مەشغۇل بولۇپ كەتسەڭلار)، تېرىقچىلىق قىلىشقا رازى بولۇپ، جىھادنى تاشلىساڭلار، ئاللاھ سىلەرگە شۇنداق بىر خارلىقنى مۇسەللەت قىلىدۇكى، تاكى سىلەر دىنىڭلارغا قايتمىغۇچە ئاللاھ ئۇ خارلىقنى ئۈستۈڭلاردىن كۆتۈرۈۋەتمەيدۇ» [ئەبۇ داۋۇد، 3462 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستە مال ـ دۇنياغا بېرىلىپ كېتىشتىن، ئۇنىڭغا پۈتۈنلەي غەرق بولۇشتىن ۋە قەلبىنىڭ ئۇنىڭغا باغلىنىپ قېلىشىدىن ئاگاھلاندۇرۇلغان.

ئىككىنچى نۇقتا: ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سودىنىڭ بىر تۈرى بولغان «ئىينە» سودىسىنى تىلغا ئالغان. بۇ، مال ـ دۇنياغا ھەددىدىن زىيادە ھېرىسمەنلىك كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان بىر خىل سودا شەكلى بولۇپ، ئۇنىڭدا: بىر كىشى يەنە بىر كىشىگە مۇئەييەن بىر مالنى مەلۇم مۇددەتتىن كېيىن پۇلىنى بېرىش شەرتى بىلەن سېتىپ، ئاندىن شۇ مالنىڭ ئۆزىنى تۆۋەنرەك باھادا نەق پۇلغا سېتىۋالىدۇ. شۇ ۋەجىدىن، بۇ سودا جازانە تۈرلىرىدىن بىرى ھېسابلىنىدۇ.

ئۈچىنچى نۇقتا: «ھەدىستىن دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىش»نى ئەيىبلىگەنلىك چىقمايدۇ. ئەيىبلەش پەقەت مال ـ دۇنيانىلا دەپ ياشايدىغان، پۈتۈن كۈچىنى شۇنىڭغا سەرپ قىلىدىغان، باشقا ئاخىرەتلىك مۇھىم ئىشلارغا قارىمايدىغان، پەقەت دۇنيا ئىشلىرى بىلەنلا بولىدىغان كىشىلەرگە قارىتىلغان. شۇڭلاشقا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنىڭ ئارقىسىدىنلا جىھادنى تاشلاشنى تىلغا ئالغان، يەنى بۇ ھەدىستە دۇنياغا بېرىلىش بىلەن ئاللاھ يولىدا پىداكارلىق كۆرسىتىش ۋە قۇربان بېرىشنى تاشلاش بىرلەشتۈرۈلگەن. ئەگەر بۇ ئىككى سۈپەت بىر ئادەمدە جەم بولسا، ئاللاھ ئۇلارغا خارلىقنى مۇسەللەت قىلىدۇ، كىشىلەر دىنىغا قايتمىغۇچە ئۇ خارلىق ئۇلاردىن كۆتۈرۈلمەيدۇ.

تۆتىنچى نۇقتا: ئادەمنىڭ ئاجىزلىشىشىغا سىرتقى ئامىللار قانچىلىك تەسىر كۆرسەتكەن بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، بىزدە ئۆزىمىزگە ۋە مال ـ دۇنياغا باغلىنىپ قېلىش، پۈتۈن ۋۇجۇدىمىز بىلەن شۇنىڭغىلا بېرىلىپ كېتىش... دېگەندەك سەۋەبلەرنىڭ بارلىقىمۇ مۇقەررەر.

7 بىر نەرسىنى نېسىيە سېتىپ، پۇلىنى تاپشۇرۇپ ئېلىشتىن بۇرۇن يەنە ئۇنى بۇرۇنقىدىن ئەرزان باھادا نەق سېتىۋېلىشنى كۆرسىتىدۇ.

بەشىنچى باب

ئىسلاھاتنا، دىنىي بەھەتتە قەد كۆتۈرۈشتە، ئىنسانلارنى ئىدارە قىلىش ۋە دەۋەت قىلىشتا ئىلاھىي قانۇنىيەتلەرگە ئەمەل قىلىشنىڭ ئەھمىيىتى توغرىسىدا

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ بابنىڭ دەسلەپكى ئۈچ ئايىتى ئاللاھنىڭ «يالغانغا چىقارغۇچىلارنى ۋە زالىملارنى ھالاك قىلىش» تەكى قانۇنىيىتىنى بايان قىلىشتا ئورتاقتۇر. بۇ ئايەتلەردە ئىككى تۈرلۈك كىشى تىلغا ئېلىنغان بولۇپ، ئۇلار: «مۇناپىقلار» ۋە «ھەقنى يالغانغا چىقارغۇچىلار ۋە يۈز ئۆرۈگۈچىلەر» دۇر.

ئايەتلەر

بىرىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿بۇ، ئاللاھنىڭ ئۆتكەنكى ئۈممەتلەرگە تۇتقان يولىدۇر، ئاللاھنىڭ تۇتقان يولىدا ھېچقانداق ئۆزگىرىش تاپالمايسەن﴾ [ئەھزاب سۈرىسى، 62 - ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئايەت مۇناپىقلار ھەققىدە نازىل بولغان ۋە ئەھزاب سۈرىسىدىكى مۇنۇ ئايەتتىن كېيىن كەلگەن: ﴿مۇناپىقلار، قەلبىدە كېسەلى بارلار ۋە مەدىنىدە يالغان خەۋەر تارقىتىپ كىشىلەرنى ۋەھىمىگە سالىدىغانلار (بۇ قىلمىشلىرىدىن) يانمىسا، سېنى چوقۇم ئۇلارغا مۇسەللەت قىلىمىز...﴾. بۇ ئايەت شۇنى بىلدۈرىدۇكى، ئەگەر مۇناپىقلار مۇسۇلمانلارغا سېلىۋاتقان ئەزىيەتلىرىدىن يانمىسا، ئاللاھ تائالا پەيغەمبىرى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئۇلارنىڭ ئۈستىدىن غالىب قىلىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: مۇپەسسىرلەر بۇ ئايەتتىكى تەھدىتنىڭ (دۇنيادا) نېمە ئۈچۈن تولۇق يۈز بەرمىگەنلىكى ھەققىدە ئىككى خىل قاراش ئوتتۇرىغا قويىدۇ:

1. ئۇلار يامانلىقلىرىنى يوشۇرۇشقا قايتىپ، ئەزىيەت بېرىشتىن توختىغان. قەتادە رەھىمەھۇللاھنىڭ بۇ قارىشى ئەڭ كۈچلۈك قاراشتۇر.

2. تەھدىتنىڭ ئەمەلگە ئاشماسلىقى ئاللاھنىڭ كەرەمى ۋە ئەپۇچانلىقى دائىرىسىدىكى ئىشتۇر.

ئىمام ئىبنى كەسىر رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: «يەنى: بۇ، ئاللاھنىڭ مۇناپىقلارغا تۇتقان قانۇنىيىتىدۇر؛ ئەگەر ئۇلار نىپاق ۋە كۇفرىدا چىڭ تۇرۇۋېلىپ، خاتا يولدىن يانمىسا، ئىمان ئەھلى ئۇلارغا غالىب قىلىنىدۇ».

ئۈچىنچى نۇقتا: ئاللاھنىڭ «ئىلگىرى ئۆتكەنلەرگە تۇتقان يولى» دېگەن سۆزىنىڭ تەپسىرىدە مۇنداق ئىككى خىل قاراش بار:

بـۇ ئايەت مەزكۇر كىشـىلەرنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسـالامنىڭ دۇشـمەنلىرى ئىكەنلىكىنى كۆرسـىتىدۇ. ئاللاھ بەدرىـدە ئۇلارنـى مەغلـۇپ قىلدى، يەنە بەنـى قۇرەيـزە يەھۇدىيلىرى ئۈسـتىدىن غالىـب قىلـدى. خۇددى شـۇلارغا قىلغاندەك، مۇناپىقلارغا مۇسـەللەت قىلىشـمۇ ئاللاھنىـڭ قانۇنىيىتىدۇر.

بـۇ ئىلگىرىكـى ئۆتكـەن ئۈممەتلەرنى كۆرسـىتىدۇ؛ يەنى ئاللاھنىڭ سـۈننىتى شـۇكى، بۇنـداق ئەھۋاللاردا ئاللاھ ئۆز دوسـتلىرىنى (ئەۋلىيالىرىنى) دۇشـمەنلىرى ئۈسـتىدىن غالىب قىلىدۇ.

ئىككىنچى ئايەت:

ئاللـاھ تائـالا مۇنـداق دەيـدۇ: ﴿بۇنـداق بولۇشـى) ئۇلارنـىڭ زىممىنـدا تەكەببۇرلـۇق قىلغانلىقلىـرى ۋە ھىيلـە ـ مىكـر ئىشـلەتكەنلىكلىرىدىندۇر. ھىيلـە ـ مىكرىنـىڭ ۋابالى پەقـەت ھىيلـە ـ مىكـر ئىشـلەتكەن ئادەمنـىڭ ئۆزىگە بولىـدۇ، ئۇلار پەقـەت ئىلگىرىكى ئۈممەتلەرگـە قوللىنىلغـان (ئاللاھنـىڭ ئۇلارنـى ھـالاك قىلىـش ۋە جازالاشـتىن ئىبـارەت) يولىنـىلا كۈتـىدۇ، ئاللاھنـىڭ قانۇنىيىتىـدە ھەرگـىز ئۆزگىرىش كۆرمەيسـەن، ئاللاھ يولىدا ھەرگىز يۆتكىلىشـىنمۇ (يەنى ئازابنىڭ ئازابقا تېگىشـلىك بولغانلار ئۈسـتىدىن باشـقىلارنىڭ ئۈسـتىگە يۆتكىلىشـىنى) كۆرمەيسـەن﴾ [فاتـىر سۈرىسـى، 43 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

بـۇ ئايەت فاتىر سۈرىسـىدە مۇتەكەببىرلەر ۋە يامان پـىلان تۇزگۇچىلەر ھەققىدە كەلگەن. ئاللـاھ ئـۆز پەيغەمبىرىگە شـۇنى خـەۋەر قىلىدۇكـى، ئېنىق دەلىللـەر كەلگـەن تۇرۇقلۇقمۇ ئۇنـى رەت قىلغـان ۋە يالغانغا چىقارغانلارغا ئۆز ئازابىنى چۈشـۈرۈپ ھالاك قىلىش ئاللاھنىڭ سـۈننىتىدۇر. بۇلار ئىلگىرىكىلەرنىڭ بېشـىغا كەلگەن شـۇ سـۈننەتتىن (ھالاكەتتىن) باشـقا نەرسىنى كۈتۈۋاتامدۇ؟

ئۈچىنچى ئايەت:

ئاللـاھ تائـالا مۇنـداق دەيدۇ: ﴿بىزنـىڭ ئازابىمىزنى كۆرگـەن چاغدا ئېيتقـان ئىماننىڭ ئۇلارغـا پايدىسـى بولمـىدى، بـۇ (يەنـى ئازابنى كۆرگەنـدە ئېيتقـان ئىماننـىڭ پايدىلىق بولماسـلىقى) ئاللاھنـىڭ بەندىلىـرى ئارىسـىدا تۇتقان يولىـدۇر، بۇ چاغدا كاپـىرلار زىيان تارتقۇچـى بولـدى﴾ [غافـىر سۈرىسـى، 85 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئايەت شۇنى بىلدۈرىدۇكى، ئاللاھنىڭ سۈننىتى بويىچە، زالىملار ئاللاھنىڭ قاتتىق ئازابىنى كۆرگەن چاغدا ئېيتقان ئىمانى ئۇلارغا ھېچقانداق مەنپەئەت بەرمەيدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: ئاللاھنىڭ زالىملارنى ھالاك قىلىشى ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ:

1. كائىناتنىڭ قانۇنىيەتلىرىنى ئادەتتىن تاشقىرى شەكىلدە ئىشقا سېلىش ئارقىلىق ھالاك قىلىش: نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمىنىڭ ھالاك بولۇشىغا ئوخشاش؛

2. مۇئمىنلەرنى زالىملار ئۈستىدىن غالىب قىلىش ئارقىلىق ھالاك قىلىش.

بىرىنچى تۈر «ئوچۇق - ئاشكارا مۆجىزىلەر» قاتارىدىن بولسا، ئىككىنچى تۈر ھەق بىلەن ناھەق ئارىسىدىكى كۆرەش دائىرىسىدە يۈز بېرىدىغان «يوشۇرۇن مۆجىزىلەر»دىندۇر. ئەگەر ئازاب بىرىنچى تۈردىكىدەك پۈتۈنلەي ھالاكەت شەكلىدە كەلسە، ئۇ چاغدا تەۋبە قوبۇل قىلىنمايدۇ. چۈنكى، ئۇ يەردە ئەمەلنى تۈزىتىشكە پۇرسەت قالمايدۇ. ئەمما، ئىككىنچى تۈردىكى (يەنى مۇئمىنلەر غالىب كېلىش جەريانىدىكى) ئەھۋالدا تەۋبە قوبۇل قىلىنىشى مۇمكىن. قۇرئاندا بايان قىلىنغان مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دۈشمەنلىرىگە مۇناسىۋەتلىك ھالاك قىلىش سۈننىتى دەل مۇشۇ ئىككىنچى تۈرگە كىرىدۇ.

تۆتىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿سىلەردىن ئىلگىرى نۇرغۇن ئۈممەتلەر كېلىپ كەتتى؛ يەر يۈزىدە سەير قىلىڭلار، (ھەقنى) يالغانغا چىقارغانلارنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ قانداق بولغانلىقىغا قاراڭلار﴾ [ئال ئىمران سۈرىسى، 137 - ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

ئىمام ئەبۇ جەئفەر تەبەرىي مۇنداق دەيدۇ: «ئاللاھ تائالا بۇ سۆزى بىلەن شۇنى مەقسەت قىلىدۇ: ئەي مۇھەممەدنىڭ ساھابىلىرى ۋە مۇئمىنلەر! سىلەردىن ئىلگىرىكى ئاد، سەمۇد، ھۇد ۋە لۇت قەۋملىرىگە ئوخشاش ئۈممەتلەر ئۈستىدە مېنىڭ سۈننەتلىرىم (يەنى جازالاش ئۇلگىلىرىم) ئۆتكەن. مەن ئۇ يالغانغا چىقارغۇچىلارغا مۆھلەت بېرىپ، تاكى مەن بەلگىلىگەن ۋاقىت كەلگۈچە ئۇلارنى تەدرىجىي ھالدا ئۆز پىلانىمغا تارتتىم، ئاندىن پەيغەمبەرلىرىمنى ۋە مۇئمىنلەرنى ئۇلارنىڭ ئۈستىدىن غالىب قىلدىم. ئاندىن ئۇلارغا ئازابىمنى چۈشۈرۈپ، كېيىنكىلەرگە ئۇلگە ۋە ئىبرەت قىلىپ قالدۇردۇم. سىلەر يەر يۈزىدە ئايلىنىپ بېقىڭلار. ئەي ئۇھۇد كۈنىدىكى مەغلۇبىيەتنى ئاللاھنىڭ مۇشرىكلارنى

قوغدىغانلىقى دەپ گۇمان قىلغۇچىلار! مەن ئۇلارغا پەقەت مۆھلەت بېرىۋاتىمەن. سىلەردىن ئىلگىرىكى قەۋملەرنىڭ يۇرتلىرىنى كۆرۈڭلار، ئۇلارنىڭ مېنىڭ پەيغەمبەرلىرىمنى يالغانغا چىقارغانلىقىنىڭ ئاقىۋىتى قانداق بولغانلىقىغا نەزەر سېلىڭلار. شۇنى بىلىڭلاركى، ئۇھۇدتا مۇشرىكلارنىڭ غالىب كېلىشى پەقەتلا بىر مۆھلەتتۇر. ئاخىردا ئۇلار يا ئىلگىرىكىلەردەك ھالاك بولىدۇ، ياكى تەۋبە قىلىپ، مېنىڭ پەيغەمبىرىمگە ئەگىشىدۇ».

بەشىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى ئەرەبلەر!) ئۇلار (يەنى مەن ھالاك قىلغان ئۆتكەنكى ئۈممەتلەر) دىن سىلەرنىڭ كۈففارلىرىڭلار ئارتۇقمۇ؟ ياكى سىلەرگە ساماۋى كىتابلاردا (ئاللاھنىڭ ئازابىدىن) كەچۈرۈم قىلىنىش بارمۇ؟﴾ [قەمەر سۈرىسى، 43 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ئايەت قەمەر سۈرىسىدە نۇھ، ئاد، سەمۇد، لۇت قەۋملىرى ۋە پىرئەۋننىڭ ھالاك بولۇشى تىلغا ئېلىنغاندىن كېيىن كەلگەن. بۇ ئايەت بەدرى كۈنىدىكى كاپىرلارغا قارىتىلغان بولۇپ، بۇ كاپىرلارمۇ ئىلگىرىكىلەردىن ياخشى ئەمەس، شۇڭا ئۇلارمۇ ئاللاھنىڭ سۈننەتلىرىدىن (جازاسىدىن) قۇتۇلۇپ قالالمايدۇ.

ئالتىنچى، يەتتىنچى ۋە سەككىزىنچى ئايەتلەر:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى مۇھەممەد!) كاپىرلارغا ئېيتقىنكى، ئەگەر ئۇلار (كۇفرىدىن، پەيغەمبەر بىلەن دۈشمەنلىشىشتىن) يانسا، ئۇلارنىڭ ئۆتكەنكى پەيغەمبەرلىرىمنى ئىنكار قىلغانلارنى ھالاك قىلىش مېنىڭ تۇتقان يولۇم بولۇپ كەلدى (ئۇلارنىمۇ شۇنداق قىلىمەن)﴾ [ئەنفال سۈرىسى، 38 ـ ئايەت].

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى كۈففارلار جامائەسى!) ئەگەر سىلەر غەلىبىنى تىلىسەڭلار، غەلىبە ئاللىقاچان سىلەرگە كەلدى (يەنى ئۇ سىلەرنىڭ زىيىنىڭلارغا كەلدى). ئەگەر (پەيغەمبەر بىلەن دۈشمەنلىشىشتىن) يانساڭلار، بۇ سىلەر ئۈچۈن ياخشىدۇر، ئەگەر ئۇنىڭ بىلەن يەنە ئۇرۇشساڭلار، بىز ئۇنىڭغا يەنە يارىدەم بېرىمىز، قوشۇنۇڭلار كۆپ بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇ سىلەردىن ھېچ نەرسىنى دەپئى قىلىپ بېرەلمەيدۇ، ئاللاھ ھەقىقەتەن مۇئمىنلەر بىلەن بىللىدۇر﴾ [ئەنفال سۈرىسى، 19 ـ ئايەت].

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿سەندىن بۇرۇن ئۆتكەن پەيغەمبەرلەرمۇ ئىنكار قىلىندى. ئۇلار ئىنكار قىلىنغانلىقىغا ۋە ئۆزلىرىگە يەتكەن ئەزىيەتلەرگە سەۋر قىلدى، ئاخىر

ئـۇلار بىزنىـڭ ياردىمىمىزگـە ئېرىشـتى، ئاللاھنىـڭ سـۆزلىرىنى ھېچكىـم ئۆزگەرتەلمەيدۇ، شۇبھىسـىزكى، پەيغەمبەرلەرنىڭ قىسسـىلىرى سـاڭا نازىل بولدى﴾ [ئەنئام سۈرىسى، 34 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

ئاللاھ تائـالا ئـۆز كىتابىـدا شـۇنى تەكىتلەيدۇكـى، ئىلگىرىكـى ئۈممەتلەرنىڭ بېشـىغا كەلگـەن ئىشـلار پەقەت ئۇلارغىلا خـاس ئەمەس، بەلكى ئـۇ ئاللاھنىڭ بارلـىق مەخلۇقاتلار ئۈسـتىدىكى ئۆزگەرمـەس قانۇنىيىتىـدۇر. ئاللاھ نۇرغـۇن جايلاردا بـۇ قانۇنىيەتنىڭ ھەرگىز ئۆزگەرمەيدىغانلىقىنـى تەكىتلـەش ئارقىلـىق، پەيغەمبـەر ئەلەيھىسـسالامنى ۋە مۇئمىنلەرنى خاتىرجـەم قىلغان.

ئىبنى ئاشۇر مۇنداق دەيدۇ: ئايەتتىكى «ئاللاھنىڭ سۆزلىرى» دېگەن ئىبارىدىن مەقسەت ـ ئاللاھنىـڭ ئەزەلـدە پۈتۈپ قويغان ۋە ئۈممەتلـەر ئۈچۈن بەلگىلىگـەن قانۇنىيەتلىرىدۇر، يەنـى ھەقنـى يالغانغا چىقارغۇچىلارنىڭ ھالاك بولۇشـى خۇددى ئىلگىرىكىلەرگە ئوخشاشـلا يۈز بېرىدۇ».

توققۇزىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائـالا مۇنـداق دەيـدۇ: ﴿شـۇنىڭدەك (يەنى ساڭا قەۋمىڭنىڭ مۇشـرىكلىرىدىن دۈشـمەنلەرنى قىلغاندەك) ھەربىر پەيغەمبەرگە بىر قىسـىم گۇناھكارلارنى ئۇنىڭ دۈشـمىنى قىلـدۇق، پەرۋەردىگارىـڭ يـول كۆرسـەتكۈچى ۋە ياردەمچـى بولۇشـقا سـاڭا يېتەرلىكتۇر﴾ [فۇرقـان سۈرىسـى، 31 ـ ئايەت].

ھەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

ئەبۇ مۇسا ئەشئەرىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «ئاللاھ تائالا زالىمغا (تەۋبە قىلىشى ياكى گۇناھىنىڭ تولۇقلىنىشى ئۈچۈن) ئەلۋەتتە مۆھلەت بېرىدۇ، لېكىن ئۇنى جازالىماقچى بولغاندا، ھەرگىز قاچۇرۇپ قويمايدۇ». ئەبۇ مۇسا مۇنداق دەيدۇ: ئاندىن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنۇ ئايەتنى ئوقۇدى:

﴿پەرۋەردىگارىڭ زالىم يۇرتلار (ئاھالىسى) نى ھالاك قىلسا، ئەنە شۇنداق ھالاك قىلىدۇ، ئاللاھنىڭ ئازابى ھەقىقەتەن تولىمۇ قاتتىقتۇر﴾ [ھۇد سۈرىسى، 102 ـ ئايەت].

ئىككىنچى ھەدىس:

ۋەھىي نازىل بولۇش ھەققىدىكى ھەدىستە ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ۋەرەقە ئىبنى نەۋفەل پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا مۇنداق دېگەن: «سەن ئېلىپ كەلگەن نەرسىگە (ۋەھىيگە) ئوخشاش بىر نەرسىنى ئېلىپ كەلگەن ھەرکىم چوقۇم دۈشمەنلىككە ئۇچرىغان ئىدى» [سەھىھ مۇسلىم، 160 ـ ھەدىس].

ئۈچىنچى ھەدىس:

ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن ھىرەقل (رىم پادىشاھى) بىلەن ئەبۇ سۇفيان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قىسسەسىدە رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ھىرەقل ئەبۇ سۇفيانغا مۇنداق دېگەن: مەن سەندىن «ئۇ (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام) بىلەن ئۇرۇشۇپ باقتىڭلارمۇ؟» دەپ سورىسام، سەن ئۇنىڭ بىلەن ئۇرۇشقانلىقىڭلارنى ۋە غەلىبىنىڭ ئاراڭلاردا ئالمىشىپ تۇرغانلىقىنى، گاھىدا ئۇنىڭ سىلەرنىڭ يەڭگەنلىكىنى، گاھىدا سىلەرنىڭ ئۇنى يەڭگەنلىكىڭلارنى ئېيتتىڭ. پەيغەمبەرلەرمۇ ئەنە شۇنداق سىناقتا دۇچ

كېلىدۇ، لېكىن ئاخىرقى غەلىبە ئۇلارغا مەنسۇپ بولىدۇ [سەھىە بۇخارىي، 4553 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتا:

ھىرەقلىنىڭ بۇ سۆزلىرىدە ھېچ شەك يوقكى، ئىلگىرىكى پەيغەمبەرلەرنىڭ مىراسىدىن كەلگەن نۇر ئەكس ئېتىدۇ. بۇ سۆزدە ئىككى خىل قانۇنىيەت تىلغا ئېلىنغان:

1. سىناش قانۇنىيىتى: بۇ بىزگە ۋەرەقە ئىبنى نەۋفەلنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا دەۋەتنىڭ بېشىدا ئېيتقان: «سەن ئېلىپ كەلگەن بۇ دىننىڭ ئوخشىشىنى ئېلىپ كەلگەن ھەرقانداق كىشى چوقۇم دۇشمەنلىككە ئۇچراپ كەلگەن» دېگەن سۆزىنى ئەسلىتىدۇ.

2. مۇئمىنلەرگە نۇسرەت بېرىش قانۇنىيىتى: يەنى ئاخىرقى غەلىبە ۋە ياخشى ئاقىۋەت چوقۇم مۇئمىنلەرنىڭ بولىدۇ.

تۆتىنچى ھەدىس:

خەببات ئىبنى ئەرەت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كەبىنىڭ سايىسىدە چاپىنىنى بېشىغا قويۇپ ياتقان ئىكەن، بىز ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ دەرد ئېيتىپ:

ــ بىز ئۇچۇن (ئاللاھتىن) نۇسرەت تىلىمەمسەن، بىز ئۇچۇن دۇئا قىلمامسەن؟ ــ دېۋىدۇق، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېدى:

«سىلەردىن ئىلگىرىكىلەردىن بىر كىشى تۇتۇلۇپ، ئۇنىڭ ئۇچۇن ئورەك كولىنىپ، بوينىغىچە كۆمۈلەتتى. ئاندىن ھەرە كەلتۈرۈلۈپ، بېشىدىن تارتىپ ھەردىلىپ، ئىككى پارچە قىلىۋېتىلەتتى، لېكىن بۇ ئۇنى دىنىدىن قايتۇرالمايتتى. تۆمۈر تارغاقلار بىلەن ئەتلىرى ئاربىسىدىكى سۆڭەك ۋە پەيلىرى تارىلاتتى ـ يۇ، بۇمۇ ئۇنى دىنىدىن قايتۇرالمايتتى. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، بۇ دىن چوقۇم پۈتۈنلىنىدۇ، ھەتتا بىر ئاتلىق كىشى سەنئادىن ھەزرىمەۋتكىچە بولغان ئارىلىقتا ئاللاھتىن باشقا ھېچكىمدىن قورقماي، قويلىرى ئۇچۇن بۆرىدىنمۇ ئەنسىرىمەي سەپەر قىلالايدۇ. لېكىن، سىلەر ئالدىراپ كېتىۋاتىسىلەر» [سەھىە بۇخارىي، 3612 ـ ھەدىس].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ پۈتۈن ھاياتى دەۋەت قىلىش، ئىسپات كەلتۈرۈش، ناھەقكە قارشى تۇرۇش، سىناقلارغا دۇچ كېلىش ۋە كاپىرلارنىڭ ئەزىيەتلىرىگە سەۋر قىلىش، ئاندىن ئۇلارغا قارشى جىھاد قىلىش ۋە ئۇلارنىڭ ھالاك بولۇشى... قاتارلىق ئىلاھىي قانۇنىيەتلەر بويىچە بولغان، ئاخىردا ئاللاھنىڭ نۇسرىتى ۋە غەلىبىسى كەلگەن.

پایدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: سىناش قانۇنىيىتى مەيلى بۇ ئۇممەت بولسۇن ياكى ئىلگىرىكى ئۇممەتلەر بولسۇن، مۇئمىنلەر ئۇچۇن ئۆزگەرمەس قانۇنىيەتتۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: ئۆتمۈشتىكىلەرنىڭ خەۋەرلىرىنى ۋە ئۇلارنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن قىينىچىلىقلارنى بىلىش ئىنسانىنىڭ سەۋرچان بولۇشىغا يارەم بېرىدىغان ئەڭ چوڭ ئامىللاردىن بىرىدۇر.

ئۇچىنچى نۇقتا: ئەڭ ئەجەللىنەرلىك يېرى شۇكى، بۇ (نۇسرەت ھەققىدىكى) خۇش خەۋەر دەل مۇسۇلمانلارنىڭ بېشىغا كەلگەن قىيىن - قىستاقلار ئەڭ ئەۋجگە چىققان بىر پەيتتە كەلگەن.

يىگىرمە يەتتىنچى باب

يانۋشى ئاقىۋەت ۋە سىناقتىن كېيىنكى زەپەر ھەققىدە

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئىسلاھات يولىدا كېتىۋاتقان، ئاللاھنىڭ دىنىنى يەتكۈزۈۋاتقان ۋە دۈشمەنلىرىگە قارشى تۇرۇۋاتقان مۇئمىن ئۇچۇن، ئاللاھنىڭ بۇ دىنىنى يەتكۈزۈش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان ۋە ئۇنى يەتكۈزۈۋاتقان دوستلىرى (ئەۋلىيالىرى) ھەققىدىكى قانۇنىيىتىگە ئائىت چۈشەنچىلەرنى بىلىشى ئىنتايىن مۇھىم.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ باب ئىلاھىي قانۇنىيەتلەر بىلەن زىچ باغلىنىشلىق بولۇپ، ئۇ ئىنسانىنىڭ ئەقىدىسىنى مۇستەھكەم قىلىدۇ. بۇ قانۇنىيەتلەرنىڭ بىرى شۈكى، دىنىنىڭ غەمخورى يەيدىغان ئىسلاھاتچى مۇئمىنلەرنى زەپەرگە ئېرىشتۈرۈپ، قۇدرەت تاپقۇزىدىغان يول ھەرگىز گۈل - چېچەكلەرگە تولغان ئەمەس، بەلكى سىناقلارغا تولغان يولدۇر.

ئۈچىنچى نۇقتا: ئاللاھ تائالانىڭ قانۇنىيەتلىرىنى چۈشەنمىگەن مۇئمىن ئۈمىدسىزلىنىپ، دىندا سۈسلىشىپ قېلىشى ياكى دىندىن يېنىۋېلىشى مۇمكىن.

تۆتىنچى نۇقتا: بۇ باب ئۈستىدە توختىلىشىنىڭ پايدىلىرى تۆۋەندىكىچە:

1. ئاللاھنىڭ قانۇنىيەتلىرىنى بىلىش ئارقىلىق ئاللاھنى تېخىمۇ چوڭقۇر تونۇش؛

2. سەۋر ئۈچۈن مەنىۋى جەھەتتىن ئوزۇقلىنىش ۋە سىناقلارغا تەييارلىق قىلىش؛

3. مۇسۇلمانلارنىڭ بېشىغا كەلگەن قىينىچىلىق ۋە جاپا - مۇشەققەتلەرنى كۆرگەندە ئۈمىدسىزلەنمەسلىك ۋە سۈسلىشىپ قالماسلىق؛

سىناق بىلەن بىرگە سەۋرچانلىق ۋە تەقۋادارلىق بىرلەشسە، ئۇنىڭدىن كېيىن خۇشاللىنارلىق ياخشىلىقلار كېلىدۇ.

ئايەتلەر

بىرىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ھەتتا پەيغەمبەرلەر (قەۋمىنىڭ ئىمان ئېيتىشىدىن) ئۈمىدسىزلەنگەن ۋە قەۋمى تەرىپىدىن) يالغانغا چىقىرىلغانلىقىغا جەزم قىلغان چاغدا، ئۇلارغا بىزنىڭ ياردىمىمىز كەلدى. بىز خالىغان ئادەملەرنى قۇتقۇزدۇق، بىزنىڭ ئازابىمىز گۇناھكار قەۋمدىن قايتۇرۇلمايدۇ﴾ [يۈسۈف سۈرىسى، 110 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتا:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئايەت يۈسۈف سۈرىسىدە زىكىر قىلىنغان بولۇپ، يۈسۈف ئەلەيھىسسالامنىڭ قىسسەسى ئاللاھ تائالا بايان قىلغان سىناقتىن كېيىنكى زەپەر ۋە ھۆكۈمرانلىقنىڭ ئەڭ مۇھىم نەمۇنىلىرىدىن بىرىدۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ئايەت بىر ئىلاھىي قانۇنىيەتنىڭ ئاساسىنى تەشكىل قىلىدىغان بولۇپ، ئۇ بولسىمۇ ئاللاھ تائالا دىن ئۈچۈن خىزمەت قىلىۋاتقان سالىھ بەندىلىرىنى ئىنتايىن ئېغىر ھەم ئۇزۇن سىناقلار بىلەن سىنايدۇ، ھەتتا ئۇلار ئۈمىدسىزلىككە يېقىنلىشىدىغان بىر باسقۇچقا يەتكەندە ئاللاھنىڭ نۇسرىتى كېلىدۇ.

ئىككىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿سىلەر تېخى ئىلگىرىكىلەر ئۇچرىغان كۈلپەتلەرگە ئۇچرىمايلا تۇرۇپ جەننەتكە كىرىشنى ئويلامسىلەر؟ سىلەردىن ئىلگىرى ئۆتكەن (مۇئمن) لەر ئېغىرچىلىقلارغا، كۈلپەتلەرگە ئۇچرىغان ۋە چۆچۈتۈۋېتىلگەن ئىدى، ھەتتا پەيغەمبەر ۋە مۇئمىنلەر: «ئاللاھنىڭ (بىزگە ۋەدە قىلغان) ياردىمى قاچان كېلىدۇ؟» دېگەن ئىدى. بىلىڭلار، ئاللاھنىڭ ياردىمى ھەقىقەتەن يېقىندۇر﴾ [بەقەرە سۈرىسى، 214 ـ ئايەت].

پایدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئايەتنىڭ سۆزىت قۇرۇلمىسىدىن شۇنى چۈشىنىشكە بولىدۇكى، بۇ ئىش (سىناق) تەكرارلىنىپ تۇرىدىغان ھەم ئاللاھنىڭ قانۇنىيەتلىرىگە زىچ باغلىق ئىشتۇر؛ چۈنكى ئايەتتە مۇشۇ ئۇممەتكە خىتاب قىلىنىپ، ئۇلارنىڭ بېشىغا كېلىدىغان نامراتلىق، كېسەللىك ۋە قىينچىلىقلارنىڭ ئىلگىرىكىلەرنىڭ بېشىغمۇ كەلگەنلىكى بايان قىلىنماقتا.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ئايەت مەدىنە دەۋرىنىڭ باشلىرىدا، مۇسۇلمانلار مەككىدە ئىنتايىن ئېغىر سىناقلارنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەندىن كېيىن نازىل بولغان. بۇ ئايەتنىڭ مەدىنە دەۋرىنىڭ باشلىرىدا نازىل بولۇشىدىكى ھېكمەت مۇئمىنلەرنى كېيىنكى «ئەھزاب» (خەندەك) غازىتىدا دۈشمەنلەرگە دۇچ كەلگەندە مۇستەھكەم تۇرغۇزۇشتۇر.

ئۈچىنچى نۇقتا: بۇ ئايەتتە بەزىلەردە كۆرۈلىدىغان بەزى تەربىيەۋى نۇقسانلارغا تۇزىتىش بېرىلگەن، ئۇ بولسىمۇ، «ئىسلاھات ۋە دىن ئۈچۈن خىزمەت قىلىش يولىدا ھېچقانداق سىناق بولمايدۇ» دەيدىغان قاراش بولۇپ، بۇ بىر خام خىيالدۇر.

ھەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئەبۇ سۇفيان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنىڭغا ھىرەقلنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى خەۋەر قىلغان: سەندىن: «ئۇنىڭ بىلەن بولغان ئۇرۇشۇڭلار قانداق بولدى؟» دەپ سورىسام، سەن غەلىبىنىڭ ئاراڭلاردا ئالمىشىپ تۇرىدىغانلىقىنى ئېيتتىڭ. پەيغەمبەرلەرمۇ ئەنە شۇنداق سىناققا دۇچ كېلىدۇ، ئاندىن ئاخىرقى غەلىبە ئۇلارنىڭ بولىدۇ، [سەھىھ بۇخارىي، 2804 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتا:

ھىرەقلنىڭ بۇ سۆزى ئىنتايىن مۇھىم بولۇپ، ئۇ پەيغەمبەرلەر ھەققىدىكى مەلۇماتلىرى ئارقىلىق بۇ ئىلاھىي سۇئالنى تونۇپ يەتكەن.

ئىككىنچى ھەدىس:

خەببات ئىبنى ئەرەت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كەبىنىڭ سايىسىدە چاپىنىنى بېشىغا قويۇپ ياتقان ئىكەن، بىز ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ دەرد ئېيتىپ:

ــ بىز ئۇچۇن (ئاللاھتىن) نۇسرەت تىلىمەمسەن، بىز ئۇچۇن دۇئا قىلمامسەن؟ ــ دېۋىدۇق، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېدى:

«سىلەردىن ئىلگىرىكىلەردىن بىر كىشى تۇتۇلۇپ، ئۇنىڭ ئۇچۇن ئورەك كولىنىپ، بوينىغىچە كۆمۈلەتتى. ئاندىن ھەرە كەلتۈرۈلۈپ، بېشىدىن تارتىپ ھەرىدىلىپ، ئىككى پارچە قىلىۋېتىلەتتى، لېكىن بۇ ئۇنى دىنىدىن قايتۇرالمايتتى. تۆمۈر تارغاقلار بىلەن ئەتلىرى ئاربىسىدىكى سۆڭەك ۋە پەيلىرى تارىلاتتى ـ يۇ، بۇمۇ ئۇنى دىنىدىن قايتۇرالمايتتى. ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، بۇ دىن چوقۇم پۈتۈنلىنىدۇ، ھەتتا بىر ئاتلىق كىشى سەنئادىن ھەزرىمەۋتكىچە بولغان ئارىلىقتا ئاللاھتىن باشقا ھېچكىمدىن قورقماي، قويلىرى ئۇچۇن

بۆربدىنمۇ ئەنسىرىمەي سەپەر قىلالايدۇ. لېكىن، سىلەر ئالدىراپ كېتىۋاتىسىلەر» [سەھىھ بۇخارىي، 3612 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ساھابىلەرنىڭ مەككىدە تارتقان جاپالىرىنىڭ نەقەدەر ئېغىر ئىكەنلىكى بايان قىلىنغان.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس پەيغەمبەرلەرنىڭ ۋە سالىھلارنىڭ قىسسىلىرىنىڭ يېڭى زامانىدىكى كىشىلەردە مۇستەھكەملىك روھىنى يېتىلدۈرۈشتە نەقەدەر زۆرۈر ۋە مۇھىم ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿كۆڭلۈڭنى خاتىرجەم قىلىش ئۈچۈن ساڭا پەيغەمبەرلەرنىڭ قىسسىلىرىنى بايان قىلىپ بېرىمىز، بۇ قىسسىلەر ھەقىقەتنى، مۇئمىنلەر ئۈچۈن ۋەز ـ نەسىھەت ۋە ئىبرەتلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان﴾ [ھۇد سۈرىسى، 120 ـ ئايەت].

ئۈچىنچى نۇقتا: جىنايەتچىلەر، زالىملار ۋە ئىسلاھاتقا قارشى چىققۇچىلار پۈتۈن تارىخ بويى ئوخشاش يولنى تۇتۇپ كەلگەن. شۇڭا، ئىنسان دىنغا قارشى شەپقەتسىزلەرچە قارشىلىقنى كۆرگەنىدە بۇنى تارىختا تۇنجى قېتىم يۈز بېرىۋاتىدۇ، دەپ ئويلاپ قالماسلىقى كېرەك.

تۆتىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستىكى خەۋەرلەر پەيغەمبەرلىكنىڭ دەلىللىرىدىن (مۆجىزىلىرىدىن) دۇر. ئەجەبلىنەرلىك تەرىپى شۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ خۇش خەۋەرنى نۇسرەتنىڭ ھېچقانداق بەلگىسى كۆرۈنمىگەن بىر قېيىن زامانىدا ئېيتقان.

ئۈچىنچى ھەدىس:

خەببات رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى: «بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىرگە ئاللاھنىڭ رازىلىقىنى تىلەپ ھىجرەت قىلدۇق، ئەجرىمىزنى بېرىش ئاللاھنىڭ ئىشى. ئارىمىزدا شۇنداق كىشىلەر باركى، ئۇلار (بۇ دۇنيادىكى) ئەجرىدىن ھېچنەرسە تېتىمايلا ۋاپات بولدى، مۇسئەب ئىبنى ئۇمەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ شۇلارنىڭ جۈملىسىدىندۇر. يەنە ئارىمىزدا شۇنداق كىشىلەر باركى، ئۇنىڭ مېۋىسى پىشتى، ئۇ شۇ مېۋىلەرنى ئۈزۈۋاتىدۇ (بەھرىمەن بولۇۋاتىدۇ)» [سەھىھ بۇخارىي، 1276 ـ ھەدىس].

خەببات رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ «مېۋىسى پىشتى» دېگەن سۆزى مۇساپىرلىق ۋە نامراتلىقتىن كېيىن، ئاللاھ ئۇلارغا ئېچىپ بەرگەن دۇنيا بايلىقلىرىنى مەقسەت قىلىدۇ.

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ھەدىسته خەببـاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قاتتىق سـىناقتىن كېيىـن ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنىڭ قانـداق ئۆزگەرگەنلىكىنـى بايان قىلىـدۇ؛ يەنى «ئەھۋال ئۆزگىرىپ، مېۋىلەر پىشـتى، ئۇلار شـۇ مېۋىلەرنى يېـدى، ئۇنىڭ ھۇزۇرى ۋە نېمەتلىرى ئىچىدە ياشـىدى».

تۆتىنچى ھەدىس:

ئەدىـي ئىبنـى ھاتـىم رەزىيەللاھـۇ ئەنھۇدىـن رىۋايـەت قىلىنىدۇكـى، مـەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسـالامنىڭ يېنىـدا تۇراتتىـم، بىرەيلـەن كېلىـپ ئۇنىڭغـا نامراتلىقتىـن شـىكايەت قىلـدى، ئاندىـن يەنە بىـرى كېلىـپ قاراقچىلارنىڭ يول توسۇشـىدىن شـىكايەت قىلدى. رەسـۇلۇللاھ سـەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسـەللەم:

ــ «ئەي ئەدىي، سەن ھىيرە شەھرىنى كۆردۇڭمۇ؟» دەپ سورىدى. مەن:

ــ كۆرمىدىـم، ئەمما خەۋىرىنى ئاڭلىغان، ــ دېدىم. رەسـۇلۇللاھ سـەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

ــ «ئەگـەر ئۆمـرۈڭ ئۇزۇن بولسـا، بىـر ئايالنىـڭ ھىيرەدىن يولغا چىقىـپ، ئاللاھتىن باشـقا ھېچكىمدىـن قورقماسـتىن كەبىنى تـاۋاپ قىلغىنىنى چوقۇم كۆرىسـەن» ــ دېدى. مـەن ئىچىمـدە: «ئۇنداقتا، ئەتراپىنى ئاسـتىن ـ ئۈسـتۈن قىلىۋەتكەن تەي قەبىلىسـىنىڭ قاراقچىلىـرى نەگـە كېتىـدۇ؟» دەپ ئويلىدىم. رەسـۇلۇللاھ سـەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسـەللەم يەنە:

ــ «ئەگـەر ئۆمـرۈڭ ئـۇزۇن بولسـا، كىسـرانىڭ خەزىنىلىـرى چوقـۇم ئېچىلىـدۇ» ــ دېـدى. مەن:

ــ ھۇرمۇزنىـڭ ئوغلـى كىسـرانىمۇ؟ ــ دەپ سـورىۋىدىم، رەسـۇلۇللاھ سـەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسـەللەم:

ــ «ھۇرمۇزنىڭ ئوغلى كىسـرانىڭ. ئەگەر ئۆمرۈڭ بولسـا، بىراۋنىڭ چاڭگىلىدا سـەدىقە قىلىدىغـان تەڭگـە ـ تىللالارنـى كۆتۈرۈپ يۈرۈپ، ئۇنـى قوبۇل قىلىدىغان ئـادەم ئىزدەپ تاپالمايدىغانلىقىنىمۇ كۆرىسـەن...» ــ دېدى.

ئەدىي شۇنداق دەيدۇ: مەن بىر ئايالنىڭ ھىيرەدىن كېلىپ، ئاللاھتىن باشقا ھېچكىمدىن قورقمـاي كەبىنـى تاۋاپ قىلغانلىقىنى كۆردۈم. كىسـرانىڭ خەزىنىلىرىنى ئاچقانلار ئارىسـىدا مەنمـۇ بـار ئىدىـم. ئەگـەر ئۆمـرۈڭلار بولسـا، پەيغەمبـەر ئەبۇلقاسـىم سـەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسـەللەم ئېيتقـان شـۇ بىر چـاڭگال ئالتۇننى (سـەدىقە قىلىدىغـان كىشـى تاپالمايدىغان

ئەھۋالنـى) مۇ چوقۇم كۆرسـىلەر [سـەھە بۇخارىـي، 3595 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتا:

بـۇ ھەدىـس پەيغەمبـەر ئەلەيھىسسـالامنىڭ دەۋرىدىكـى قىسسـەنىڭ باشـتىن ـ ئاخىر تولـۇق بىـر جەريـان ئىكەنلىكىنـى كۆرسـىتىپ بېرىـدۇ. بۇ جەريـان نۆلدىن باشـلانغان، باسقۇچمۇباسـقۇچ ئىلگىرىلىگەن بولۇپ، ئۇ دەۋرده ئەڭ ئاخىرقى پەيغەمبەرلىكنى توختىتىپ قويـۇش مۇمكىنچىلىكـى بولغان بارلىق توسـالغۇلار بار ئىدى. مۇئمىنلەر بۇ قىسسـەده تۇرلۇك ھالەتلەرنـى، تۇرلـۇك قىينىچىلىقلارنـى بېشـىدىن ئۆتكۈزگەن، تاكى بۇ دىـن تولۇقلىنىپ، ئاللاھ تائالانىـڭ: ﴿بۈگـۈن سـىلەرنىڭ دىنىڭلارنى پۈتـۈن قىلدىم، سـىلەرگە نېمەتىمنى تاماملىدىـم...﴾ [مائىـده سۈرىسـى، 3 ـ ئايـەت] دېگـەن سـۆزى نازىل بولغۇچە شـۇنداق بولغـان، ئاندىـن ئـۇزۇن ئۆتمەي پەيغەمبەر ئەلەيھىسسـالام ۋاپـات بولغان.

يىگىرمە سەككىزىنچى باب

قىيىنچىلىق ۋە پىتنىلەردىن كېيىن، ئاخىر زامانىدا مۇسۇلمانلارنىڭ ئەھۋالىنىڭ تۈزىلىدىغانلىقى ۋە قۇدرەت تاپىدىغانلىقى ھەققىدىكى بېشارەتلەر توغرىسىدا

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئىسلام ئۈممىتى ئۆزۈندىن بېرى بېشىدىن كەچۈرۈۋاتقان مۇسىبەت ۋە ئاپەتلەر سەۋەبلىك نۇرغۇن كىشىلەردە ئۈمىدسىزلىك ۋە روھىي چۈشكۈنلۈك پەيدا بولدى. بۇ باب ئىسلام ئۈممىتىنىڭ كەلگۈسىدە ئىنتايىن زور غەلىبىگە ئېرىشىدىغانلىقىغا ئىشەنچ پەيدا قىلىش ئۈچۈن كەلتۈرۈلدى.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ بابتىكى مەزمۇنلارغا نىسبەتەن سادىر بولىدىغان خاتا چۈشەنچىلەرنىڭ بىرى مۇشۇ بېشارەتلەرگە تايىنىۋېلىپ، ھېچقانداق ئىش قىلماي قاراپ ئولتۇرۇشتۇر.

ئايەتلەر

بىرىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاللاھ ئىچىڭلاردىكى ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان كىشىلەرگە ئۇلاردىن بۇرۇن ئۆتكەنلەرنى زېمىندا ھۆكۈمران قىلغاندەك، ئۇلارنىمۇ چوقۇم ھۆكۈمران قىلىشنى، ئۇلار ئۈچۈن تاللىغان دىنىنى چوقۇم مۇستەھكەم قىلىپ بېرىشنى ۋە ئۇلارنىڭ قورقۇنچىسىنى ئامانلىققا ئايلاندۇرۇپ بېرىشنى ۋەدە قىلدى. ئۇلار ماڭا ئىبادەت قىلىدۇ، ماڭا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەيدۇ، شۇ ۋەدىدىن كېيىن كاپىر بولغانلار ئاللاھنىڭ ئىتائىتىدىن چىققۇچىلاردۇر﴾ [نۇر سۈرىسى، 55 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئايەت پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىگىلا خاس ئەمەس، شۇنداقلا بۇ ۋەدە بېرىلگەن كىشىلەر پەقەت ساھابىلەرلا ئەمەس. شەيخ سەئدىي رەھىمەھۇللاھ تەپسىرىدە مۇنداق دەيدۇ: «مۇسۇلمانلار قاچانلا ئىمان ۋە سالىھ ئەمەللەرنى بەرپا قىلىدىكەن، بۇ ئىش (خەلىپىلىك ۋە زېمىن) قىيامەتكىچە داۋاملىشىدۇ؛ ئاللاھنىڭ ئۇلارغا قىلغان ۋەدىسى چوقۇم ئەمەلگە ئاشىدۇ».

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ئايەتتىكى خۇش خەۋەر ئىمان ۋە سالىھ ئەمەلگە شەرت قىلىنغان. بۇ ئىماننىڭ بارلىق تارماقلىرىنى ۋە سالىھ ئەمەلنىڭ بارلىق تۈرلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. مەيلى ئۇ شەخسىي ئىستىقامەت بولسۇن ياكى باشقىلارغا مەنپەئەت يەتكۈزىدىغان ھەقكە ۋە سەۋرگە تەۋسىيە قىلىش ئىشلىرى بولسۇن، ھەممىسى مۇشۇنىڭ دائىرىسىگە كىرىدۇ.

ئىككىنچى ئايەت:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿... مۇئمىنلەرگە ياردەم بېرىش بىزگە تېگىشلىك بولدى﴾ [رۇم سۈرىسى، 47 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچىسى نۇقتا: ئاللاھنىڭ كىتابى ۋە سۈننەتلىرى ئۇستىدە پىكىر يۈرگۈزگەن كىشى شۇنى بايقايدۇكى، ئاللاھ تائالا ئۆز دىنىغا ۋە دوستلىرىغا (ئەۋلىيالىرىغا)، ئۇلار ئۇستىدىكى ۋەزىپىلەرنى ئادا قىلغاندا چوقۇم نۇسرەت بېرىدۇ. زېمىننى زۇلمەت قاپلىغان ئەڭ قاراڭغۇ چاغلاردىمۇ ئاللاھ تائالانىڭ سالىھ ئەمەل قىلىدىغان، دىنىنىڭ يۈكىنى ئۇستىگە ئالىدىغان ۋە ئۇنى كىشىلەرگە يەتكۈزىدىغان مۇئمىنلەر ئارقىلىق ئۇ زۇلمەتنى يورۇتىدىغانلىقىنى كۆرىمىز.

ئىككىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا زەپەر ھەققىدە ئۇزلۇكسىز خۇش خەۋەرلەر كېلىپ تۇراتتى، شۇنداقتىمۇ ئۇ زات ھەرگىز قورۇنۇپ ئولتۇرۇۋالمىغان، بەلكى ئۆزى ۋە ساھابىلىرى بىلەن بىرگە پۈتۈن كۈچىنى چىقىرىپ، قۇربان بېرىپ خىزمەت قىلغان، نەتىجىدە ئۇلار ئۇچۇن ئاللاھنىڭ ۋەدىسى ئەمەلگە ئاشقان.

ھەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

ئەبۇ سەئىد خۇدرىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «يەر يۈزى زۇلۇم ۋە دۇشمەنلىككە تولۇپ كەتكۈچە قىيامەت بولمايدۇ. ئاندىن (قىيامەت بولۇشتىن ئىلگىرى) مېنىڭ نەسلىمدىن ياكى مېنىڭ ئەھلى بەيتىمدىن بىر كىشى چىقىدۇ، ئۇ زېمىن زۇلۇم ۋە دۇشمەنلىككە تولغانغا ئوخشاش، ئۇنى ئادالەت ۋە ھەققانىيەتكە تولدۇرىدۇ» [مۇسنەد ئەھمەد، 11313 ـ ھەدىس].

ئىككىنچى ھەدىس:

ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «ئەرەبلەرگە مېنىڭ ئەھلى بەيتىمدىن بولغان، ئىسمى ئىسمىمغا ئوخشاش (يەنى مۇھەممەد ئىسىملىك) بىر كىشى پادىشاھ بولمىغۇچە ئاخىر زامان بولمايدۇ» [سەھىھ مۇسلىم، 2230 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ باب (يەنى مەھدىي ھەققىدىكى بابلار) كېيىنكى دەۋردىكى بەزى كىشىلەر تەرىپىدىن رەت قىلىنغان بابلاردىن بىرىدۇر. بۇ رەت قىلىشنىڭ سەۋەبلىرىدىن بىرى، بۇ مەسىلىگە نىسبەتەن نۇرغۇن خاتا چۈشەنچە ۋە خاتا مۇئامىلىلەرنىڭ كۆپ بولۇشىدۇر. ئەسلىدە بۇ مەسىلە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن توغرىلىقى ئېنىق ئىسپاتلانغان ھەقىقەتتۇر. ھەدىسلەردىكى مەھدىي ھەققىدە كەلگەن دەلىللەر مۇنداق ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ:

1. ئېنىق، ئوچۇق دەلىللەر؛

2. ئالىملار تەرىپىدىن بۇ مەسىلىگە مۇناسىۋەتلىك دەپ قارالغان ئومۇمىي دەلىللەر.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ باب ئاللاھ تائالانىڭ بۇ ئۈممەتنى ھەرگىز تاشلاپ قويمايدىغانلىقى ۋە مۇسۇلمانلار ئۈستىدىكى قاتتىق زۇلۇم ـ سىتەملەرنى شۇ پېتى قالدۇرۇپ قويمايدىغانلىقى ھەققىدىكى ئۇلۇغ بېشارەتلەرنىڭ بىرىدۇر.

ئۈچىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىسلەردىكى بېشارەتلەر تۈيۇقسىزلا (تاسادىپىي) يۈز بەرمەيدۇ، بەلكى ئۇلار ئىلاھىي قانۇنىيەتلەر دائىرىسىدە يۈز بېرىدۇ. ئاللاھنىڭ ئىنسانلار ۋە مەخلۇقاتلار ئۈستىدىكى قانۇنىيىتى شۇكى، ئۆزگىرىش ھەرگىز تۈيۇقسىز يۈز بەرمەيدۇ. كىمكى ئىسلاھاتنى ئىلاھي قانۇنىيەتلەردىن تاشقىرى بىر شەكىلدە ئىشقا ئاشىدۇ، دەپ ئويلايدىغان بولسا، ئۇ ئېنىقلا خاتالاشقان بولىدۇ.

ئۈچىنچى ھەدىس:

ئەبۇ سەئىد خۇدرىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «خەلىپىلىرىڭلار ئارىسىدا شۇنداق بىر خەلىپە بولىدۇكى، ئۇ مال ـ دۇنيانى (ساناپ ئولتۇرماي) چاچقاللاپ، ئوچۇملاپ بېرىدۇ» [سەھىھ مۇسلىم، 2914 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بىر تۈركۈم ئالىملار بۇ ھەدىستىكى خەلىپىدىن «مەھدىي» كۆزدە تۇتۇلغان، دەپ قارىغان.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستە كەلگۈسىدە مۇسۇلمانلارنىڭ ئىشلىرىنى باشقۇرىدىغان خەلىپىلەرنىڭ بولىدىغانلىقى ھەققىدە بېشارەت بار.

تۆتىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «مۇسۇلمانلار يەھۇدىيلار بىلەن ئۇرۇش قىلىپ، ئۇلارنى ئۆلتۈرمىگۈچە قىيامەت بولمايدۇ. ھەتتا يەھۇدىيلار تاش ۋە دەرەخلەرنىڭ كەينىگە يوشۇرۇنۇۋالىدۇ، شۇ چاغدا تاش ياكى دەرەخ زۇۋانغا كېلىپ: ‹ئەي مۇسۇلمان، ئەي ئاللاھنىڭ بەندىسى! ئارقامدا بىر يەھۇدي بار، كەل، ئۇنى ئۆلتۈر!› دەيدۇ. پەقەت ‹غەرقەد› دەرىخىلا بۇنىڭدىن مۇستەسنا، چۈنكى ئۇ يەھۇدىيلارنىڭ دەرىخىدۇر» [سەھىھ بۇخارىي، 2926 ـ ھەدىس].

پایدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس كىشىگە ئۈمىد ۋە ئىشەنچ بېغىشلايدىغان بېشارەتلەرنىڭ بىرىدۇر. ھەدىستە يەھۇدىيلارنىڭ كەلگۈسىدە بىر كۈچ - قۇۋۋەت ۋە قوشۇنغا ئىگە بولىدىغانلىقىغا يوشۇرۇن بېشارەت بار (بۇ ئىلگىرىكى مۇسۇلمانلار تارىخىدا ئىلگىرى كۆرۈلۈپ باقمىغان ئىش). ئاندىن ئۇلارنىڭ مۇسۇلمانلار بىلەن ئۇرۇشىدىغانلىقى، ئاخىردا بۇ ئۇرۇشنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ غەلىبىسى بىلەن ئاخىرلىشىدىغانلىقى خەۋەر قىلىنغان.

ئىككىنچى نۇقتا: ھەدىستە بۇ غەلىبىنىڭ تۇنجى قېتىملىق كۆرەشتىلا قولغا كېلىدىغانلىقى بايان قىلىنمىغان، بەلكى بۇ بىر باسقۇچ ھەققىدىكى خەۋەردۇر. بۇ غەلىبە باسقۇچىدىن ئىلگىرى دۈشمەننىڭ ئىشغالىيىتى ۋە قاتتىق قېينىچىلىقلار يۈز بېرىشىمۇ مۇمكىن.

بەشىنچى ھەدىس:

ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمر ئىبنى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، بىز رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەتراپىدا (ھەدىس) يېزىپ ئولتۇراتتۇق. رەسۇلۇللاھتىن:

— قايسى شەھەر بىرىنچى بولۇپ پەتھ قىلىنىدۇ: كونستانتىنوپول (ئىستانبۇل) مۇ ياكى رۇم (رىم) مۇ؟ — دەپ سورىلىۋىدى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

— «ھىرەقلنىڭ شەھىرى بىرىنچى بولۇپ پەتھ قىلىنىدۇ» — دېدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇنىڭدىن يەنى كونستانتىنوپول (ئىستانبۇل) نى كۆزدە تۇتقان، [مۇسنەد ئەھمەد، 6645 - ھەدىس].

پایدىلىق نۇقتا:

بۇ ھەدىسمۇ بېشارەتلەر جۈملىسىدىن بولۇپ، ئۇنىڭدا ئىسلام كەلىمىسىنىڭ (تەۋھىدنىڭ) چوقۇم يۇقىرى ۋە غالىب بولىدىغانلىقى بايان قىلىنغان.

ئالتىنچى ھەدىس:

ھۇزەيفە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «ئاراڭلاردا پەيغەمبەرلىك ئاللاھ خالىغان مۇددەتچە داۋام قىلىدۇ، ئاندىن ئاللاھ خالىغاندا ئۇنى كۆتۈرۈۋېتىدۇ. ئاندىن پەيغەمبەرلىك يولى ئۈستىدە

خەلىپىلىك بولىدۇ، ئۇمۇ ئاللاھ خالىغان مۇددەتچە داۋام قىلىدۇ، ئاندىن ئاللاھ خالىغاندا ئۇنى كۆتۈرۈۋېتىدۇ. ئاندىن زالىم پادىشاھلىق دەۋرى كېلىدۇ، ئۇمۇ ئاللاھ خالىغان مۇددەتچە داۋام قىلىدۇ، ئاندىن ئاللاھ خالىغاندا ئۇنمۇ كۆتۈرۈۋېتىدۇ. ئاندىن زالىم پادىشاھلىق دەۋرى كېلىدۇ، ئۇمۇ ئاللاھ خالىغان مۇددەتچە داۋام قىلىدۇ، ئاندىن ئاللاھ خالىغاندا ئۇنمۇ كۆتۈرۈۋېتىدۇ. ئاندىن كېيىن پەيغەمبەرلىك يولى ئوستىدە خەلىپىلىك بارلىققا كېلىدۇ» . ئاندىن رەسۇلۇللاھ مۇشۇ يەردە سۆزىنى قىلدى، [مۇسنەد ئەھمەد، 18406 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بەزى ئالىملار بۇ ھەدىستىكى (ئاخىرىدا كېلىدىغان) خەلىپىلىكنى ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز رەھىمەھۇللاھنىڭ دەۋرى دەپ چۈشەندۈرگەن. لېكىن، كېيىنكى دەۋردىكى نۇرغۇن ئالىملار بۇنى ئۇ ھەدىسىنىڭ مەزمۇنىغا دەل چۈشمەيدۇ، چۈنكى ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز بىلەن راشىد خەلىپىلەرنىڭ ئارىسىدىكى باسقۇچتا «زالىم پادىشاھ» ۋە «زۇلۇم پادىشاھلىقى» دەۋرلىرى بولمىغان، بەلكى پەقەت ئۇلاردىن بىرى بولغان.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىسلەرنى رېئاللىققا چۈشۈرۈش ئىجتىھاد قىلىنىدىغان مەسىلە. لېكىن، بۇنىڭ شەرتى شۇكى، ئىجتىھاد قىلغۇچى چوقۇم ئىلىم ئەھلى بولۇشى كېرەك.

يەتتىنچى ھەدىس:

جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىدىم: «ئۇممىتىمدىن بىر تائىپە تاكى قىيامەت كۈنىگىچە ھەق ئۈستىدە كۈرەش قىلىپ، غالىب ھالەتتە داۋاملىشىدۇ. شۇ چاغدا ئىيسا ئىبنى مەريەم ئەلەيھىسسالام چۈشىدۇ، مۇسۇلمانلارنىڭ ئەمىرى ئۇنىڭغا: ‹كەل، بىزگە نامازغا باشلاپ بەرگىن› دەيدۇ. ئىيسا ئەلەيھىسسالام: ‹ياق، سىلەرنىڭ ئەمىرىڭلار ئۆزۈڭلارنىڭ ئىچىدىن بولىدۇ. بۇ، ئاللاھنىڭ بۇ ئۇممەتنى ئىززەتلىگەنلىكىنىڭ ئالامىتىدۇر› دەيدۇ» [سەھىھ مۇسلىم، 126 ـ ھەدىس].

سەككىزىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «جېنىم ئىلكىدە بولغان زات بىلەن قەسەمكى، ئاراڭلارغا مەريەم ئوغلى ئىيسانىڭ ئادىل ھۆكۈمران بولۇپ چۈشۈشىگە ئاز قالدى. ئۇ كىرىستنى چېقىپ تاشلايدۇ، چوشقىنى ئۆلتۈرىدۇ، جىزيەنى ئەمەلدىن قالدۇرىدۇ؛ مال ـ دۇنيا

شۇنچه كۆپىيىپ كېتىدۇكى، ئۇنى قوبۇل قىلىدىغان بىرەر كىشى تېپىلمايدۇ. ھەتتا بىر قېتىملىق سەجدە قىلىش دۇنيا ۋە ئۇنىڭدىكى بارلىق نەرسىلەردىن ئەۋزەل بولۇپ كېتىدۇ». ئاندىن ئەبۇ ھۇرەيرە: «خالىساڭلار مۇنۇ ئايەتنى ئوقۇڭلار: ﴿ئەھلى كىتابتىن (يەنى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالاردىن) ھەرقانداقى جان ئۈزۈش ئالدىدا ئۇنىڭغا (يەنى ئىسانىڭ ھەق پەيغەمبەرلىكى ۋە ئاللاھنىڭ بەندىسى ئىكەنلىكىگە) ئىمان ئېيتىدۇ...﴾» دېدى [سەھىھ بۇخارىي، 3448 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ئىككى ھەدىس پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئىيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاخىر زامانىدا چۈشىدىغانلىقى ھەققىدە كەلگەن ھەدىسلەر جۈملىسىدىندۇر. ئۇ زاتنىڭ چۈشىدىغانلىقى ھەققىدىكى دەلىللەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن قەتئىي ئىشەنچلىك دەرىجىدە رىۋايەت قىلىنغان ھەدىسلەردۇر. بۇنى رەت قىلىش دىندا قەتئىي ئىسپاتلانغان بىر ھەقىقەتنى رەت قىلغانلىق بىلەن باراۋەردۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: ئىيسا ئەلەيھىسسالام بۇ ئۈممەتنىڭ ئىچىدىكى ئاللاھنىڭ دىنى ئۈچۈن خىزمەت قىلىۋاتقان بىر جامائەتنىڭ ئۈستىگە چۈشىدۇ.

ئۈچىنچى نۇقتا: ئىيسا ئەلەيھىسسالام يېڭى بىر شەرىئەت ئېلىپ چۈشمەيدۇ، بەلكى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ شەرىئىتى بىلەن ھۆكۈم قىلىدۇ.

تۆتىنچى نۇقتا: ئىيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ چۈشۈشىدىكى ئەڭ چوڭ ئىشلار ئەھلى كىتابلار (يەنى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالار) بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ. يەھۇدىيلار دەججال بىلەن بىرگە بولىدۇ ۋە دەججال بىلەن بىرگە ئۆلتۈرۈلىدۇ؛ ناسارالار (خىرىستىيانلار) بولسا ئىيسا ئەلەيھىسسالامغا ئىمان ئېيتىدۇ.

توققۇزىنچى ھەدىس:

تەمىم دارىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دەۋاتقانلىقىنى ئاڭلىغان: «بۇ دىن كېچە بىلەن كۈندۈز يەتكەنلىكى يەرگە ئەلۋەتتە يېتىپ بارىدۇ. ئاللاھ مەيلى شەھەرلەردىكى خىشتىن سېلىنغان ئۆيلەر بولسۇن، مەيلى چۆللەردىكى يۇڭدىن تىكىلگەن چېدىرلار بولسۇن، ھېچقانداق بىر ئۆينى قالدۇرماي، بۇ دىننى ئاشۇ ئۆيلەرگە كىرگۈزىدۇ. ئىززەتنى ساقلاپ ئىسلامغا كىرگەنلەر بىلەن دىننى ئەزىز قىلىدۇ، كاپىر بولۇپ خارلىق يولىنى تاللىغانلارنى كۈفرىلىقى سەۋەبلىك خار قىلىدۇ».

تەمىم دارىي مۇنداق دەيتتى: مەن بۇ ھەدىسنىڭ ھەق ئىكەنلىكىنى ئۆز ئەھلى

بەيتمـده كـۆردۇم؛ ئۇلاردىـن كـم مۇسـۇلمان بولغان بولسـا، ياخشـىلىققا، شـەرەپكە ۋە ئىززەتكـە ئېرىشـتى؛ كـم كاپىر بولغـان بولسـا، خارلىققـا، تۆۋەنلىككـە ۋە جىزيەگە دۇچ كەلـدى [مۇسـنەد ئەھمـەد، 16957 ـ ھەدىـس].

پايدىلىق نۇقتا:

بـۇ ھەدىـس پەيغەمبـەر ئەلەيھىسـسالامنىڭ بېشـارەتلىرىدىن بىرى بولـۇپ، ئۇنىڭدىكى خەۋەرلەرنـىڭ كۆپىنچىسـى تارىختـا ۋە رېئاللىقتا ئەمەلگە ئاشـتى. تارىختا ئىسـلام قوشـۇنى يـەر شـارىنىڭ شـەرق ۋە غەربلىرىگە قەدەر يېتىپ بـاردى. رېئاللىقتا بولسـا دەۋەتنىڭ كەڭ تارقىلىشـى بىلـەن، دۇنيانـىڭ ھەرقايسـى جايلىرىدىـن نۇرغۇنلىغـان كىشـىلەرنىڭ ھەتتا ئىسـلامغا كىرىش تەس دەپ قارالغان شـارائىتلاردىمۇ بۇ دىنغا كىرىۋاتقانلىقىنى كۆرۈۋاتىمىز.

يىگىرمە توققۇزىنچى باب

ئىسلامنىڭ ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا قوبۇل قىلىنىدىغان بىردىنبىر دىن ئىكەنلىكى ۋە ئۇنىڭ نىجاتلىقنىڭ شەرتى ئىكەنلىكى توغرىسىدا

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: «پەيغەمبەرلىك مىراسىدىكى يول خەرىتىسى» ناملىق بۇ كىتاب شەرىئەتنىڭ نېگىزلىك مەسىلىلىرىگە ئەھمىيەت بېرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، ئاپتور رېئاللىقنىمۇ دىققەتكە ئالىدۇ، شۇڭا شەرىئەتتىكى قايسىبىر پىرىنسىپ رېئاللىقتا بىرەر پىكىر ياكى چۈشەنچە تۈپەيلى ئاستىن - ئۈستۈن قىلىنغان بولسا، ئۇنى بۇ كىتابقا كىرگۈزىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ بابنىڭ كىتابقا كىرگۈزۈلۈشىدىكى سەۋەب رېئاللىقتا ئىسلامنىڭ ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا قوبۇل قىلىنىدىغان بىردىنبىر دىن ئىكەنلىكى ۋە نىجاتلىقنىڭ بىردىنبىر شەرتى ئىكەنلىكىدەك ھەقىقەتنى سۈسلاشتۇرۇش ياكى يوققا چىقىرىش ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلغان تىرىشچانلىقلارنىڭ مەۋجۇت بولغانلىقىدۇر.

ئايەتلەر

بىرىنچى، ئىككىنچى ۋە ئۈچىنچى ئايەتلەر:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

﴿كىمكى ئىسلام (دىنىدىن) باشقا دىننى تىلەيدىكەن، ھەرگىز ئۇ دىن قوبۇل قىلىنمايدۇ، ئۇ ئاخىرەتتە زىيان تارتقۇچىدۇر﴾ [ئال ئىمران سۈرىسى، 85 ـ ئايەت].

﴿ھەقىقەتەن ئاللاھنىڭ نەزىرىدە مەقبۇل دىن ئىسلام (دىنى) دۇر﴾ [ئال ئىمران سۈرىسى، 19 ـ ئايەت].

﴿ئىبراھىم يەھۇدىيمۇ ئەمەس، ناسارامۇ ئەمەس ۋە لېكىن توغرا دىنغا ئېتىقاد قىلغۇچى، ئاللاھقا بويسۇنغۇچى ئىدى، مۇشرىكلاردىن ئەمەس ئىدى﴾ [ئال ئىمران سۈرىسى، 67 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئاللاھ تائالا ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى بىر ئۇلۇغ غايە ئۈچۈن ياراتتى، ئۇ بولسىمۇ ئاللاھ تائالاغا تەسلىم بولۇش، ئۇنى بىر دەپ بىلىش ۋە ئۇنىڭغا بويسۇنۇشتۇر. ئاللاھ تائالا كىشىلەرنىڭ بۇ نىشانغا يېتىشى ئۈچۈن بىر نۇر، بىر يول ۋە بىر مەنبە بەلگىلىگەن بولۇپ، ئۇ بولسىمۇ پەيغەمبەرلىرىگە نازىل قىلغان ۋەھيلەردۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: «ئىسلام» سۆزى ئىككى خىل مەنىدە ئىشلىتىلىدۇ:

1. ئومۇمىي مەنىدىكى ئىسلام: بۇ پۈتۈن پەيغەمبەرلەرنىڭ دىنىدۇر. بۇ مەنە پەيغەمبەرلەرگە نازىل بولغان بارلىق نەرسىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، چۈنكى بارلىق پەيغەمبەرلەر ئاللاھقا تەسلىم بولۇش ۋە بويسۇنۇش دەۋىتىدە ئورتاقتۇر.

2. خۇسۇسىي مەنىدىكى ئىسلام: بۇ مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەۋەتىلگەن دىندۇر. بۇ دىننىڭ شەرەپلىك يېرى شۇكى، ئۇ مەخسۇس «ئىسلام» دەپ ئاتالغان.

ئۈچىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ دىن بىلەن ئەۋەتىلگەن چاغدا ئۇنىڭ

ۋەزىپىسى ئىنتايىن ئېنىق ئىدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەرگىز: «مەن ئەگىشىش زۆرۈر بولمىغان رىسالەت بىلەن ئەۋەتىلدىم» دېگەن ئەمەس، بەلكى ئۇ زاتنىڭ رىسالىتى بۇ دىننىڭ چوقۇم چىڭ تۇتۇشقا تېگىشلىك ھەق دىن ۋە نىجاتلىق يولى ئىكەنلىكى، ئۇنىڭدىن باشقا ھەرقانداق يولنىڭ جەھەننەمگە ئېلىپ بارىدىغانلىقى ھەققىدە ئېنىق ئىدى. بۇنداق ئوچۇق بايان باشقا ئۈممەتلەرنىڭ يالغان دىن ۋە ئازغۇن پىكىرلەرگە ئالدىنىپ قېلىشتىن ساقلايدىغان كاتتا رەھمەتتۇر.

تۆتىنچى نۇقتا: بۈگۈنكى كۈنىمىزدە تارىختا يوقاپ كەتكەن بىر دەۋەتنى قايتا تىرىلدۈرمەكچى بولغانلار بار. بۇ دەۋەت: «نىجاتلىقنىڭ بىردىنبىر شەرتى ئىسلام ئەمەس، ئىنسانىيەت باشقا دىنلارنى چىڭ تۇتسىمۇ ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا نىجات تاپقۇچىلاردىن بولالايدۇ» دەيدۇ. بۇنداق سۆزلەرگە «ئىبراھىمىيە» (ئىبراھىمچە دىنلار) دېگەندەك چىرايلىق ئىسىملارنى قويۇۋېلىپ: «بۇ بىر تۈركۈم دىنلارنىڭ ھەممىسى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامغا تۇتۇشىدۇ، بۇ دىنلارغا ئېتىقاد قىلغۇچىلارنىڭ ھەممىسى بىر پەيغەمبەرلىكنىڭ مېۋىلىرى، شۇڭا بۇ دىنلارنى بىر - بىرىدىن ئايرىشنىڭ ھاجىتى يوق» دەپ دەۋا قىلىشماقتا.

بەشىنچى نۇقتا: «ئىبراھىمىيە» دەپ ئاتالغان بۇ دەۋەت ئىككى ئاساسقا تايىنىدۇ:

بىرىنچى ئاساس: مۇئەييەن دەللەرگە تايىنىدىغان دىنىي ئاساسلار:

ئۇلار ئاللاھ تائالانىڭ مۇنۇ ئايىتىنى دەلىل قىلىشىدۇ: ﴿شۇبھىسىزكى، مۇئمىنلەر، يەھۇدىيلار، ناسارالار (ئاريسىدىن) ۋە پەرىشتىلەرگە، يۇلتۇزلارغا چوقۇنغۇچىلار ئاريسىدىن ئاللاھقا، ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرگەن ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلار پەرۋەردىگارىنىڭ قېشىدا ئەجرىدىن بەھرىمەن بولىدۇ. ئۇلارغا (ئاخىرەتتە) قورقۇنچ ۋە غەم - قايغۇ يوقتۇر﴾ [بەقەرە سۈرىسى، 62 - ئايەت].

ئۇلارنىڭ دەۋا قىلىشىچە، بۇ ئايەتتە نىجاتلىق ئۈچۈن ئىسلامغا كىرىش شەرت قىلىنمىغا نمىش .

بۇ شۇبھىگە مۇنداق ئىككى نۇقتىدىن جاۋاب بېرىلىدۇ:

مۇتەشابىھ (مەنىسى ئېھتىمالىي) ئايەتنى مۇھكەم (مەنىسى ئېنىق) ئايەتكە قايتۇرۇش: ئەسلىدە بۇ مەسىلە ھەققىدە كەلگەن بارلىق ئومۇمىي دەللەرگە قاراش كېرەك، ئاندىن بىرقانچە مەنىگە ئېھتىماللىقى بار بۇ ئايەتنى پەقەت بىرلا ئېنىق مەنە چىقىدىغان ئايەتلەرگە ئاساسەن چۈشىنىش كېرەك. باشقا دەللەرگە قارىساق، نىجاتلىق ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئىمان ئېيتىش ۋە ئەگىشىشنىڭ شەرت ئىكەنلىكى ئىنتايىن روشەن بايان قىلىنغان. بىر كىشى باشقا دىندا بولسا، گەرچە تەۋھىد ئۈستىدە بولۇپ ياخشى ئەمەل قىلغان تەقدىردىمۇ، ئەگەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئىمان كەلتۈرمىسە،

بـۇ ئۇنىڭ نىجات تېپىشـىغا كۈپايـە قىلمايدۇ.

بۇ بابتىكى «مۇھكەم» (ئېنىق) دەلىللەردىن بىر قىسمى تۆۋەندىكىچە:

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

﴿كىمكـى ئۆزىگە (مۆجىزىلەر ئارقىلىق) توغرا يـول ئېنىق بولغاندىن كېيىن، پەيغەمبەرگە (يەنـى ئۇنـىڭ ئەمرىگـە) مۇخالىپەتچىلىك قىلىدىكـەن، مۇئمىنلەرنىڭ يولىدىـن غەيرىيگە ئەگىشـىدىكەن، ئۇنـى ئـۆز يولىغـا قويـۇپ بېرىمـىز، ئۇنـى (ئاخىرەتتـە) جەھەننەمگـە كىرگۈزىمـىز، جەھەننـەم نېمىدېگـەن يامـان جاي!﴾ [نىسـا سۈرىسـى، 115 ـ ئايەت].

﴿ئـى مۇھەممـەد!) ئېيتقىنكى، ئى ئىنسـانلار! مەن ھەقىقەتەن سـىلەرنىڭ ھەممىڭلارغا ئاللاھ تەرىپىدىن ئەۋەتىلگەن ئەلچىمەن، ئاسـمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ پادىشـاھلىقى ئاللاھقا خاسـتۇر، ئۇنىڭدىن باشـقا ھېچ ئىـلاھ يوقتۇر، ئالـلاھ تىرىلدۈرىدۇ ۋە ئۆلتۈرىـدۇ، ئاللاھقا ۋە ئاللاھنىـڭ سـۆزلىرىگە ئىمـان كەلتۈرىدىغـان ئەلچىسـى ئۈممـىي پەيغەمبەرگـە ئىمـان كەلتـۈرۈڭلار، ھىدايـەت تېپىشـىڭلار ئۈچۈن ئۇنىڭغا ئەگىشـىڭلار﴾ [ئەئراف سۈرىسـى، 158 ـ ئايەت].

بۇ ئايەت پەيغەمبەر ئەلەيھىسسـالام ئەۋەتىلىشتىن ئىلگىرىكىلەرگە مۇناسىۋەتلىكتۇر. شەيخ سـەئدىي بـۇ ئايەتنىڭ مەقسـىتىنى بايـان قىلىـپ مۇنداق دەيـدۇ: «بۇ ئايـەت مۇھەممەد سـەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسـەللەم ئەۋەتىلىشتىن ئىلگىرىكى كىشـىلەرنىڭ ئەھۋالى ھەققىدىكى خـەۋەردۇر. بۇ قۇرئان كەرىمنىڭ ئۇسـلۇبى بولـۇپ، ئايەتلەر جەريانىدا كىشـىنىڭ كۆڭلىگە بـىرەر گۇمـان كىرىـش ئېھتىمالـى بولۇپ قالسـا، دەرھال شـۇ گۇماننى يوقىتىدىغـان بايان كېلىـدۇ. ئالـلاھ تائالا بەنى ئىسـرائىلنى ئەيىبلەپ، ئۇلارنىڭ گۇناھلىرىنـى بايان قىلغاندا، بەلكـم بـەزى كىشـىلەر «ئۇلارنـىڭ ھەممىسـى ئەيىبلىنىۋاتامـدۇ؟» دەپ ئويلاپ قېلىشـى مۇمكـىن ئىدى، شـۇڭا ئاللاھ تائـالا ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئەيىبلەشـكە تېگىشـلىك بولمىغان كىشـىلەرنى سـۆيەتلىرى بىلەن ئايرىـپ كۆرسەتكەن».

ئىككىنچى ئاساس: ئەدەپ ـ ئەخلاققا ئائىت ئۇمۇمىي دىنىي پىرىنسىپلار:

ئالتىنچى نۇقتا: مۇسـۇلمانلارنىڭ ۋە مۇسـۇلمان بولمىغانلارنىڭ بىزدىكى ھەققى شۇكى، بىـز «ئىبراھىمىيە» مەسلىسـىدىكى ھەقنى ئوچۇق بايان قىلىشـىمىز كېـرەك. چۈنكى، بۇ دەۋەت كۆپلىگەن سـەلبىي ئاقىۋەتلەرنى كەلتـۈرۈپ چىقىرىدۇ، جۈملىدىن:

1. ھەقىقـي دىـن بولغان ئىسـلامغا دەۋەت قىلىشـتا سۇسـلۇق پەيدا قىلىـدۇ، چۈنكى «ھەممـە ئـادەم نىجـات تاپىدۇ» دەپ قارالسـا، دەۋەت قىلىشـنىڭ ئەھمىيىتـى قالمايدۇ.

2. مۇسـۇلمان بولمىغانلارغـا خيانـەت قىلغانلىـق بولىـدۇ، چۈنكـى بـۇ ئارقىلىق ھەق بىلـەن باتىلنى ئارىلاشـتۇرۇۋېتىپ، ئۇلارنى ئۆزلىرى تۇرۇۋاتقـان گۇمراھلىققا تېخىمۇ مەھكەم

پاتـۇرۇپ قويغانلىق بولىدۇ.

يەتتىنچـى نۇقتـا: «ئىبراھىمىيە» دەۋرىنىڭ تارقىلىپ كېتىـش ئېھتىماللىقى مۇنداق بىرقانچە سـەۋەبكە باغلىق:

1. ئۇنىڭ ئارقىسىدىكى ماددىي كۈچ (مەنپەئەت):

2. ئىنسـان روھىنـىڭ «ئىنسـانپەرۋەرلىك» (Humanism) ئېقىمىنـىڭ تەسـىرىگە ئۇچرىشـى.

سـەككىزىنچى نۇقتـا: ئىبراھـىم ئەلەيھىسسـالامنىڭ يەھۇدىيمۇ، ناسـارامۇ ئەمەسـلىكى ھەققىدە نازىل بولغان ئايەت ھەرقايسـى دىنلار ئارىسـىدىكى پەرقلەرنى يوقىتىش (ئېرىتىپ بىـر قىلىۋېتىـش) دەۋاسـىنى بىتچەت قىلىدىغـان ئىنتايىن ئېنىق ۋە مۇھكـەم دەلىللەرگە.

ھەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، بىز بىر چېدىردا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىرگە ئىدۇق. ئۇ زات:

ــ «جەننەت ئەھلىنىڭ تۆتتىن بىرى بولۇشقا رازىمۇسىلەر؟» ــ دەپ سورىدى، بىز:

ــ ھەئە، ــ دېدۇق. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە:

ــ «جەننەت ئەھلىنىڭ ئۈچتىن بىرى بولۇشقا رازىمۇسىلەر؟» ــ دەپ سورىدى، بىز:

ــ ھەئە، ــ دېدۇق. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە:

ــ «جەننەت ئەھلىنىڭ يېرىمى بولۇشقا رازىمۇسىلەر؟» ــ دەپ سورىدى، بىز:

ــ ھەئە، ــ دېدۇق. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە مۇنداق دېدى:

ــ «مۇھەممەدنىڭ جېنى ئىلكىدە بولغان زات بىلەن قەسەمكى، مەن سىلەرنىڭ جەننەت ئەھلىنىڭ يېرىمى بولۇشۇڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن. چۈنكى، جەننەتكە پەقەت مۇسۇلمانلاردىن باشقىسى كىرمەيدۇ. سىلەر مۇشرىكلارنىڭ ئارىسىدا خۇددى قارا ئۆكۈزنىڭ تېرىسىدىكى بىر تال ئاق تۈككە، ياكى قىزىل ئۆكۈزنىڭ تېرىسىدىكى بىر تال قارا تۈككە ئوخشايسىلەر (يەنى جەننەتكە كىرىدىغانلارنىڭ سانى ئاز، دوزاختا كىرىدىغانلارنىڭ سانى بەك كۆپ)» [سەھىھ بۇخارىي، 6527 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستە جەننەتكە پەقەت مۇسۇلمانلاردىن باشقىسى كىرمەيدىغانلىقى تەكىتلەنگەن. بۇ سۆز بىزنىڭ كاللىمىزدا پەقەت غەيرى مۇسۇلمانلارنىلا ئەمەس، بەلكى مۇسۇلمانلارنىمۇ ئەسلىتىشى كېرەك، يەنى ھەربىر مۇسۇلمان ئۆزىنىڭ ئىسلامىنى ساقلاپ قېلىشقا پۈتۈن كۈچى بىلەن تىرىشىشى لازىم. بولمىسا، دوزاختا كىرىدىغانلاردىن بولۇپ قېلىش خەۋپى ھەر كىشىدىن يىراق ئەمەس. بۇنىڭدىن ھېچكىم ئەمىن بولالمايدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: ئىسلامنىڭ ئەڭ مۇھىم شەرتلىرىدىن بىرى ئىخلاستۇر، يەنى بەندىنىڭ قىلغان ئەمەللىرىنى پەقەت ئاللاھنىڭ رازىلىقىنى كۆزلەپ قىلىشىدۇر.

ئۈچىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس مۇشۇ ئۈممەتنىڭ ئەۋزەللىكىنى ۋە پەزىلىتىنى بايان قىلىدۇ، شۇنداقلا بۇ ھەدىس ئۈمىدۋارلىقنىڭ بىر دەرۋازىسىدۇر.

ئىككىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «مۇھەممەدنىڭ جېنى ئىلكىدە بولغان زات بىلەن قەسەمكى، بۇ ئۈممەتتىن (يەنى رەسۇلۇللاھنىڭ دەۋىتى يەتكەن ئىنسانلاردىن) مەيلى يەھۇدىي بولسۇن، مەيلى ناسارا بولسۇن، كىمكى مېنىڭ خەۋىرىمنى ئاڭلاپ، ئاندىن مەن ئەۋەتىلگەن دىنغا ئىمان ئېيتماي ئۆلۈپ كېتىدىكەن، ئۇ چوقۇم دوزاخ ئەھلىدىن بولىدۇ» [سەھىھ مۇسلىم، 153 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ خەۋىرىنى ئاڭلاپ تۇرۇپ ئىمان كەلتۈرمىگەن كىشىنىڭ دوزاخ ئەھلىدىن بولىدىغانلىقى تەكىتلەنگەن.

ئىككىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس مۇئمىننى كىشىلەرنى ئاللاھ يولىغا دەۋەت قىلىشقا، ئىنسانلارغا رەھىم قىلىپ، ئۇلارنى ئاللاھنىڭ ئازابىدىن قۇتقۇزۇپ قېلىشقا ئۈندەيدۇ.

ئوتتۇزىنچى باب

مۇئمىننىڭ قورقۇنچ بىلەن ئۈمىد ئارىسىدا ئاللاھقا يۈزلىنىشى

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: مۇئمىننىڭ ئاللاھ يولىدىكى سەپىرىدە «قورقۇنچ» ۋە «ئۈمىد»تىن ئىبارەت ئىككى قانىتى بولىدۇ، بۇ قاناتلاردىن بىرى كەم بولسا، ئۇنىڭ سەپىرىدە نۇقسان كۆرۈلىدۇ؛ پەقەت ئۈمىد بىلەنلا مېڭىپ قورقۇنچنى ئۇنتۇپ قالسا، گۇناھ ـ مەئسىيەتلەرگە سەل قارايدىغان بولۇپ قالىدۇ، چۈنكى نەپس پەقەت ئۈمىد بىلەنلا توغرا يولدا تۇرالمايدۇ، بەلكى قورقۇنچقىمۇ ئېھتىياجلىق بولىدۇ. ئەگەر قورقۇنچ بىلەنلا مېڭىپ ئۈمىدنى ئۇنتۇپ قالسا، ئۈمىدۋارلىقنىڭ ھۇزۇرىدىن، ئاللاھقا بولغان ئىشتىياقتىن ۋە مۇھەببەتتىن ئايرىلىپ قالىدۇ، چۈنكى ئۈمىد مۇھەببەتنى ئوزۇقلاندۇرىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: تەلەپ قىلىنغان «قورقۇنچ» پەقەت گۇناھكارلارغىلا ئەمەس، بەلكى ئىمان ۋە ئىستىقامەت ئەھلىگىمۇ ئوخشاشلا لازىم. ئاللاھ تائالا جەننەت ئەھلىنىڭ جەننەتكە كىرگەندىن كېيىن مۇنداق دەيدىغانلىقىنى خەۋەر قىلغان: ﴿ئۇلار ئېيتىدۇ: بىز ھەقىقەتەن (دۇنيادىكى چاغدا) ئائىلىمىزدە (ئاللاھنىڭ ئازابىدىن) قورقاتتۇق﴾ [تۇر سۈرىسى، 26 ـ ئايەت].

ئايەتلەر

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى مۇھەممەد!) (مۇئمىن) بەندىلىرىمگە خەۋەر قىلغىنكى، مەن تولىمۇ مەغپىرەت قىلغۇچىمەن، ناھايىتى رەھىم قىلغۇچىمەن، مېنىڭ ئازابىم قاتتىقتۇر»﴾ [ھىجر سۈرىسى، 49 ــ 50 ـ ئايەتلەر].

پايدىلىق نۇقتا:

ئاللاھ تائالا بۇ ئايەتتە بىر تەرەپتىن ئۈمىدكە، يەنە بىر تەرەپتىن قورقۇنچقا سەۋەب ئامىللارنى زىكىر قىلدى.

مەدىسلەر

بىرىنچى مەدىس:

ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم (ئۇ راستچىل ۋە راستچىللىقى ئاللاھ تەرىپىدىن تەستىقلانغان زاتتۇر) بىرگە مۇنداق دېگەن: «بىر كىشى دوزاخ ئەھلىنىڭ ئەمەلىنى قىلىدۇ، ھەتتا ئۆزى بىلەن دوزاخ ئارىسىدا پەقەت بىر گەزلا (ئازغىنا ئارىلىق) قالىدۇ، شۇ چاغدا تەقدىر (لەۋھۇلمەھفۇزغا پۈتۈلگەن ئەمەلى) غالىب كېلىپ، ئۇ جەننەت ئەھلىنىڭ ئەمەلىنى قىلىدۇ - دە، جەننەتكە كىرىدۇ. يەنە بىر كىشى جەننەت ئەھلىنىڭ ئەمەلىنى قىلىدۇ، ھەتتا ئۆزى بىلەن جەننەت ئارىسىدا پەقەت بىر گەزلا قالىدۇ، شۇ چاغدا تەقدىر (لەۋھۇلمەھفۇزغا پۈتۈلگەن ئەمەلى) غالىب كېلىپ، ئۇ دوزاخ ئەھلىنىڭ ئەمەلىنى قىلىدۇ - دە، دوزاختا كىرىدۇ» [سەھىھ مۇسلىم، 2643 - ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىستە بىر تەرەپتىن ئۈمىد بار، يەنى گۇناھكار كىشىدىنمۇ ئۈمىد ئۈزمەسلىك كېرەك، چۈنكى ئاللاھ ئۇنىڭغا ھىدايەتنى پۈتۈۋەتكەن بولسا، ئۇ ياخشى ئەمەل قىلىپ جەننەتكە كىرىپ كېتىشى مۇمكىن. يەنە بىر تەرەپتىن قورقۇنچ بار، يەنى ئىنسان ئۆزىنىڭ ھازىرقى تائىتە ۋە ئىلىم يولىدىكى ھالىتىگە خاتىرجەم بولۇپ قالماسلىقى كېرەك، چۈنكى بۇ يولدا مېڭىۋاتقانلىقىنىڭ ئۆزىلا ئاخىرىدا شۇ ھالەتتە ئۆلۈشكە كاپالەتلىك قىلالمايدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: سالىھلار ھەمىشە ھاياتىنىڭ ئاخىرقى دەقىقىلىرىدىن (خاتىمىسىدىن) ئەنسىرەيتتى. ئۇلار ھازىرقى ياخشى ئەمەللىرىمىز ئۈستىدە ئۆلۈشىمىز مۇمكىنمۇ - يوق دەپ ئەندىشە قىلىشاتتى.

ئىككىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «ئەگەر مۇئمىن ئاللاھنىڭ دەرگاھىدىكى جازانىڭ (نەقەدەر قورقۇنچلۇق ئىكەنلىكىنى) تامامەن بىلسە ئىدى، ھېچبىرى ئۇنىڭ جەننىتىدىن ئۈمىد كۈتەلمەيتتى. ئەگەر كاپىر ئاللاھنىڭ دەرگاھىدىكى رەھمەتنىڭ (نەقەدەر كەڭ ئىكەنلىكىنى) تامامەن بىلسە ئىدى، ھېچبىرى ئۇنىڭ جەننىتىدىن ئۈمىد ئۈزمەيتتى» [سەھىھ بۇخارىي، 6469 ـ ھەدىس].

ئۈچىنچى ھەدىس:

ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «جەننەت سىلەرنىڭ ھەربىرىڭلارغا ئايىغىڭلارنىڭ بوغقۇچىدىنمۇ يېقىندۇر، دوزاخمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش يېقىندۇر» [سەھىھ بۇخارىي، 6488 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: جەننەتكە ياكى دوزاخقا كىرىش ئىنسان ئادەتتە ئانچە ئېتىبار بېرىپ كەتمەيدىغان كىچىككىنە بىر ئىش سەۋەبلىك بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. بۇ، بىر تەرەپتىن ئۈمىد دەرۋازىسىنى ئاچىدۇ ۋە مۇئمىننى ھېچقانداق سالىھ ئەمەلگە سەل قارىماسلىققا ئۇندەيدۇ، چۈنكى شۇ ئەمەل جەننەتكە كىرىش سەۋەبى بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. يەنە بىر تەرەپتىن قورقۇنچ دەرۋازىسىنى ئاچىدۇ ۋە مۇئمىننى ئاللاھ ھارام قىلغان كىچىك بىر ئىشقىمۇ سەل قارىماسلىققا ئۇندەيدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: ئاللاھنىڭ ئازابىغا ھېچكىم بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ، بۇ ئىنسانىنى قورقۇنچقا باشلايدۇ؛ ئاللاھنىڭ رەھمىتى كەڭدۇر، بۇ ئىنسانىنى ئۈمىدكە باشلايدۇ. ئىنسانىنىڭ قىلىدىغىنى پۈتۈن كۈچى بىلەن پەرۋەردىگارىدىن ئەيمىنىپ ياشاشتىن ئىبارەتتۇر.

تۆتىنچى ھەدىس:

ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇ: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر قېتىم شۇنداق بىر خۇتبە سۆزلىدىكى، مەن ئىلگىرى ئۇنىڭغا ئوخشاش بىر خۇتبىنى ھەرگىز ئاڭلاپ باقمىغان ئىدىم. ئۇ زات مۇنداق دېدى: «ئەگەر سىلەر

مەن بىلمىدىغان نەرسىلەرنى بىلگەن بولساڭلار، ئەلۋەتتە ئاز كۈلۈپ، كۆپ يىغلىغان بولاتتىڭلار». ئەنەس ئېيتىدۇ: «رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ساھابىلىرى يۈزلىرىنى توسۇپ تۇرۇپ يىغلىشىپ كەتتى، ئۇلارنىڭ يىغا ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى» [سەھىھ بۇخارىي، 4621 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىز كۆرمىگەن نېمەت، دەرد ـ ئەلەم، رەھمەت ۋە ئازابلارنى كۆردى. ئۇ زاتنىڭ بۇ ئىلىملەرگە ئىگە بولغاندىن كېيىنكى خىتابى شۇكى، ئىنسان ھاياتىدا ۋە ئاللاھنىڭ رازىلىقىنى تەلەپ قىلىشتا سەمىمىي بولۇشى كېرەك. بۇ سەمىمىيلىكنىڭ ئالامەتلىرىدىن بىرى ئاللاھتىن ئەيمىنىش، قورقۇش ۋە كۈلكىنى ئازايتىشتۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: ئىنساننىڭ ئاللاھ ھەققىدە ۋە ئۇنىڭ دەرگاھىدىكى نەرسىلەر ھەققىدە بىلىمى قانچە كۆپ بولسا، ئۇنىڭدا ئاللاھتىن قورقۇش ۋە ئەيمىنىش تۇيغۇسى شۇنچە كۈچلۈك بولىدۇ.

بەشىنچى ھەدىس:

ئەبۇ زەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: كىمكى بىر ياخشىلىق بىلەن كەلسە، ئۇنىڭغا شۇ ياخشىلىقنىڭ ئون ھەسسىسى ۋە ئۇنىڭدىنمۇ زىيادە ئەجىر بېرىلىدۇ. كىمكى بىر يامانلىق بىلەن كەلسە، ئۇنىڭ جازاسى شۇنىڭغا تۇشلۇق بولىدۇ ياكى مېنىڭ مەغپىرىتىمگە ئېرىشىدۇ. كىمكى ماڭا بىر غېرىچ يېقىنلاشسا، مەن ئۇنىڭغا بىر گەز يېقىنلىشىمەن. كىمكى ماڭا بىر گەز يېقىنلاشسا، مەن ئۇنىڭغا بىر غۇلاچ يېقىنلىشىمەن. كىمكى ماڭا مېڭىپ كەلسە، مەن ئۇنىڭغا يۈگۈرۈپ بارىمەن. كىمكى ماڭا شېرىك كەلتۈرمىگەن ھالدا، يەر يۈزى توشقۇدەك گۇناھ بىلەن مۇلاقات بولسا، مەن ئۇنىڭغا شۇنچىلىك مەغپىرەت بىلەن مۇلاقات بولىمەن» [سەھىھ مۇسلىم، 2687 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس ئىنساننىڭ ئارزۇ ـ ئۈمىدلىرىنى كۆچەيتىدىغان، ئاللاھنىڭ رەھمىتىگە ۋە ساۋابىغا بولغان ئىشتىياقىنى ئاشۇرىدىغان ئەڭ ئۇلۇغ ھەدىسلەرنىڭ بىرىدۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: مۇئمىننى سالىھ ئەملىگە قىزىقتۇرىدىغان ئەڭ مۇھىم نەرسە ئاللاھقا يېقىن بولۇشى ۋە ئاللاھ رازى بولغان بەندىلەرنىڭ قاتارىدىن ئورۇن ئېلىشىدۇر.

ئالتىنچى ھەدىس:

ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «كىمكى ئاللاھقا بىرەر نەرسىنى شېرىك كەلتۈرگەن ھالدا ئۆلۈپ كەتسە، دوزاختا كىرىدۇ». مەن (ئابدۇللاھ) ئېيتىمەنكى: كىمكى ئاللاھقا ھېچقانداق شېرىك كەلتۈرمىگەن ھالدا ئۆلۈپ كەتسە، جەننەتكە كىرىدۇ، [سەھىھ بۇخارىي، 1238 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئىنسان ئەڭ كۆڭۈل بۆلۈشكە تېگىشلىك ئىش تەۋھىدنى مۇستەھكەملەش ۋە شېرىكتىن يىراق بولۇشتۇر. چۈنكى، مۇئمىن پەرۋەردىگارىغا يولۇققاندا ئېلىپ بارىدىغان ئەڭ ئۈمىدلىك نەرسە مۇۋەھھىد (تەۋھىد ئەھلى) بولغان بىر قەلبتۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: «تەۋھىد»نىڭ ئەڭ مۇھىم قىسىملىرىدىن بىرى قەلب ئەمەللىرىدۇر، يەنى ئىخلاس، مۇھەببەت، ئاللاھقا يۈزلىنىش، تەۋەككۈل ۋە ئاللاھنىڭ ئارغامچىسى (قۇرئان) غا چىڭ ئېسىلىش قاتارلىقلاردۇر. ئىنسان قەلب ئەمەللىرىنى قانچە كۈچەيتسە، ئۆزى بىلەن شېرىك ئارىسىدىكى بارلىق يامان مۇناسىۋەتلەرنى شۇنچە ئۈزۈپ تاشلىغان بولىدۇ. چۈنكى، ئىنسانىنىڭ ئاللاھقا بولغان باغلىنىشى ئاجىزلىغاندا شېرىككە چۈشۈپ قالىدۇ.

يەتتىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «جېنىم ئىلكىدە بولغان زات بىلەن قەسەمكى، ئەگەر سىلەر گۇناھ قىلمىساڭلار، ئاللاھ سىلەرنى يوقىتىپ، ئورنۇڭلارغا گۇناھ قىلىپ، ئاندىن ئاللاھتىن مەغپىرەت تىلەيدىغان بىر قەۋمنى ئاپىرىدە قىلغان، ئاندىن ئۇلارغا مەغپىرەت قىلغان بولاتتى» [سەھىھ مۇسلىم، 2749 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس ئۈمىدۋارلىق ھەققىدىكى ئۇلۇغ ھەدىسلەردىن بولۇپ، ئىنسانىنى قىلغان گۇناھى سەۋەبلىك ئۈمىدسىزلىنىپ كېتىشتىن توسىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: ئاللاھ تائالا ئاجىزلىقىنى ھېس قىلىپ ئۆزى تەرەپكە يۈزلەنگۈچىلەرنى ياخشى كۆرىدۇ. بۇنداق ھالەت كۆپىنچە گۇناھتىن كېيىنلا كېلىدۇ. گۇناھتىن كېيىنكى قەلبىنىڭ سۇنۇقلۇق، خارلىق ۋە پۇشايمان بىلەن ئاللاھقا يۈزلىنىشى بەندىچىلىكىنىڭ ئەڭ گۈزەل كۆرۈنۈشلىرىدىن بىرىدۇر.

سەككىزىنچى ھەدىس:

جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ ئەنسارىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ۋاپات بولۇشتىن ئۈچ كۈن ئىلگىرى مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان: «سىلەرنىڭ ھېچبىرىڭلار ئاللاھ تائالا ھەققىدە ياخشى قاراشتا بولماي تۇرۇپ ئۆلمىسۇن، (يەنى ئاللاھقا بولغان ئىشەنچىسى ۋە ئۈمىدى كۈچلۈك ھالەتتە ئۆلسۇن)» [سەھىھ مۇسلىم، 2877 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئالىملار بەزى ئەھۋاللاردا «ئۈمىد» تەرەپنى كۈچەيتىش ئۈچۈن مۇشۇ ھەدىسكە تايىنىدۇ. دىنىي چۈشەنچىگە كۆرە، ۋاپاتى يېقىنلاشقان كىشىگە قورقۇنچتىن كۆرە، ئۈمىدنى (ئاللاھنىڭ رەھمىتىنى) كۆپرەك ئەسلىتىش كېرەك دەپ قارىلىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: «ئاللاھ ھەققىدە ياخشى قاراشتا بولۇش» دېگەنلىك «ئۇنىڭ تەۋبىنى قوبۇل قىلىدىغانلىقىغا، ناھايىتى مېھرىبان پەرۋەردىگارىنىڭ دەرگاھىغا بارىدىغانلىقىغا ئىشىنىش» دېگەنلىكتۇر.

ئۈچىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس پەقەت ئۆلۈم دەقىقىلىرى بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ، بەلكى ئىنسانىنىڭ دائىم ئاللاھ ھەققىدە ياخشى قاراشتا بولۇشى كېرەكلىكىنىمۇ بىلدۈرىدۇ.

ئونتۇز بىرىنچى باب

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بولغان سېغىنىش ۋە ئىشتىياق توغرىسىدا

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئاللاھقا ۋە ئۇنىڭ رەسۇلىغا بولغان سېغىنىش مۇئمىنلىكنىڭ ئاللاھ يولىدىكى سەپىرىدە ئەڭ مۇھىم قوزغاتقۇچ ئامىللاردىن بىرىدۇر. چۈنكى، بۇ دىن پەقەت قۇرۇق بىلىم دىنىلا ئەمەس، بەلكى «مۇھەببەت» ئاساسىغا قۇرۇلغان دىندۇر. بۇ شۇنداق بىر مۇھەببەتكى، ئۇ كىشىنى ئەمەلگە، پىداكارلىققا ۋە سۆيۈملۈك زات (رەسۇلۇللاھ) ياخشى كۆرىدىغان نەرسىلەرنى باشقا ھەممە نەرسىدىن ئۈستۈن كۆرۈشكە ئۈندەيدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بولغان سېغىنىش ۋە ئىشتىياق ھەققىدە سۆزلەش بىر يېڭىلىق ئەمەس، بەلكى بۇ سېغىنىش ئۇ زاتنىڭ ھايات ۋاقتىدا ھەتتا جانسىز نەرسىلەردىمۇ كۆرۈلگەن.

بەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «ئۈممىتىم ئىچىدە مېنى ئەڭ قاتتىق ياخشى كۆرىدىغانلار مەندىن كېيىن كېلىدىغان بىر قەۋمدۇركى، ئۇلارنىڭ ھەربىرى مېنى كۆرۈش ئۈچۈن پۈتۈن مال - مۈلكى ۋە ئائىلىسىدىن كېچىشكە رازى بولىدۇ» [سەھىھ مۇسلىم، 2732 - ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ياخشى كۆرگۈچى ۋە سېغىنغۇچىلارنىڭ ئىشتىياقىنى تېخىمۇ ئاشۇرىدۇ، چۈنكى كېيىنكى زامانلاردا ئۆزىنى قاتتىق ياخشى كۆرىدىغان كىشىلەرنىڭ كېلىدىغانلىقىنى خەۋەر بەرگەن.

ئىككىنچى نۇقتا: ئىسلام ئۈممىتى ئەسرلەر بويى نۇرغۇن مەسىلىلەردە ئىختىلاپ قىلىشقان بولسىمۇ، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ياخشى كۆرمەيدىغان بىرەر مۇئمىننى تاپالمايسىز. مۇئمىنلەرنىڭ قەلبىدىكى بۇ مۇھەببەت باشقا ھېچقانداق ئىنسانغا بولغان مۇھەببەتكە ئوخشىمايدىغان دەرىجىدىكى يۇقىرى مۇھەببەتتۇر.

ئۈچىنچى نۇقتا: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ياخشى كۆرۈشكە تۈرتكە بولىدىغان ئامىللار:

1. ئۇ زات سەۋەبلىك بۇ ئۈممەتكە كەلگەن ئۇلۇغ ياخشىلىقلار؛

2. ئۇ زاتنىڭ ئۆز زاتىدىكى ئەخلاقي كامالىتى.

ئىككىنچى ھەدىس:

جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، رەسۇلۇللاھ

سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مەسچىتىدە بىر تۇۋرۇك (خورما دەرىخىنىڭ غولى) بار بولۇپ، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم جۈمە كۈنلىرى ئۇنىڭغا يۆلىنىپ تۇرۇپ خۇتبە سۆزلەيتتى. بىر ئەنسارىي ئايال (ياكى ئەر كىشى):

ــ ئەي رەسۇلۇللاھ، سىزگە بىر مۇنبەر ياساپ بەرسەك قانداق؟ ــ دېۋىدى، ئۇ زات:

ــ «خالىساڭلار ياساڭلار» ــ دېدى.

مۇنبەر ياسىلىپ، جۈمە كۈنى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنبەرگە چىققاندا، مەزكۇر تۇۋرۇك بوۋاقتەك ئىڭراپ يىغلاپ كەتتى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنبەردىن چۈشۈپ ئۇنى قۇچاقلىۋىدى، ئۇ خۇددى يىغىسىدىن توختىغان بوۋاقتەك غىڭشىپ توختاپ قالدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:

ــ «بۇ تۇۋرۇك ئۆزىنىڭ يېنىدا ئاڭلىنىدىغان زىكرلەرنى سېغىنىپ يىغلىدى» ــ دېدى [سەھىھ بۇخارىي، 3584 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: ئاللاھ تائالا جانسىز جىسىملارغىمۇ ئۆزى بىلىدىغان بەزى خۇسۇسىيەتلەرنى بەرگەن. ئاللاھ بەزى بەندىلىرىگە بۇنى بىلدۈرىدۇ. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى سېغىنىپ يىغلىغان خورما دەرىخىنىڭ غولى بۇنىڭ تىپىك مىسالىدۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئەڭ كۈچلۈك سېغىنىدىغانلار ئۇ زات بىلەن بىرگە ياشاپ، ئاندىن ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قالغانلاردۇر.

ئۇچىنچى ھەدىس:

ئابدۇللاھ ئىبنى ھىشام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىرگە ئىدۇق، ئۇ زات ئۆمەر ئىبنى خەتتابنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇراتتى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ:

ــ ئەي رەسۇلۇللاھ! سىز مەن ئۇچۇن ئۆز نەپسىمدىن باشقا ھەممە نەرسىدىن سۆيۈملۈكرەك، ــ دېۋىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

ــ «ياق، جېنىم ئىلكىدە بولغان زات بىلەن قەسەمكى، تاكى مەن سەن ئۇچۇن ئۆز نەپسىڭدىنمۇ سۆيۈملۈك بولمىغۇچە (ئىمانىڭ كامىل بولمايدۇ)» ــ دېدى. ئۆمەر شۇئان:

ــ ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، ھازىر سىز مەن ئۇچۇن ئۆز نەپسىمدىنمۇ سۆيۈملۈكرەك،

ـــ دېدى ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:

ـــ «ئەي ئۆمەر! ئەمدى (ئىمانىڭ كامىل بولدى)» ـــ دېدى، [سەھىھ بۇخارىي، 6632 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: مۇئمىنلەرنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ياخشى كۆرۈشى پەرزدۇر. بۇ ھەدىس مۇئمىننىڭ رەسۇلۇللاھقا بولغان مۇھەببىتىنىڭ بارلىق ئىنسانىي سۆيگۈلەردىن، جۈملىدىن ئۆز نەپسى، ئائىلىسى، مېلى ۋە باللىرىدىن ئۈستۈن تۇرۇشىنىڭ ئەھمىيىتىنى بايان قىلىدۇ. كىمكى بۇ دەرىجىدىكى مۇھەببەتنى تىكلىيەلسە، ئۇنىڭ ئەھۋالىنىڭ تۈزىلىشى ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئەگىشىش دەرىجىسىدىن گۇمان قىلمىسمۇ بولىدۇ، چۈنكى ھەقىقىي مۇھەببەت ئەگىشىشنى تەقەززا قىلىدۇ.

ئىككىنچى نۇقتا: ئاللاھ تائالانىڭ ئۆز پەيغەمبىرى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۈچۈن قالدۇرغان ئەڭ گۈزەل ئىزلىرىدىن بىرى مۇئمىنلەرنىڭ قەلبىگە پۈتۈلگەن مۇھەببەتتۇر. بۇ شۇنداق ئاجايىپ مۇھەببەتكى، ئىنسانلار ئارىسىدىكى باشقا ھېچقانداق مۇھەببەت ئۇنىڭغا ئوخشىمايدۇ.

ئوتتۇز ئىككىنچى باب

ئاللاھ تائالانى سېغىنىش ھەققىدە

ئايەتلەر

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿كىمكى ئاللاھقا مۇلاقات بولۇشنى ئۈمىد قىلىدىكەن، (بىلسۇنكى) ئاللاھنىڭ (بۇنىڭغا بەلگىلىگەن) ۋاقتى چوقۇم يېتىپ كېلىدۇ، ئاللاھ (بەندىلىرىنىڭ سۆزلىرىنى) ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر، (بەندىلىرىنىڭ تاشقى ۋە ئىچكى ئەھۋالىنى) بىلىپ تۇرغۇچىدۇر﴾ [ئەنكەبۇت سۈرىسى، 5 ـ ئايەت].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بەزى ئالىملار بۇ ئايەتتە ئاللاھ تائالانى سېغىنىشقا دالالەت قىلىدىغان مەنىلەر بارلىقىنى زىكىر قىلغان.

ئىككىنچى نۇقتا: ئىمام ئىبنى قەييىم رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئايەت ئاللاھنى سېغىنغۇچىلارغا بېرىلگەن تەسەللى ۋە تەسكىن تاپقۇزۇشتۇر». شەيخ ئىبنى سەئدىي رەھىمەھۇللاھ ئۆز تەپسىرىدە مۇنداق دەيدۇ: «ئەي پەرۋەردىگارىنى ياخشى كۆرگۈچى، ئۇنىڭغا يېقىن بولۇشنى ۋە مۇلاقات بولۇشنى سېغىنغۇچى، ئۇنىڭ رازىلىقىغا ئالدىرىغۇچى بەندە! سۆيۈملۈك پەرۋەردىگارىڭ بىلەن كۆرۈشىدىغان ۋاقتىنىڭ يېقىنلىقىدىن خۇش خەۋەر ئالغىن، ئۇ ۋاقىت چوقۇم كېلىدۇ. كېلىدىغان ھەربىر نەرسە يېقىندۇر. شۇڭا، ئۇنىڭغا مۇلاقات بولۇش ئۈچۈن ئۆزۈقۇڭنى تەييارلىغىن، ئۇنىڭغا يېتىشتىن ئۈمىدۋار بولغان ھالدا ئۇنىڭغا قاراپ يولغا چىققىن».

ھەدىسلەر

بىرىنچى ھەدىس:

ئەبۇ مۇسا ئەشئەرىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «كىمكى ئاللاھقا مۇلاقات بولۇشنى ياخشى كۆرسە، ئاللاھمۇ ئۇنىڭغا مۇلاقات بولۇشنى ياخشى كۆرىدۇ. كىمكى ئاللاھقا مۇلاقات بولۇشنى ياماڭ كۆرسە، ئاللاھمۇ ئۇنىڭغا مۇلاقات بولۇشنى ياماڭ كۆرىدۇ» [سەھىھ بۇخارىي، 6508 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتا:

بۇ ھەدىس ئەگەر ۋاپات بولغان كىشى سالىھ ۋە ئىستىقامەت ئەھلىدىن بولسا، ئۇنىڭ ئائىلە ـ تاۋابئاتلىرىغا تەسەللى بېرىدىغان ئەڭ ئۇلۇغ خەۋەرلەرنىڭ بىرىدۇر.

ئىككىنچى ھەدىس:

ئەتائ ئىبنى سائىب دادىسىدىن رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ئەممار ئىبنى ياسىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىزگە ناماز ئۆتەپ بەردى ۋە نامازنى قىسقا قىلدى. بەزىلەر ئۇنىڭغا:

ــ نامازنى بەك يېنىك (ياكى قىسقا) قىلىۋەتتىڭىزغۇ؟ ــ دېۋىدى، ئۇ:

ــ مەن بۇ نامازدا رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن ئاڭلىغان بىرقانچە دۇئامۇ قىلدىم، ــ دېدى.

ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتكەندە، بىر كىشى (رىۋايەت قىلغۇچىنىڭ دادىسى) ئۇنىڭ كەينىدىن بېرىپ دۇئا ھەققىدە سورىدى ۋە كېلىپ باشقىلارغا خەۋەر بەردى (دۇئانىڭ تېكىستى مۇنداق ئىدى):

«ئەي ئاللاھ! غەيبنى بىلىش قۇدرىتىڭ ۋە مەخلۇقاتلار ئۈستىدىكى قۇدرىتىڭ بىلەن سەندىن شۇنى سورايمەنكى، ئەگەر ياشىشىم مەن ئۈچۈن ياخشى بولسا، مېنى ياشاتقىن؛ ئەگەر ئۆلۈشۈم مەن ئۈچۈن ياخشى بولسا، مېنىڭ جېنىمنى ئالغىن. ئەي

ئاللاھ! مەن سەندىن مەيلى كىشىلەر كۆرمەيدىغان خىلۋەتتىكى ھالەتتە بولسۇن، مەيلى كىشىلەر كۆرىدىغان ئاشكارا ھالەتتە بولسۇن، ماڭا سەندىن قورقۇشنى نېسىپ قىلىشىڭنى سورايمەن؛ مەيلى رازىلىق (خۇشاللىق) ھالىتىدە بولسۇن، مەيلى غەزەپ ھالىتىدە بولسۇن، ماڭا ھەقنى سۆزلەشنى نېسىپ قىلىشىڭنى سورايمەن؛ مەيلى نامراتلىقتا بولسۇن، مەيلى بايلىقتا بولسۇن ئوتتۇراھاللىقنى سورايمەن؛ سەندىن تۈگىمەيدىغان نېمەت ۋە ئۈزۈلۈپ قالمايدىغان خۇشاللىق سورايمەن؛ تەقدىرگە رازى بولۇشنى، ئۆلۈمدىن كېيىنكى ھاياتنىڭ راھەتلىكىنى سورايمەن؛ سەندىن جامالىڭغا قاراش لەززىتىنى ۋە ساڭا مۇلاقات بولۇشنى سېغىنىش نېمىتىنى بېرىشىڭنى سورايمەن؛ بۇ سېغىنىش زىيان يەتكۈزىدىغان بىرەر قىيىنچىلىق ۋە ئازدۇرغۇچى بىرەر پىتنىدىن خالىي بولسۇن. ئەي ئاللاھ! بىزنى ئىمان زىننىتى بىلەن زىننەتلىگىن ۋە بىزنى باشقىلارنى ھىدايەتكە باشلايدىغان ھىدايەت تاپقۇچىلاردىن قىلغىن» [سۈنەن نەسەئىي، 1305 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: بىر مۇئمىنگە نىسبەتەن بۇ دۇنيانى يادلىۋېلىش ۋە ئۇنىڭ بىلەن كۆپ دۇنيا قىلىش چوڭ ياخشىلىق ۋە نىجاتلىقتۇر. بۇ دۇنيانىڭ ئالاھىدىلىكى شۇكى، ئۇنىڭدا ئىنسانىنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى ئىسلاھ قىلىدىغان ۋە تۇرلۇك ئەھۋاللاردا ئىستىقامەتتە چىڭ تۇرۇشقا ياردەم بېرىدىغان تەلەپلەر بار.

ئىككىنچى نۇقتا: پەيغەمبەرلىك بەرىكىتىنىڭ ئەڭ ئۇلۇغ كۆرۈنۈشلىرىدىن بىرى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دۇنيالىرىدىكى بەرىكەتتۇر. كىمكى ئۇ زاتنىڭ دۇنيالىرىنى چىڭ تۇتسا، بەرىكەتلىك ئىش قىلغان بولىدۇ.

ئۈچىنچى نۇقتا: بۇ ھەدىس ئاللاھ تائالانى سېغىنىشنىڭ ئىمانىنىڭ تەلەپلىرىدىن بىرى ئىكەنلىكىگە دالالەت قىلىدۇ.

تۆتىنچى نۇقتا: ئاللاھقا بولغان سېغىنىش پەقەت قەلب ئاللاھقا بولغان مۇھەببەت بىلەن تولغاندىلا مەۋجۇت بولىدۇ. بۇ مۇھەببەتنىڭ برقانچە سەۋەبى بار، جۈملىدىن:

1. ئاللاھ تائالانى تونۇش (ئىلىم): بۇنى قۇرئان كەرىمدىن ۋە پەيغەمبەرلەرنىڭ ئاللاھقا قىلغان ئىبادەتلىرى ۋە مۇئاملىلىرىدىن ئۆگىنىشكە بولىدۇ؛

2. ئۇمۇمىي ۋە خۇسۇسىي نېمەتلەر ھەققىدە تەپەككۇر قىلىش: بۇ ئاللاھنىڭ نېمەتلىرىنى تونۇش ۋە كۆرۈش ئارقىلىق ھاسىل بولىدۇ.

ئۇچىنچى ھەدىس:

سۇھەيب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «جەننەتە ئەھلى جەننەتكە كىرىپ بولغاندا، ئاللاھ تائالا: يەنە بىرەر نەرسىنى زىيادە بېرىشىمنى خالامسىلەر؟ دەپ سورايدۇ. ئۇلار:

ــ سەن بىزنىڭ يۈزلىرىمىزنى ئاق ۋە نۇرلۇق قىلمىدىڭمۇ؟ بىزنى جەننەتكە كىرگۈزۈپ، دوزاختىن قۇتقۇزمىدىڭمۇ؟ ــ دېيىشىدۇ.

شۇنىڭ بىلەن ئاللاھ (ئۆزى بىلەن بەندىلىرى ئارىسىدىكى) پەردىنى ئاچىدۇ. جەننەت ئەھلىگە پەرۋەردىگارىنىڭ جامالىغا قاراشتىنمۇ سۆيۈملۈك ۋە قىممەتلىكرەك ھېچقانداق نېمەت بېرىلمىگەن بولىدۇ» [سەھىھ مۇسلىم، 181 ـ ھەدىس].

پايدىلىق نۇقتىلار:

بىرىنچى نۇقتا: مۇئمىننىڭ ئاخىرەتتىكى ئارزۇسى پەقەت جىسمانىي ھۇزۇر ـ ھالاۋەت بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ، بەلكى ئەڭ ئالىي تەلەپ ئاللاھ تائالانىڭ جامالىنى كۆرۈش ۋە ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈشتۇر.

ئىككىنچى نۇقتا: ئىنسان ئۆزى ئۈچۈن ئاللاھنىڭ جامالىنى كۆرۈشتىن تۆۋەن بولغان بىرەر نىشاننى بەلگىلىمەسلىكى كېرەك.

خاتىمە

ئۇممەتنىڭ دۇشمەنلىرى «بۇ ئۇممەت ئۆلدى، ياشلىرى تۇگىدى، ئۇلار لەززەت ۋە شەھۋەتلەرگە، ئەخلاقسىزلىقلارغا غەرق بولدى، ئۇلارنىڭ ئىجتىمائىي تاراتقۇلاردىن باشقا غېمى قالمىدى» دەپ ھاكاۋۇرلۇق قىلىشماقتا. بۇ گۇمان ۋە خام خىياللار چوقۇم بەربات بولىدۇ. يېقىن كۈنلەردە ئىسپاتلىنىدۇكى، بۇ ئۇممەت ئۆز دىنىغا، ئىززەت ـ ھۆرمىتىگە، شانۇشەۋكىتىگە چوقۇم قايتىدۇ. يېگانە ئاللاھ بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، كەلگۈسى غەلىبە چوقۇم ئىسلامغا ئائىتتۇر، مەن بۇنىڭغا شەكسىز ئىشىنىمەن!

ئۇستاز: مۇھەممەد شۇمەيس